

שער הכהנים

כהן בעל מום

סימן יט כללי המומין של כהנים

סעיף א המומים שכתובים בתורה הם דוגמאות, וכל מום הנראה בגוף פוסל בכהן.

המומים שכתובים בתורה הם דוגמאות, וכל מום הנראה בגוף פוסל בכהן תורה ויקרא כא: טז-כד "וידבר ה' אל משה לאמר: (יז) דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו: (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע: (יט) או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד: (כ) או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך: (כא) כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי יקוק מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב: (כב) לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל: (כג) אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם: (כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל". פירש רש"י ד"ה כל איש אשר בו מום "לרבות שאר מומין", כלומר לומדים שפוסל גם מומין שלא מצויים בפסוקים. הרמב"ן על פסוק יז מסביר שהמומין בתורה הם אב טיפוס לכלל המומין. וז"ל "והזכיר תחילה המום בחסרון האברים, עור או פסח, ואחרי כן בקטנות כגון החרס, ובגודל כגון השרוע. ואח"כ בשברון העצמות, אף על פי שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול. ואחר כך פסל אפילו בכיעור התואר, כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין. ואחר כך בבשר הגוף, כי צריך שיהיה נקי וחלק. ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים בו, אף על פי שהוא חולי נהוג בזקנים, ואינו מום בעצם או בבשר. ורבותינו ביארו (בכורות פרקים ו-ז) מומים רבים נלמדים מאלה, כי הנזכרים בתורה אבות להן". ספרא פרשת אמור פרק ג הלכה א "אין לי אלא את אלו בלבד מניין לרבות שאר המומים? תלמוד לומר 'מום' 'מום' ריבה"

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ד כותב שמומין הכתובים בתורה הם רק דוגמאות וכהן נפסל בכל מום שנראה בגוף. וז"ל "ולא המומין הכתובין בתורה בלבד הן שפסולין בכהנים אלא כל המומין הנראין בגוף שנאמר כל אשר בו מום מכל מקום ואלו הכתובים בתורה דוגמא הן". המהר"י קורקוס על אתר מבסס את דינו של הרמב"ם על הלימוד בבכורות לו א' עבור הרחבת המומין שפוסלים בהמה. הכלל גם נכון במומי כהן, משום שהגמרא משווה בין מומי בהמה וכהן. וז"ל "פרק על אלו מומין (בכורות לו) גבי בהמה אמאי? 'פסח ועור' (דברים טו: כא) כתיב! כתיב נמי כי 'יהיה בו מום' (דברים טו: כא) ואימא; 'כי יהיה בו מום' - כלל, 'פסח או עור' - פרט, כלל ופרט - אין בכלל אלא מה שבפרט, פסח ועור - אין, מידי אחרינא - לא כל מום רע' (דברים טו: כא) חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל - מומין שבגלוי ואינן חוזרין. ואימא: מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ובוטל ממלאכתו ואינו חוזר, אף כל - מומין שבגלוי, ובוטל ממלאכתו, ואינו חוזר; אלמה תנן נפגמה אזנו מן החסחוס ולא מן העור? 'כל מום רע' - ריבויא הוא ופרק מומין אלו (בכורות מג א') למדו אדם מבהמה מגזרה שווה דגרב גרב וילפת ילפת ליתן כל המומין שנאמרו בזה ושל זה בזה". ראוי לציין, למרות שלומדים אדם מבהמה והפוך, נראה בסימנים הבאים שרשימת המומין לא זהה בין בהמות וכהנים".

סעיף ב כהן נחשב כבעל מום בין אם מומו מזמן שנולד ובין אם מומו שבא אחר

כך.

כהן נחשב כבעל מום בין אם מומו מזמן שנולד ובין אם מומו שבא אחר כך משנה זבחים צח ב' שבעל מום קבוע ובעל מום עובר פסול לעבודה וכשר לאכילת קדשים. וז"ל המשנה "בעלי מומין,

בין בעלי מומין עוברין בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". גמרא זבחים קב' א' מביא מספר ברייתות הלומדים פסולו של כהן שהיה תם ונולד לו מום ופסולו של כהן שנולד עם מום. וז"ל הגמרא "מנא ה"מ? דת"ר: 'כל זכר' (ויקרא ו:יא) - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה, הרי כבר נאמר: לחם 'א-להיו מקדשי הקדשים יאכל' (ויקרא כא:כב)! אלא לחלוקה. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, אי לחלוקה - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא תם ונעשה בעל מום, בעל מום מעיקרו מנין? ת"ל: 'כל זכר'. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעל מום; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, ואי לחלוקה - הרי כבר אמור, ואי לבעל מום מעיקרו - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא בעל מום קבוע, בעל מום עובר מנין? ת"ל: כל זכר. כלפי לייא? אמר רב ששת: איפוך. רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך". גירסא קצת שונה נמצא בספרא פרשת אמור פרשתא ג הלכה ב "אשר יהיה בו מום" אין לי אלא שלא יהיה בו מום לאחר הדיבור כזיבה וכנגעים היה בו מום לפני הדיבור מנין תלמוד לומר 'אשר יהיה בו מום' אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום נולד בעל מום ממעי אמו מנין ת"ל אשר יהיה בו מום". מפרש רבינו הלל "אין לי - דפסול. אלא דנולד תמים וכו' - דיהיה משמע דיהיה השתא דהיינו דהוה תמים ונעשה בעל מום. נולד בעל מום מנין ת"ל אשר יהיה בו מום - דמריבויא דיהיה קא מרבי ליה נמי דנולד בו מום ממעי אמו". פירש הר"ש משאנץ על אתר "נולד בעל מום ממעי אמו מנלן - דסלקא דעתך כיון שממעי אמו נוצר במומו אין מום, תלמוד לומר 'אשר יהיה בו מום'". ראינו בסעיף הקודם שככה פוסק הרמב"ם.

סעיף ג כהן נחשב כבעל מום רק עבור מום שיש בו בזמן עבודתו.

כהן נחשב כבעל מום רק עבור מום שיש בו בזמן עבודתו ספרא פרשה אמור פרק ג הלכות ו-ז לומד שמכשירין כהן שמומו עבר ממנו. וז"ל הספרא "מום בו פרט לשעבר מומו, והלא דין הוא ומה אם בהמה שפסל בו אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן אם עבר מומה כשירה, אדם שהכשיר בו אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן אם עבר מומן לא יהיה כשר. (ז) לא אם אמרת בבהמה שהכשיר בה הכושי והגיוחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים תאמר באדם שפסל בו את כל אילו אם עבר מומו לא יהיה כשר ת"ל מום בו פרט לשעבר מומו". רבינו הלל על אתר מתמצת את הלימוד "דכתיב מום בו" משמע כל זמן דמום בו לא יקרב פרט לשעבר מומו דכשר להקריב". משנה בכורות מג' א' "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". פירש רש"י בד"ה בין קבועין בין עוברים, שרק מום שיש לכהן באותו זמן פוסלו. וז"ל "כל זמן שהן בו". גם נמצא ברש"י על התורה בפירושו לויקרא כא:כא ד"ה מום בו "בעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר". הרמב"ם מכשיר כהן אחרי שעבר ממנו מומו. וז"ל בהלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ג "כל המומין כולן אחד שהיו בו מתחלת ברייתו ואחד שנולדו בו אחר כן בין עוברין בין שאינן עוברין הרי זה פסול עד שיעבורו".

סעיף ד כהן נחשב כבעל מום לא רק עבור מום קבוע אלא גם עבור מום ספרי אמור פרשתא ג הלכה ה

כהן נחשב כבעל מום לא רק עבור מום קבוע אלא גם עבור מום ספרי אמור פרשתא ג הלכה ה פוסל גם כהן שיש בו מום עובר. וכן כתוב "אין לי אלא בעל מום קבוע בעל מום עובר מנין תלמוד לומר 'כל אשר בו מום' (ויקרא כב:כ).". גם המשנה בכורות מג' א' מלמד שמום עובר פוסל כהן "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". רש"י ד"ה בין קבועין בין עוברים "כל זמן שהן בו". פירש רבינו גרשום "מומין אלו - דחשבינן בבהמה. בין קבועין ובין עוברין פוסלין באדם - בכהנים". וכן ברב עובדיה מברטנורא "מומין אלו - הפוסלין בבכור, פוסלים בכהן לעבודה, בין קבועים בין עוברים כל זמן שהן עליו". וכן מובא בתוספתא בכורות פרק ה הלכה א "מומין אלו בין קבועין ובין עוברין פוסלין". וכן מובא בבכורות ג' וכתובות עה' א'.

רמב"ם ספר המצוות לא תעשה עא "והמצוה הע"א היא שהזהיר בעל מום עובר שלא לעבוד כל זמן שהמום ההוא בו. כמו הגרב והילפת והדומה להם מן המומין העוברים. והוא אמרו יתעלה (ויקרא כא:יח) 'כי כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ולשון ספרא 'איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום' אין לי אלא מום קבוע מום עובר מנין תלמוד לומר 'כי כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ומי שעבר גם כן ועבד במום עובר לוקה. וכבר התבאר משפטי מומים עוברין שלאדם ומומין קבועין בשביעי מבכורות". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א מפרש שכהן בעל מום,

בין מום קבוע ובין מום עובר, שנכנס מהמזבח ולפנים עובר על איסור. וז"ל "כל כהן שיש בו מום בין מום קבוע בין מום עובר לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים..." עיין סימן כא סעיף א שמובא מחלוקת בעצם האיסור עובר בעל מום להיכנס לפנים מהמזבח. הרמב"ם כותב בהלכה ב שגם איסור עבודה ישנו בכהן בעל מום קבוע ובעל מום עובר. וז"ל "וכן בעל מום עובר שעבד פסל ולוקה שנאמר *כל איש אשר בו מום לא יקרבו* (ויקרא כא:יח), מפי השמועה למדו שזו אזהרה לבעל מום עובר". הרמב"ם הביא פסוק שונה מזה שהובא בספרי, תופעה שבדרך כלל אין בו משמעות.

סעיף ה קיים שלשה דרגות של מומים השייכים לכהנים, מום שפוסל בהמה וכהן, מום שפוסל כהן ואינו פוסל בהמה, ומום שאינו ראוי משום מראית עין.

קיים שלשה דרגות של מומים השייכים לכהנים משנה בכורות מג א' מסביר שמומים שיש בבהמה ישנו גם בכהן ובנוסף להם יש מומים השייכים לכהן שלא קיימים בבהמה. וז"ל המשנה "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם. ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת, ובעלי חטרות - רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין. הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". הגמרא לומד המקור לדין המשנה. הגמרא קורא למום שקיים רק אצל כהנים "שאינו שוה בזרעו של אהרן". וז"ל הגמרא "אמאי? והאיכא יבלת דלא כתיב באורייתא באדם! ותו, דק תבלול דלא כתיבי בבהמה! מילף ילפי מהדדי, דתניא: באדם לא נאמר בו יבלת, בבהמה לא נאמר דק תבלול, מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה - ת"ל גרב גרב ילפת ילפת לגזירה שוה. מפני, דאי לא מפני איכא למיפרך: אדם מבהמה לא יליף - שכן היא עצמה קריבה לגבי מזבח, בהמה מאדם לא ילפא - שכן נתרבה במצות, לאיי אפנויי מפני; לכתוב רחמנא ילפת ולא בעי גרב, ואנא אמינא: ומה ילפת דלא מאיסא - הוי מומא, גרב דמאיס - לא כל שכן? גרב גרב דכתב רחמנא למה לי - לאפנויי. ולכתבינהו רחמנא כולהו בחד, וגרב וילפת הכא והכא, ולילפו מחדא! אהייא, בהי ליכתב רחמנא? אי כתב באדם - הוה אמינא, כל דפסול באדם - פסול בבהמה, קלוט וחוטין דליתנהו באדם - בבהמה נמי לא ליפסלו! ולכתוב רחמנא כולהו בבהמה - הוה אמינא, כל דפסול בבהמה - פסול באדם, גבן וחרוס דליתנהו בבהמה - באדם נמי לא לפסלו! ולכתבינהו רחמנא כולהו בחד, והנך דליתנהו באידך - לכתוב רחמנא בבהמה, והנך דליתנהו באידך - לכתוב באדם וגרב וילפת הכא והכא, ולילפי מהדדי! אלא כתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא מום באדם, מום בקדשים, מום בבכור? צריכא... יתר עליהן באדם. מנא ה"מ? א"ר יוחנן; דאמר קרא כל איש אשר בו מום מזרע אהרן - איש ששוה בזרעו של אהרן [ע"ב] מאי איכא בין מומא לשאינו שוה בזרעו של אהרן? ... מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? ... פירש רש"י ד"ה מומין אלו "האמורין בבכור פוסלין לכהן לעבודה". ד"ה אמאי "פסולין באדם". ד"ה והא יבלת "דלא כתיבא באדם". ד"ה וליכתבינהו רחמנא לכולהו "מומי או באדם או בבהמה". ד"ה איש השוה בזרעו של אהרן "הוא דבעי מומא הא אין שוה בזרעו של אהרן בלא מומא נמי מיפסיל". ובד"ה משום מראית העין, שדברים המאוסין לראות פסולין משום מראית העין. וז"ל "כגון הנך דקחשיב במתני' משום מראית העין שמאוסין לראות כגון שנשרו ריסי עיניו ושנטלו שיניו". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ה "שלשה מיני מומין הם, יש מומין שהן פוסלין הכהן מלעבוד והבהמה מליקר, ויש מומין שפוסלין באדם בלבד מלעבוד, ויש מומין שאין פוסלין אבל מפני מראית העין אמרו שכל כהן שיש בו אחד מהן אינו עובד". משמעות הדרגות האלו יובא בסימנים הבאים.

סימן כ איסור עבודה עובר כהן בעל מום

סעיף א כהן בעל מום אסור בעבודה. לפי הרמב"ם בעל מום קבוע ובעל מום עובר נחשבים כשתי איסורים, ולפי הרמב"ן נחשב כאיסור אחד.

כהן בעל מום קבוע אסור בעבודה כתוב בתורה "איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו. [יח] כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע" (ויקרא כא:יז-יח). רש"י מפרש במקום ד"ה לחם א-להיו "מאכל אלהיו, כל סעודה קרויה לחם, כמו (דניאל ה א) 'עבד לחם רב'". משנה בכורות מג א' פוסל כהן בעל מום לעבודה, בין מום קבוע ובין מום עובר. וז"ל המשנה. "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". וכן במשנה זבחים צח ב' "בעלי מומין, בין בעלי מומין עוברים בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". ספרא פרשת אמור פרשתא ג הלכה ה לומד את האיסור עבור שתי סוגי בעל מום. וז"ל הספרא "אשר בו מום" אין לי אלא בעל מום קבוע בעל מום עובר מניין? תלמוד לומר 'כל אשר בו מום'". האם הספרא מלמד שיש איסור אחד עם שתי מרכיבים או שבעצם ישנו שתי איסורים נפרדים?

רמב"ם מחלק את הענין לשתי איסורים, איסור אחד עבור בעל מום קבוע ואיסור אחרת עבור בעל מום עובר. ספר המצוות לא תעשה סימן ע מתאר בעל מום קבוע "והמצוה השבעים היא שהזהיר בעל מום שלא לעבוד והוא אמרו יתעלה (ויקרא כא:יז) 'איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב'. רוצה לומר לא יקרב לעבודה". וסימן עא מתאר איסור בעל מום עובר "והמצוה הע"א היא שהזהיר בעל מום עובר שלא לעבוד כל זמן שהמום ההוא בו. כמו הגרב והילפת והדומה להם מן המומין העוברים. והוא אמרו יתעלה (שם כא יח) 'כי כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ולשון ספרא איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין תלמוד לומר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב". חילוק לשתי מצוות גם נמצא במשנה תורה הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א-ב "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר אשר יהיה בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה...[ב] וכן בעל מום עובר שעבד פסל ולוקה שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לבעל מום עובר".

חלוקה לשתי מצוות גם נמצא בחינוך. איסור עבודת בעל מום קבוע נמצא במצוה רעה "שלא יעבוד כהן בעל מום. שלא יעבוד כהן בעל מום בעבודת בית המקדש, שנאמר (ויקרא כא:יז) 'איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו', כלומר לא יקרב לעבודה, כי כל עניני מאכל קרוי לחם בהרבה מקומות. ומום זה ענינו מום קבוע, שכן פירשו בספרא, אשר יהיה בו מום לא יקרב, אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין, תלמוד לומר באותה פרשה [פסוק יח] 'כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ואיסור בעל מום עובר נמצא במצוה רעו "שלא יעבוד כהן בעל מום עובר. שלא יעבוד כהן בעל מום עובר, שנאמר (ויקרא כא:כא) 'כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש', כל ריבויא הוא, ומרבה אפילו מום עובר. כי בתחילה יזהיר על מום קבוע, והייתי סבור שהוא מותר לעבוד במום עובר שהוא קל ממנו, לפיכך הזהיר גם על העובר". החינוך הביא פסוק אחר עבור לימוד של בעל מום עובר מהפסוק שהביא במצוה רעה בשם הספרא.

מנגד הרמב"ן על ספר המצוות טוען שבעצם יש מצוה אחד, והספרא מלמד לנו שמום עובר משלים את איסור עבודת כהן בעל מום. וז"ל "כתב הרב והמצוה שבעים ואחת שנמנע בעל מום עובר מן העבודה כל זמן שהמום ההוא יהיה בו ולשון ספרא אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל איש אשר בו מום לא יקרב. ואני אומר שהמניעה הזו עם הקודמת לה מצות לא תעשה אחת והיא שמנעו הכתובים כל בעל מום מן העבודה ובארו שכל המומין במניעה הזאת ושניהם יחד להשלים הדין בענין הזה כמאמר הרב בלאוין [סט] שאמר 'אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. ואם כדעתו זאת ימנה עוד מניעות רבות בזה שכך אמרו עוד בספרא אשר יהיה בו מום אין לי אלא שהיה בו מום לאחר הדבר כזיבה ונגעים היה בו מום לפני הדבר מניין ת"ל אשר בו מום. אבל הכל לתשלום הענין הוא". גם הסמ"ג מביא את איסור העבודה כלאו אחד. וז"ל בלאוין סימן שח "שלא יעבוד כהן עבודה אם הוא בעל מום שנאמר (ויקרא כא:יז) 'איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב' ... תניא בתורת כהנים (שם ה"ה) אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין תלמוד לומר אשר בו מום". מגילת אסתר מנסה להגן על הרמב"ם שהדבר תלוי בשאלת איסור תורה עבור כניסת בעל מום. וז"ל "נראה לי שהנכון כדברי הרב שמנאם שתיים וזה כי לאו הראשון שכתבנו הוא מניעה על הכניסה וזה הלאו הוא מניעה על העבודה. אמנם הרמב"ן הולך

לשיטתו שסובר כי הלאו הראשון שכתבנו הוא לאו על העבודה כי בכניסה בלבד לא יתחייב, וכבר הכרעתי כדעת הרב¹.

סעיף ב איסור עבודה עבור בעל מום הוא לכל עבודה.

איסור עבודה עבור בעל מום הוא לכל עבודה ספרא אמור פרשתא ג הלכות ג-ד "לא יקרב להקריב לחם א-להיו" אין לי אלא תמידים שהם קרוים לחם שנאמר **את קרבני לחמי לאישי** ושאר כל הקרבנות מנין ת"ל שוב לחם מנין לרבות את הדם תלמוד לומר להקריב ואומר ויקריבו בני אהרן את הדם אליו. (ד) מנין אימורי חטאת ואמורי אשם ואמורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים מנין ת"ל לא יגש להקריב מנין הקומץ והלבונה והקטורת ומנחת כהנים ומנחת כהן משוח ומנחת נסכים תלמוד לומר לא יגש להקריב מנין היציקות והבלילות והתנופות וההגשות והקמיצות והקטרות והמליקות והקבלות וההזיות ת"ל **לא יגש להקריב**. פירש על אתר **ר"ש משאנץ** ד"ה שאר קרבנות ציבור מנין "מוספין ושעירי רגלים". ד"ה ת"ל שוב לחם "מום בו את לחם א-להיו לא יגש להקריב". ד"ה מנין היציקות וכו' "וכן הפתיתות והמליחות ולא חש להזכיר" ד"ה ת"ל ולא יגש להקריב "כולל כל הקרבנות שעל המזבח לאפוקי עבודות בחוץ שכשרות בכחן בעל מום, כגון השקאת סוטה עגלה ערופה וטהרת מצורע ונשיאת כפים. ההיא דקחשיב הכא הקמיצות וההקטרות שיגרא דלישנא הוא, שהרי כבר מינינו לעיל". ד"ה וההזאות "בהזאת דם עוף אי נמי בהזאת לוג שמן של מצורע". פירש על אתר **ראב"ד** ד"ה ומנין אימורי חטאת ואשם וכו' "דאי מלחם אימא עולה דומיא דתמיד אבל אימורין אימא נשתרו בבעל מום ת"ל **לא יגש להקריב**".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר **אשר יהיה בו מום לא יקרב**, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה". **כסף משנה** על אתר "ומה שכתוב מפי השמועה למדו שאזהרה זו לא יקרב לעבודה. בתורת כהנים **לא יקרב להקריב לחם א-להיו** אין לי אלא תמידין שהם קרויים לחם שנאמר **את קרבני לחמי לאישי** שאר כל הקרבנות מנין ת"ל שוב לחם מנין לרבות את הדם ת"ל **להקריב** ואומר **ויקריבו בני אהרן את הדם אליו**. ואם תאמר מה צורך ללמוד מפי השמועה שאזהרה זו לא יקרב לעבודה הרי מפורש הוא בכתוב **אשר בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו** ואפשר דהכי קאמר מפי השמועה למדו שאזהרה זו לכל מין קרבן ולדם כדיליף לה מקרא בתורת כהנים שכתבתי בסמוך, ועוד יש לומר דקרא כתיב בתר הכי **כי כל איש אשר בו מום לא יקרב** והוה אמינא דעל קריבה למזבח לבד חייב אף על פי שלא עבד לכך הוצרך ללמוד מפי השמועה שאינו כן". **מהר"י קורקוס** על אתר נותן מספר הסברים לביטוי של הרמב"ם כאן של 'מפי השמועה'. כלומר, מפי השמועה לומדים איסור עבודת בעל מום לגבי שאר הקרבנות ועבודות. וז"ל "ואם כן מה זה שכתב ומפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא יקרב לעבודה כיון דקרא בהדיא כתיב. ואפשר שכתב כן למה שאמרו בספרא אמור ג: ד-ט ... וזהו שכתב רבנו מפי השמועה כו' כלומר אף על פי שהכתוב אמר לא יקרב ונראה שכולל הכל מפי השמועה למדו שאינו אלא לעבודה ובמה שהוא עבודה דוקא מיירי דומיא דלחם כאשר נתבאר. אי נמי דלא תימא דוקא תמידין דהיינו לחם דמפי השמועה למדו דלא יקרב פירושו לעבודה בין תמידין בין שאר כל הקרבנות. אי נמי יש לומר דלא תימא להקריב הקרבן הוא שהוזהר אבל על שאר עבודה לא הוזהר קא משמע לן דלהקריב לאו דוקא הקרבה גופה, אלא כל עבודה קרי הקרבה. וכן בספר מנין המצות מצות ע' שנאמר לא יקרב להקריב רוצה לומר לעבוד. נראה שכוונתו דלהקריב לאו דוקא אלא הוא הדין כל עבודה מעבודת המקדש ... אי נמי יש לפרש שהייתי אומר דלא יקרב להקריב היינו שלא יביא קרבן כמו **אדם כי יקריב מכס'** שפירושו אשר יקדיש וכאשר כתב גבי מקדיש בעלי מומין דיליף לה מדכתיב **כל אשר בו מום לא תקריבו** ואיתא בספרא אמור ז ולאפוקי מההיא כתב כאן שמפי השמועה למדו שלא יקרב לעבודה קאמר קרא".

סעיף ג כהן בעל מום פסול לתרומת ולהוצאת הדשן.

כהן בעל מום פסול לתרומת ולהוצאת הדשן גמרא יומא כג ב' מביא ברייתא שר' אליעזר דורש את הפסוקים שהוצאת הדשן מחוץ למקדש כשר בכחן בעל מום, והחכמים חולקים. בנוסף, לפי ריש לקיש עצם הרמת הדשן אינו נחשב כעבודה וכשר בכחן בעל מום, ורבי יוחנן חולק. "תנו רבנן: **נפשט... ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן**" (ויקרא ו: ד) - שומעני כדרך יום הכפורים, שפושט

¹ דבריו לא מובן לי, הרי להרמב"ם ישנו סך הכל שלשה איסורים והמגילת אסתר מדבר על שתיים.

בגדי קודש ולובש בגדי חול. תלמוד לומר: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים - מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, מה להלן בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש. אם כן מה תלמוד לומר אחרים - פחותין מהן. רבי אליעזר אומר: אחרים והוציא - לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן. אמר ר' אבהו: אחרים - פחותין מהן, כדתנא דבי רבי ישמעאל. דתנא דבי רבי ישמעאל: בגדים שבשל בהן קדרה לרבו - לא ימזוג בהן כוס לרבו. אמר ריש לקיש: כמחלוקת בהוצאה - כך מחלוקת בהרמה. ורבי יוחנן אמר: מחלוקת בהוצאה, אבל בהרמה - דברי הכל עבודה היא". פירש רש"י ד"ה אחרים והוציא לימד על הכהנים בעלי מומין "האי אחרים אכהן קאי, כלומר כהנים שהן אחרים, מרוחקים משאר עבודות - כשירין לעבודה זו". ד"ה כמחלוקת בהוצאה "כשם שרבי אליעזר מכשיר בעלי מומין להוצאה, כך מכשירן להרמה". **תוספות** על אתר בד"ה יש עבודה שכשרה בשתי כלים מסביר שגם לתנא קמא הוצאת הדשן אינו נחשב כעבודה, ובכל זאת פסול משום שנחשב כזר ואסור להגיש למזבח. וז"ל "וקשה לי לריש לקיש דמוכח דלאו עבודה היא מדלא אצרכה קרא ארבעה כלים א"כ למה לי קרא לרבי אליעזר להכשיר בעלי מומין ומאי טעמא דתנא קמא דפסל בעלי מומין להוצאה ויש לומר משום דבעל מום חשיב כמו זר דס"ד אמינא וכי תעלה על דעתך שזר ובעל מום קריבים לגבי המזבח ולהכי צריך קרא לר"א והיינו טעמא דתנא קמא דפסל".

מתוך הראשונים קיים שתי דעות האם לפי ריש לקיש גם החכמים יסכימו שכהן בעל מום כשר להרמת הדשן. **ריטב"א** על אתר ד"ה אם כן "רבי אליעזר אומר אחרים והוציא לימד על כהנים בעלי מומין שכשרים להוצאת הדשן. פי' דסבירא ליה דכי כתיב אחרים אוהוציא קאי, שיהא כהן המוציא את הדשן כהן אחר כלומר אפילו בעל מום, ולפום פשטא משמע דבהא פליג רבי אליעזר על תנא קמא, אבל מודה הוא דבעינן בגדי קדש מהיקישא דלעיל, אבל בנמוקי הרב החסיד ז"ל פירש דכיון דמכשר לה בכהנים בעלי מומין אין להצריך בה בגדי קדש, שאי אפשר שלא תהא הוצאת הדשן גריעא מתרומת הדשן, ומה שאמרו לקמן כמחלוקת בהוצאת הדשן כך מחלוקת בהרמה, אינו אלא לענין הכשר בעלי מומין בלחוד כדפירש רש"י ז"ל".

ידוע הכלל שהלכה כרבי יוחנן נגד ריש לקיש, ולפיו בעל מום יפסל להוצאת הדשן וכל שכן להרמתה. וכן פסק הרמב"ם "ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאין אותו". **כסף משנה** "יומא כג' ופסק כתנא קמא אליבא דר' יוחנן". מהר"י **קורקוס** "והוא מחלוקת תנא קמא ורבי אליעזר (יומא כג' ב') והלכה כתנא קמא דדריש **אחרים** אבגדים כלומר פחותים מהראשונים ולאיו הכהנים קאיכר' אליעזר. גם שם נתבאר שאינה עבודה אלא ההרמה לבד אבל הוצאה אינה עבודה ואף על פי כן אין בעלי המומין מוציאין אותה. וכן נתבאר שם בתוספות שם לת"ק אינה עבודה".

סעיף ד לכאורה בעל מום כשר לשחיטת קדשים.

לכאורה בעל מום כשר לשחיטת קדשים משנה זבחים לא ב' מביא כלל שפסולי עבודה כשרים בשחיטת קדשים. וז"ל המשנה "כל הפסולין ששחטו - שחיתתן כשרה, שהשחיטה כשרה בזרים, ובנשים, ובעבדים, ובטמאים, ואפילו בקדשי קדשים, ובלבד שלא יהיו טמאים נוגעין בבשר. לפיכך הן פוסלין במחשבה". למרות שהמשנה לא מונה באופן מיוחד בעל מום, משמע שיוכלל באלו שכשרים בשחיטה. וכן משמע ברמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פרק א הלכה א "כל הפסולין לעבודה מותרין לשחוט קדשים לכתחלה ואפילו קדשי קדשים". אם פסול עבודה שוחט לכתחילה או בדיעבד נמצא בסימן ג סעיף ט.

סעיף ה כהן בעל מום העובד חייב מלקות.

כהן בעל מום העובד חייב מלקות ספרא פרשת אמור פרק ג הלכה יא מביא מחלוקת של תנאים בענין עונשו של כהן בעל מום שעובד. וז"ל הספרא "ומנין שבעל מום במיתה, רבי יהודה אומר נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה חילול שנאמר להלן מיתה אף כאן מיתה, וחכמים אומרים אין בעל מום במיתה אלא באזהרה". פירש רבינו הלל "אין בעל מום במיתה אלא באזהרה דדריש לה להאי קרא דכתיב **זמתו בו כי יחללהו** (ויקרא כב: ט) **זמתו בו** דהיינו בקודש דתרומה ולא באחר, דהיינו כהן בעל מום ששימש לא מיחייב במיתה אלא באזהרה משום דכתיב **אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש וגו'** והכי מפרש בסנהדרין פד". **גמרא** סנהדרין פד א' מביא אותו מחלוקת "בעל מום, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. מאי טעמא דרבי? דכתיב **אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם** (ויקרא כא: כג) ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. - ונילף חילול חילול מנותר, מה להלן בכרת - אף כאן בכרת! - מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן: פסול הגוף מפסול הגוף. - אדרבה, מנותר הוה ליה למילף, שכן: קודש, פנים, פיגול, ונותר! אלא: מטמא

ששימש גמר: פסול הגוף מפסול הגוף, קודש, פנים, פיגול ונותר, מקודש פנים פיגול ונותר. ורבנן: אמר קרא 'בו' - ולא בבעל מוס". פירש רש"י ד"ה מר קרא בו "בתרומה במיתה, דכולהו נמי מיניה גמרי ואתא בו למיעוטא ולא בעל מוס, ומסתברא בעל מוס הוא דקא ממעט ולא טמא וטבול יום שהן פסול טומאתן במיתה". היד רמה על אתר מסביר את הלימוד של החכמים קצת אחרת מרש"י, וז"ל "ורבנן דאמרי באזהרה מ"ט אמר קרא גבי תרומה ומתו בו בו ולא בבעל מוס ששימש וכי תימא אי הכי האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ששימשו נמי הא ילפי חילול [חילול] מתרומה לענין מיתה ומה ראית להביא האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ולהוציא בעל מוס מרבה אני את אלו שכן חילול דרבים מחילול דרבים ומוציא אני בעל מוס שכן חילול דיחיד מחילול דרבים ורבינו שלמה ז"ל פי' דהיינו טעמא דממעט בעל מוס ולא ממעט טמא וטבול יום [משום דהנין] הוי פיסול טומאה דומיא דכהן טמא שאכל תרומה טהורה דכתיב ביה ומתו בו כי יחללוהו משא"כ בבעל מוס ולא מילתא היא דהא תינח טמא וטבול יום אלא טבל מאי איכא למימר אלא מסתברא כדפרישית".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו' כותב שלשה פעמים שחייב מלקות. בהלכה א' לגבי בעל מוס שנכנס למקום שאסור לו וגם עבור בעל מוס קבוע שעובד "ואם עבר ונכנס לוקה אף ע"פ שלא עבד, ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה". לא ברור למה הרמב"ם משתמש בלשון 'לוקה אף על העבודה'. בהלכה ב' הרמב"ם אחרי איסור עבודת בעל מוס עובר, הרב חוזר שכל בעל מוס לא חייבים מיתה, אלא מלקות. וז"ל "ואין בעלי מומין שעבדו במיתה אלא במלקות בלבד". לא ברור למה הרמב"ם מתייחס לדעת שנדחה, מצב נדיר במשנה תורה². **כסף משנה** על אתר "ואין בעלי מומין שעבדו במיתה אלא במלקות בלבד. בסנהדרין פד א' ובתורת כהנים פלוגתא דרבי וחכמים ופסק כחכמים". עבור בעל מוס שנכנס לאזור אסור, כנראה שלשונו בספר המצוות לא תעשה סט, מחייב מלקות לכל סוגי בעלי מוס, בין עובר וקבוע. וז"ל "וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". החינוך מצוה רעה גם מביא שכהן בעל מוס העובד חייב מלקות ולא מיתה, ומתחיל לחלק בין סוגי מומים. וז"ל "וכהן העובר על זה ועבד והוא בעל מוס, אם הוא מן המומין הפוסלים באדם ובהמה בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד חייב מלקות. וכן אמרו בספרא, אין בעל מוס במיתה אלא באזהרה. ואם הוא מן התשעים מומין המיוחדין באדם אף על פי שהוא לוקה לא חילל עבודתו. ואם הוא מן המומין שפסולותן אינו אלא מפני מראית העין אינו לוקה, ועבודתו כשרה". ובמצוה רעו בענין בעל מוס עובד חוזר על החיוב מלקות. וז"ל "עבר ועבד במוס עובר במזיד לוקה".

סעיף ו' יש אומרים שכהן בעל מוס חייב מלקות רק על ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה, ויש אומרים שחייב מלקות עבור כל עבודה שזר פוסל בהם.

י"א שכהן בעל מוס חייב מלקות רק על ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה המשנה בזבחים קיב ב' מתאר את העבודות שלא חייבים עליהם כהן פסול. וז"ל המשנה "המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים, ומותר העומר, ושתי הלחם, ולחם הפנים, ושירי מנחות, והיוצק, והפותת, והבולל, והמולח, והמניף, והמגיש, והמסדר את השולחן, והמטיב את הנרות, והקומץ, והמקבל דמים, בחוץ - פטור, ואין חייבין עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום שלא רחץ ידים ורגלים". **רש"י** ד"ה אין בהן משום זרות, מפרש מה הן העבודות שכן חייבים עבורם "חיוב מיתה כל הנך הקטורות בדבר שדרך לאכול לאו הקטרה נינהו וכל הנך עבודות הואיל ויש אחריהן עבודה אין זר חייב עליה מיתה כדאמרינן ביומא כד א' עבודת מתנה ולא עבודת סילוק עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה". בסימן ג נלמד שזר המקריב חייב מיתה על ארבע עבודות זריקה, הקטרה, ניסוך היין וניסוך המים. במשנה זבחים לא נמנה כהן בעל מוס כאחד הפסולים שחייב רק עבור ארבע עבודות אלו.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ט הלכה י' מתייחס למה שמושט מהמשנה בזבחים. וז"ל "הטמא ובעל מוס ושלא רחץ ידים ורגלים ששימש במקדש אינן חייבין אלא על עבודות שהזר חייב עליהן מיתה ועל שאר העבודות באזהרה". **כסף משנה** על אתר מביא ומסכים עם המהר"י **קורקוס** ומסבירים את הרמב"ם שחייבים מלקות רק על ארבע העבודות אלו. וז"ל "וכתב עוד ובעל מוס לא הוזכר במשנה ורבינו הזכירו אפשר שסובר רבינו דלאו דוקא נקט במתני' הני אלא

² אפשר להציע שלימודו של רבי יוטר נראה, אלא לא פוסקים כדעת המיעוט או בגין שיטתו שהנכנס למקום אסור חייב מלקות היה יוטר נראה שעובד בפועל יתחייב מיתה, במקביל לדינו של זר.

הוא הדין לכל חיוב שחייבין משום עבודה שאין חיוב אלא בעבודה תמה ובעבודת מתנה דילפינן מזר דחד טעמא הוא וגם בבעלי מום כתיב ואל המזבח לא יקרב והיינו לעבודה כמו שנתבאר ודין כולם שוה דמאי שנא עד כאן לשונו [של מהר"י קורקוס]³.

ויש אומרים שחייב מלקות עבור כל עבודה שזר פוסל בהם ספרא בפרשת אמור פרשתא ג הלכה ד לומד שבעל מום שעושה פעולה שאינו עבודה לא חייב. וז"ל הספרא "מניין היציקות והבלילות והתנופות וההגשות והקמיצות והקטרות והמליקות והקבלות וההזיות ת"ל לא יגש להקריב יכול יהיו חייבים על כולם תלמוד לומר לחם' מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה יצאו אילו שאינו משום עבודה". פירוש המיוחד להראב"ד על אתר "אי נמי לחם אשה אף כל שהוא עבודה יצאו היציקות והבלילות והתנופות וההגשות שאינן עבודה שהרי אם לא יצק ולא בלל ולא הניף ולא הגיש כשרה, כדאיתא במנחות יח ב". המב"ט בקריית ספר מסביר את הרמב"ם בהל' ביאת המקדש ט: שבעל מום חייב מלקות עבור כל עבודה שזר חייב בו מיתה או מלקות. וז"ל "ובעל מום נמי לא לקי אלא על עבודות שהזר חייב מיתה או מלקות דמה שאינו חייב זר לא הוא עבודה"⁴. עיין סימן א' בענין חובת כהן עבור יציקות, בלילות, הגשות ותנופות.

סעיף ז כהן בעל מום פוסל את הקרבן כאשר המום שיש לו פוסל באדם ובהמה.

כהן בעל מום פוסל את הקרבן אם המום שיש לו פוסל באדם ובהמה משנה בכורות מג א' "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". פירש רש"י ד"ה מומין אלו "האמורין בבכור פוסלין לכהן לעבודה". כלומר, פגם בגוף שמוגדר כמום בבהמה, כהן שיש בו אותו מום נפסל מעבודה. הגמרא בעמוד ב' מביא מקור לדין שכהן בעל מום פוסל קרבן שהוא מקריב. וז"ל הגמרא "מאי איכא בין מומא לשאינו שוה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא - מחיל עבודה, דכתיב 'מום בו ולא יחלל' (ויקרא כא:כג)". **ספרא** פרק ג הלכה יא מביא כמקור המשך הפסוק שמואב בבבלי, "ומנין אם עבד עבודתו פסולה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדשי". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר אשר יהיה בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה". ובהלכה ו "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה".

סעיף ח מום פוסל בין אם הכהן ידע בזמן העבודה שהוא בעל מום ועבד במזיד ובין אם הכהן לא ידע שיש בו מום ועבד בשוגג ואז נודע לו.

מום פוסל בין אם הכהן ידע בזמן העבודה שהוא בעל מום ועבד במזיד ובין אם הכהן לא ידע שיש בו מום ועבד בשוגג ואז נודע לו משנה תרומות פרק ח משנה א שאפילו אם נודע לו לאחר שעבד שהוא בעל מום, הקרבן נפסל בדיעבד. וז"ל המשנה "נודע שהוא בעל מום עבודתו פסולה". מפרש **הרמב"ם** על המשנה "בעל מום שעבד עבודתו פסולה, שעליו אמר ה' מום בו לא יקרב". **ירושלמי** על אותו משנה מחדד את הנקודה ומסבירו משום שהפסול הוא בגוף הכהן, "א"ר עקיבא למה זה דומה לעומד על גבי המזבח ונודע שהוא בעל מום שעבודתו פסולה ... ובעל מום פסולו בגופו". **גמרא** בבלי קידושין סו ב' מעביר לימוד שעבודת כהן שנודע לו שהוא בעל מום פוסל בדיעבד. וז"ל הגמרא "בעל מום דעבודתו פסולה מנלן? אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא: לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והא שלום כתיב! אמר רב נחמן: וי"ו דשלום קטיעה היא". פירש רש"י ד"ה ובעל מום דעבודתו פסולה מנלן "אם עבד בשוגג דאילו במזיד כתיב (ויקרא כא) אך אל הפרוכת לא יבא וגו' ולא יחלל את מקדשי אלא עבד בלא ידיעה מנלן דלא מכשרינן ליה מהאי קרא ידועהיה לו ולזרעו אחריו". ד"ה הנני נותן לו "לעיל מוהיתה לו כתיב אלמא בשלימים הוא דאכשר". **מאירי** על אתר "בעל מום שעבד אפילו בשוגג

³ משנה למלך הל' תמידין ומוספין ב: מעלה הוה אמינא שבעל מום מותר בשאר העבודות, אלא למסקנא שכל העבודות אבורים מדאורייתא עבור בעל מום, וחייבים מלקות רק עבור ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה.

⁴ מחלוקת בהבנת הרמב"ם תלוי בהבנת הביטוי "ועל שאר העבודות באזהרה", אם מדובר על זר או בעל מום.

עבודתו פסולה בין מום קבוע בין מום עובר במה דברים אמורים במום הפוסל באדם מלהקריב ובבהמה מליקרב". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו' הלכה ו' "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובבהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה".

סעיף ט כהן שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו פוסל את הקרבן. לפי הרמב"ם כהן העובד נלקה ולפי רש"י עובר בעשה.

כהן שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו פוסל את הקרבן כפי שראינו בסימן הקודם, מום שקיים אצל כהנים ולא אצל בהמות נקרא שאינו שווה בזרעו של אהרן. **גמרא** בכורות מג ב' "מאי איכא בין מומא לשאינו שווה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא - מחיל עבודה, דכתיב **'מום בו ולא יחלל'** (ויקרא כא:כג), שאינו שווה בזרעו של אהרן - לא מחיל עבודה. מאי איכא בין שאינו שווה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה". פירש **רש"י** שעבודתו אינו נתחלל אלא שהכהן עבר בעשה. וז"ל בד"ה מאי איכא "בין כהן הנפסל במום גמור לכהן הנפסל משום שאין שווה בזרעו של אהרן דהיינו כילון וליפתן וכל הנד". ד"ה עשה "מי שאינו שווה בזרעו של אהרן עובר בעשה אם עבד דהכי משמע השהו בזרע אהרן הוי כהן ויעבוד שאינו שווה לא יעבוד ולא הבא מכלל עשה עשה". פירש **רבינו גרשום** "איכא בינייהו עשה. דכתיב מזרע אהרן הכהן מי ששוה בזרעו של אהרן ראוי לעבודה ושאינו שווה אין ראוי לעבודה והיינו לאו הבא מכלל עשה עשה".

לעומת זאת, **הרמב"ם** כותב שלמרות שהעבודה אינה נתחללה, הכהן עבר על לא תעשה ולוקה. ז"ל "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובבהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה, וכל מי שיש בו מום מן המומין המיוחדין לאדם ועבד אף על פי שהוא לוקה לא חילל עבודתו, ואם היה בו דבר מדברים שהם מפני מראית העין אינו לוקה ועבודתו כשירה". מהר"י **קורקוס** מסביר שהיה נמצא גירסא אחרת אצל הרמב"ם. כמה הסברים מוצעים, ובאחד מהם קורא למום באדם ובהמה כמום גמור. וז"ל "בכורות מג יתר עליהם באדם וגו' מנא הני מילי דאמר קרא כל איש אשר בו מום מזרע אהרן איש ששוה בזרעו של אהרן מאי איכא בין מומא לשאינו שווה בזרעו של אהרן, איכא אחולי עבודה מומא מחיל עבודה דכתיב בו ולא יחלל משום אינו שווה בזרעו של אהרן לא מחיל מאי איכא בין אינו שווה למשום מראית העין עשה עד כאן. כך נראית גרסת רש"י שכתב דאינו שווה עובר בעשה שהכי משמע קרא השהו בזרעו של אהרן עובד שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו עובד, ולא הבא מכלל עשה עשה. כי הוא מפרש הפסוק **'כל איש אשר בו מום מזרע אהרן לא יעבוד'** פירוש כשהוא שווה בזרע אהרן אז אני מצריך שיהיה בו מום כדי לפסלו ואם אין בו מום עובד אבל אם אינו שווה בלא מום נמי אינו עובד וזהו לאו הבא מכלל עשה. אבל רבנו כתב שיש בהן מלקות, נראה שהוא גורס איכא בינייהו מלקות. וכך פירוש הפסוק לדעתו **'כל איש אשר בו מום או שיש בו'** גריעות דבר השייך לשווי זרעו של אהרן. אי נמי אשר בו מום היינו שיש שיש בו מום במומין אשר שייכים בבהמה ונקרא מום לגבי בהמה ומזרע אהרן פירוש הנוספים באדם שאינו שווה לזרע אהרן ועל שניהם הוא אומר שלא יעבוד. אבל לגבי חלול לא הזכיר אלא מום בו לא יחלל ולא הזכיר שם גריעות השייך לשווי זרע אהרן ולכך אינו מחלל אלא מום גמור דהיינו מה שנקרא מום בהמה. ויש ראייה לשטת רבנו ממה שאמרו מאי איכא בין מומא לאינו שווה בזרעו של אהרן אחולי עבודת מוכח דבשאר דברים שוים הם ומלקא נמי לקי ... ודאי מוכח דאחולי הוא דלא מחיל אבל מלקא לקי. וגם מה שאמרו דכתיב מום בו לא יחלל מוכיח כן דאם איתא דמכלל עשה הוא דאיתי לא היה צריך לזה".

סעיף י כהן שאין בו דבר משום מראית עין אינו פוסל את הקרבן ואינו עובר על איסור תורה.

כהן שאין בו דבר משום מראית עין אינו פוסל את הקרבן ואינו עובר על איסור תורה **גמרא** בכורות מג ב' "מאי איכא בין שאינו שווה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה". פירש **רש"י** ד"ה משום מראית העין "כגון הנך דקחשיב במתני' משום מראית העין שמאוסין לראות כגון שנשרו ריסי עינו ושנטלו שיניו". פירש **רבינו גרשום** ד"ה איכא בינייהו עשה "למראית העין אפילו איסור עשה ליכא". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו' הלכה ו' "ואם היה בו דבר מדברים שהם מפני מראית העין אינו לוקה ועבודתו כשירה". בפרק ח הלכה יז משמע שהפסול מדרבנן

וז"ל "ואלו פסלו מפני מראית העין, מי שנשרו ריסי עיניו אף על פי שנשאר השיער בעיקרון, ומי שניטלו שיניו".

סימן כא איסורים הקשורים לכהן בעל מום

סעיף א כהן בעל מום אסור להיכנס להיכל ובין האולם ולמזבח. כהן שנכנס בלי לעבוד עבודה, לפי הרמב"ם עובר באיסור לאו דאורייתא ולפי הרמב"ן עובר על איסור דרבנן.

כהן בעל מום אסור להיכנס להיכל ובין האולם ולמזבח כתוב **תורה** "אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם" (ויקרא כא:כג). פירש **רש"י** אך אל הפרכת "להזות שבע הזאות שעל הפרכת". ואל המזבח "החיצון. ושניהם הוצרכו להכתב". **תורת כהנים** אמור פרק ג הלכה י "אם נאמר אל הפרכת צריך לומר אל המזבח למה נאמר אל המזבח, שאילו נאמר אל הפרכת ולא נאמר אל המזבח, הייתי אומר אל הפרכת שהוא בפנים יהיה פסול, אל המזבח שאינו בפנים לא יהיה פסול צריך לומר אל המזבח ואילו נאמר אל המזבח ולא נאמר אל הפרכת הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה פסול, פרוכת שאינה כשירה לעבודה לא יהיה פסול צריך לומר אל המזבח וצריך לומר אל הפרכת". **משנה** כלים פרק א משנה ט "בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם ההיכל מקודש ממנו...". בפירוש המשניות על אתר הרמב"ם מביא פסוק אחר. וז"ל "אמר ה' לאותם שבמקדש ..., ואמר 'כל אשר בו מום לא יקרב' (ויקרא כא:יח)".

הגדרתו של **רמב"ם** נמצא בספר המצוות, מצוה לא תעשה סט, ומביא את הפסוק 'אך אל הפרכת לא יבא'. לפי הרמב"ם כהן בעל מום שנכנס לאזור שאסור לו לוקה מדאורייתא. וז"ל "והמצוה הס"ט היא שהזהיר כהן בעל מום מהכנס להיכל בכללו. רוצה לומר המזבח ובין האולם והמזבח והאולם וההיכל. והוא אמרו יתעלה (אמור כא:כג) 'אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. וכבר התבאר בראש טהרות (כלים א:ט) כי מבין האולם ולמזבח עם כל ההיכל נאסרה כניסתו על בעלי מומין ופרועי ראש. וכבר התבאר גם כן בספרא (אמור ג:י) ששני לאוין אלו והם אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש לא יספיק אחד מהם בלתי האחר ושניהם יחד להשלמת הדין בענין אחד והוא הגבלת המקום האסור עליהם להכנס בו. וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". וכן הרמב"ם כותב במשנה תורה הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "כל כהן שיש בו מום בין מום קבוע בין מום עובר לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים שנאמר 'אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש', ואם עבר ונכנס לוקה אף על פי שלא עבד". המשנה במסכת כלים מובא בהלכות בית הבחירה פרק ז הלכה כ "בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסין לשם". **הכסף משנה** בהל' ביאת המקדש שואל שהרמב"ם לא הביא בהלכות סנהדרין בעל מום שנכנס למקדש כאחד הלוקים. וז"ל "ומה שכתב ואם עבר ונכנס לוקה אף על פי שלא עבד. קשיא לי דבפרק י"ט מסנהדרין נראה מדברי רבינו שאינו לוקה אלא אם כן נכנס להיכל".

כמו הרמב"ם **ספר מצוות גדולות** לאוין סימן שז מונה הכנסת בעל מום כאיסור מדאורייתא, אבל לא נרשם התייחסות לגבי מלקות. וז"ל "שלא יכנסו בעל מומין אל הפרכת ואל המזבח דכתיב בפרשת אמור (ויקרא כא:כג) 'אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש להקריב כי מום בו', ותניא בתורת כהנים (אמור ג:י) אם נאמר מזבח למה נאמר [ל]פרכת אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשרה לעבודה יהיה אסור אל הפרכת שאינו כשר לעבודה לא יהא אסור לכך צריך פרוכת ואילו נאמר פרוכת הייתי אומר אל הפרכת שבפנים יהא אסור למזבח שבחוץ לא יהא אסור לכך נאמרו שניהם ... ומצות לא תעשה אחת היא שלא ליכנס לפנים מן המזבח". לעומת זאת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות טוען שכאשר התורה אומרת 'לא יגש' כוונתה היא לא יגש לעבודה, ולכן בעל מום הנכנס לאזור האסור לו בלי לעבוד, עובר על דרבנן גרידא. מחלקתו מול הרמב"ם סביב הבנת הספרא בניתוח איסור דישה אל הפרכת, אם מדובר על סתם הגעה או הגעה לעבודה. ז"ל "כתב הרב והמצוה ששים ותשעה שימנע הכהן בעל מום מהכנס בהיכל בכללו כלומר המזבח ובין האולם ולמזבח וההיכל והוא אמרו ית' (אמור כא) 'אך

אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש' וכבר נתבאר בפרק ראשון שלטהרות [כלים] 'שמבין האולם ולמזבח עם כל ההיכל הוא אסור להכנס בו כל בעלי מומין ופרועי ראש' וכבר נתבאר עוד בספרא ששני לאוין אלה שהם אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש לא יספיק אחד מהם בלתי האחר ושניהם יחד להשלים הדין בענין אחד. וכל זה איננו נכון. שלא ימנע אל המזבח לא יגש אלא שלא יעבוד עבודה והוא אמרו (שם) ולא יחלל את מקדשי לומר שאם עבד חלל ומה טעם לא יגש משום לא יחלל. וכן בכל מקום שכתוב גישת המזבח (שם ושמות כח: מג) הוא לעבודה כענין (ר"פ תשא) 'או בגישתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'. ואמרו יתברך 'אך אל הפרוכת לא יבוא' אסר עליו הזאות שעל הפרוכת 'אל המזבח לא יגש' אסר העבודות כולן שעל המזבח ושניהם הוצרכו כמתבאר בספרא וכן פירש רבינו שלמה בפירוש התורה (רש"י כא: כג). ובביאור אמרו בספרי בפסוק (קרח יח ז) 'ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת וגו' והזר הקרב יומת' לעבודה אתה אומר לעבודה או אינו אלא לעבודה ושלא לעבודה אמרת ומה בעל מום שלא ענש בו מיתה לא ענש בו אלא עבודה זר שענש בו מיתה דין הוא שלא יענש בו אלא לעבודה הא מה ת"ל 'והזר הקרב יומת' לעבודה. והרי זה מבואר. ומה ששינוי במסכת כלים 'שאין נכנסין מבין האולם ולמזבח', מעלה מדבריהם. וכבר אמרו בגמרא סוכה (מד א) כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה. שהתירו להם איסור כניסה שלדבריהם משום מצות הערבה. וכן לתקון הבנין נכנסין לשם אפילו לויים וישראלים כמו שנתפרש באחרון שלערובין (קה א). ומה שאמרו בסיפרא (אמור פ"ג) יכול לא יכנס לעשות רקיעות ת"ל אך, בא להוציא כל כניסה שלא לעבודה ותפש לו המותרות....".

מגילת אסתר מגן על הרמב"ם שהתורה מתכוונת לאסור כניסה, גם בלי עבודה. וז"ל "נראה לי שהנכון כדברי הרב שפסוק זה בא למנוע לבעל מום אפילו הכניסה בלבד, וראיה מפרק הנשרפין (דף פ"ב:) דקאמר היוצק והבולל וכו' עד המסדר את השלחן והמטיב את הנרות אין חייבין עליהן לא משום זרות ולא משום טומאה ולא משום מחוסר בגדים ולא משום רחוף ידיים ורגלים, ומדלא קאמר משום בעל מום נמי ש"מ בעל מום המטיב את הנרות שהיה בהיכל חייב וזה משום שאסור להכנס שם אפילו בלא עבודה ... ומה שפירש הרמב"ם פסוק זה דאך אל הפרוכת לענין עבודה ואמר כי בספרא הצריכו שניהם, נ"ל כי ממאמר הספרא יש להבין שאין במשמע פסוק זה עבודה רק כניסה בלבד מדקאמר התם וז"ל אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה אסור אל הפרוכת שאינו כשר לעבודה לא יהיה אסור וכו', ואילו היה האיסור דוקא בעבודה היה לו לומר אילו נאמר מזבח הייתי אומר לעבודה דוקא אבל לפרוכת שאינו מקריב כי אם מזה וכו' ולא לומר מפני שהוא כשר לעבודה או אינו כשר לעבודה כי מה לנו בהכשר המקום מאחר שהדבר תלוי במעשה ממש. והראיה האחרת שהביא מהספרי שאומר ומה בעל מום שלא ענש בו מיתה לא ענש בו אלא עבודה, נ"ל שהוא הפך כונתו שהרי לא אמר לא הזהיר בו אלא עבודה דהוה משמע שאין איסור רק בעבודה אבל אמר לא ענש בו דמשמע דעונש מיתה אין בו עד שיעבוד אבל לאו אכניסה בלבד קא עבר. ומה שאמר עוד כי איסור הכניסה ששינוי בפ"ק דכלים הוי דרבנן. אני אומר שהוא מן התורה, ומה שהתירו להכנס שם בעל מום משום מצות ערבה הוא לפי שמצות ערבה במקדש היא הלכה למשה מסיני". **מהר"י קורקוס** ביאת המקדש ו:א נותן עוד הוכחות כמו הרמב"ם "ויש לי להביא ראיה לדברי רבנו מההיא שנחלקו בסוף ערובין כשנכנסין לתקן ואין שם אלא טמא ובעל מום דאיכא מאן דאמר יכנס טמא ולא בעל מום מפני שהטומאה דחויה בצבור ... ודאי מוכח דתרווייהו כניסתן נמי דאורייתא נינהו. וזה נראה ראיה גמורה לדעת רבנו".

ספר החינוך מצוה רעז מביא איסור כניסה כלאו מדאורייתא, ובסוף דבריו מביא את דברי הרמב"ם. וז"ל "שלא יכנס בעל מום בהיכל בכללו, כלומר אל המזבח ובין האולם ולמזבח ובכל שאר המקומות שבהיכל, שנאמר [ויקרא כ"א: כ"ג] 'אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. ונתבאר בספרא ששני לאוין אלה, של הפרוכת והמזבח לא יספיק אחד מהם בלתי חבירו, ושניהם באו להשלים הדין בענין אחד, והוא להרחיק המקום האסור עליהם להכנס בו ... וכתב הרמב"ם זכרוננו לברכה שאין לנו לחשוב זה הלאו במנין הלאוין, שאיסור הכנס בעל מום בהיכל, וגם פרועי ראש וקרועי בגדים ושתוי אינו אלא מעלה מדבריהם זכרונם לברכה, ולא בא הכתוב הזה אלא לאסור מהם קריבה לעבודה, וזה בכלל לאו דבעל מום שלא יעבוד הוא "

סעיף ב לפי דעת הרמב"ם גם אסור לכהן בעל מום להיכנס ליד המזבח והרמב"ן חולק.

לפי דעת הרמב"ם גם אסור לכהן בעל מום להיכנס ליד המזבח והרמב"ן חולק המשך לרמב"ם ספר המצוות מצות לא תעשה סט, אסור לבעל מום להיכנס באזור העזרה שמקביל למזבח. פירוש של אזור המקביל למזבח זה באותו רוחב שלושים ושתיים אמה של המזבח מחומת העזרה הדרומי עד חומה הצפונית. וז"ל "וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". ובמשנה תורה הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים". **רמב"ן** בהשגותיו לספר המצוות אמנם אסור לכהן בעל מום להיכנס בין אולם ומזבח, אבל מתיר להיכנס באזור המקביל למזבח. ז"ל "וכן נראה לי עוד מלשונם שלא אסרו עליו אלא המקום הנקרא בין האולם ולמזבח עשרים ושתיים אמה לפני ההיכל אבל כנגד מזבח עצמו שלשים ושתיים אמה בעזרת הכהנים הוא, כלשון ששנינו (מדות פ"ה) המזבח שלשים ושתיים אמה בין האולם ולמזבח עשרים ושתיים אמה ואילו היה מן הכתוב הזה שאמרנו היתה המניעה מכנגד המזבח עצמו חמשים וארבע אמה לפני ההיכל. אלא שהם מעלות, וכל דלהדי המזבח כיון דאיכא מזבח אית ליה היכרא. גם זו שלא כדברי הרב שאסר בכניסת המזבח ובין האולם ולמזבח וההיכל". **מגילת אסתר** מגן על הרמב"ם שאסור כניסה בעשרים ושתיים אמות בין אולם ומזבח ושלשים ושתיים אמה מקביל למזבח. וז"ל "ומה שלא אסרו להכנס עד נ"ד אמה סמוך להיכל, נראה לי שזהו המקובל אצלם בכוונת התורה והם מה שקבלו אסרו ולא יותר". בסעיף הקודם ראינו את ספר החינוך שאוסר כניסה לאזור המזבח, כמו הרמב"ם. בסוף דבריו החינוך הביא את דעת הרמב"ן שאין איסור דאורייתא, גם הביא את דבריו שמתיר כניסה לאזור המזבח.

סעיף ג כהן בעל מום רשאי לישא את כפיו במדרגות ההיכל, אלא אם מומו נמצא במקום חשוף שיגרום לאנשים להסתכל בו. לא ברור אם הרמב"ם מסכים לזה להתיר.

בעל מום רשאי לישא את כפיו במדרגות ההיכל תוספתא סוטה פרק ז הלכה ה "הכל כשרין לעלות במעלות האולם בין תמימין בין בעלי מומין בין במשמר שלו בין שאין המשמר שלו חוץ ממי שיש בו מום בפניו בידיו וברגליו שלא ישא את כפיו במקדש מפני שהעם מסתכלין בו וכשם שנשיאות כפים במקדש כך נשיאות כפים בגבולין". **הרמב"ם** לא הביא את התוספתא, ויתכן שלא מקבלו בגין האיסור תורה של עצם הכנסת הכהן בין האולם למזבח, לשיטתו. מנגד, יתכן שהרמב"ם יתיר כניסת כהן בעל מום עבור נשיאת כפים, משום שזה לצורך ולא עבור עבודה. **שו"ת הרדב"ז** חלק ה סימן פד מבוסס על הרמב"ם מסביר שכהנים בעל מום נושאים את כפיהם על הדוכן שנמצא בין עזרת ישראל ועזרת כהנים, מקום שמותר בכניסה. וז"ל "תשובה תנן עשר קדושות בירושלם ומונה והולך עזרת כהנים מקודשת מעזרת ישראל שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה ולכפרה ולשחיטה ולתנופה בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסים לשם ההיכל מקודש מן בין האולם ולמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוק ידיים ורגלים. הא למדת שיש כהנים שאין יכולין לעלות על מעלות האולם ואלו היו עומדים על הדוכן לברך את העם לקיים מצות עשה דכה תברכו שאע"פ שהם פסולים לעבודה לא נפסלו לברכה ושאר הכהנים היו עומדים על מעלות האולם לברך את העם ולפיכך קבע להם רבינו שני מקומות ומה שאמרנו שבעלי מומין מברכין היינו חוץ מאותן המומין שמנה רבינו שפוסלין את הכהן מלישא את ידיו".

יש מומים פוסלים כהנים מלעלות לנשיאת כפים משום שזה גורם לצבור להסתכל בו. לכאורה, לא אמור להיות הבדל בענין בין נשיאת כפים במקדש ונשיאת כפים מחוץ למקדש, כפי שהובא בתוספתא. סוגיא בנושא נמצא במגילה כד ב' והלכה בטור ושלחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף ל. התוספתא הובא בסימן י סעיף ט בנושא המשמרות.

סעיף ד כהן בעל מום פסול לפרה אדומה.

כהן בעל מום פסול לפרה אדומה תוספות זבחים טז ב' ד"ה שם טומאה מיהא אישתראי, מכניס לתוך שאלה שכהן בעל מום פסול להקרבת פרה אדומה "וא"ת מה להנך שכן פסולין בפרה בעל

מוס". וכן נמצא בתוספות זבחים יז ב' ד"ה אונן "וא"ת מחוסר כפורים ובעל מוס יוכיחו שמותרין בתרומה ואסורין בפרה". ברמב"ם לא מופיע בעל מוס כאחד שפוסל את הפרה⁵.

סעיף ה כהן בעל מוס כשר לעגלה ערופה.

כהן בעל מוס כשר לעגלה ערופה ספרי פרשת שופטים פסקא רח לומד שלמרות שעגלה ערופה נקרא שירות בכל זאת כהן בעל מוס איננו פסול. וז"ל "ונגשו הכהנים בני לוי" (דברים כא:ה), מכלל שנאמר 'ושרת בשם ה' א-להיו' (דברים יח:ז) אין לי אלא תמימים בעלי מומים מנין תלמוד לומר 'בני לוי'. מפרש רבינו הלל "מכלל שנאמר לשרת לברך בשמו כלומר מדקאמרינן גבי עגלה ערופה לשרתו ולברך בשמו. אין לי מימין – דכהן המשרת אי אית ליה מוס פסול לשרת כדכתיב 'כל איש אשר בו מוס מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב' ומדקאמרינן הכא 'לשרתו ולברך בשמו' אין לי אלא תמימים בעריפת העגלה, תלמוד לומר וכו'".

סעיף ו כהנים בעלי מוס מוציאים תולעים מעצים שמיועדים למערכה.

כהנים בעלי מוס מוציאים תולעים מעצים שמיועדים למערכה משנה מדות פרק ב הלכה ה מתארת את לשכות עזרת נשים ואת מעשה הכהנים בעלי מוס במקדש בלשכת העצים. וז"ל "מזרחית צפונית היא היתה לשכת העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתלעין העצים וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח". מפרש הרמב"ם על אתר שהכוונה הוא לא שהוציאו את התולעים מהעצים אלא שהוציאו את העצים שמצאו בהם תולעים. "ומתלעים, מסירין את העצים שיש בהן תולעת, כדרך שאומרינן מסקלין על הסרת האבנים שהושלכו בדרך". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה יב "מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מוס, יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה". לא ברור למה דוקא צריך כהנים כדי להתלע את העצים.

סעיף ז כל כהן בעל מוס, בין קבוע ובין עובר, זכאי לקבל חלק ולאכול מהקרבנות.

כל כהן בעל מוס, בין קבוע ובין עובר, זכאי לקבל חלק ולאכול מהקרבנות משנה זבחים צח ב' "בעלי מומין, בין בעלי מומין עוברין בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". פירש הרמב"ם על אתר "ואמרו 'כל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק', אל תקשה על זה מבעל מוס, לפי שאין חוששין לבעל מוס בכלל הזה, לפי שמפורש בו בתורה 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל' (ויקרא כא:כב), ואמרו עוד 'כל זכר בבני אהרן' לרבות בעלי מומין לחלוקה, לפי שאינן יכול לומר לרבות בעלי מומין לאכילה לפי שהוא מפורש בכתוב כמו שבארנו" (ויקרא ו:יא). **גמרא** זבחים קב א' דורש מהפסוקים שכהן על מוס אוכל גם מחלק בקדשים. וז"ל הגמרא "בעלי מומין, בין בעלי מומין כו'. מנא ה"מ? דת"ר: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה, הרי כבר נאמר: 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים יאכל'! אלא לחלוקה. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, אי לחלוקה - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא תם ונעשה בעל מוס, בעל מוס מעיקרו מנין? ת"ל: 'כל זכר'. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעל מוס; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, ואי לחלוקה - הרי כבר אמור, ואי לבעל מוס מעיקרו - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא בעל מוס קבוע, בעל מוס עובר מנין? ת"ל: 'כל זכר'. כלפי לייא? אמר רב ששת: איפוך. רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך, ואיצטריך, סלקא דעתך אמינא [ע"ב] כי טמא, מה טמא דלא טהור לא אכיל, אף האי נמי כמה דלא מתקן לא אכיל, קא משמע לן. כל שאינו ראוי וכו'. ולא? והרי בעל מוס, דלא ראוי לעבודה וחולק! ... ואי משום בעל מוס, רחמנא רבייה". פירש רש"י ד"ה כל זכר "קמא במנחה כתיב בצו את אהרן". ד"ה אם לאכילה "להתירו לאכול מחלק חביריו אם יזמנוהו עמהם אבל הוא לא יחלוק". ד"ה לחלוקה "ליטול חלק כאחד הכשרים". ד"ה כל זכר "תנינא בחטאת כתיב והשלישי באשם וברייתות הללו בת"כ במדרש המקראות". ד"ה כלפי לייא "בעל מוס עובר משמע להתירו טפי מבעל מוס קבוע". ד"ה לא תיפוך "ואיצטריך קרא למידרשיה הכי מהו דתימא קרא קמא קבוע הוא דאכשר דרחמנא חס עליה משום דלית ליה היתירא למחר וליומא אחרינא אבל עובר דאית ליה היתירא למחרת". לימוד מקביל נמצא בזבחים צט א' "הרי בעל מוס, דאינו ראוי לחיטוי וחולק! בעל מוס רחמנא

⁵ בעקבות הרמב"ם המנחת חינוך מצוה רעה סימן ב מסופק אם בעל מוס פוסל בפרה.

רבייה, 'כל זכר בכהנים' - לרבות בעל מום. ואימא: 'כל זכר' - לרבות טבול יום! מסתברא בעל מום הוה ליה לרבוויי, שכן אוכל. אדרבה, טבול יום הוה ליה לרבוויי, דלאורתא מיחזא חזי! השתא מיהא הא לא חזי. רב יוסף אמר: מכדי מאי יאכלנה? יחלקנה, לכתוב רחמנא יחלקנה, מאי יאכלנה? שמא מינה: ראוי לאכילה חולק, שאינו ראוי לאכילה אינו חולק". רש"י פירשו לויקרא כא: כב מביא את חלק מהדרשות שנמצאים בזבחים.

לימודים עבור היתר חלוקה ואכילה לכהן בעל מום נמצא בכמה מקומות בספרא פרשת צו. פרק ג הלכה ה' "כל זכר בכהנים לרבות בעלי מומים, למה אם לאכילה כבר אמור אם כן למה נאמר כל זכר לרבות בעלי מומים למחלוקת, יאכלוה כשירה ולא פסולה, חוק עולם לבית עולמים, לדורותיכם שינהוג הדבר לדורות". פרק ז הלכה ו' "כל זכר לרבות כל בעלי מומין למה אם לאכילה כבר אמור אם למחלוקת כבר אמור, אם כן למה נאמר כל זכר שיכול אין לי אלא בעלי מום עובר בעלי מום קבוע מניין תלמוד לומר כל זכר בכהנים יאכל אותה קדושה ולא פסולה". פרשת ד הלכה ט' "כל זכר לרבות בעלי מומים למה אם לאכילה כבר אמור, אם למחלוקת כבר אמור ואם בעלי מומים קבועים כבר אמורין, ואם בעלי מומים עוברים כבר אמורים, אם כן למה נאמר כל זכר לרבות בעלי מומים, שיכול אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום נולד בעל מום ממעי אמו מניין תלמוד לומר בכהנים".

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק י הלכה יז "אבל בעל מום בין קבוע בין עובר בין שנולד במומו בין שהיה תמים ונפסל חולק ואוכל שנאמר 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים וגו'". **רדב"ז** על אתר "אבל בעל מום, אף על פי שאינו ראוי להקרבה גזרת הכתוב הוא שחולקים לו שנאמר 'לחם אלקיו מקדשי הקדשים'... אלא קשה דנקט קרא 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים' ומהאי קרא לא ילפינן אלא שאוכל בקדשים. ויש לומר דאורחיה דרבינו לתפוס תחלת הדרשא וסמין כל מאי דאיתמר עלה".

סעיף ח בעל מום טמא לא חולק וכל שכן לא אוכל בקדשים.

בעל מום טמא לא חולק וכל שכן לא אוכל בקדשים גמרא זבחים צט א' "בעי ריש לקיש: בעל מום והוא טמא מהו שיחלקו לו? כיון דלא חזי ורחמנא רבייה לא שנא, מה לי טמא מה לי בעל מום, או דלמא ראוי לאכילה חולק, שאינו ראוי לאכילה אינו חולק? אמר רבה, תא שמע: כהן גדול מקריב אונן, ואינו אוכל ואינו חולק לאכול לערב, שמה מינה: ראוי לאכילה בעינן, שמה מינה. בעי רב אושעיא: טמא בקרבנות ציבור מהו שיחלקו לו? מי אמרינן: המחטא אמר רחמנא והאי נמי מחטא הוא, או דלמא ראוי לאכילה חולק, שאין ראוי לאכילה אינו חולק? אמר רבינא, ת"ש: כהן גדול מקריב אונן, ואינו אוכל ואינו חולק לאכול לערב, שמה מינה: ראוי לאכילה בעינן, שמה מינה". פירש רש"י ד"ה ראוי לאכילה "בעל מום". ד"ה כיון דלא חזי "לעבודה לחיטוי ואפילו מקמי טומאה ורחמנא רבייה לחלוקה הלכך מה לי כשהוא בעל מום לחודיה מה לי כשהוא טמא ובעל מום דהא לא קרינא ביה המחטא מעיקרא ופליג השתא נמי ניפלוג". לומדים שמחלקים קרבנות לכהן שנחשב "ראוי" ואינו מחלקים קרבן לכהן שאינו נחשב "ראוי". שכהן בעל מום נחשב כראוי לאכול וטמא נחשב כאינו ראוי לאכילה, גם במצב שיטהר תוך זמן האפשרי לאכול הקרבן.

סעיף ט כהן בעל מום קדוש כמו כהן תמים ואסור לטמא למתים ואסור לאשה

גרשה חללה זונה וחלוצה, ויתכן שיש מתירים לישא אשה שאסורה לכהן תמים.

כהן בעל מום קדוש כמו כהן תמים ספרא פרשת אמור פרק א הלכה ו' מרבה מהוספה בפסוק 'והיו קדשי שקיים קדושת כהנים עבור בעל מום, למרות שהוא לא בר הקרבה. וז"ל הספרא "קדושים יהיו לא-להיהם' על כורחם ולא יחללו את שם א-להיהם כי את אשי ה' לחם א-להיהם הם מקריבים והיו קודש' (ויקרא כא: ו) להגיד מה גרם, הם מקריבים לא הלויים 'והיו קודש' לרבות בעלי מומים". ובאותו פרק הלכה יג לומדים קדושת בעל מום מריבוי 'קדוש יהיה לך'. וז"ל הספרא "ומניין אם אינו רוצה דפנו ת"ל 'וקדשתו' בעל כורחו כי את לחם אלהיו הוא מקריב' להגיד מה גרם, 'קדוש יהיה לך' (ויקרא כא: ח) לרבות בעלי מומים". **ר"ש משאנץ** על הלכה יג כנראה מסביר הדרשה השנית שבעל מום אסור לישא נשים שאסורות לכהן. וז"ל ד"ה לרבות בעלי מומין "שלא יחללו זרעם". חילול התוצאה של נשואים אסורים ולא מחמת טומאה למת. באופן דומה **קדושת אהרן** על הספרא כותב בשם **רבי ישעיה** שבהלכה ו' לומדים שבעל מום אסור לטמא למת ובהלכה יג לומדים שבעל מום אסור באותם נשים שכהן תמים אסור מהם.

רמב"ם ספר המצוות עשה מצוה לב גם מביא את לימוד הספרא שמוסיפין כעל מוס לקדושת כהנים. וז"ל "והמצוה הל"ב היא שצונו לכבד זרע אהרן ולנשאם ולרוממם ונשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה ואפילו ימאנו אותו לא נשמע מהם. וזה כלל הגדלה לא-ל יתעלה אחר שהוא לקחם ובחרם לעבודתו ולהקריב קרבנותיו ... וכן אמרו (בספרא) *קדושים יהיו לא-להיהם* על כרחם *זהו קדש* לרבות בעלי מומין. שלא תאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיו לאי זה דבר נקדמיהו ונכבדהו ולכן אמר והיו קדש, הזרע הנכבד כולו, תמים ובעל מוס". ובעקבותיו מובא **בחינוך** מצוה רסט "ולשון ספרא, וקדשתו על כרחו, כלומר שזאת המצוה אנחנו נצטוו בה, ואין זה בבחירת הכהן. ועוד אמרו [ויקרא כא:ו] קדושים יהיו לא-להיהם על כרחם, והיו קדש לרבות בעלי מומין, שלא נאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיהם למה זה נקדמיהו ונכבדהו, על כן אמרו והיו קדש, כלומר הזרע הוא מיוחס כולו, תמים ובעל מוס".

גמרא סנהדרין נא ב' מתוך דיון חיוב שרפה של בת כהן שזינתה כותב "האי בת ובת מאי דריש ביה? - מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין: לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין, יכול נחלוק בבנותיהן - תלמוד לומר בת ובת. - ורבי עקיבא: *מזהם מקריבם והיו קדש*, נפקא". פירש **רש"י** ד"ה והיו קדש "לרבות אף בעלי מומין לקדושה". ד"ה הני מילי "דנפקי שאף בעלי מומין בקדושתן מוהיו קדש". ד"ה אינהו "הכהנים עצמן נתרבו לקדושה, שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה יהיו מותרין לטמא למתים". וכדומה נמצא **במאירי** סנהדרין נא א' ד"ה בת כהן, לומד שכהן בעל מוס אסור לטמא למת. בנוסף, הוא מביא תוספתא שמתיר לבעל מוס לטמא למת ומסכם שהתוספתא לא כהלכה. וז"ל "ויראה מכאן שכהן בעל מוס אף על פי שפסול לעבודה מוזהר הוא על טומאת מת וכן כתובה בהדיא גדולי הרבנים וכן יראה מדברי גדולי המחברים שלא הוציאו מדין טומאה אלא בנות אהרן וחללים ובשם תוספתא שמענו בהפך ולא יראה כן והוא שהביאנו בכאן מוהיו קודש בהיותן יהו". לכאורה, **רש"י** והמאירי מביאים לימוד רק עבור איסור טומאה למתים. בכל זאת, אין מקור לשיטתם שמתיר כהן בעל מוס לישא אשה שאסורה לכהן.

שלחן ערוך אבן העזר סימן ה סעיף א "פצוע דכא וכרות שפכה אסורים לישא ישראלית ומותרים בגיורת ומשוחררת. ואפילו כהן שהוא פצוע דכא מותר לישא גיורת ומשוחררת, לפי שאינו בקדושתו". אם אומרים שדין פצוע דכא שונה מדין בעל מוס אז אין שום קשר לענינו. אלא, אם נגיד שפצוע דכא הוא בעל מוס, קיים מצב שאין בו קדושת כהנים⁶.

סעיף י כהן בעל מוס משמע במקור אחד ברמב"ם שקיים חובה לכבדו ומשמע במקור אחר ברמב"ם שלא קיים חובה לכבדו.

כהן בעל מוס משמע במקור אחד ברמב"ם שקיים חובה לכבדו ומשמע במקור אחר ברמב"ם שלא קיים חובה לכבדו ראינו בסעיף הקודם **ברמב"ם** בספר המצוות מצות עשה לב' שבעל מוס חייב בכל האיסורים השייכים לכהנים. עיון באותו סימן עולה שהרמב"ם מתאר את החובה לכבד כהנים, כמו עליה ראשונה וכו'. וז"ל "והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו *וקדשתו כי את לחם א-להיך הוא מקריב קדוש יהיה לך*". ובא הפירוש (גטין נט ב') וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ולשון ספרא (א:יג) גם כן וקדשתו על כרחו. רצה לומר כי זה צווי נצטוונו בו ואינו בבחירת הכהן. וכן אמרו (שם ה"ו) קדושים יהיו לא-להיהם על כרחם והיו קדש לרבות בעלי מומין. שלא תאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיו לאי זה דבר נקדמיהו ונכבדהו ולכן אמר והיו קדש, הזרע הנכבד כולו, תמים ובעל מוס". לעומת זאת, משמע **ברמב"ם** הלכות כלי המקדש והעובדים בו פרק ד הלכה א-ב שקיים חובת כיבוד רק כלפי כהן שעובד בפועל. וז"ל "הכהנים הובדלו מכלל הלויים לעבודת הקרבנות שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, ומצות עשה היא להבדיל הכהנים ולקדשם ולהכינם לקרבן שנאמר וקדשתו כי את לחם א-להיך הוא מקריב. [ב] וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה, לפתוח בתורה ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון". קיים מספר אפשרויות לפתור את הסתירה ברמב"ם. אפשר שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בספר המצוות. אפשר לשלול הדיוק מהל' כלי המקדש, ואין כוונת הרמב"ם לגרוע כיבוד

⁶ חלקת מחוקק ס"ק א אכן מבין שלומדים שלבעל מוס אין קדושת כהנים. הבית מאיר והרבה אחרונים אומרים שענין פצוע דכא לא קשור לקדושת בעל מוס.

עבור כהן בעל מום. בנוסף, הדיוק מהל' כלי המקדש סותר את הספרא שראינו בסעיף הקודם שמשוייך 'ויקידשתו' לכהן בעל מום. אפשר לתרץ את הסתירה מול הספרא שחובת כהן לא מקושר לאיסורים השייכים לכהנים, דהיינו כיבוד הוא חובה מדרבנן כמו שמשמע ברש"י גטין נט או כיבוד הוא חובה מדאורייתא אלא לא מקושר לאיסורים, כפי שמשמע בתוספות חולין פז ב' ד"ה וחייבו.⁷

סעיף יא בית דין בודק כל כהן עבור מומים כדי להכשירו לעבודה.

בית דין בודק כל כהן עבור מומים כדי להכשירו לעבודה משנה תמיד פרק ה משנה ד מתאר שהסנהדרין היה מברר כשירותו של כהן לפני שמאשרים לו לעבוד. בדיקה היה כולל שאין בו מום ואין לו פסול ייחוס. וז"ל המשנה "בלשכת הגזית שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים". מובא בתוספתא סנהדרין פרק א הלכה ז שיעקר הבדיקה הוא בענין של ייחוס. וז"ל התוספתא "בלשכת הגזית ושם יושבין ובודקין את יחוסי כהונה ואת יחוסי לוייה כהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומשמש עם אחיו הכהנים. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה יא - יב מביא את המשנה ומתאר שכהנים עם פסול ייחוס יוצאים בשחורים. לכאורה, כהנים שנמצא בהם מום לא יצאו בשחורים, אלא יש עבורם תפקידים מחוץ לעבודה וזכאים לקבל חלקיהם בקדשים, כפי שהובא לעיל בסימן. וז"ל הרמב"ם "בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית, ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים בייחוסין ובמומין, כל כהן שנמצא פסול בייחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה, וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים. [יב] מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מום, יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדש הקדשים ומן הקדשים יאכלו". דיון בבדיקת יוחסין ע"י של הסנהדרין נמצא בסימן ה סעיף א.

סימן כב כללי המומים בגוף הכהן

סעיף א חמישים מומים קיימים גם בבהמה וגם בכהן. מום שמתיר שחיטת בכור בהמה יפסל כהן ועובדתו נפסלת. מום עובר לא מתיר שחיטת בהמה אבל פוסל כהן. מום שלא מתיר שחיטת בכור בהמה משום חומרא עלול לפסול כהן גם מצד חומרא.

חמישים מומים קיימים גם בבהמה וגם בכהן. מום שמתיר שחיטת בכור בהמה יפסל כהן ועובדתו נפסלת. רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה א "כל המומין הפוסלים באדם ובבהמה חמשים וזהו פרטן". בכור בהמה נולד בקדשים ומום מתירו בשחיטה מחוץ למקדש. אותו מום שיתיר בכור בהמה בשחיטה יפסול כהן לעבודה ועובדתו נפסלת, כמו שהוסבר בסימן כ סעיף ז. יוצא שבאופן עקרוני ניתן ללמוד פרטי המומים שפוסלים כהנים מהלכות בכור בהמה. הלכות בכור בהמה נפרטים בטור ושלחן ערוך יורה דעה סימן שט.

מום עובר לא מתיר שחיטת בהמה אבל פוסל כהן. מום שלא מתיר שחיטת או הקרבת בכור בהמה פוסל כהן. ספק מום שלא מתיר שחיטת בכור בהמה משום חומרא עלול לפסול כהן גם מצד חומרא

⁷ מגן אברהם סימן רפב ס"ק ו כתב שאין חובה לכבד כהן קטן משום שאינו בעל עבודה. הפרי מגדים בסימן קלה ס"ק ח מרחיב הפטור מחובת כיבוד עבור כהן בעל מום.

לא כל מצב של מום שלא מתיר שחיטת בכור בהמה מחוץ למקדש מתיר כהן לעבודה. קיים שלושה מצבים כאלו: (א) מום עובר – עיין בסימן יט סעיף ד. (ב) מצב של ספק מום – לא שוחטים את בכור בהמה ולא מכשירים כהן, מדין ספק דאורייתא לחומרא. (ג) יש מצבים שחז"ל לא התירו לשחוט בכור בהמה מחוץ למקדש וגם לא התירו להקריבו בעזרה, באותו מום כהן לא יוכשר לעבודה, **משנה** בכורות מא א' "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה".

סעיף ב בזמן הזה אין מומחים למומים ובכנ מתירים בכור בהמה רק כשיש לו מום מובהק שניכר מאד. ישנו הרבה מומים שאינם מובהקים ופוסלים כהנים ונאבד בהם המסורת ומומחיות.

בזמן הזה אין מומחים למומים ובכנ מתירים בכור בהמה רק כשיש לו מום מובהק שניכר מאד וברור סוגיא בכורות לו ב' – לו א' מסביר שבמקום שאין מומחה במומים אפשר להתיר בכור בהמה בשחיטה ע"י שלשה אנשים. **משנה** "בכור שנשמית עינו ושנקטעה ידו ושנשברה רגלו – הרי זה ישחט על פי ג' בני הכנסת, רבי יוסי אומר: אפילו יש שם כ"ג – אינו נשחט אלא על פי מומחה". **גמרא** על אתר "אמר רב חייא בר עמרם: ג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה ... ג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה, [לו א'] לאפוקי מדברי יוסי ... רבי יוסי אומר אפילו יש שם כ"ג כו'. אמר רב חננאל אמר רב: אין הלכה כרבי יוסי. פשיטא! יחיד ורבים הלכה כרבים! מהו דתימא: נמוקו עמו, קא משמע לן". **רש"י** מפרש ששלשה שאינם מומחים יכולים להתיר מום שאינו מובהק. וז"ל בד"ה שלשה מתירין את הבכור כו' "במומין מובהקין". ד"ה במקום שאין חכם "הא יש חכם הוא לבדו מתירו". **תוספות** בד"ה במקום שיש מומחה לא, מסביר שדרוש מומחיות של חכמה מופלגת, ולא דוקא של מינוי בית דין או סמיכה איש מפי איש. וז"ל "לאו דוקא מומחה שהמחוהו ב"ד דהא על רב אשי דלעיל אמרי' דאתיוה לקמיה ההוא שרוע משום כבודו דחכם וכל מופלג בחכמה ומומחה ראוי להתיר בכור ונדר ביחיד ... משמע קצת דיחיד מומחה הוי כרב אשי וכן ההיא דבפרק קמא דסנהדרין (דף ה:) אלא אם כן היה מומחה לרבים דן אפי' יחידי לאו דוקא מומחה הנסמך כו' כדאמר רב נחמן התם כגון אנא דן דיני ממונות". אלא **תוספות** ד"ה פסק, כותב שבזמן הזה אין מומחה למומים. וז"ל "ומיהו בזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה להתיר בכור ונדר ביחיד ולדון דיני ממונות". **רא"ש** בכורות פרק ה סימן יא פוסק שבזמן הזה אין מומחה למומין, ומתירים רק מום מובהק, שזה מום שרואים באופן גלוי. הוא כולל סדק באוזן נחשב כמום מובהק ודק שבעין אינו מום מובהק. וז"ל "כתב ה"ר יונה ז"ל מומחה דקאמר לאו דידע הלכות מומין בלחוד אלא דפקיע גם בראיית העין לבדוק ולבקר בהם ולהכירם היטב. והאידנא דליכא מומחין בכור שיש לו מום מובהק נשחט על פי שלשה בני הכנסת. ומומין שאין מובהקין כגון דוקין שבעין וכיוצא בהם לא עבדין בהו עובדא האידנא. ואשכחנא לרבינו יצחק הצרפתי ז"ל בתשובת שאלה דצרימת אוזן מן הסחוס הוי מום מובהק היכא דמנכרא שפיר ומיגליא יאות ונראה לעינים דנפישא מחגירת צפורן".

טור יורה דעה סימן שט מביא את הדין שרק מתירים מום מובהק בזמן הזה. וז"ל "ואפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשחטו אלא על פי מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי לישחט עליו ואם אין חכם מומחה נותר ע"י ג' בני כנסת פירוש החכמים קצת וכתב ה"ר יונה האידנא דליכא מומחין אינו נשחט על ידי בני הכנסת אלא במומים מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהם אבל דוקין שבעין וחורור ומים הקבועין וכיוצא בו לא וצרימת האזן נראה שהוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן". פסק **השלחן ערוך** יורה דעה סימן שט בעיף ב "אפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל, כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו, אינו רשאי לשחטו אלא על פי מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי לישחט עליו. ואם אין חכם מומחה, נותר על פי ג' בני הכנסת, דהיינו חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך. והאידנא דליכא מומחין, אינו נשחט ע"פ ג' בני הכנסת אלא במומין מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהן. וצרימת האזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן".

יוצא שחסר מומחיות, ידע וניסיון מעשית לגבי מומים שמתירים בכור בהמה. גם מומים שנחשבים כמובהקים, כמו צרימת האוזן, רק מצב ניכר מאד יתיר בכור. מומים שאינם מובהקים, עדיין הם מומים, ויפסלו בהמה לקרבן או כהן לעבודה. ובכך, קשה להבחין למעשה בין מומים הפוסלים ומה שנחשד כמום ובעצם כשר. כמו שכתוב בסעיף הקודם, באיסור דאורייתא הנטייה

יהיה להחמיר במצב של ספק או מחלוקת הפוסקים. גם במומים שהם במקור איסור דרבנן, ויתכן שיש כאלו, לא פשוט שספקם להקל.

סעיף ג נושא המומים גם שייך לנשים, כעילא לבטל הכתובה אם לא היה ידוע מראש, ורשימת המומים מקבילה לרשימת מומים של כהנים. אלא, השימוש במומי נשים למעשה מצמצם את התועלת שהופק בהרחבת הידע מעמיקה בפרטי מומי כהנים.

נושא המומים גם שייך לנשים, כעילא לבטל הכתובה ורשימת המומים מקבילה לרשימת מומים של כהנים משנה כתובות עב ב' "המקדש את האשה ... על מנת שאין בה מומין, ונמצאו בה מומין - אינה מקודשת; כנסה סתם, ונמצאו בה מומין - תצא שלא בכתובה. כל המומין הפוסלין בכהנים - פוסלין בנשים." **רש"י** מפנה לסוגית המומים במסכת בכורות בד"ה מומין הפוסלין בכהנים "בבכורות קתני להו". **שיטה מקובצת** מביא בשם **תלמידי רבינו יונה** הסבר למה אשה מפסידה כתובתה עבור מום שפוסל כהן, משום שנחשב מאוס בידי שמים גם יחשב מאוס עבור הבעל. וז"ל "אלא אפילו בסתם נמי היכא דקד' סתם ובעל סתם ולא הוה ידע דאית בה מומין ואשתכח בה מומין לית לה כתובה שכל המומין הפוסלין בכהנים לעבודה פוסלין בנשים מכתובתן דכיון דלגבי גבוה מומא איקרי יכול למימר אי אפשי באשה בעלת מומים. תלמידי רבינו יונה". **רמב"ם** בפירוש המשניות כותב שמובא בגמרא שישנו שמונה מומים השייכים לנשים שאינם שייכים לכהנים. וז"ל "ומומי כהנים מפורשים כולם בפרק שביעי דמסכת בכורות, ומומי הנשים יתירים על אותן המומין שנבארם שם שמנה מומין, והם, ריח רע, והוא שנודף מאיזה מקומות בגופה ריח רע. והשני שהיתה מזיעה הרבה. והשלישי שהיתה לה בפניה שומה כאיסור האטלקי, או שהיתה לה בפניה שומא קטנה פחותה מכאיסר אבל יש בה שער צומח. והרביעי שהיה בפיה ריח רע. והחמישי שהיה קולה עבה שונה מקולות הנשים. והששי שהיו דדיה גדולים יתירים על השד הרגיל טפח באורך. והשביעי שהיו הדדים רחוקים זה מזה עד שיש בין האחד לשני טפח. והשמיני כגון שנשכה בעל חי ונעשה מקומו חבורה ונתרפא ונשאר המקום מקומט ומשונה בצורתו כעין צרבת מכות האש". וכן מובא להלכה **ברמב"ם** הלכות אישות פרק ז הלכה ז "ומה הן המומין הפוסלין בנשים, כל המומין הפוסלין בכהנים פוסלין בנשים, ובהלכות ביאת המקדש יתבאר כל מומי הכהנים, ויתר עליהן בנשים ...". וכן נפסק **בשלחן ערוך** אבן העזר סימן לט סעיף ד "ומה הן המומין הפוסלים בנשים, כל המומין הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים, ויותר עליהם בנשים ...".

רדב"ז הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו כותב במפורש שאפשר ללמוד ממומי נשים עבור מומי כהנים, חוץ מן הדברים שמפורש אחרת בגמרא. וז"ל "ותנן כל המומין שפוסלים בכהנים פוסלים בנשים. ומינה שהפוסלים בנשים פוסלים בכהנים שהרי לא הוסיפו עליהם אלא ריח הפה וזיעה דבאשה אי אפשר להעבירה ושומא העומדת לה תחת כפה של ראשה, אבל שאר המומין שוים בנשים ובכהנים". משום כך, היינו חושבים שנוכל ללמוד את פרטי המומים למעשה ממומים של נשים. הרי כמעט כל אשה נשואה בסופו של דבר ויתכן אחוזים לא מבוטלים של האוכלוסיה שיש בהם מום, היה אמור להיות הרבה מצבים של דיון במומי נשים למעשה, ומזה היה אמור להיות הרבה חומר, ניסיון ומומחיות כדי ללמוד על מומי כהנים למעשה. אלא, המציאות הוא שונה ואין הרבה ניסיון ומומחיות בנושא שיכול לעזור בהבנת פרטי מומי כהנים למעשה. אכן מומים הם עילא לגירושין בלי כתובה, במידה שהמום לא היה ידוע לפני הנישואין. הדבר יתכן במום שבסתר, ויש סוגיא עמוקה מאד בנושא בכתובות עה – עו. בכל זאת, אין הרבה מומים שהם גם בסתר ושייך גם לנשים וגם לגברים. זאת ועוד, הדיונים במומי נשים הם יותר סביב טענות הלכתיות וסברתיות ופחות בפרטים הטכניים. אותו דיון הלכתי או פלפולי יכול להיות במגרש של מומי כהנים, גם בלי הניסיון ומומחיות וידע טכני. אדרבה, הדיונים בשאלות בענייני כמו שהובא בסעיף הקודם שבזמן הזה חסר מומחיות במומים שמתירים בכור בהמה, גם במומי נשים חסר מומחיות, והאפשרות ללמוד מהם פרטים טכניים שימושיים על מומים מבחינת פסיכולוגי מצומצמת.

סעיף ד מומים גם שייכים לדיני שחרור עבדים אלא שאין התאמה בין מה שנחשב כמום כדי לשחרר עבד ומום הפוסל כהן. כעין מום של פצוע דקא וכרות שפכה פוסל ישראל בחיתון ליהודיה ופוסל כהן לעבודה, יש הבדל בפרטים במומים אלו.

מומים גם שייכים לדיני שחרור עבדים אלא שאין התאמה בין מה שנחשב כמום כדי לשחרר עבד ומום הפוסל כהן שמות כא: כו – כז "וכי יפה איש את עין עבדו או את עין אמתו וישלחנו לחפשי וישלחנו תחת עינו: ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי וישלחנו תחת שנו". כלומר, שאם האדון מטיל בעבדו מומים מסויימים, משוחררים את העבד. היינו עלולים לחשוב שקיים התאמה בין מומים משוחררים בו עבד ומומי כהנים, דבר שהיה נותן יותר אפשרות להבין ולהעמיק בפרטי מומי כהנים. אלא **תוספות** כותב שאין התאמה, שיש מומים שהתורה משחרר בהם עבד ואותו מום לא פוסל כהנים. וז"ל בבכורות לו א' ד"ה מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינן חוזרין "ויש לומר דשאני גבי עבד דגלי קרא אבל הכא שכך דרך שהשינים נופלות מחמת זקנה לא הוי כעין פסח ועור ומיהו צריך טעם אחר דהכי נמי עיניו מחמת זקנה ואם תאמר מאי שנא דהכחו על אזנו וחרשו חשיב מום התם ועבד יוצא לחירות דהוי מום שבגלוי ואינו חוזר ולקמן בפרק אלו מומין (בכורות מה ב') תנן חרש שוטה פסולין באדם וכשרין בבהמה באדם לא מיפסלי אלא משום דאינו שוה בזרעו של אהרן כדמפרש לקמן בין חרש בידי אדם לחרש בידי שמים ויש לומר דגבי עבד גלי רחמנא דבדבר קל חשיב מום לצאת בו לחירות שמשחרר בשינו".

כעין מום של פצוע דקא וכרות שפכה פוסל ישראל בחיתון ליהודיה ופוסל כהן לעבודה, יש הבדל בפרטים במומים אלו עיין סימן לב סעפים ב – ג.

סעיף ה באופן כללי יש למום אופי של תופעה בגוף שהוא משונה או מאוס ומשום כך לא ראוי לעבודה במקדש.

באופן כללי יש למום אופי של תופעה בגוף שהוא משונה או מאוס ומשום כך לא ראוי לעבודה במקדש בסימנים הבאים יובא תיאורי המומים, ובמספר מקומות יובא מקורות שמתארים שמצב בגוף נחשב כמום אם הוא משונה או מאוס. וכן משמע לפי הקבלה בין מומים של כהנים ומומי נשים, כפי שהובא לעיל בסעיף ג. אפשר להבין מומי נשים רק כתופעות בגוף שהם מאד לא יפה עד מאוס. וכן משמע לפי החינוך בהסברו של שורש הפסול של בעלי מומים. וז"ל "משרשי המצוה, לפי שרוב פעולות בני אדם רצויות אל לב רואיהם לפי חשיבות עושיהן, כי בהיות האדם חשוב במראהו וטוב במעשיו ימצא חן ושכל טוב בכל אשר יעשה בעיני כל רואיו, ואם יהיה בהפך מזה פחות בצורתו ומשונה באיבריו, ואם ישר בדרכיו, לא יאותו פעולותיו כל כך אל לב רואיו, על כן באמת ראוי להיות השליח שהכפרה תלויה עליו איש חן, יפה תואר ויפה מראה ונאה בכל דרכיו, למען יתפשו מחשבות בני איש אחריו. ומלבד זה אפשר שיש בשלימות צורתו רמז לענינים שמתוך מחשבות האדם בהן תטהר נפשו ותתעלה, ולכן אין ראוי בשום צד שיהיה בו שינוי צורה מכל צורותיו, פן תתפזר נפש המחשב מצד השינוי ותנווד מן החפץ". יוצא, כאשר מנסים להבין את המצב הגופני שנחשב כמום, צריך להיות מצב שהוא משונה ומאוס.

סעיף ו הבדלים גופניים שונים בין אנשים אינם נחשבים כמום אלא אם כן נחשב כתופעה משונה.

הבדלים גופניים שונים בין אנשים אינם נחשבים כמום אלא אם כן נחשב כתופעה משונה רדב"ז הלכות ביאת המקדש פרק ח מסביר שהבדלים בין אנשים אינם נחשבים כמום, אלא אם ישנו תופעה משונה. כלומר, שונה אינו נחשב כמשונה. וז"ל בהלכה ד "מי שיש לו גבינים הרבה יותר על שנים כו' - ... וכתב רש"י ... ורבינו [רמב"ם] לא פירש כן, חדא שאין זה מום דכמה בני אדם יש להם כן ואדרבה אומרים קצת בני אדם שהוא יופי באדם". וכותב יותר מדוייק בהלכה ה "ומפני שאין בני אדם שוים שיש מי ששיער ריסי עינו מרובה ויש שהוא מעט ויש מי שהוא מעובה ויש מי שהוא דק ואין אחד מהם מום עד שיהיה מרובה מעובה, שזה ודאי הוא שינוי ואינו דבר השוה בזרעו של אהרן". הכלל שמובא ברדב"ז נראה הגיוני, אלא שחסר הגדרה מדעית מתי הבדל יחשב כמשונה. בנוסף, תופעה גופני שנחשב מדינא דגמרא כמום והיום אינו נחשב כדבר משונה, מצד

הסברא היה אפשר להכשירו, אלא בדרך כלל הלכה למעשה לא הולך בניגור לדינא דגמרא. מצב הפוך, תופעה גופני שכשר מדין הגמרא שבזמן הזה נחשב כדבר משונה, צריך עיון אם יש להכשירו.

מום – דבר משונה ולא דבר שלא יפה אבל נחשב כמשהו רגיל. צריך למצוא בנו"כ על הרמב"ם – רדב"ז ח:ד-ה

סעיף ז תופעה בגוף יחשב כמום רק אם ניכר על ידי חזותו החיצוני בגוף או על ידי חוסר פעולתו של אבר חיצוני.

תופעה בגוף יחשב כמום רק אם ניכר על ידי חזותו החיצוני בגוף או על ידי חוסר פעולתו של אבר חיצוני הובא בסימן יט סעיף ו שמום פנימי או טריפה פנימי לא פוסל כהן. **משנה** בכורות מ' א' "נשבר עצם ידו ועצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר. מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים". **גמרא** בכורות מ' א' מסביר שדבר אינו ניכר בכלל אינו נחשב כמום "אינו ניכר מי קא הוי מומא?". מעבר למומים שניכרים על חלק החיצוני של הגוף, בסימנים הבאים, יובא מספר מומים שאין בהם תופעה שרואים בגוף משהו משונה, אלא האבר לא מתפקד כמו שאמור לעשות. כלומר, ישנם גם מומים שדבר המשונה שלהם הוא בחוסר תיפקוד. דוגמא המפורסמת יובא בסימן ל סעיף א של שבר יד ושבר רגל שאינו ניכר בגוף אבל ניכר על ידי מלאכתו, שאינו מתפקד. וכן נמצא בהמשך **הגמרא** "אינו ניכר מי קא הוי מומא? אמר רב פפא: אינו ניכר - מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". פירש **רש"י** ד"ה מחמת עצמו "שאין השבר נראה אבל ניכר הוא מחמת שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכתו". וכן מובא **ברבינו גרשום** "אינו ניכר לחוץ מי הוי מומא מומין שבגלוי בעינין. אבל ניכר מחמת מלאכה - שכשהולך נראה והליכה קרי מלאכה". וכן מובא **ברמב"ם** בפירוש המשניות שאם אינו ניכר בגוף ולא במלאכתו, אינו נחשב כמום "אף על פי שאינו ניכר, רוצה לומר אינו ניכר אם עמד אלא אם הלך. אבל אם אינו ניכר אפילו בעת ההלך אינו מום. והלכה כבית דין שלאחריהם". וכן מובא **רב עובדיה מברטנורא** "אף על פי שאינו ניכר - כשהוא עומד שאין השבר נראה, אבל ניכר כשהוא מהלך שהוא צולע. דאי אינו ניכר כלל לא הוי מום". קיים עוד מצבים של מום על ידי חוסר תיפקוד, בין היתר של חוסר ראייה ושל חרש.

סעיף ח כהן נפסל רק על ידי מום שניכר לעין.

כהן נפסל רק על ידי מום שניכר לעין משנה בכורות מ' ב' מביא מומים של זוג איברים שאחד בגודל שונה מהשני. כדי ליחשב כמום, השוני צריך להיות נראה לעין ולא רק לפי מדידה. וז"ל המשנה "אזנו אחד גדולה ואחד קטנה, במראה אבל לא במדה. רבי יהודה אומר: שתי ביציו אחת גדולה כשתים שבחבירתה, ולא הודו לו חכמים". **בגמרא** "אזנו אחת גדולה וכו': ורבנן עד כמה? תניא, אחרים אומרים: אפילו אינה לשניה אלא כפול – כשירה". לכאורה, מחלוקת חכמים ורבי יהודה הוא בענין גודל הביצים, ובגודל האוזן כולם מסכימים שנחשב כמום רק אם השוני נראה לעין. פירש **רש"י** ד"ה במראה "שלכל נראה שזו גדולה מזו". ד"ה אבל לא במדה "שאם אין ניכר אלא במדה אינו מום". ד"ה ורבנן "דלא הודו לו בביצים עד כמה תהא חבירתה קטנה דמכשרי". וכתב **רבינו גרשום** "במראה אבל לא במדה - כלומר דלא יהיב שיעורא לאוזן גדולה כי היכי דיהיב לעין גדולה ולביצה גדולה. ורבנן - דלא הודו לו עד כמה תהא האחת קטנה מחברתה דהוי מומא עד פחות מכפול". פירוש המשניות **להרמב"ם** "ולדעת חכמים אפילו אזנו אחת כפול כשרה ... והלכה כחכמים בלבד". פירש **רב עובדיה מברטנורא** "במראה - שנראה לכל שזו גדולה מזו. אבל לא במדה - שאם אינו ניכר אלא במדה, אינו מום. ולא הודו לו חכמים - לרבי יהודה. והלכה כחכמים". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מביא את דין של אוזניים בצורה קצת שונה. וז"ל "ארבעה באזן ואלו הן: מי ששתי אזניו קטנות הרבה, מי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג, מי שאזניו מדולדלות למטה, מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה".

הובא בסעיף הקודם, שמום הפוסל צריך להיות 'ניכר', כפשוטו מדובר על שצריך להיות ניכר לעין. סביר להניח שהדרישה של 'ניכר לעין' הוא לו רק נחלתו של גודל האזניים אלא לכלל המומים, אלא כאשר כתוב אחרת. ידוע שבאופן כללי, דרישת ההלכה הוא לפי מה שנראה לעין ובדרך כלל אין דרישה ללכת לפי מדידות, חוץ מדבר שדורש שיעור מסויים, מה שאין המצב במומים.

סעיף ט מום פנימי, טרפה פנימית ויוצא דופן לא פוסלים כהן.

מום פנימי, טרפה פנימית ויוצא דופן לא פוסלים כהן משנה בכורות מה ע"ב "אלו כשרין באדם ופסולין בבהמה: אותו ואת בנו, טריפה, ויוצא דופן". פירש הרמב"ם על המשנה "אותו ואת בנו, רוצה לומר שמותר לכהן ובנו לעבוד בזמן אחד, ואינו מותר להקריב אותו ואת בנו. וטרפה, אם נולדה בו מחלה הממיתה כנקיבת המרה והמעים וכיוצא בהן ממה שמנה באלו טרפות". פירש רב **עובדיה מברטנורא** על המשנה "אותו ואת בנו - אב ובנו כהן עובדים עבודה ביום אחד ובזמן אחד. ואין אותו ואת בנו בבהמה קרבין ביום אחד. וטריפה - שנולד בה אחד מסימני טריפות המנויין בפרק אלו טריפות, אינה קריבה על גבי המזבח. ויוצא דופן - שקרעו את אמו והוציאוהו חי. בבהמה, פסולה להקרבה, דכי יולד כתיב, פרט ליוצא דופן. ובכהן המקריב לא מפסיל בהכי". לימוד הדין נמצא **בספרא** פרשת אמור פרק ג הלכה ה "אשר מום בו פרט לאותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן, והלא דין הוא ומה אם בהמה שהכשיר בו הכושי והגיחור והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים, פסל בה אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן, אדם שפסל בו הכושי והגיחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים אינו דין שנפסל בו אותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן תלמוד לומר 'אשר מום בו' מום פרט לאותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן". הברייתא מלמדת שטרפה אינה פוסלת משום שלא נחשבת כמום.

מום פנימי **ספרא** פרשת אמור פרשתא ז הלכה יא לומד מפסוק שמתאר מומי אדם שמום פנימי שאינו מטריף, לא פוסל בהמה להקרבה. וז"ל הספרא "שבור מה תלמוד לומר לפי שנאמר 'שבר יד או שבר רגל', שיכול אין לי אלא שנשברה ידו או שנשברה רגלו, מנין לרבות שבר זנב, תלמוד לומר או שבור, או יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד, או שבר רגל, מה אילו מיוחדים שמומן בגלוי ואין חוזרים יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". **תוספתא** בכורות פרק ד הלכה ד מביא פסוק אחר ממומי אדם ללמד שרק מום בגלוי פוסל ולא מום פנימי. וז"ל התוספתא "איזהו פסול כל שהכסלים יוצאין נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר 'עור ופסח' מה עור ופסח המיוחדין מום שבגלוי ואין חוזר".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ז מביא הלימוד שנמצא בספרא ומוסיף הכשרתו של טרפה. וז"ל "אין פוסל באדם אלא מומין שבגלוי, אבל מומין שבחלל הגוף כגון שניטל כוליותו של אדם או טחול שלו או שניקבו מעיו אף על פי שנעשה טרפה עבודתו כשירה שנאמר 'שבר רגל או שבר יד' מה אלו בגלוי אף כל בגלוי". **הכסף משנה** מתייחס דינו של הרמב"ם לתוספתא ומשנה וז"ל "בתוספתא פרק ד' היה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר עור ופסח מה עור ופסח המיוחדין מום שבגלוי ואינו חוזר ובכורות מ"ה: במשנה אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה אותו ואת בנו וטריפה". **והמהר"י קורקוס** לומד מהמשנה וספרא בפרשתא ז. וז"ל "בכורות מה: משנה אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה טריפה וכו' והכוונה טרפות שאינו בגלוי. ונתבאר גם בתורת כהנים פרשת אמור ז: יא".

סעיף י מום שפוסל צריך להיות גלוי. לכאורה, מום שאינו בחלל הגוף יחשב כגלוי.

מום שפוסל צריך להיות גלוי. לכאורה, מום שאינו בחלל הגוף יחשב כגלוי הובא בסעיף הקודם שרק מום שבגלוי פוסל. בקשר להגדרת 'גלוי' קיים מחלוקת **בגמרא** בכורות לט ב' שהגמרא מקשרת לשאלת מה נחשבת כמום גלוי. וז"ל הגמרא "כתנאי: ומעוך וכתות ונתוק וכרות - כולן בביצים, דברי רבי יהודה. בביצים ולא בגיד? אימא: אף בביצים, דברי רבי יהודה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כולן בגיד, רבי יוסי אומר: מעוך וכתות - אף בביצים, נתוק וכרות - בגיד אין, בביצים לא. מאי לאו בהא קמיפלגי? ... אלא, הכא במומים שבגלוי קמיפלגי". פירש **רש"י** ד"ה אלא הכא במומין שבגלוי פליגי "דכולי עלמא חסרון מבפנים שמיה חסרון מאן דפסיל בביצים לאו משום חסרון אלא משום מום". כתב **רבינו גרשום** "דנחתין ותליין והוי הכיס ארוך הלכך לא הוי בביצים מומין שבגלוי אלא בגיד. ור' יוסי סבר מעוך וכתות אף בביצים הוי מומים שבגלוי דהא ליתנהו שהרי נמוחו. ונתוק וכרות - בביצים לא הוי מומין שבגלוי דהא איתנהו לביצים ומעיקרא נמי זימנין דתליין אבל בגיד הוי מום שבגלוי. והיכי הוי כרות בביצים כגון שקרע הכיס מעט וכרת הביצים והדר תפרו לכיס ונשארו הביצים כרותים בכיס".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ח פוסק כרבי יהודה. מהר"י **קורקוס** על אתר מאריך בדיון עבור הגדרת מום שבגלוי. מסקנתו הוא שלפי הרמב"ם כל מום שאינו בחלל הגוף נחשב כמום גלוי. וז"ל "ולפי זה שכתבתי גלוי דמצרכין גבי עבד אינו כגלוי דמצרכין גבי אדם ובכור, דגבי אדם ובכור אין צריך שיהא גלוי לגמרי כמו לגבי עבד, אלא גלוי היינו לאפוקי כשהוא בחלל

הגוף. וכן כתב רבנו למעלה (פרק ו הלכה ז) 'אין פוסל אלא מומין שבגלוי אבל מומין שבחלל הגוף וכו', וכן בגמרא בתחלת הסוגיא [בכורות לז] לא הקשו אלא מחטיו הפנימיות משמע דלא אימעט ממומין שבגלוי אלא דומיא דחיטיו הפנימיות דהוי בסתר לגמרי ... אי נמי אפשר דפסח דדרשינן מיניה הכא כעין הפרט אינו גלוי לגמרי דאינו נראה אלא בעת שמהלך ולא עדיף מלשון שנראה כשמדבר מה שאין כן בשן דהוי גלוי טפי מלשון שהוא יותר לפניו ... ואפשר עוד דבהני משום מחוסר אבר הוא דאתינן להו שכיון שנחתכו הביצים כמאן דליתנהו דמי וכחסרון דודאי דעל כרחך לא ממעטינן אלא חסרון שבחלל הגוף אבל חסרון שבחוץ אפילו מכוסה הוי חסרון ולכך פסולין בכל גוונא דהא פסלינן נמי בשאין לו אלא ביצה אחת ... אלא שלא יהא בחלל הגוף אף הם אינו בגלוי פוסל דומיא דביצה אחת. ומום הוא דבעינן גלוי ... כאן [במום] דכלהו פרטי ליכא חסרון פסח או עור עורת או שבור שבר רגל או שבר יד כולוהו אין בהם חסרון ולכך בעינן גלוי אבל בחסרון אפשר דלא בעינן גלוי אלא שלא יהא בחלל שאינו נראה כלל ... וכיון שכן אפשר שרבנו מפרש דר' יוסי גם בחסרון בעי גלוי לגמרי ולכך בנתוק וכרות וסבר דלא הוי גלוי ולא פסול, ור' יהודה סבר דבחסרון לא בעי גלוי לגמרי והכי נקטינן דעד כאן לא נתמעטה אלא כוליא דהוי בסתר לגמרי ויליף לה מקרא. ומשום דמעיקרא רצה להשוות זה לכוליא הוא שדחה כן, אבל למסקנא כוליא לחוד דהוי בחלל ונסתר לגמרי אבל ביצים אינם כן ולעולם משום חסרון ולא תקשי. ומכל מקום שני ביציו בכיס אחד אין שם חסרון אבר ואף על פי כן הוא מום. ולכן נראה כדרך ראשון דלא נתמעט כאן אלא מומין שבחלל הגוף לאפוקי ניטל הטחול אי נמי חיטיו הפנימיות וכאשר נתבאר בגמרא".

סעיף יא מום שמכוסה על ידי בגד פוסל.

מום שמכוסה על ידי בגד פוסל ברשימת המומים נמצא הרבה מומים באיברים שמכוסים ע"י בגדים, כמו מומים בשוק שרשומים בסימן לא ומומים באיברי הזרע שרשומים בסימן לב. מהר"י **קורקוס** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו כותב כן על מום של שימא שנמצא בעור על כל מקום בגוף. וז"ל "כי לא מצינו חלוק גבי כהנים בין אם המום במקום מגולה או במקום נסתר".

סעיף יב זהותו של מום פוסל יותר תלוי בסימפטומים ופחות תלוי באיבחון רפואי.

זהותו של מום פוסל יותר תלוי בסימפטומים ופחות תלוי באיבחון רפואי רמב"ם בפירוש המשניות בכורות פרק ו משנה ב מסביר שהוא מתאר את המומים לפי איך הם נראים, כלומר הסימפטומים, כדי שנוכל לזהות את המום ולא מביא את האיבחון ושם המחלה לפי תורת הרפואה. וז"ל "ואין מטרתנו לבאר סבות הוצרות מחלות אלו ולא בדיוק מקום המחלה באיזה שכבה הוא, ומה מהם ראוי להקרא מחלה באמת ומה מהם נספח למחלה, אלא מטרתני שיודע הדבר אשר אם תראה אותו תאמר זה מום, וזו היא המטרה כאן, לא שנרפא מחלות אלו שנצטרך אז לידיעת סבותיהן ומקומותיהן ומה מהן מחלה ומה מהן טפל".

האם התורה התכוון לרשימה של מחלות או לא? מצד אחד, הוסבר בסעיף ה שמומים הם ענין של דבר שנראה משונה או מאוס, דבר שאינו תלוי באיבחון מחלה רפואית. מצד שני, יתכן שהתורה אכן התכוון לרשימה של מחלות מסויימות. נדמה שהאפשרות הראשונה יותר קרובה לאמת מכמה סיבות. ראשון, המומים של כהנים שמובאים בויקרא פרק כא - כב ודרשות חז"ל עליהם משתמע דברים שנראים רעים, שנראה בסימנים הבאים. זאת ועוד, חז"ל דורשים "כל מום רע" כהרחבה כללית לכל דבר שנראה רע. שנית, בסעיף ו הוסבר שמום צריך להיות ניכר ע"י חזות משונה או ע"י תיפקוד משונה, משהו שקשור לסימפטום ולא לאיבחון רפואי. לדוגמא, רגל שבור שמשפיע לרעה על כושר הליכה פוסל ורגל שבור שהולך איתו באופן רגיל לא פוסל. לפי הפשט, בשניהם יש אותו איבחון של רגל שבור, אלא שיש הבדל בסימפטום. שלישית, אפשרות וחשיבות של איבחון רפואי בימי קדם היה יותר מצומצם שיש לנו היום. רביעית, תיאורים של חז"ל וראשונים הם, בדרך כלל, לפי הסימפטומים. יוצא שיתכן שיש את הכלים להבין ולהבחין את הסימפטומים, וכן ראינו שהרמב"ם כתב. כדי להגיע להגדרות של מחלות, יתכן שאפשר להגיע להשערות, אבל לא למשהו מספיק מדוייק. כלומר, גם אם התורה וחז"ל התכוונו למחלות מסוימות, דבר שלא נראה נכון מעצמו, כנראה לא נוכל להגיע להגדרות של איבחוני מחלות מדוייקות. מנגד, יתכן שיש מומים מסויימים שמתכוונים למחלה מדוייק, ובאופן מיוחד אפשר

לחשוב בכיוון הזה עבור דק העין שיובא בסימן כו סעיף ג. המשנה מביא הגדרה של מה נקרא דק ומה לא נקרא דק, אז יתכן שמדובר באיבחון. לא במקרה חז"ל מביאים את דק שצריך מומיות מיוחדת לאיבחון, לפחות להכשיר בכור בהמה⁸.

סעיף יג מום עובר, יש אומרים שכל מצב שירפא מעצמו נחשב כמום עובר ופסיקת הרמב"ם היא שקיים ארבע מומים בלבד. הוסבר בסימן יט סעיף ד שכהן עם מום עובר נפסל לעבודה.

מום עובר, יש אומרים שכל מצב שירפא מעצמו נחשב כמום עובר ופסיקת הרמב"ם היא שקיים ארבע מומים בלבד משנה בכורות יד א' "כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפדו חייבים בבכורה ובמתנות ויוצאין לחולין ליגזז ולהעבד וולדן וחלבן מותר לאחר פדיון והשוחטן בחוץ פטור ואין עושים תמורה ואם מתו יפדו חוץ מן הבכור ומן המעשר". פירוש המשניות להרמב"ם מסביר שמום עובר הוא מום שאפשר לרפאותו, כולל שבר. וז"ל "מום קבוע, כגון כריתת אבר ונתוקו. ומום עובר, כגון החזזית והגרבר וחריגת אבר ממקומו והנקע והשבר שאפשר לרפאותו. ויתבאר כל המומין במסכתא זו".

משנה בכורות מא א' מביא מספר מומים שבכור בהמה שיש לו אחד מהם אינו נקרב כקדשים ולא נשחט כחולין. וכן כתוב במשנה "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: חוורור, והמים שאין קבועין, וחוטין הפנימיות שנפגמו אבל לא שנעקרו, ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית". **רמב"ם** פירוש המשניות מסביר שלא מקריבים משום שמומים אלו אינם קבועים. וז"ל "אין שוחטין במקדש דבר שיש בו אחד מאלו מפני שהוא חסר, ואין אנו מקריבין אלא דבר שהוא שלם בתכלית השלמות. וגם אין שוחטין עליהן במדינה לפי שאין מומין קבועין". וכן נמצא **ברב עובדיה מברטנורא** "ולא במדינה - שאין מומין קבועים להפקיע קדושתן. אלא מניחין אותו עד שיפול בהן מום אחר קבוע ויהיו נשחטים עליו". **גמרא** בכורות לו ב' בענין של הרצעת כהן, אם יעשה אותו בעל מום "וחכמים אומרים: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום; וא"ת במילת היו רוצעין, היאך עבד כהן נעשה בעל מום? הא אין רוצעין אלא בגובה של אוזן. אמר רב חנא בר קטינא: לא קשיא, כאן - לשחוט, כאן - לפסול". **רש"י** מסביר שמדובר על מצב נוסף שלא מקריבים ולא שוחטין, והרשימה שמומים הכתובים באותו משנה אינו רשימה שלמה. וז"ל בד"ה כאן לשחוט כאן לפסול "יש מומין הרבה בבכור שפוסלים אותו ליקרב על גבי מזבח ואין מכשירין אותו לישחט כדתנן אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה כו". **תוספות** ד"ה כאן לשחוט כאן לפסול, כותב תשובה אחד שנקב קטן פוסל כהן משום מום עובר. וז"ל "מדפסיל כהן משמע דהוי מום דאורייתא ושמא האי דאין שוחטין משום דאין ניכר יפה וגזרינן אטו מומין שבסתר אי נמי האי דמפסיל כהן משום דאינו שוה בזרעו של אהרן, אי נמי מום עובר הוא ובעינן שלא יפסל אפילו לפי שעה ...". נראה שלפי רש"י ותוספות רשימת מום עובר אינו מצומצמת לארבע דברים בלבד שנמצאים במשנה בכורות מא א'.

רמב"ם הלכות איסורי המזבח פרק ב הלכה ז מביא רשימת מומים עוברים עובר בכור וכהן שכולל ארבע מומים בלבד. וז"ל "ארבעה מומין עוברים יש באדם ובבהמה ואלו הן: גרב לח, חזזית שאינה מצרית, מים שירדין בעין ואין קבועין, סנירין שאין קבועין"⁹.

סעיף יד כהן שמומו נרפא כשר לעבודה. לא משנה אם נרפא מעצמו או על ידי טיפול רפואי או על ידי ניתוח או על ידי תרופה.

כהן שמומו נרפא כשר לעבודה מוסבר לעיל בסימן יט סעיף ג שכהן נפסל לעבודה רק עבור מום שיש לו באותו זמן. ברור שבעת שהמום אינו אותו כהן כשר לעבודה.

⁸ הראשונים מביאים מדי פעם תרגום של מומים, בדרך כלל בערבית. דבר שיכול לעזור בזהו המום.

⁹ יש אחרונים שאומרים שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות בדף יד א'. יש אחרונים שמסבירים הסברים אחרים.

לא משנה אם נרפא מעצמו או על ידי טיפול רפואי או על ידי ניתוח או על ידי תרופה משנה עירובין קג א' מביא שמותר לחתוך יבלת במקדש בשבת ביד כדי להכשיר בהמה להקרבת התמיד. וכן כתוב "חותכין יבלת במקדש, אבל לא במדינה, ואם בכלי - כאן וכאן אסור". משמע ברש"י ד"ה יבלת, שהמשנה מתיר להוריד מום, כלומר אפשר להכשיר את הבהמה על ידי הסרת המום. וז"ל "והוא מום לתמיד, שדוחה את השבת, כדכתיב (ויקרא כב) 'או חרוץ או יבלת יבלת' דקרא קרינן יבלת... אבל יבלת דמתניתין - הוא שם דבר של המום". פירוש המשניות להרמב"ם מסביר שהמשנה מתירה, אפילו בשבת, הכשרת כהן על ידי הסרת היבלת שלו "ויבולת, 'ת'אלול" בגוף האדם. וכבר ידעת שהעבודה אסורה לבעל יבולת".

תוספות בכורות לח ב' ד"ה וסימנך ברקא, מסביר שמום שאפשר לרפאו נחשב כמום קבוע. כחלק של הדיון תוספות כותב שרפואה גמורה יכול להעביר אפילו מום קבוע. בזמננו טיפול רפואי, ניתוחי או תרופתי יחשבו בגדר רפואה שלמה. וז"ל התוספות "משמע דהוי מום קבוע ותימה דבפרק מי שאחזו (גיטין סט א') יש רפואות לברקא ובפרק המוציא יין (שבת עח א') נמי אמרי' כוחלין לברקותי וי"ל דהתם מיירי בממשמשין ובאין קודם שנקבעו וכן נמי צריך לתרץ אקושיא אחריתי דהתם בפרק המוציא יין קתני (שם) דם כדי לכחול עין אחת שכך כוחלין לרארוד ובתוספתא (דשבת פ"ט) גרסי' להו ובתוספתא במכילתין (פרק ז) כתוב יאור במקום חורוור משמע דהכל אחד וחורוור הקבוע חשיב לקמן מום ומיהו איכא למימר דבשבת מיירי באותו שאינו קבוע ועוד יש לתרץ דהיכא דאין מתרפא מאליו חשיב מום והא דקאמר לקמן גבי מים הקבועים דאם עובר כשמאכילין אותו לח ויבש של גשמים לא הוי קבוע אין זו רפואה ממש אלא בדיקה ונסייון אם הם קבועים אם לא אבל רפואה גמורה יכולה להעביר מום קבוע תדע (בכורות לט ב') אמרינן גבי נפגם הזובן נפגם ולא ניטל דניטל חוזר לאיתנו יותר וכשנפגם נמי הוי יכול ליטלו ומיהו י"ל דכי נפגם תחלה אין לו תקנה וקצת יש לדקדק מילפת דכתיבא באורייתא והוי מום (בכורות מא א') והיא חזוית המצרית ובבא קמא (פ ב') משמע דיש לה רפואה כדאמרינן מתריעין על החיכוך בשבת ומוקי לה בחזוית המצרית דלח מבחוץ ויבש מבפנים ומיהו יש לפרש דהא שמתריעין לאו שתתפא אלא שלא תוסיף דמה נפשך אין לה רפואה דאמרי' לקמן שמלפפת והולכת עד יום המיתה וכתוב נמי אשר לא תוכל להרפא ומיהו יש לדקדק מיבלת דכתיבא והויא מום כדלקמן ותנן בפ' המוצא תפילין (עירובין קג א') חותכין יבלת במקדש וכן חותכין יבלת בפסח (פסחים סה ב') אלמא יש לה רפואה בחתיכה וחשיב מום ואין להעמידה דלית בה עצם דתלתולי בעלמא הוא כדלקמן ומיהו יש להעמידה ביבלת שבעין ודלית ביה שער דאין שוחטין עלה לא במקדש ולא במדינה ואף על גב דאמרינן בעירובין (שם) לחה ויבשה יד וכלי הכל שייך ביבלת שבעין".

מנגד, אפשר להבין **התוספתא** בכורות פרק ד הלכה ב שלא מתיר הקרבת בכור שנחתך ממנו יבלת. וז"ל התוספתא "היתה בו יבלת וחתכה אם יש בו עצם ישחט ואם לאו לא ישחט"¹⁰. הוסבר שבאופן כללי, רואים את מצב הכהן באותו עת, ולא משנה איך הכהן הגיע לאותו מצב. מובן, רפואה המורדנית נותן הרבה אפשרויות להוציא כהנים ממומיהם.

סעיף טו הסתרת מום על ידי מכסה מלאכותי, יש סברה שהכהן עדיין פוסל ויש סברה שמכשיר מום שאינו שווה בזרעו של אהרן. יתכן שהנושא משפיע על הכשרת כהן קרח בלבישת פאה נכרית או הכשרת כהן עם ליקוי בכושר ראייה בלבישת משקפיים עבור הדעות שנחשב כמום.

הסתרת מום על ידי מכסה מלאכותי, יש סברה להכשיר ויש סברה שהכהן עדיין פוסל ויש סברה שתלוי אם מדובר במום גמור או בדבר שאינו שווה בזרעו של אהרן. בסעיף יא הוסבר שמום במקום מכוסה פוסל. לכאורה, לא משנה אם המום מכוסה על ידי בגד או על ידי חומר אחר. מנגד, יש שסוברים שמום שנמצא תחת לבגדי כהונה עדיין פוסלים, אולם מה שמכוסה על ידי חומר אחר יחשב יהיה כשר. אולם, סברא זו רק תקף בדבר שאינו שווה בזרעו של אהרן, הרי

¹⁰ אפשר לתרץ שלא ישחט כחולין לא מחייב שהמצב היא 'לא מקריב'. יש אחרונים שמסבירים התוספתא שלגבי בכור שנקדש מעיקרא, מצב המום כבר מוציאו מאפשרות של הקרבה והסרת המום לא יחזירו לקדושתו.

הכהן נראה שווה בזעו של אהרן. מום גמור של חסרון לא יעזר בכיסוי משום שהחסרון עדיין קיים¹¹.

יתכן שהנושא משפיע על הכשרת כהן קרח בלבד, פאה נכרית או הכשרת כהן עם ליקוי בכושר ראייה בלבד. משקפיים עבור הדעות שנחשב כמום בסעיף כ סעיף הובא מומים שקשורים לקרחת. אם הסתרת מום מועיל להכשירו, אז פאה נכרית יכול להכשיר כהן קרחת. אלא עבור כהן הדיוט שיש לו מגבעת, ופאה יפסול הכהן משום יתור בגד, כפי שהובא בזבחים יט א'. גם עבור כהן גדול שיתכן שהפאה בעצמו לא פוסל, כפי שהובא בחולין קלב א', הכשרת כהן גדול קרח בלבד, פאה יהיה תלוי במחלוקת תנאים שנמצא בניזיר כח ב' אם פאה נכרית נחשב כדבר נוח או מזוהם¹². בענין משקפיים, קיים הרבה נושאים בענין, האם יש מום בליקוי בכושר ראייה, ואם זה מום האם האפשר להסירו ע"י משקפיים, האם יש בעיה של חציצה או יתור בגדים והאם כהן יכול לענוך דבר גם אם איננו חציצה או יתור בגדים. כפי שיוסבר בסימן כו, לא ברור אם בעיות ראייה יחשב כמום ומתי, אלא אם אכן נחשב כמום, כנראה שמשקפיים לא יעזרו משום שיש יותר ענין של חסרון ופחות של משהו שנראה משונה ואינו שווה בזעו של אהרן¹³.

סימן כג מומים בצורת הראש ואורך הצואר

סעיף א לפי הרמב"ם קיים שמונה מומין ששייכים לצורת הראש וכולם קיימים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות. כהן שיש בו אחד ממומים אלו לכתחילה לא יקרב ובדיעבד אם נקרב הקרבן לא נפסל.

שמונה מומין שייכים לצורת הראש וכולם קיימים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות. משנה בכורות מג א' מונה חמשה מומים ששייכים לראש וקיים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות. וז"ל "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם. ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת, ובעלי חטורות - רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין. הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". בהמשך הסימן יובא הגמרא בכורות מג ב' שמרחיב על המשנה. רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א מונה שמונה מומים, ולא לפי סדר של המשנה. וז"ל "כל המומין המיוחדין באדם תשעים וזהו פרטן: שמונה בראש ואלו הן: מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמו שדחקו בידו, מי שאמצע קדקדו עולה למעלה כמו ביצה, מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמו מקבת, מי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו, מי שראשו רחב ויוצא מכאן ומכאן עד שתמצא ראשו על צוארו כמו ראש הלפת על העלין שלו, הקרח שאין בכל ראשו שער כל עיקר, ואם יש בו שיטה של שיער מוקפת מאחוריו מאזן לאזן כשר, מי שהיה השער שלו מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומאחוריו ואין שם שער באמצע גם זה קרח ופסול". בהמשך הסימן יובא דעות שמאחד מספר מומין.

¹¹ סברה נמצא באחרונים.

¹² צפנת פענח אישות ז: כנראה מכשיר כהן גדול קרח ע"י לבישת פאה משום שפוסקים כתנא קמא שפאה נחשבת כדבר נח. לפיו, באופן עקרוני אפשר להכשיר כהן ע"י הסתרת מום באופן מלאכותי. מנגד, רב וזנר שליט"א בשבט הלוי חלק ו' ס' ה' לא מכשיר כהן ע"י פאה משום שהסתרת מום לא עוזר. וז"ל "בכהנים פשיטא דפוסל ולא מהני ליה פאה נכרית (וגם יתור בגדים הוא) ולא שום כסוי דמום שבגוף הוא".

¹³ עיין חבל נחלתו כרך ח או"ח סימן ה, רב יעקב אפשטיין מכון תורה והארץ תשס"ט.

סעיף ב' אלו הם המומים בצורת הראש, לפי הרמב"ם שתיים שייכים לצורת הקדקוד. והם מי שאמצע קדקדו רחב למטה ועולה למעלה כמו ביצה וכשאמצע הקדקוד שוקע למטה כמו שנדחק.

אלו הם המומים בצורת הראש, לפי הרמב"ם שתיים שייכים לצורת הקדקוד משנה בכורות מונה חמשה מומין המשוויכים לצורת הראש וקיימים רק באדם. לשון המשנה "ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת". גמרא מג' ב' "כילון" - דדמי רישיה לאכלא. 'לפתא' - דדמי רישיה לגדגלידא דליפתא. תנא: וצוארו עומד באמצע ראשו. 'מקבן' - דדמי רישיה למקבן. 'ושראשו שקוט' - מלפניו. 'וסקיפת' - מאחוריו, כדאמרי אינשי שקיל פיסא". רמב"ם בפירוש המשניות כותב "כילון, נגזר מן אכלא, והוא אמרם בתלמוד דרישיה דאמי לאכלא, ואכלא הוא כלי שיש לו צואר ארוך גורפין בו את היין מן החביות, וענין דמיון זה שיהא אמצע ראשו בולט מורם כלפי מעלה ... ושראשו שקוט, הוא שתהיה תבנית ראשו כמי ששם את היד על גובה ראשו ולחצו למטה". בדרך כלל הרמב"ם במשנה תורה לא רושם את המומים לפי סדר המשנה. שתי מומים הראשונים של צורת הראש נמצאים בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א' "מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמו שדחקו בידו, מי שאמצע קדקדו עולה למעלה כמו ביצה".

כסף משנה מסביר שמום הראשון הוא זה שמובא במשנה בלשון 'ושראשו שקוע'. לפיו, הרמב"ם גורס באופן שונה מגרסתנו שהוא 'ושראשו שקוט'¹⁴. המום השני נלמד מ'כילון'¹⁵. וז"ל "וכתב רבינו בפירוש המשנה אכלא כלי שיש לו צואר ארוך ששואבין בו היין מהחבית וענין הדמיון הזה שיהא אמצע ראשו בולט גבוה למעלה ... ושראשו שקוע הוא שיהא דמות ראשו כמי שנתן ידו על גובה ראשו ונתפשט עד שבלטו צדדיו וקורין אותו קובי ... ולפי זה מאי שכתב רבינו מי שאמצע קדקדו שוקע למטה וכו' הוא פירוש שראשו שקוע. ומה שכתוב מי שאמצע קדקדו עולה למעלה וכו' הוא פירוש הכילון".

מהר"י קורקוס נותן אותו מקורות כמו הכסף משנה וז"ל "הרי חמשה מוזכרים במשנה והם אשר הזכיר רבינו בראשונה אך לא על דרך המשנה. ראשו השקוע הוא אשר הזכיר ראשונה שאמצע קדקדו שוקע וכו'. מי שאמצע קדקדו וכו' הוא כילון הנזכר במשנה תחילה. ואכלא שאמרו בגמרא כתב רבנו במשנה שהוא כלי ארוך ששואבין בו היין". רדב"ז על אתר מסביר שהרמב"ם לומד אותו מום מהכילון – אכלא, ואת המום של רחבו למטה מהלפתן ומסביר את סידורו ותיאורו של הרמב"ם שנעשה שונה מהמשנה כדי לעזור לזכירת הדברים. וז"ל "מי שקדקדו שוקע כו' תנן [מג' א'] ויתר עליהם הכילון כו' ואמרינן בגמרא מג' ב' כילון דדמי רישיה לאכלא ... כבר כתבתי למעלה שתפס רבינו פרטיו דרך תכונת צורת האדם להועיל לזכירה לפי שהוא חיבר חבורו כדי שילמדו אותה על פה. וכתב תחילה שני מומין בקדקוד, או שהוא שקוע או שהוא בולט"¹⁶.

סעיף ג' לפי שיטת הרמב"ם קיים עוד שלושה מומים בראשו הם מי שמצחו בולט ויוצא מלפניו ומי שראשו מובלט מאחוריו ומי שראשו מובלט מאחוריו משנה לפת.

עוד שלושה מומין בראשו הם מי שמצחו בולט ויוצא מלפניו ומי שראשו מובלט מאחוריו משנה בכורות מג' א' מובא "והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת". ובגמרא בכורות מג' ב' "מקבן - דדמי רישיה למקבן. ושראשו שקוט - מלפניו. וסקיפת - מאחוריו, כדאמרי אינשי שקיל פיסא. תנא: וצוארו שקוט ושמוט. שקוט - דחביא מחבא". פירש רמב"ם על המשנה "ולפתס", גזרוהו מן לפת, והוא שיהא ראשו על צוארו כראש הלפת על עליו, והוא אמרם בתלמוד צוארו עומד באמצע ראשו 'מקבן', נגזר מן מקבות והוא שיהא ראשו דומה לפטיש והוא אשר החלק הקדמי של ראשו בולט על פניו והוא שקוראין אותו ההמון [בערבית] 'אלקבני'. 'ושראשו שקוט', הוא שתהיה תבנית

¹⁴ קיים גרסאות במשנה ובפירוש הרמב"ם שכתוב בהם 'שקוע'. עיין הב"ח על משנתנו.

¹⁵ ברמב"ם פרנקל הגרסא 'הכילון'.

¹⁶ חזו"א מפרש את הרמב"ם שעיקר המום אינו שראשו שקוע אלא שהוא רחב ונראה ככדור, דומה לפירושו של רש"י

ראשו כמי ששם את היד על גובה ראשו ולחצו למטה. 'ושקיפס', והוא שיהא אחורי ראשו בולט לצד העורף כמו שבולט המצח במקבן". לפי פירושו, ליתפס הוא צורת כדורי דומה ללפת, בליטת מצחו לפניו הוא מקבן ובליטת ראשו לאחוריו הוא שקיפס. פירש רב **עובדיה מברטנורא** על המשנה כמה פירושים "מקבן - שדומה ראשו למקבת, שבולט הפדחת לחוץ וכן ערפו מאחוריו, ולצדעיו שוה ראשו, ודומה לפטיש דהיינו מקבת שיוצא מלפניו ומאחוריו. וראשו שקוט - גרסינן. יש מפרשים שראשו בולט הרבה ויוצא לחוץ כלפי פניו. ויש מפרשים שאינו בולט כלל לפניו, כענין שקיפס מאחוריו שאין ראשו בולט מאחוריו כלל, והוא מחוסר, שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו. ולשון שקיפס, שקול פיסא [סנהדרין סד ב'], שניטלה ממנו חתיכה".

כסף משנה על אתר "ומי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו הוא פי' שקיפס ולפי זה יהיה פירוש שקיל פיסא שנראה כמי שנטל חתיכה והניחה מאחוריו". מהר"י **קורקוס** "מי שפאת ראשו וכו' הוא מקבן אשר הוזכר שלישי במשנה והוא נקרא בערבי מטרקה. 'מי שראו יוצא וכו' הוא שקיפס שהוזכר במשנה חמישי. 'מי שראשו רחב' הוא לפתם אשר הוזכר שני במשנה. וינש פירושים אחרים באלו השמות". וז"ל הרדב"ז "ואחר כך כתב 'מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמין מקבת' והוא מקבן הנזכר במשנה ואמרין עלה בגמרא דדמי רישיה למקבן. ואחר כך כתב 'מי שראשו יוצא וכו' והוא ספיקס הנזכר במשנה ואמרין עלה בגמרא מאי ספיקס שראשו יוצא מאחוריו וכו', לפי בזמן שהראש יוצא מאחוריו דומה כמי שניטל חתיכה מן העורף עד בליטת הראש. ושני מומין אלו הם הראש לבדו. ואחר כך כתב 'מי שראשו רחב וכו' וזהו בכלל לפתן הנזכר במשנה וכדתניא בתוספתא וצוארו עומד באמצע. ומום זה משותף בין הראש והצואר".

סעיף ד לפי פירושו של רבינו גרשום חמישה המומים בצורת הראש הם א) שקדקדו חד למעלה, ב) ראשו עגולה ורחב למעלה כמו לפת, ג) שלפניו ואחוריו בולטים ורוחב הראש צר, ד) ראשו בולט הרבה לפניו, ה) ואחוריו של ראשו נראה כאילו נחתך ממנו. רש"י מפרש באופן דומה.

לפי פירושו של רבינו גרשום חמישה המומים בצורת הראש הם רבינו גרשום מפרש הגמרא בכורות מג ב' את המומים בצורה וסדר שונה מהרמב"ם. וז"ל ד"ה הכילון "לאכלא דדנא שהוא משופע וחד למעלה". וד"ה לפתם "שדומה ראשו ללפת שרחב למעלה מכל צדדין". ד"ה מקבא. "דדמי ראשיה למקבא שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחוריו ולצדעיו שוה ראשו ודומה לפטיש שיוצא מלפניו ומלאחוריו והיינו מקבא כגון ותשם את המקבת בידה". ד"ה שקוט מלפניו "שראשו בולט הרבה לפניו". ד"ה ושקיפה מאחוריו "שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו והיינו שקיל פיסא". מפרש רש"י באופן דומה לרבינו גרשום עם שינויים קלים. וז"ל בד"ה לאכלא "לכסוי של חבית מלמעלה שחד מלמעלה ורחב מלמטה וחבירו בסנהדרין כח ב' כי אכלא לדנא". ד"ה לגדגלידא דליפתא "לראש הלפת שראשה רחב והולכת וכלה למטה". "שקוט מלפניו" שראשו משופע מלפניו באלכסון. ד"ה למקבא "לקרדום שערפו עגול וקצר ברוחב". ד"ה שקוט מלפניו "שראשו משופע מלפניו באלכסון כעין כלי של נגר שקורין בשגו"ג". ד"ה מאחוריו "שגובה ראשו חסר מאחוריו". ד"ה שקיל פיסא "שנראה כמי שניטל ממנו חתיכה". רב **עובדיה מברטנורא** על המשנה מביא פירוש כמו רש"י. וז"ל הכילון "שראשו חד מלמעלה ורחב למטה. ודומה לכסוי של חבית שקרוי אכלא, לפיכך נקרא כילון". והלפתן "שראשו דומה ללפת, שרחבה מלמעלה והולכת וכלה מלמטה". ד"ה מקבן "שדומה ראשו למקבת, שבולט הפדחת לחוץ וכן ערפו מאחוריו, ולצדעיו שוה ראשו, ודומה לפטיש דהיינו מקבת שיוצא מלפניו ומאחוריו". וראשו שקוט "גרסינן. יש מפרשים שראשו בולט הרבה ויוצא לחוץ כלפי פניו. ויש מפרשים שאינו בולט כלל לפניו, כענין שקיפס מאחוריו שאין ראשו בולט מאחוריו כלל, והוא מחוסר, שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו. ולשון שקיפס, שקול פיסא [סנהדרין סד ב'], שניטלה ממנו חתיכה".

ראב"ד הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א משיג על הרמב"ם משום שלא פירש לפי פשט הגמרא. וז"ל "מי שאמצע [קדקדו עולה למעלה]. אמר אברהם דומה שלא בא זה אלא לערבב את העולם שלא תפס דרך הגמרא ופרטיו לא באו דרך הגמרא". לפי רוב הגרסאות, לא ברור על איזה משתי המומין הראב"ד משיג, וכאן הובא מיעוט הגרסאות שמתייחס השגתו למום שקדקדו עולה למעלה. לכאורה, הראב"ד מתכוון שפשט הגמרא הוא כמו פירושו של רש"י ורבינו גרשום.

הכסף משנה דוחה את השגותיו של הראב"ד וז"ל " וכתב הראב"ד מי שאמצע א"א דומה שלא בא זה אלא לערבב את העולם וכו'. נראה שטעמו מפני שהוא גורס כגירסת רש"י שראשו שקוע לפניו ופירש דהיינו שראשו משופע לפניו באלכסון. ובסקיפס מאחריו פירש"י שגובה ראשו חסר מאחריו. שקיל פיסא שנראה כמי שניטל ממנו חתיכה ונראה להראב"ד שכל החולק על פירוש דברים אלו כחולק על פירוש הגמרא ומפני כך כתב שלא תפס דרך הגמרא וזו אינה השגה שכבר יישבתי פירוש רבינו על לשון הגמרא כפי גירסתו. עוד שנית השיגו ששינה סדר המשנה וכתב שראשו שקוע תחלה ושני לו הכילון ושלישי לו המקבן ורביעי לו סקיפס וחמישי לו הלפתן וזהו שכתב ופרטיו לא באו דרך הגמרא וגם זו אינה השגה שרבינו סידר דבר עם דבר שכנגדו ".

מהר"י **קורקוס** מנסה להסביר את השגת הראב"ד, אם הוא חולק רק על הסדר של הרמב"ם או גם על פירוש המומין. וז"ל "ולכל השיג הראב"ד ... נראה שכוונתו להשיג על פירוש רבינו במומין אלו [ו]לא על הסדר לבד. והוא כי לפי פירושו הסדר אשר כתבו הוא הסדר הנכון, ואם היה פירושם כן היה לו לתנא לשנותם על סדר זה ומדלא נקט התנא סדר רבנו נראה שאין הפירוש כן. וזה נראה כונתו במה שכתב ופרטיו לא באו דרך הגמרא. ואם אין זאת כוונתו אין כאן מקום להשגה כי רבנו סדרם בסדר נכון כאשר אתה רואה. וגם אם זאת כוונתו סובר רבנו כי המשנה לא הקפידה על הסדר אבל רבנו שהוא המחבר חברם וסדרם בסדר נכון זה לעומת זה באופן יתקבלו ויזכרו. ואפשר שהתנא תפס היותר מצוי תחילה אי נמי היותר מגונה ולא זו אף זו קתני או לא הקפידה על הסדר".

התייחסות **הרדב"ז** בה' ביאת המקדש ח:א למחלוקת בין הרמב"ם וראב"ד "ופרש"י ז"ל דומה לכיסוי של חבית שחד למעלה ורחב למטה וכן היתה צורת כיסוי חבית שלהם. אבל צורת כסויים של זמן רבינו היה שקוע באצמץ כדי שיכנס זה השיקוע בתוך החבית ולא יתנדנד, וכן ראיתי צורת כסויי החביות בהרבה מקומות. מי שאמצע קדקדו עולה, היינו דתנן במתניתין הלפתן. ולפי פירוש רבינו אתי שפיר שיש בקדקדו כמין לפת. אבל רש"י דחק לפרש דומה לראש הלפת שראשה רחה והולכת וכלה למטה באמצע הראש. ונראה שדחקו לפרש כן משום דמשמע ליה הא דתני בתוספתא [מג א'] וצוארו עומד באמצע הראש הוי פירושא דלפתן דתנן במתניתין. אבל רבינו [רמב"ם] סובר שהוא מוסיף מום אחר בכלל לפתן דתנן במתניתין או שיש לו כמין לפת בראשו או שצוארו באמצע ראשו כמו לפת. ובהשגות [ראב"ד] וכו'".

סעיף ה שלשה מומים שייכים לקרחת א) מי שקרח לגמרי, ב) מי שקרח חוץ מהקפת שיער מלפניו, ג) מי ששיערו מקיף מלפניו ולאחריו וקרח למעלה. מי שקרח חוץ משיער שמקיף מאחור כשר לעבודה.

שלשה מומים שייכים לקרחת משנה בכורות מג א' " הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". **הגמרא** מג ב' מעלה שתי אפשרויות עבור איזה מצב מכשירים כהן קרח. בנוסף, הגמרא דוחה אפשרות שקרח פסול משום מראית עין, ולסיום מביא שיטת ר' יהודה שמכשיר כל קרח. וז"ל הגמרא " הקרח פסול. אמר רבא: ל"ש אלא שאין לו לאחריו ויש לו לפניו. אבל יש לו לאחריו - כשר, וכל שכן שיש לו לאחריו ואין לו לפניו. ואיכא דמתני אסיפא: ואם יש לו ה"ז כשר, אמר רבא: לא שנו אלא שיש לו לאחריו ואין לו לפניו, אבל יש לו בין לאחריו בין לפניו - פסול, וכל שכן שיש לו לפניו ואין לו לאחריו, ודאין לו כלל - דפסול. א"ר יוחנן: הקרחנין והננסין והזבלגנין - פסולין, לפי שאינן שוה בזרעו של אהרן. קרחנין - תנינא! ננסין - תנינא! זבלגנין איצטריך ליה לאשמועינן, ומהו דתימא משום מראית העין. והא כל היכא דאיכא משום מראית העין איתנא קתני: ושנשרו ריסי עיניו - פסול מפני מראית העין! מהו דתימא: תני חדא - וה"ה לכולהו; והא כל היכא דאיכא מיהדר ומיתנא, קא הדר ותני: ושניטלו שיניו - פסול משום מראית העין! אלא לאפוקי מהא דתניא, דתניא: הקרחנין והננסין והזבלגנין - כשרים, ולא אמרו פסול אלא משום מראית העין. מאן האי תנא? ר' יהודה היא, דתניא, ר' יהודה אומר: הכהנים - לרבות הקרחנין". פירש **רש"י** ד"ה לא שנו אלא שאין לו "שיטה של שער מקפת מאוזן לאוזן לאחריו ויש לו לפניו". ד"ה אבל יש לו לאחריו ולפניו כשר וכל שכן שיש לו לאחריו ואין לו לפניו "ידטפי הוי נוי בשיש לו לאחריו ולא לפניו יותר מכשיש לו סביב כל הראש ובאמצע הוי קרח". ד"ה ואיכא דמתני לה אסיפא "דמתניתין לא שנו דיש לו כשר אלא שיש לו לאחריו שיטה מקפת מאוזן לאוזן ולא לפניו אבל יש לו נמי לפניו פסול וכל שכן שאין לו כלל". ד"ה ומהו דתימא כו' "כלומר והנך נמי איצטריכו דמהו דתימא הא דפסיל להו במתניתין משום מראית העין פסיל להו ולא עברו בעשה אי פלחי להכי אשמעינן רבי יוחנן דמשום שאינו שוה בזרעו של אהרן". ד"ה

לאפוקי מהאי תנא אתא "דלא פסיל להו אלא משום מראית העין וקמ"ל רבי יוחנן דהלכתא כמתניתין דפסלא להו משום דאין שוין בזרעו של אהרן". ד"ה הכהנים "ויערכו בני אהרן הכהנים" (ויקרא א:ח). לרבות את הקרחנים "שכשרים לעבודה על פסוק זה מצאתיה בתורת כהנים". פירש **רבינו גרשום** ד"ה כולו איצטריך ליה "דמהו דתימא משום מראית העין נינהו קמ"ל משום דשאינו שוה בזרעו של אהרן". ד"ה ואמאי מספקא לן "דמשום מראית העין". ד"ה מהו דתימא תנא חדא "משום מראית העין והוא הדין לכולו להכי קמ"ל ר' יוחנן דמשום דאינו שוה הוא". ד"ה והיכי מצי למימר "תני חדא והוא הדין לכולו והא כל היכא דאיכא למיהדר ומיתנא משום מראית העין קא הדר ותני מלמד דלא אמרינן תנא חדא וה"ה לכולו. ומאי קמ"ל ר' יוחנן". ד"ה אלא הא קמ"ל "לאפוקי מהאי תנא כו". ד"ה הכהנים "והקריבו בני אהרן" (ויקרא א:ה) ואמאי כתיב הכהנים לרבות את הקרחנים". לפי פירוש רש"י יותר נוי כשיש שיער מאחורי ממצב שיש לו שיער מאחוריו ולפניו. לעומת זאת המצב הפוך לפי **תוספות חיצוניות** המובא בשיטה מקובצת אות ו על לישנא קמא של הגמרא.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א פוסק כמו הלישנא בתרא ולחומרא ולכן קרח פסול, חוץ ממי שיש לו חוט של שיער מאחוריו. וז"ל "הקרח שאין בכל ראשו שער כל עיקר, ואם יש בו שיטה של שיער מוקפת מאחוריו מאזן לאזן כשר, מי שהיה השער מקיף מאזן לאזן מלפניו בלבד ושאר הראש קרח הוא הרי הוא פסול, מי שהיה השער שלו מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומאחוריו ואין שם שער באמצע גם זה קרח ופסול. פירש **הכסף משנה** "משנה שם הקרח פסול איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שער מקפת מאזן לאזן ואם יש לו הרי זה כשר ובגמרא איכא תרי לישני ולישנא בתרא אם יש לו הרי זה כשר אמר רבא ל"ש אלא שיש לו לאחוריו ואין לו לפניו אבל יש לו בין לאחוריו בין לפניו פסול וכ"ש שיש לו לפניו ואין לו לאחוריו ודאין לו כלל דפסול". **מהר"י קורקוס** ובגמרא יש שני לשונות דלישנא קמא סבר שאם יש לו שטה של שיער לפניו ולא לאחוריו הוא דהוי מום הא אם יש לאחוריו ולפניו כל כשר כל שכן אם יש לאו לאחוריו לבד שהוא כשר ... ולישנא בתרא סבר יש לו לאחוריו לבד הוא שכשר אבל אם יש לו לפניו לבד אי נמי לפניו ולאחוריו פסול דיופי עדיף לאחוריו לבד והוי נוי טפי ושהוא לפניו ולאחוריו הוי מום, ועל לשון זה סמך רבנו כיון שהוא אחרון. **רדב"ז** "הקרח הנזכר במשנה, ומום זה אף על פי שהוא בראש אינו בראש ממש אלא בשיער הראש ולפיכך אחריו... אלא דקשיא לי דכיון דשיטה אחת מאחוריו אמרינן דמצלת אע"פ שכל שאר הראש קרח, וכי מפני שהשיטה מקפת כל הראש גרע? ורש"י ז"ל תירץ קושיא זו וכתב דטפי הוי נוי כשיש לו לאחוריו ולא לפניו יותר ממי שיש לו סביב כל הראש ובאמצע הוי קרח עד כאן. ולא ידעתי טעם. ואם היו אומרים לפי שדומה לכומרים הוי ניחא טפי."

סעיף ו שתי מומים בצואר א) צואר ארוך מדי, ב) צואר קצר מדי שנראה כאילו אין צואר.

שתי מומים בצואר א) צואר ארוך מדי, ב) צואר קצר מדי שנראה כאילו אין צואר תוספתא בכורות פרק א הלכה א "מומין אלו בין קבועין ובין עוברין פסולין באדם, יתר עליהם אדם צוארו שמוט ושקוט". **גמרא** בכורות מג ב' מביא את התוספתא ומסבירו "תנא: וצוארו שקוט ושמוט. שקוט - דחביא מחבא, שמוט - דאריך ושמוט". פירש **רש"י** ד"ה דחביא מיחבא "שראשו מוטל בין כתפיו ודומה כמי שראשו שמוט אשליישו"ד". **רבינו גרשום** מביא גירסא קצת שונה ומסביר שמדובר על צוארו ארוך ודק או שצוארו מספיק קצר שאיננו נראה. וז"ל בד"ה דחבים מיחבם "שצוארו משוקע בין כתפיו ושמוט דאריך צוארו ודק ובולט פרצופו הרבה לחוץ". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ב מסביר באופן ברור "שנים בצואר ואלו הם: מי שצוארו שוקע הרבה עד שנמצא ראשו כאילו הוא מונח על כתפיו, מי שצוארו ארוך הרבה עד שנראה כשמוט מבין כתפיו". מפרש **מהר"י קורקוס** "והם אשר נשנו בתוספתא שקוט ושמוט. ופירוש חביס מיחבס שהזכרתי היינו מי שצוארו שוקע הרבה שנראה ראשו כמי שחבסה והשפילה והוא שקוט. ושמוט היינו שנראית שמוטה מצד אורך הצואר". **מסיים הרדב"ז** "הרי לך שכל פרטיו של רבינו הולכים על דרך הגמרא אף על פי שאינם על סדר המשנה והגמרא אלא על דרך תכונת האברים מהטעם אשר כתבתי. וסדר זה נקיט ואזיל ז"ל. תדע דלעולם תופס מנין וכולל כללים להועיל לזכירה".

סימן כד מומים באוזן

סעיף א תשעה מומין שייכים לאוזן. חמשה מומים שייכים לבהמה ולכהן ופוסל הקרבן שנקרב ע"י כהן שיש בו אותו מום וארבע מומים שייכים רק לכהנים, והקרבן לא נפסל.

תשעה מומין השייכים לאוזן רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז מתאר את המומים שפוסלים בהמות וכהנים ופרק ח נמצא רשימת המומים ששייכים רק לכהנים ולא לבהמות. בסימן כ ראינו שכהן שיש בו מום ששייך גם לבהמה עבודתו פסול ופוסל. לעומת זאת, כהן שיש לו מום ששייך רק לכהנים ולא לבהמות לא עובד לכתחילה, אבל בדיעבד הקרבן לא נפסל. רשימת המומים שבאוזן שפוסלים נמצא פרק ז הלכה ב-ג "חמשה באוזן, ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם, אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נסדק. [ג] מי שנסדק סחוס אזנו בכל שהוא אף על פי שלא חסר, מי שניקב סחוס אזנו ככרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה ה"ז מום, מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם, מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר". רשימת המומים שבאוזן שלא פוסלים נמצא בפרק ח הלכה ג "ארבעה באזן ואלו הן: מי ששתי אזניו קטנות הרבה, מי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג, מי שאזניו מדולדלות למטה, מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה".

מומים שבאוזן לא כתובים בתורה, אלא עלו מומים גלויים השייכים לבהמה נלמדים מהרחבת רשימת המומים מהפסוק **"כל מום רע"** (דברים טו: כא). מומים השייכים לבהמה שגם שייכים לכהנים פוסלים אותו לעבודה ועבודתו פסולה. לימוד הרחבת רשימת מומים נמצא **בגמרא** בכורות לו א' "אמאי? פסח ועור" כתיב! כתיב נמי כי יהיה בו מום; ואימא; כי יהיה בו מום - כלל, פסח או עור - פרט, כלל ופרט - אין בכלל אלא מה שבפרט, פסח ועור - אין, מידי אחרינא - לא כל מום רע חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל - מומין שבגלוי ואינן חוזרין". פירש רש"י ד"ה ואמאי פסח ועור כתיב "שישחוט בכור עליהן ומידי אחרינא לא דכתיב וכי יהיה בו מום פסח ועור וסמך ליה בשעריך תאכלנו דהיינו בלא הקרבה". ד"ה ומשני כתיב נמי כי יהיה בו מום "דמשמע נמי מומין אחריני".

סעיף ב מי שנפגם סחוס אזנו וחסר כדי שתעכב בו ציפורן פסול לעבודה ועבודתו נפסל. נפגם עור האוזן כשר לעבודה. יתכן שלפי רש"י עור האוזן נחשב כמום עובר.

מי שנפגם סחוס אזנו וחסר כדי שתעכב בו ציפורן פסול ועבודתו נפסל משנה בכורות לו א' מונה מומים באוזן שמתירים שחיטת בכור בהמה. מה שנחשב כמום בבהמה יחשב כמום בכהן, במידה ששייך אותו מום לגוף אדם. וז"ל המשנה "על אלו מומין שוחטין את הבכור: נפגמה אזנו מן החסחוס, אבל לא העור". פירש רש"י ד"ה על אלו מומין, החסחוס "תנוך האוזן שקורין טנדרין". ד"ה אבל לא מן העור "דהדר בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אוזן". פירוש **הרמב"ם** על המשנה "נפגמה, חסרה, כלומר שנחתך ממנה מגוף הסחוס לא מן הקצה העליון שהוא כמו עור". פירש **רב עובדיה מברטנורא** ד"ה נפגמה "אין פגימה בלא חסרון. אבל סדק משמע נמי בלא חסרון. ושיעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן". ד"ה הסחוס "תנוך האוזן שקורין טנדרין" בלע"ז. **גמרא** לו ב' מסביר שבאוזן שנפגמה נחסר ממנו כמות מסויים. וז"ל הגמרא "נסדקה אף על פי שלא חסרה. ת"ר: הסדק כל שהוא, הפגימה - בין בידי אדם בין בידי שמים, מכלל דסדק בידי שמים לא אלא: סדק ופגימה - בין בידי שמים בין בידי אדם, וכמה שיעור פגימה - כדי שתחגור בה ציפורן". פירש רש"י ד"ה בידי שמים "שנולד עמו". ד"ה שתחגור "שתעכב בה צפורן אם בודקין כבדיקת סכין". הגדרת חגורת הציפורן הוא כמו בסכין שחיטה. לפי המפרשים הגדרת 'סחוס' הוא תנוך וקיים כמה תרגומים בלע"ז. הגדרת מדויקת של תנוך האוזן שייך לעניין טהרת המצורע שנמצא בויקרא פרק יד ומסכת נגעים פרק יד וקיים דיון בנושא במפרשים במקומות אלו.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ב " חמשה באוזן, ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם, אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נפגם בין נסדק".

כסף משנה " בכורות דף לו 'על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן החסחוס אבל לא מן העור נסדקה אף על פי שלא חסרה ניקבה מלא כרשינה או שיבשה ...' ופירש"י סחוס תנוך האוזן וכו' אבל לא מן העור דהדרא בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אזן. פגימה אינה בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון ובגמרא וכמה שיעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן".

רדב"ז מסביר מזה סחוס "סחוס האוזן היינו תנוך האוזן, ובדל אזן (עמוס ג) מתרגמין סחוס דאודנא". מהר"י קורקוס על אתר מביא שיתכן מחלוקת רש"י ורמב"ם לגבי הגדרת עור האוזן שאינו פוסל. זאת ועוד, לפי המפרשים עור האוזן לא מכשיר בכור משום שזה מום עובר, אבל זה אמור לפסול כהן מלעבוד. וז"ל "בכורות לו א נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא מן העור, ופירש רש"י סחוס תנוך האוזן שקורין טינדרון אבל לא מן העור דהדר בריא ולא הוה מומא והאי עור היינו אליה רכה של האוזן עכ"ל. אבל רבנו נראה שמפרש דעור הוא מה שסביב הסחוס ופירושו שלא הגיע הפגם אל הסחוס עצמו. ומכל מקום לענין הדין נראה דלא פליג רבנו על רש"י דודאי אליה אינה נקראת סחוס אלא עור או בשר כשאר בשר הוא. אבל רש"י אפשר דפליג על רבנו. דעד כאן לא שרי אלא אליה אבל עור שסביב הסחוס אפשר שדינו כסחוס. ואף על פי שאין הדבר מוכרח כן נראה. ודע שמלשון רש"י נראה שמן העור הוי מום עובר דהדרא בריא. ולפי זה מה שכתב ולא הוה מומא היינו שאינו מום לגבי בהמה כלומר, ואין מום עובר מתירה לשחוט דבכור מיירי התם. וכן נראה שם בגמרא שהקשו אי הכי אפילו מום עובר נמי אלמה תנן אבל לא מן העור עד כאן. נראה דמן העור מום עובר מיהא הוי דאי לא לא מייתי מידי. ואם כן באדם שפוסל מום עובר כאשר נתבאר אפילו מן העור פוסל בו. אבל אין נראה כן דעת רבנו אלא שאינו מום כלל וזהו שכתב 'אבל העור ... אין בו מום' ובמומין שהם פוסלים באדם ולא בבהמה לא מנה מום זה. ולפי זה צריך עיון ליישב מה שאמרו בגמרא 'אי הכי ... אלמא תנן' דמאי מייתי אי בעור אפילו מום עובר לא הוי. ואפשר שלא היה גורס רבנו אלמה תנן. כי לפי הנראה דבר מוסכם ופשוט הוא שאין מום עובר מתיר הבכור לישחט ואין צורך לראיה מן המשנה".

פרטי מום זה לגבי התרת בכור בהמה נמצאים בטור ושלחן ערוך יורה דעה סימן שט סעיף ב.

סעיף ג מי שנסדק סחוס אזנו אפילו בלי שום חסרון פסול לעבודה ועבודתו נפסל. לפי הרמב"ם נסדק עור האוזן כשר לעבודה.

מי שנסדק סחוס אזנו אפילו בלי שום חסרון פסול לעבודה ועבודתו נפסל **משנה** בכורות לו א' מביא מום שמתירין בו בכור בהמה של נסדק סחוס אוזן, גם אם אין בסחוס חסרון. וז"ל המשנה "על אלו מומין שוחטין את הבכור: ... נסדקה, אעפ"י שלא חסרה". פירש רש"י ד"ה פגימה "אינה בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון". בסעיף הקודם ראינו איך **הגמרא** בדף לו ב' לומד שנפגם הוא דוקא עם חסרון ונסדק הוא בלי חסרון.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ג "מי שנסדק סחוס אזנו בכל שהוא אף על פי שלא חסר"¹⁷.

לפי הרמב"ם נסדק עור האוזן כשר לעבודה רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ב "אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נפגם בין נסדק". **במשנה** לו ב' רק עובר נפגם בעור אזנו אינו נחשב כמום. הרמב"ם מרחיבו גם לגבי נסדק וניקב, שבעור הבשר אינו נחשב כמום. **הרדב"ז** על אתר מזכיר את שמדין הגמרא לא משנה אם המום נגרם בידי שמים או בידי אדם.

¹⁷ חזון איש טוען שלפי הרמב"ם סדק שנחשב כמום בלי שום חסרון הוא במידה שהסדק מתחיל מקצה האוזן פנימה.

סעיף ד מי שניקב סחוס אזנו בגודל של כרשינה פסול לעבודה ועבודתו פסולה. אם ניקב פחות מגודל זה יש אומרים שאינו נחשב כמום, יש אומרים שפסול לעבודה ועבודתו כשרה ויש אומרים שעבודתו פסולה.

מי שניקב סחוס אזנו בגודל של כרשינה פסול לעבודה ועבודתו פסולה משנה בכורות לו א' "ניקבה מלא כרשינה". **רבינו גרשום** מסביר את הגודל "מלא כרשינה". כמלא הכנסת גרגר של כרשינין". **גמרא** לו ב' מביא מחלוקת לגבי הגודל הכי קטן שפוסל "נקבה מלא וכו'". ת"ר, כמה נקיבת האוזן - מלא כרשינה, ר' יוסי בר' יהודה אומר: בכעדשה ... תנא: קרובין דבריהן להיות שוין. דבריהן דמאן? ... אלא דתנא קמא ור' יוסי בר' יהודה ". פירש **רש"י** ד"ה אלא דתנא קמא ור' יוסי "דכרשינה אינה גדולה מעדשה אלא מעט".

בהמשך הסוגיא יש דיון לגבי גודל הכרשינה ואם הנקב הוא בגודל דוחק או בגודל מרווח. וז"ל הגמרא "מאי כרשינה? אמר רב שרביא: הינדא. בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה: כרשינה הנכנסת ויוצאה, או כרשינה העומדת? אמר לו: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי ...". לפי פירוש **רש"י** בהמשך הגמרא מוכיח מהלכות טומאת כלים שגודל הכרינה הוא מרווח כדי להיכנס ולצאת. וז"ל ד"ה כרשינה "העומד בנקב בדוחק ואף על פי שאינה נכנסת ויוצאת בו הוי מום או דלמא לא הוי מום עד שיהא הנקב רחב שכרשינה תהא נכנסת ויוצאת בו". ד"ה כיוצא בה שמעתי "מסיפא נפקא לן דקאמר מקדח וחיסומו שנינו דהיינו נכנס ויוצא". ולשום **רבנו גרשום** "כרשינה העומדת בדוחק בנקב או נכנסת ויוצאה בריוח. כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל".

רמב"ם בפירוש המקדש על אתר "מלא כרשנה, כשעור גרגר הכרשנה, ואפילו היה הנקב מאורך או באיזה צורה שיהיה אם יש בו לצרף ככרשנה הרי זה מום". בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ג "מי שניקב סחוס אזנו ככרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה הרי זה מום". תיאורו יותר מתאים לגודל שעומד בדוחק בנקב. מהר"י **קורקוס והרדב"ז** מביא שלכאורה שיטת הרמב"ם נגד מסקנת הגמרא ומתרחץ שלפיו הגמרא מסכם באיבעיא דלא איפשטה. בנוסף מהר"י קורקוס מביא כלל עבור מומים וז"ל "כללא דמלתא בגנאי הדבר תלוי ובהאי גוונא נראה לחכמים שאין גנאי וכיעור אלא כשיעור זה וכן כלם. ומכל מקום צריך עיון".

אם ניקב פחות מגודל זה י"א שאינו נחשב כמום, י"א שפסול לעבודה ועבודתו כשרה וי"א שעבודתו פסולה **גמרא** קידושין כא ב' מביא שאין מרצעין כהן עבד עברי משום שיעשה בו עבד עברי. וז"ל הגמרא "א"ר אלעזר, יודן ברבי היה דורש: כשהן רוצעין, אין רוצעין אלא במילתא; וחכמים אומרים: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום. ויעשה בעל מום! אמר רבה בר רב שילא, אמר קרא: **יושב אל משפחתו**, למוחזק שבמשפחתו". הסוגיא בבכורות לו ב' מביא שלפי אותו לימוד גם פחות מכרשינה אמור לפסול כהן, למרות שאינו מכשיר בכור בהמה לשחיטה. וז"ל הגמרא בבכורות "בציר מכעדשה לא? ורמינהי: מרצע - אין לי אלא מרצע, מנין לרבות הסול והסירה והמחט והמקדח והמכתב - ת"ל: ולקחת - כל דבר שנלקח ביד, דברי ר' יוסי בר' יהודה, רבי אומר: מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת, אף כל - של מתכת; וקתני סיפא, א"ר יודן ברבי היה דורש: כשהן רוצעין - אין רוצעין אלא במילת, וחכמים אומרים: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום; וא"ת במילת היו רוצעין, היאך עבד כהן נעשה בעל מום? הא אין רוצעין אלא בגובה של אוזן. אמר רב חנא בר קטינא: לא קשיא, כאן - לשחוט, כאן - לפסול". פירש **רש"י** ד"ה היאך הוא עושה בעל מום "הא הדר בריא". ד"ה הא אין רוצעין "בניחותא הא ודאי אין רוצעין אלא בגובה של אוזן שהוא סחוס ומכל מקום קשיא דקתני הכא דמן הרציעה נעשה בעל מום וקאמר רבי יוסי ברבי יהודה דרציעה ישנה במחט דלא הוי כעדשה". ד"ה כאן לשחוט כאן לפסול "יש מומין הרבה בבכור שפוסלים אותו ליקרב על גבי מזבח ואין מכשירין אותו לישחט כדתנן אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה כו'". פירש **רבינו גרשום** "אלא במילת. בבשר שתחת האוזן הא אין רוצעין אלא בגובה של האוזן בסחוס ושם נעשה בעל מום הכהן וקאמר ר' יוסי אפי' מחט לרציעה ובהכי הוי בעל מום (עבר עבד) [עבד עברי] כהן אלמא דבנקב בציר מכעדשה הוי מומא: לא קשיא כאן לשחוט. עליו הבכור אינו נשחט אלא על נקב כעדשה: כאן לפסול. להקרבה אפי' בנקב במחט הוי פסול".

תוספות בכורות לו ב' ד"ה כאן לשחוט כאן לפסול, נותן מספר הסברים איך נקב פחות מכרשינה פוסל כהן ואינו מתיר בכור בהמה. קיים מספר הסברים בתוספות שהוצע הם שאמנם נקב קטן הוא מום, משום שאינו ניכר הוא איננו עילא להתיר בכור ולפי זה עבודתו נפסל, או שנקב קטן פוסל כהן שנחשב שאינו שווה לזרעו של אהרן ולפי זה עבודתו איננו נפסל, או שנקב קטן נחשב כמום עובר מה שלא יתיר בכור בהמה. **רמב"ן** קידושין כא ב' במביא ירושלמי [קידושין א:ב]

שנקב קטן מכרשינה לא פוסל הכהן, ובכל זאת לא מרצעים אותו משום חשש שהנקב יגדל לגודל שכן פוסלו. וז"ל "ובירושלמי אמרו וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה שלא יבא לידי כרשינה, ויבא לידי כרשינה, התורה אמרה ושב לאחוזתו בעינו, ופירושו ברור שהן אומרים שאי אפשר שהתורה התורה רציעה אפי' פחותה מכרשינה מן הסחוס, לפי שיש לחוש לכל נקב של ברזל שמא יגדל הנקב ויהא ככרשינה ויעשה בעל מוס". **הרמב"ם** שהובא לעיל רק מביא את שיעורו של נקב ככרשינה ובהלכות עבדים מביא את הדין שעבד עברי כהן אינו נרצע. **הרדב"ז** מתרץ את הספק שלפי הרמב"ם גודל המרצע הוא ככרשינה. וז"ל "אבל עדיין יש לדקדק בדברי הרב דפחות מכרשינה לא הוי מוס אפילו באדם. והוא כתב אין עבד כהן נרצע לפי שנעשה בעל מוס. ויש לומר שסבירא ליה דוקא מרצע וסתם מרצע הוי ככרשינה ... משמע דסתם מרצע הוי ככרשינה ולפיכך נעשה בעל מוס ופסק הלכה כרבי דאמר מה מרצע מיוחד של מתכות וכו'".

סעיף ה' מי שיבש אזנו עד שתנקב ואינה מוציאה דם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה.

מי שיבש אזנו עד שתנקב ואינה מוציאה דם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לו א' מביא מחלוקת במידת היבשות ליחשב כמום "... או שיבשה. איזהו יבשה כל שתנקב ואינה מוציאה טיפת דם, ר' יוסי בן המשולם אומר: יבשה שתהא נפרכת". **רש"י** ד"ה נפרכת "כשממששין בה". פירש המשניות להרמב"ם "נפרכת, שתתפרך בין האצבעות ותתפורר. ואין הלכה כר' יוסי". פירש **רב עובדיה ברטנורא** לסיפא של המשנה מוסיף את הלימוד שמובא בגמרא עבור המומים שראינו בסימן הזה עד כה. וז"ל "שתהא נפרכת - נעשית פירוכים ופתיתים כשממששים בה. ואין הלכה כר' יוסי. וכל הני מומין דחשיב במתניתין ששוחטין עליהן את הבכור ילפינן מקראי, דכתיב (דברים טו) **זכי יהיה בו מוס'**, כלל. **פסח או עור'**, פרט. **כל מוס רע'**, חזר וכלל. כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר, אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מביא את שיטת החכמים להלכה, וז"ל "מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם".

טור יורה דעה סימן שט פוסק כמו רבי יוסי בן משולם שבכור בהמה ניתרת באזן נפרכת והבית **יוסף** תמיהה על הטור שפוסק כדעת יחיד¹⁸.

סעיף ה' מי שיש לו אוזן כפול לשתיים פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. לפי הרמב"ם הכהן נפסל אם יש שתי סחוסים ולעומת זאת סחוס אחד עם אוזן כפול כשר. לפי רש"י הכהן נפסל אם יש לו סחוס אחד ולעומת זאת שתי סחוסים עם אוזן כפול כשר.

מי שיש לו אוזן כפול לשתיים פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות מג ב' מביא את מוס של אוזן כפול כדי להתיר בכור בהמה. וז"ל המשנה "אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד - מוס, בזמן שאין בו עצם - אינו מוס". ובגמרא "אזניו כפולות, בחסחסות אחת - הרי זה מוס, בשתי חסחסות - אינו מוס". פירש **רש"י** שאוזן כפול שיוצא מסחוס אחד נחשב כמום ולעומת זאת אוזן כפול שיוצא משתי סחוסים אינו נחשב כמום. הוא מוסיף שלא ברור לו סיבת החלוקה הזאת. וז"ל בד"ה אוזן הגדי שהיתה כפולה "שיש לו שתי אזנים מצד אחד אוזן בתוך אוזן". ד"ה בזמן שהוא עצם אחד "שאין להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מוס". ד"ה ואם אינה עצם אחד "שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מוס וטעמא לא איתפרש לי ולא דמי לבעלת ה' רגלים דהאי אוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך". **רבינו גרשום** על המשנה מסביר בדרכו של רש"י. וז"ל "שהיתה כפולה. בשנים: בזמן שהיא עצם אחד. שהסחוס שלה אחד ולמעלה נכפלת הוי מוס". וכן מפורש ברב **עובדיה מברטנורא** "אזן הגדי שהיתה כפולה - שיש לו שתי אזנים מצד אחד אוזן בתוך אוזן: בזמן שהיא עצם אחד - שאין לה

¹⁸ לא ברור אם יש טעם להחמיר כשתי הדעות במומי כהנים כמו הרמב"ם וגם כמו הטור.

אלא תנוך אחד, שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה, הוי מום: ואם אינה עצם אחד - שהתנוכים מובדלים למעלה: אינו מום - וטעמא לא איתפרש. ומ"מ לא דמי לבעל חמש רגלים, דאזון בתוך אוזן אינו נראה כל כך".

תוספתא בכורות פרק ד הלכה ד מביא הדין הפוך מרש"י, אלא ששתי אוזניים היוצאים מסחוס אחד אינו נחשב כמום, ולא שוחטים עליו בכור. וז"ל התוספתא "אזניו מגופפות בחסוסה אחת לא ישחט בשתי חסוסות ישחט".

רמב"ם בפירוש המשניות "ענין עצם כאן גוף אחד וחלק אחד כמי שלקח גוף לח וכפלו, נגזר מן וכעצם השמים לטהר". בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ג הוא פוסק כמו התוספתא שאזון כפול שיוצא מסחוס אחד איננו נחשב כמום ולעומת זאת אוזן כפול שיוצא משתי סחוסים נחשב כמום. וז"ל "מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר". **הכסף משנה** מסביר שמחלוקת רש"י והרמב"ם תלוי בגירסא, וזה של הרמב"ם נראה יותר הגיוני ונכון. וז"ל "מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים וכו'. משנה בכורות מ' ב' און הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום ואם אינו עצם אחד אינו מום ופירש"י שהיתה כפולה שיש לו שתי אזנים מצד אחד און בתוך און. בזמן שהיא עצם אחד שאין להם אלא תנוך א' שנכפל התנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום ואם אינו עצם אחד שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום וטעמא לא איתפרש לי עכ"ל ורבינו נראה שגורס בהיפך וכתב סמ"ג דהכי גריס בתוספתא והיא הגירסא הנכונה שנימוקה עמה". **מהר"י קורקוס** על אתר מביא את דעת רש"י והרמב"ם ומצדד לצד הרמב"ם. וז"ל "ורבנו במשנה כתב עצם אחד הוא גוף אחד וגולם אחד כמי שנטל גולם רך וכפלו, עד כאן. ולפי מה שכתה רבנו כאן נראה שגרסתו במשנה גם בברייתא היתה בהפך מהגרסא שכתבתי דבזמן שהוא עצם אחד אינו מום. והוא דבר שהשכל מורה עליו דיותר ראוי להיות מום שנים מאחד וכאשר הוקשה לרש"י וכתב דלא אתפרש ליה טעמא. וכן מצאתיה בתוספתא דבכורות ... פירוש דסחוס אחד אינו מום ולכך לא ישחט עליו אבל בשני סחוסים הוא מום ונשחט עליו במדינה. מוכח בהדיא כגרסת רבנו. ובמשניות מוגהות מצאתי שהגיהו כאשר כתבתי והוא הנכון". **וברדב"ז** "ופירש רש"י ולא דמי לבעלת חמש רגלים דהאי און בתוך און אין נראה כל כך עד כאן לשונו. וקושיא זו דחק את רבנו לפרושי אפכא שאם יש לו שני סחוסים הוי מום אבל אם אין לו אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל וכשר. ונראה לי שהיה גורס במשנה בזמן שהוא עצם אחד מום ולא היה גורס אחד בד' אלא אחר בר'. והשתא ניחא דדמיא לבעלת חמש רגלים כיון דאית לה שתי תנוכין"¹⁹.

בית יוסף יורה דעה סימן שט ד"ה און הגדי מצדד כמו הרמב"ם לגבי מומי בכור בהמה.

¹⁹ בסעיף הקודם העלנו השאלה אם צריך להחמיר כשתי הדעות במחלוקת ראשונים עבור מומי כהנים. במקרה דנן, השאלה קצת יותר חלשה בגין תמיהת רש"י על הסבר שיטתו ובנוסף שהתוספתא תומכת בגירסת הרמב"ם

סעיף ו' מי ששתי אזניו מאד קטנים או ששתי אזניו דומות לספוג פסול לעבודה ועבודתו כשרה. דומה לספוג, לפי רש"י פירושו מקובץ וסתום ולפי הרמב"ם פירושו נפוח.

מי ששתי אזניו מאד קטנים או ששתי אזניו דומות לספוג פסול לעבודה ועבודתו כשרה משנה בכורות מד' א' בפרק שמביא מומים שאינו שוה בזרעו של אהרן "הצומם והצומע. איזהו צומע - כל שאזניו קטנות, והצומם - כל שאזניו דומות לספוג". פירש רש"י ד"ה לספוג "שכווצות וסתומות". פירש רבינו גרשום באופן דומה "דומות לספוג מקובצות ביחד". וכן מפרש באופן דומה רב עובדיה מברטנורא "דומות לספוג - שכווצות וסתומות". בגמרא בכורות מד' א' מובא ברייתא שמומים אלו כשרים עבור בהמה "תניא נמי הכי: יש דברים שהן כמומין ואינן כמומין, ושוחטין עליהם במקדש אבל לא במדינה, ואלו הן, עז שאין לו קרנים, ורחל שיש לו קרנים, והצימח והצימם והצומע". פירש רש"י מומים אלו הם לא שוה בזרעו של אהרן, וכפי שראינו הכהן פסול לעבודה אלא עבודתו כשרה בדיעבד. וז"ל בד"ה במקדש "דלא הוי מוס". והצמח והצימם והצומע "ומתניתין דחשיב להו באדם מומין קאמר לפי שאינו שוה בזרעו של אהרן". פירוש המשניות להרמב"ם מסביר שהמשנה מביא מצבים שאברי הגוף אינם בגודל המתאים לגודל הגוף ונחשב כאינו שוה לזרעו של אהרן. וז"ל "הנלמד מכל זה שצריך שיהו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה". בהמשך הוא מסביר שדומה לספוג היינו דומה לספוג הים הידוע "וספוג, צמר הים, והיא "אלאספנג'ה" וכבר בארנו את זה כמה פעמים". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מוסיף למום של אזניו קטנים את המילה 'הרבה' ודומה לספוג היינו נפוחות. וז"ל "ארבעה באזן ואלו הן: מי ששתי אזניו קטנות הרבה, מי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג". כסף משנה על אתר "בכורות מד' א' הצמם והצומע אי זהו צומע שאזניו קטנות והצמם שאזניו דומות לספוג ופירש"י לספוג שכווצות וסתומות ... ואף על גב דבתר הכי תניא התם יש דברים שהם כמומין ואינם כמומין וכו' הצימח והצמם והצומע סובר רבינו דכי היכי דלא קיימא לן כההיא ברייתא בצימח וצומע משום דסתם מתני' תני דהו מומין ה"ה דלא קיימא לן כוותה בצימח ועוד יש לומר דההיא ברייתא מיתניא גבי מומי בהמה ומתני' דחשיב להו מומין באדם כדפירש רש"י דטעמא לפי שאינו שוה בזרעו של אהרן". מהר"י קורקוס על אתר "במשנה הצמם והצומע, אי זה צומם שאזניו קטנות, צמיע שאזניו דומות לספוג. ופירוש ספוג ידוע והוא צמר הים. ומפרש רבינו שהם נפוחות כספוג. ורש"י פירש שהם כווצות וסתומות"²⁰.

סעיף ז' מי שאזניו דומות לאזני גדי ומי שאחת מאזניו נראה משונה מהשני פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד.

מי שאזניו ארוכות מאד או מדולדלות למטה גמרא בכורות מד' א' מוסיף מום של אוזניים שנראים כמו אלו של גדי. וז"ל הגמרא "תנא: אף הצימח. לא הו ידעי רבנן מאי צימח, שמעו לההוא טייעא דהוה קאמר: מאן דבעי צימח, ואישתכח גדיא חזיזא". פירש רש"י שמדובר על אוזניים מאד ארוכים. וז"ל בד"ה חזיזא "אזניו ארוכות מאד עד שתכופות למטה". פירש רבינו גרשום קצת שונה מרש"י "גדיא חזיזא. שאזניו תלויות לו למטה". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מביא הסבר שאזניו תלויות. וז"ל "מי שאזניו מדולדלות למטה". נושאי כליו על אתר דנים אם רמב"ם ורש"י מסכימים או חולקים. כסף משנה "ובגמרא תניא אף הצימח לא הו ידעי רבנן מאי צימח שמעו רבנן לההוא טייעא דהוה אמר מאן בעי צימח ואשתכח גדיא ומפרש רבינו דהיינו שאזניו מדולדלות למטה כמו של גדי וכן נראה מדברי רש"י". מהר"י קורקוס "בגמרא 'צמח' ולא הו ידעי רבנן מאי צמח עד דשמעו לההוא טייעא דקאמר מאן בעי צימח והוה גדיא והיינו שאזניו מדולדלות למטה כאזני הגדי, וכן כתב רש"י"²¹.

²⁰ תוספות יום טוב מסביר שלפי הרמב"ם המשנה מתארת ספוג מלא ולפי רש"י המשנה מתארת ספוג אחר רוקנו.

²¹ חזון איש סימן כו ס"ק ט מביא שהערוך מפרש כמו רש"י. בספר הערוך לפנינו נערוך מפרש כמו רבינו גרשום.

ומי שאחת מאזניו נראה משונה מהשני משנה בכורות מ' א' פוסל כהן או בהמה שניכר בהם ששתי האוזניים אינו באותו גודל. וז"ל המשנה "אזנו אחד גדולה ואחד קטנה, במראה אבל לא במדה". פירש רש"י ד"ה במראה "שלכל נראה שזו גדולה מזו". ד"ה אבל לא במדה "שאם אין ניכר אלא במדה אינו מוס". **משנה בכורות מג ב' מביא מוס בשם 'זגדן' ששייך לכהנים והוא אי התאמה בין שתי העיניים.** פירש הרמב"ם על המשנה "סוגדס, ויש קוראים זגדס, ענינו בעל השוני בשני דברים אשר דרכם שלא יהא ביניהם שוני". **גמרא בכורות מד א' נרחיב את הפסול 'זגדוס' לפסול כל מצב שבזוג איברים אין התאמה בין שניהם.** וז"ל "זגדיין - מחוי רב הונא: חד מדיין וחד מדידהו, ואיקפד רב יהודה. מיתיבי: שכבנא - שגבינו שוכבים, זגדוס - אחד שחור ואחד לבן! תנא כל זוגא דלא שוי להדדי - זגדוס קרי ליה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג פוסל כאינו שווה בזרעו של אהרן כהן ששתי אזניו נראים שונה זו מזו. וז"ל "מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה". **הכסף משנה** מביא הוה אמינא שמדובר בפסול של המשנה בדף מ ומגיע למסקנא שמדובר בדין של זגדוס, כמו שהרמב"ם סבירו בפירוש המשניות. וז"ל "מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה. איני יודע זו מנין לו דאי מדתנן בפרק על אלו מומין (דף מ'): עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה היינו לומר שנראה לכל שזו גדולה מזו אבל אם אינו ניכר אלא במדה אינו מוס וכן פירש ה"ר עובדיה ז"ל ואם נאמר שרבינו אינו מפרש כן אלא אזניו משונות זו מזו במראה הוי מוס אבל אם אינם משונות זו מזו אלא במדה אינו מוס יקשה מאי אחת גדולה ואחת קטנה ואפשר שהוא מפרש שמצד שמשונות זו מזו במראה נראות אחת גדולה ואחת קטנה וכל זה דוחק אבל הנכון הוא שסובר רבינו שזהו זוגדוס השני במשנה וכן פירש הוא ז"ל שם". **מהר"י קורקוס** "במשנה 'הזגדס' וביאורו שיש שינוי בזוג שלו וכולל כל הדברים שהם זוגות באדם והם האזנים והעיניים והגבינים וזולתם כאשר יתבאר, וכל שינוי שיהיה בכל זוג מהם בין אחד לחברו הן בגוון הן בצורתו יקרא זגדס והוא מוס. והוא אמרם בגמרא [מד א'] תנא כל הזוגין דלא שוו אהדדי זגדס קרי ליה". **רדב"ז** על אתר מסביר את מומי הזגדוס "מי שאחת מאזניו וכו', זה בכלל זגדוס דתנן במתניתין [מג ב'] ואמר רב יוסף כל זוגא דלא שוו אהדדי זוגדוס קרי ליה ופירוש המלה זוג דוס ודוס בלשון לעז שנים, כלומר הזוג חלוק לשנים שאינם שוים. ולא ראיתי שכתבו זה אלא בזוגות שבפנים לפי שהוא בגלוי ... והוצרך הרב לומר 'במראה' דאילו אחת גדולה ואחת קטנה היינו צומע וצימח והא תנא להו".

סימן כה מומים בגביני וריסי העין

סעיף א מוס אחד בגביני העינים מפורש בתורה שפוסל כהנים וקיים עוד שלשה מומים בגבינים שנדרש ממנו. הראשונים חולקים אם עבודתו נפסל. יש עוד מוס אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים שעבודת הכהן כשר בדיעבד.

מוס אחד בגביני העינים מפורש בתורה שפוסל כהנים פסול בגביני העיניים²² נמצא בתורה "או גבן ... (ויקרא כא: כ). **ספרא** פרשת אמור פרשתא ג הלכה יב מביא שתי דעות עבור פסול גבן שמדובר על גביני העיניים. "גבן שיש לו שני גבינים, אין לו גבינים או אין לו אלא גבין אחד, זהו גבן האמור בתורה, רבי דוסא אומר כל שגבינו שוכבים" **רש"י** על התורה מפרש כמו רבי דוסא בספרא ובמשנה "שורצילוי"ש בלע"ז [בעל גבות ארוכות] שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב". **רמב"ן** על אתר מפרש כמו רש"י שהתורה מתאר גבן עיניים ארוך עד שמכסה העין "וטעם 'או גבן' נמשך אל מלת 'בעינו', או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו, והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן, מלשון **גב המזבח'** (יחזקאל מג יג), **על גבי חרשו חורשים'** (תהלים קכט ג)". ראוי לציין שרב סעדיה גאון מפרש או גבן לגבי מוס הגב ולא קשור לעיניים.

משנה בכורות מג ב' "אין לו גביני או אין לו אלא גבין אחד - זהו גבן האמור בתורה. רבי דוסא אומר: שגביניו שוכבין". ובגמרא "וגבן דאין לו משמע? ורמינהו! גבן - שיש לו גבינין הרבה, אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד מנין - ת"ל: או גבן. אמר רבא: זהו מדרש או גבן. רבי דוסא אומר

כו". פירש רש"י ד"ה גבינים - שורציל"ש²³. ד"ה שגבינן שוכבין "ששערות גבינו גדולים ומוטלין על פניו". ד"ה גבינים הרבה "ששני גבות עינו מצטרפות ואין הפרש חלק בין זו לזו". ד"ה זהו מדרש או גבן "והכי קאמר זהו או גבן האמור בתורה (ויקרא כא) ור' דוסא פליג עליה ולא דריש או". משמע לפי פשט הגמרא ולפי פירושו של רש"י מסכנת הגמרא היא שיגבן' בפסוק הוא מי שיש לו הרבה גבינים ומרבים מ'או גבן' לפסול מי שאין לו גבינים או יש לו רק אחד.

פירוש המשניות להרמב"ם מוסבר שאין מחלוקת לגבי מהם המומים, אלא חולקים מהו אותו 'גבן' שכתוב בתורה. וז"ל "וגבנן, גבות העינים. ופירוש גבנו שוכבין, שיהא שער גבינו מרובה עד שנתשלשל על ריסיו. וענין שני גבין, שיהא גבו כעין שני דפין כאלו הן שני גבין ובכל גב מהן חוט שדרה. ואין ר' דוסא ותנא קמא ור' חנינה בן אנטגנס חלוקין אם אלו מומין או שאינן מומין, אלא הכל מודים שהן מומין, ומחלוקתם היא אי זה משלשת מומין אלו הוא גבן האמור בתורה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ד מפרט את המומים של גבן העין, ושפירוש של 'גבן' שכתוב בתורה הוא שאין לו גבן. וז"ל "חמשה בגבינים ואלו הן: מי שאין לו שיער בגבינו והוא גבן האמור בתורה, מי שגבינו שוכבין, מי שאין לו אלא גבין אחד, מי שיש לו גבינו יתר על שנים, מי שאחד מגבינו משונה מחבירו בין ששערו של זה ארוך ושערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושערו השני לבן או אדום הואיל ויש ביניהם שינוי זה הרי זה פסול". **הכסף משנה** מנסה להסביר איך הרמב"ם מסכם את לימוד 'גבן' שלכאורה לא כמו מסקנת הגמרא. וז"ל "ומה שכתוב רבינו מי שאין לו שער בגבינו והוא גבן האמור בתורה יש לתמוה עליו שכפי מה שאמרו בגמרא כך הוה ליה למימר והוא מדרש או גבן האמור בתורה. ונוכל לומר דהאי דלא כתב מדרש או גבן משום דדרשת או להביא מי שאין לו אלא גבן אחד ורבינו במי שאין לו שיער בגבינו קמייירי ואי קשיא הא קשיא דלפי פשטיה דמתניתין גבן הכתוב בתורה הוי דאין לו גבינו או אין לו אלא גבין אחד וכפי פשטיה דברייתא גבן האמור בתורה היינו מי שיש לו גבינים הרבה ורבינו כתב לא כמר ולא כמר ותימה על הראב"ד דלא הרגיש בזה וצריך עיון". וכן מהר"י **קורקוס** מתמודד עם אותו שאלה, וז"ל "ופירש רש"י המשנה שאמרה זהו גבן פירושה זהו מה שאנו מרבים מ'או גבן'. ואם גרסת רבנו כן אפשר שלא חשש רק לפרש מהו שהו א מתיבת גבן גופה או מה שהוא מרבויה ד'או'. ואפשר שסובר שריבוי מלת או היינו דגלי אגבן שכולל שניהם יש לו הרבה ואין לו כלל. אי נמי אפשר דרבא אברייא קאי ולא גריס בברייתא אין לי וכו'. והראשון יותר נכון דעל כרחך הכל בכלל 'גבן' הוא דמלת 'או' לאו מידי משמע אלא דרבי לכללה בכלל גבן". **הרדב"ז** מסביר שהרמב"ם כותב לפי פשט המשנה בלי להכניס לדיון הגמרא ובנוסף המלה 'גבן' משמע מי שיש לו הרבה גבינים וגם מי שאין גבינים כלל. וז"ל "ואם תאמר מסקנא דרבא הוא דגבן האמור בתורה הוא מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים אתי מרבויה ד'או גבן', ורבונו כתב מי שאין לו שיער בגבינו זהו גבן האמור בתורה. ויש לאמר דנקיט רבינו לשון מתניתין ולא נחית אי מידרש מ'גבן' או מרבויה ד'או גבן' דלא נפקא לן מידי לענין דינא דבכל גוונא הוי מומא. וקושטא הוא דמלת 'גבן' משמע תרתי, מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים כלל".

קיים עוד שלשה מומים בגבינים שנדרש ממנו ועוד מום אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים בע"ה המומים יפרשו בסעיף הבא.

הראשונים חולקים אם עבודתו נפסל המשנה מביא את מומי הגבינים בבכורות פרק שביעי, הפרק שמלמד דברים שאינם שווים בזרעו של אהרן, שעבודתו העבודה על כהן כזה בדיעבד כשר. גם הרמב"ם מביר את מומי הגבינים בפרק ח בהל' ביאת המקדש, הפרק שמנה תשעים מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן. אלא, יש מום אחד שמובא בתורה באופן מפורש ועוד שלשה מומים שנדרשים מהפסוק. על פניו, מום הכתוב בתורה אמור לפסול עבודתו או משום שכתוב בתורה באופן מפורש או משום שיש ענין של חילול במומי כהן "אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי" (ויקרא כא: כג).

וכן שואל **תוספות חיצונים** שנמצא בשיטה מקובצת בכורות מג א' אות יא, ומתרץ בשם הר"י שאכן מומים הכתובים בתורה מחללים עבודה. וז"ל "הקשה הר"ר אלחנן דהא קתני נמי במתניתין גבן שהוא מום גמור ומרוח אשך דהוי נמי גמור ופסול משום מחלל עבודה דהא כתיב באורייתא. ותרץ ר"י דמדקאמר האמור בתורה גבי גבן או מרוח אשך משמע שפיר דאתא לפרושי דאלו פוסלין לבד משום מום גמור מחלל עבודה ולא האחרים". לפי הר"י המום שלומדים מ'גבן'

²³ רש"י מביא אותו לועז שהביא בחומש. בש"ס עוז והדר מפורש כשערות מעל העיניים ובש"ס נהרדעא מפורש גבות עיניים.

אכן פוסל העבודה בדיעבד, ולגבי שלושה המומים שלומדים 'או גבן' לא ברור אם יפסלו עבודה. מנגד, **הקריית ספר** למבי"ט בהלכות ביאת המקדש פרק ו מסביר שהעבודה נפסלת ע"י כהן שיש בו מום ששייך גם אצל בהמה. לפי זה, בכל מומי גביני עיניים עבודת הכהן כשר בדיעבד. וז"ל "וכל מי שיש בו מום מן המומין מיוחדים לאדם ועבד אף על פי שהוא לוקה עבודתו כשרה, איפשר משום דכתיב גבי **וְלֹא יִחַלֵּל** וגו' **כִּי מוֹם בּוֹ** יתירא לומר דוקא על מי שהוא מום סתם אפילו בבהמה איכא חלול הא לאו הכי לא"²⁴.

ראוי לציין, שראינו מחלוקת בין הרמב"ם ורש"י מהו הגבן שכתוב בתורה, מה שאמור להשפיע על איזה מום מחלל עבודה. מצד שני ראינו ברדב"ז שאין נפקא מינה לדינא בענין כוונת 'גבן' הכתוב בתורה. משתמע מדבריו שאין מום בגבינים שפוסל עבודה.

יש עוד מום אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים שעבודת הכהן כשר בדיעבד מדובר על עוד מצב של זגדוס שראינו בסימן הקודם. פסול זגדוס נחשב כדבר שאינו שוה בזרעו של אהרן שפוסל הכהן לעבודה ואם עבד הקרבן כשר בדיעבד, כפי שראינו בסימנים הקודמים. פרטים של אי התאמה בין הגבינים יובאו בהמשך הסימן.

סעיף ב ארבע מומים שנלמדים מהתורה הם א) מי שאין לו שיער בגביניו ב) מי שגביניו ארוכים ושוכבים על עפעפיו ג) מי שיש לו רק גבין אחד ד) מי שיש לו יותר משתי גבינים. לפי רש"י אין מקור לפסול מי שיש לו יותר משתי גבינים.

ארבע מומים שנלמדים מהתורה כמו שראינו בסעיף הקודם **במשנה** בכורות מג ב' מופיע שלש מומין "אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד - זהו גבן האמור בתורה. רבי דוסא אומר: שגבינין שוכבין". ראינו שהרמב"ם מפרש במשנה שמומים אלו מוסכמים לכל הדעות. ראינו שהגמרא מוסיף עוד מום והוא ה'גבן' שכתוב בתורה "וגבן דאין לו משמע? ורמינהו! גבן - שיש לו גבינין הרבה". במקורות שהובא בסעיף הקודם מובא שלפי **רש"י** גבינים הרבה זה שהגבינים גדולים עד שאין הפרדה ביניהם, כלומר גבן אחד. ראינו שלפי **הרמב"ם** קיים שתי מומים נפרדים, מי שיש לו גבן אחד ומי שיש יותר משתי גבינים. וז"ל מהר"י **קורקוס** "ופירוש גבינים הרבה כתב רש"י ששני גבות עיניו מצטרפות ואין ביניהם הפרש חלק. ויותר נראה לשון גבינים הרבה כפירוש רבנו שיש לו שלשה או ארבעה גבינים"²⁵.

סעיף ג שתי גבינים שאינם שווים אחד לשני פוסל כהן לעבודה ועבודתו אינה נפסלת.

שתי גבינים שאינם שווים אחד לשני פוסל כהן לעבודה ועבודתו אינה נפסלת זהו זגרוס שהובא בסימן הקודם שמובא **במשנה** בכורות מג ב' **וגמרא** מד א' מרחיב לכל איבר זוגי שאחד איננו מתאים לשני. **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה א מביא מצב של זגדוס בגביני עיניים "סגריס שגביניו אחד שחור ואחד לבן". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ד נותן מספר מצבים שהגבינים לא מתאימים אחד לשני וז"ל "מי שאחד מגביניו משונה מחבירו בין ששערו של זה ארוך ושערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושערו השני לבן או אדום הואיל ויש ביניהם שינוי זה הרי זה פסול". **הכסף משנה** מביא את התוספתא כמקור להרמב"ם "מי שאחד מגביניו משונה מחבירו וכו'. בתוספתא דבכורות פ"ה מונה בכלל המומין גביניו אחד שחור ואחד לבן והוא בכלל זגדוס".

²⁴ הגרי"ז מסכים לקריית ספר שאין עבודתו נפסל, לעומת זאת הליקוטי הלכות להחפץ חיים והחזון אי"א (ס' כו ס"ק ד) מסכימים שלפי הרמב"ם גבן הכתוב בתורה פוסל עבודה. למסקנת החזו"א, נפסל עבודתו רק מי שאין לו גבינים.

²⁵ בקשר לגבינים ארוכים מדי, התפארת ישראל כותב שאפשר להכשיר כהן לעבודה בגזית הגבינים.

סעיף ד שבעה מומים שייכים לריס העין והם פוסלים כהן לעבודה. שלשה שייכים לבהמה ועבודת הכהן נפסל. ארבעה אינם שייכים בבהמה ועבודת הכהן בדיעבד כשר.

שבעה מומים שייכים לריס העין והם פוסלים כהן לעבודה. משנה בכורות לח א' מביא המומים של ריס העין ששייכים לבהמות ולכהנים "הריס של עין..." **הגמרא** לח ב' מסביר 'ריס' "מאי הריס? אמר רב פפא: תורא ברא דעינא". לפי כל המפרשים מדובר על עור המכסה העין, עפעף²⁶. פירש **רש"י** בד"ה תורא ברא דעינא, שמדובר על הכיסוי של העין. וז"ל "שורה חיצונה של עין היינו בת עין המכסה את העין". **רבינו גרשום** מסביר דומה לרש"י וז"ל "שורה שחוץ מן העין שמכסה העין וזהו בת עין". **רמב"ם** בפירוש המשניות "ריס, שם כל עפעף מעפפי העין". וכן מפרש **רב עובדיה מברטנורא**.

משנה בכורות מג ב' מביא אחד המומים שעבודת אותו כהן לא פוסל את הקרבן, "ושנשרו ריסי עיניו". נשירה שייך לשערות בסוף העפעף ולא בעפעף עצמה, כלומר ריס בעברית המדוברת היום²⁷. וכן מובא **ברמב"ם** פירוש המשניות בכורות מג ב' "ושנשרו ריסי עיניו, הוא שנשר שער ריסי". **תוספות** בכורות מג ב' מביא את החילוק בד"ה ושנשרו ממנו ריסי עיניו "משמע שקורא ריס לשערות שרגילים להיות נושרין מרוב דמעה כי ההוא דרבן גמליאל בחלק (סנהדרין קד ב') גבי בכה תבכה וזימנין דקרי ריס עור המקיף את העין כי ההוא דפרקין דלעיל (דף לח א') ריס שנקב ושנסדק ומפרש תורא ברא דעיניה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש מביא בפרק ז הלכה ד שיש שלשה מומים בריס שפוסל אדם ובהמה, ועבודת הכהן נפסלה. וז"ל "שלשה בריס של עין..." בפרק ח הלכה ה מובא שיש ארבעה דברים שאינם שייכים בבהמות ועבודת הכהן כשר בדיעבד. וז"ל "ארבעה בריס העין..." **הכסף משנה** על פרק ז הלכה ד מביא הסברים ל'ריס', "שלשה בריס העין וכו'. בכורות לח ב' במשנה ובגמרא מאי ריס וכו' תורא ברא דעינא ופירש"י שורה חיצונה של עין היינו בת עין המכסה את העין ובדברי התוספות בכורות מג ב' בד"ה ושנשרו מבואר יותר שכתבו דהיינו עור המקיף את העין וכתב רבינו בפ"י המשנה ריס עפעף העין". מהר"י **קורקוס** מפרש באותו מקום "במשנה ובגמרא שאלו מאי ריס אמר רב פפא תורא ברא דעינא עד כאן. פירוש החיצונה של העין וכתב רש"י היינו הת עין המכסה את העין עד כאן. והוא העפעף".

סעיף ה מי שעפעף עיינו שניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. לפי הרמב"ם נפסל בנקב, סדק ופגם בגודל כל שהוא, ולפי רש"י נפסל בנקב, סדק ופגם בגודל חגורת הציפורן.

מי שעפעף עיינו שניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה כתוב בתורה ויקרא פרק כב פסוק לגבי מומי בהמה "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח ה'". פירש **רש"י** ד"ה חרוץ "ריס של עין שנסדק או שנפגם". רש"י מבוסס על **הספרא** פרשת אמור פרשתא ז הלכה יב "חרוץ ריס של עינו שניקב שנפגם, ושנסדק". **משנה** בכורות לח א' מביא המומים האלו לפסול בהמה וכהן "הריס של עין שניקב, שנפגם, שנסדק".

רמב"ם פרק ז הלכה ד מביא את שלשה מומים בריס העין שפוסל אדם ובהמה ונותן את גודל הפוסל ככל שהוא. בעקבות הספרא הוא מביא את מקור מומי הריס מפסוק של 'חרוץ'. וז"ל "שלשה בריס של עין ואלו הן: מי שניקב ריס מריסי עינו בכל שהוא, מי שנסדק ריס מריסי עינו בכל שהוא, [מי שנפגם ריס מריסי עינו בכל שהוא], ושלשה מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה". מהר"י **קורקוס** על אתר "ופירוש חרוץ חתוך או כרות כמו כן משפטך אתה חרצת' (מלכים א כ"מ) 'זבחרוצות הברזל' (עמוס א: ג). ומפרש **הרדב"ז** "ואפשר שהוא מפרש חרוץ מלשון חריץ, דאמרינן 'חריץ וכן חריץ שורה ובת שורה' וכל דבר שנפגם ונעשה במקומו כמין גומא הוי בכלל חרוץ האמור בתורה".

גמרא חולין יז ב' "אמר רב הונא בר רב קטינא אמר רבי שמעון בן לקיש, שלש פגמות הן: פגימת עצם בפסח, פגימת אוזן בבכור, פגימת מום בקדשים; ורב חסדא אמר: אף פגימת סכין". **רש"י**

²⁶ בלעז eyelid

²⁷ בלעז eyelash

מפרש שלכל הפגמים האלו יש אותו שיעור כמו פסול סכין לשחיטה, כלומר של חגורת הצפורן, כולל כל המומים של פגם שיכלול גם ריס העין. וז"ל בד"ה ג' פגימות הן "לשיעור אחד". ד"ה פגימת אוזן בבכור "להיות בו מום לישחט עליו במדינה דתן (בכורות לו) נפגמה אזנו מן הסחוס והוא הדין לשאר מומין של פגימה הנזכרים שם וקמייטא נקט"²⁸.

סעיף ו' מי שאין לו שיער בריסי עינים בכלל נחשב שאינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה, חייב מכות על עבודתו ועבודתו כשרה בדיעבד. מי שיש לו רק שורשי ריסי עינים ומדרבנן לכתחילה לא עובד משום מראית עין. לרבינו גרשום מי שאין ריסים בכלל פסול מפני מראית עין ומי שיש רק שרשים של ריסים פסול משום שאינו שווה לזרעו של אהרן.

מי שאין לו שיער בריסי עינים בכלל משנה בכורות מג ב' מביא שמי שנשר ממנו השיער של ריס העיניים פסול לעבודה משום מראית עין. וז"ל המשנה "ושנשרו ריסי עיניו - פסול מפני מראית העין". **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה ט מביא מספר דברים שאינם שווים לזרעו של אהרן ופוסלים רק באדם "הזיוד והליפוד והתימוז ... פסולין באדם וכשרין בבהמה"²⁹. **גמרא** בכורות מד א' מסביר 'תימוז' שחסר לו שיער בריסי עיניים ושואל שיש סתירה בין המשנה שפוסלו משום מראית עין והתוספתא שפוסלו משום שאינו שווה לזרעו של אהרן. הגמרא מתרץ שכהן שאין לו ריסים בכלל פסול משום שאינו שווה לזרעו של אהרן ומי שיש לו רק שורשים של שיער נפסל משום מראית העין. וז"ל הגמרא "תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זויר - דמזור עיניה, לופין - דנפישין זיפיה, תמיר - שתמו זיפין. והני גבי מומין תנו להו, והתנן: שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין! לא קשיא, הא - דאשתיו גרדומי, הא - דלא אשתיו גרדומי". פירש **רש"י** ד"ה תנא אף הזריין ולופין והתומין "הוי מום דמזורדן עיניו". ד"ה והא גבי מומין תני להו "להאי תומין מי הוי מום והא לא פסיל ליה מתניתין אלא משום מראית העין". ד"ה אשתיו גרדומי "שרשין לא הוי מום אלא משום מראית העין". **שיטה מקובצת** על אתר אות כד מוסיף בשם **רש"י** שיתמי הוא מצב של חסרון שיער ריסים. וז"ל "תמי - שאין לו שיער בבת עינו". **רבינו גרשום** לכאורה מפרש הפוך, כלומר שהמשנה מתאר מי שאין ריסים בכלל והתוספתא מתאר שיש לו שרשי ריסים³⁰. וז"ל "והתימוז שתמו זיפין. דלית ביה ריסי עינים כלל: לא קשיא. הני דמוסיף תנא ברא הא דאשתיו גרדומי כלומר אף על גב דנשתיו עיקרו פוסל: והא. דמתניתין דלא אשתיו גרדומי כלל".

רמב"ם בפירוש המשניות בבכורות מג ב' מביא את החילוק של הגמרא כמו פירוש של **רש"י**. בהמשך הרב מסביר את הבדלים בין סוגי המומים. וז"ל "ושנשרו ריסי עיניו, הוא שנשר שער ריסיו, וזה אשר אמר שהוא פסול מפני מראית העין אם נשתיו מן השער שארית בשרשים. אבל אם לא נשתיו לשער רושם כלל, או שהיה שער הריסים מרובה מאד ומסובך זה בזה, הרי אלו שני מומין גדולים, וכך אמרו בבריתא הלימוז והתימוז, אמרו בתלמוד לימוז דנפיש זיפיה, תימוז שתמו זיפיו, וזיפין הן הציצות כלומר ציצות העין. וההבדל בין המומין הכוללים את האדם והבהמה, והמומין המיוחדים באדם, והמומין אשר נאמר בהם מפני מראית העין, הוא מי שיש בו מום מאותם שהם כוללים את האדם והבהמות אם עבד חלל עבודתו, ושיש בו מום מאותם המיוחדין באדם אם עבד לא חלל עבודתו אבל לוקה, ואשר הוא פוסל מפני מראית העין לא חלל ואינו לוקה אם עבר ועבד". וכן נמצא **ברב עובדיה מברטנורא** על המשנה " מפני מראית העין - אבל מום גמור לא הוי. והני מילי כשנשאר בעפעפים רושם שער, אבל אם לא נשאר רושם לשער כל עיקר, הרי זה מום גמור ... ושלשה דינים חלוקים יש במומי אדם. המומין השוין באדם ובבהמה, כהן שעבר ועבד בהן לוקה ועבודתו מחוללת. והמומין היתירים באדם ואינן בבהמה, לוקה אם עבד ואין עבודתו מחוללת. והמומין שהן מפני מראית העין, אם עבר ועבד אינו לוקה, ואין צריך לומר שאין עבודתו מחוללת".

²⁸ למרות שעל פניו **רש"י** והרמב"ם חולקים, יש אחרונים שמסבירים שאין כאן מחלוקת.

²⁹ קיים מספר גרסאות בתוספתא, מובא הגירסא שנמצא בפרוייקט השו"ת

³⁰ מה שכתוב בפירוש רבינו גרשום קשה להבינו, משום שהמצב של מי שאין לו ריסים בכלל אמור להיות חמור ממי שיש לו שורשי ריסים.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא דין התוספתא של חסרון של שיער בריסי עיניים כמזכיר שואו לזרעו של אהרן. וז"ל "ארבעה בריסי העין ואלו הן: מי שאין לו שער כלל בריסי עיניו". ובסוף אותו פרק בהלכה יז מביא דין המשנה של מי שנשרו ריסי עיניים ונשאר השורשים. וז"ל "ואלו פסלו מפני מראית העין, מי שנשרו ריסי עיניו אף ע"פ שנשאר השיער בעיקרן ...". **כסף משנה** על הלכה ה מביא את החילוק לפי מקורו בגמרא "בכורות מג ב' שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין, ובגמרא 'תנא הזויר והלופין והתמין זויר' דמזויר עינים לופין דנפיש זיפי תימין שתמו זיפי ותנא גבי מומין תני להו והתנן שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין לא קשיא הא דאשתויר גרדומי הא דלא אשתויר גרדומי ופירש"י אשתויר גרדומי שרשים לא הוי מום אלא מפני מראית העין ומשום דהכא מיירי רבינו לענין מומין ממש כתב מי שאין לו שער כלל". מהר"י קורקוס "גם זה בתוספתא 'תנא הליפין והתימין'. ופירוש ... תימין דתמו זיפיה. פירוש זיפיה הם העפעפים ... או שאין בהם שיער כלל הם מומים גדולים והמשנה שאמרה 'ושנשרו ריסי עיניו שהוא פסול מפני מראית העין מיירי בשלא ניטלו לגמרי אלא נשאר השרשים והוא אמרם בגמרא הא דאשתויר גרדומי הא דלא אשתויר גרדומי".

סעיף ז מי ששיער ריסי עיניו מרובים אינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה באיסור מכות ועבודתו לא נפסלה בדיעבד. לפי הרמב"ם כדי ליחשב כמזכיר הריס צריך להיות גם עבה או מסובך בעצמו.

מי ששיער ריסי עיניו מרובים אינו שווה לזרעו של אהרן תוספתא בכורות פרק ה הלכה ט שהובא בסעיף הקודם "הזויר והלופין והתמין ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". מובא בגמרא בכורות מד א' "תנא: הזויר והלופין והתמין ... לופין - דנפישין זיפיה". בש"ס ווילנא לא נמצא ברש"י פירוש על 'לופין', אלא מובר **בשיטה מקובצת** אות כד בשם רש"י "דנפישין זיפיה שארוכין שערות שבבת עיניו". **פירוש רבינו גרשום** באופן דומה "לופין. דנפיש זיפי שריסי עיניו גדולות". **רמב"ם** על משנה בכורות מג ב' מביא ריס ארוך ומסובך וריס חסר, שנמצא בסעיף הקודם, כמומים גדולים. וז"ל "ושנשרו ריסי עיניו ... אבל אם לא נשתויר לשער רושם כלל, או שהיה שער הריסים מרובה מאד ומסובך זה בזה, הרי אלו שני מומין גדולים, וכך אמרו בבביתא הלימין והתימין, אמרו בתלמוד לימין דנפישין זיפיה, תימין שתמו זיפין, וזיפין הן הציצות כלומר ציצות העין". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה פסול מי שריסיו מרובים ומעובים. וז"ל "מי ששיער ריסי עיניו מרובה מעובה הרבה". **רדב"ז** על אתר מסביר למה הרמב"ם מצריך מספר תנאים ליחשב כמזכיר. וז"ל "מי ששיער ריסי עיניו מרובה מעובה - היינו לופין דתנא בתוספתא, דנפישין זיפיה (בכורות מד א) ומפני שאין בני אדם שוים שיש מי ששיער ריסי עיניו מרובה ויש שהוא מעט ויש מי שהוא מועבה ויש מי שהוא דק ואין אחד מהם מום עד שיהיה מרובה מעובה, שזה ודאי הוא שינוי ואינו דבר השווה לזרעו של אהרן". מובא כלל שהבדל נפוץ ומקובל כדבר רגיל אינו נחשב כמזכיר, אבל שינוי שאינו נחשב כדבר רגיל אכן יחשב כמזכיר.

סעיף ח יש אומרים שמי שעפעפיו לא נפתחים הרבה פסול לעבודה ועבודתו כשרה. ויש אומרים שמי שאינו יכול בקלות לעצום את עיניו פסול לעבודה ועבודתו כשרה. ויש אומרים שמי שפותחו וסוגר עיניו בתדירות גבוה פסול לעבודה ועבודתו כשרה.

י"א שמי שעפעפיו לא נפתחים הרבה פסול לעבודה ועבודתו כשרה תוספתא בכורות פרק ה הלכה א "ועיניו טרוטות"³¹. ספר הערוך ערך טרוטות מביא גירסא בגמרא שמביא התוספתא של הלכה א ומסבירו שמי שעפעפיו נפתחים במעט נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. וז"ל "ובבכורות פרק מומין אלו בגמרא זגדוס טרוטות 'דמרחץ עיניה' פירוש שעפעפיו סגורות ואין פתוחות אלא מעט". **תוספתא** בסוף פרק ה מביא כמה מומים ששייכים לריס העין "הזויר והלופין והתמין והלימין ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". הגירסא שנמצא בש"ס ווילנא בכורות מד א' "הצירן -

³¹ בפריקוט השו"ת גירסאת התוספתא "ועיניו טרוטות"

עיניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות. תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זויר - דמזור עיניה, לופין - דנפישין זיפיה, תמיר - שתמו זיפין".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא את המום של מי שעפעפיו לא נפתחות באופן רגיל "מי שעפעפיו סגורות מעט ואינן נפתחות הרבה כשאר כל האדם". **מהר"י קורקוס** מביא קצת קצת משא ומתן לגבי מקורו של הרמב"ם ומגיע למסקנה שמקורו הוא הערוך. תוך דיבור, מהר"י קורקוס מתאר שבמסכת בכורות נמצא בעיות לא קטנות בעניני גרסאות. וז"ל "מי שעפעפיו סגורות – לא מצאתי אותה בגמרא ואפשר שהוא השנוי בתוספתא פרק ה ששנו שם זיידס ליפיו תימוז לימוז. ובגמרא לא הביאו אלא זייד וליפו ותימוז והשנים הם בעפעפיו כאשר נתבאר ... ואפשר שחסר לימוז ופירושו כדברי רבנו. והיותר נראה שחסר ליפו ופירושו דליפיו זיפיה תרגום ויחב ולפיף (שמות לו:). וביאורו שאינם נפתחות כל הצורך וכן הוא לשון רבנו משנה (במקור ערבית) ... וטעות הרבה ולשונות חסרים יש בגמרא בכורות להיות בלתי מורגלות נפלו בה טעיות הרבה ואין דורש ואין מתקן. שוב ראיתי בערוך בערך טרטות שכתב בפרק מומין אלו בגמרא זוגדס עיניו טרטות דמרמץ עיניה, פירוש סגורות ואינם פתוחות אלא מעט עד כאן. ובספרים שלנו אין בגמרא דמרמץ עיניה. ורש"י פירש טרטות עגולות ... ולפי מה שכתבתי בדעת רבנו נחא שפיר דטרטות היינו שאינם נפתחות העפעפים כל הצורך כפירוש הערוך". לעומת זאת, **הרדב"ז** על אתר מביא את הצירן כמקור למום. וז"ל "מי שעפעפיו סגורות. דהיינו צירניות האמור בגמרא מד א' והוא בכלל צירן הנזכר במשנה (מג ב') מלשון צרות". קשה לקבל פירושו של הרדב"ז משום שהרמב"ם בפירושו למשנה בכורות מג ב' שהצירן מתייחס לעין עצמו ולא לעפעפיו.

וי"א שמי שאינו יכול בקלות לעצום את עיניו פסול לעבודה ועבודתו כשרה רש"י מפרש את הגמרא "הצירן - עיניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות" רק לעניני העין ולא עבור ריסי העין. לעומת זאת, **רבינו גרשום ד"ה טורדות**, מביא דעה שמדובר על מי שאינו יכול לעצום את עיניו. וז"ל "שדולפות בלא הפסק. ואיכא דאמרי טורדות שאין יכול לעצום עיניו אלא בטורח גדול למ"ה³²". עבור 'טרטות', רבינו גרשום מפרש כמו רש"י שמדובר על העין עצמו. ספר **ערוך** בערך טרד נותן שתי פירושים למה שהגמרא קורא טורדות. פירוש הראשון הוא כמו רבינו גרשום. וז"ל "בבכורות בפרק מומין אלו בגמרא זוגדס דומעות דולפות וטורדות ... טורדות שאינו יכול לעצום עינים אלא בטורח פירוש אחר פותח וסוגר עיניו ואינו דומס אלא בטרדה". ראוי לציין שגירסאות בגמרא בערך טרד שונה בגירסאות שהובא בריש הסעיף בערך טרטות.

שמי שפותח וסוגר עיניו בתדירות גבוה פסול לעבודה ועבודתו כשרה **בערוך** ערך טרד בפירוש השני, מי שפותח וסוגר את עיניו בתדירות גבוה נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. שלשה המומים בסעיף הנוכחי לא סותרים אחד את השני, ויכול להיות שכולם אכן פוסלים.

סעיף ט מי ששתי ריסי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשר.

מי שצבע של שתי ריסי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ועבודתו נפסלה זה דין זגדוס שראינו בו דוגמאות אחרות בסימנים הקודמים ובסימן הזה סעיף ג. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא שוני בין שתי הריסים בצבע וגם שונה בכמות השיער. וז"ל "מי ששער אחד מריסי עיניו משונה משער ריס אחר כגון שאחד שחור ואחד לבן או שאחד נושר והשני מעובה". **כסף משנה** על אתר מביא את זגדוס כמקור הדין. וז"ל "ומה שכתב מי ששער אחד מריסי עיניו משונה משער ריס אחר. שם במשנה זוגדוס ובגמרא זוגדוס מחוי רב הונא חד מדידן וחד מדידהו ופירש רש"י שיש לו עין אחד דומה לעין אלו היושבים נגדי ועין אחת שלי מיתבי וכו' זוגדוס אחד שחור ואחר לבן תנא כל זוגא דלא שוו אהדדי זוגדוס קרי ליה וכתב רבינו בפירוש המשנה ידוע שיש בגוף איברים שדומים זה לזה כגון העינים והאזנים וגבות העינים וזולתם וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באי זה דבר שיהא אותו שינוי כגון שיהא בגב עינו אחד שער הרבה מאד ובשני מעט מזער או שיהא האחד מהם שחור והשני לבן או עינו האחת שחורה והשניה כעין התכלת או עינו אחת גדולה והשניה קטנה או אחד משני עפעפיו לבן והשני שחור וכן בשאר האברים שהם זוגות הרי הוא בעל מום ויקרא זוג דוס".

סימן כו מומים בעיניים

³² אולי התכוון "למאור הגולה"

סעיף א תשעה עשר מומים שייכים לעיניים. שמונה מומים פוסל כהן ועובדתו נפסלה ואחד עשרה מומים פוסל כהן ועובדתו כשרה.

תשעה עשרה מומים שייכים לעיניים ורמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה מביא את רשימת מומים שבעין השייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שמונה בעין". בפרק ח הלכה ו הרמב"ם מביא רשימת מומים שבעין שאינם שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "אחד עשר בעינים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה עשר בעינים".

סעיף ב כהן שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחד פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. מובא שלוש מומים כאלו הם א) עיור, שחסר עין או שעניו קיימים אלא אינו רואה בכלל בהם ב) חוורור קבוע, טיפות לבנות, קרום או בעיה בעצבים של העין שגורם לחוסר ראייה ג) מים קבוע שגורם לחוסר ראייה מוחלט. מי שיש לו חוורור זמני ומים זמני נחשב כבעל מום עובר שפוסלו לעבודה וכנראה עבודתו בדיעבד נפסלה.

כהן שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחד פסול לעבודה ועבודתו נפסלה, כמו שכתוב בפסוקים המתארים מומי כהנים, ויקרא כא: יז – יח "ידבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו: (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור...". עיוור גם נמצא בפסוקים המתארים מומי בהמה, ויקרא כב: כא-כב "ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו: (כב) עורת...לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה'".

ספרא אמור פרשתא ג הלכה ו מביא לימוד שפוסל כהן שלא רואה מעין אחד. בנוסף מביא לימוד של עוד שתי צורות של כהן שלא רואה שיחשב כמום. וז"ל "עיוור בין סומא בשתי עיניו בין סומא אפילו בעינו אחת. חרור קבוע והמים הקבועים מנין תלמוד לומר **איש עיוור**". הלימודים נמצאים **בגמרא** בכורות מד א' "תנו רבנן: עור - בין סומא בשתי עיניו, בין סומא באחת מעיניו. חרור והמים הקבועין מנין - ת"ל איש עור". הגמרא ממשיך להסביר ריבוי הלשונות בפסוק עבור העין. לפי מסקנת הגמרא, לומדים מ**איש' חוסר** כושר ראייה, כולל חרור ומים. וז"ל הגמרא "אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא איש עור דק תבלול בעינו? צריכי, דאי כתב רחמנא עור - משום דליתנהו כלל, אבל חרור והמים הקבועין דאיתנהו ביה - לא, כתב רחמנא איש, ואי כתב רחמנא איש - משום דלא קא חזי כלל, אבל מחסורייתא - לא, כתב רחמנא דק, ואי כתב רחמנא דק - משום דמחסרן, אבל מבבליתא - לא, כתב רחמנא תבלול, ואי כתב רחמנא תבלול - משום דמבלבולן, אבל משום משניותא - לא, כתב רחמנא בעינו. אמר רבא: הלכך, כל מחמת כהיותא - אתיא **מאיש' ...**". **רש"י** מפרש שחסר יכולת ראייה. וז"ל בד"ה איש עור "מריבויא דאיש". ד"ה עור "משמע שניטלו עיניו וליתנהו כלל". ד"ה מחסורייתא "שחסרה מראיתו אבל רואה מקצת". ד"ה כהיותא "דאינו רואה". ד"ה אתיא מאיש "דהני חרור והמים הקבועין כהיותא נינהו ומפיק להו תנא דברייתא מאיש". וכן מפרש **ברבינו גרשום** "דליתנהו כלל. לעיניה: כהיותא. שאינו רואה כלל". משמע מהלימוד של רבא שכל מי שאינו רואה בכלל בשתי או אחד מעיניו, נחשב כבעל מום. נראה לפי פירוט שיש מומים שאפשר לראות בהם בעיה ויש מומים של עור שלא נראה סימן חיצוני. צריך להסביר שעצם חוסר כושר ראייה נחשב כמום, או משום שאי תיפקוד של אבר העין נחשב כמום או משום שאפשר להבחין בקלות בהתנהגות מי שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחת.

עיוור, שחסר עין או שעניו קיימים אלא אינו רואה בכלל בהם לפי הפשט ברש"י בכורות מד א' ד"ה עור, פירושו של עיוור הוא שחסר עין. וז"ל "משמע שניטלו עיניו וליתנהו כללי". יש שמסבירים שכוונת רש"י היא לאו דוקא שחסר עין אלא שלא רואה. גם הפשט של המימרא של רבא בכורות מד א' הוא כמו פשוטו של רש"י. כלומר, כאשר רבא דורשת "דאי כתב רחמנא עור -

משום דליתנהו כלל, אבל חורור והמים הקבועין דאיתנהו ביה", פירושו של 'ליתנהו ואיתנהו' הוא שאין או יש לו עין, משום בשתי המצבים לא רואים כלל. וכן אומר **רבינו גרשום** באופן מפורש, וז"ל "דליתנהו כלל. לעיניה". קיים אפשרות אחרת להסביר את הגמרא. בכל זאת, אין נפקא מינא, כפי שראינו לעיל שכל מצב קבוע של חוסר ראייה מוחלט בשתי עיניו או עין אחד יחשב כמדם.

חורור קבוע, טיפות לבנות, קרום או בעיה בעצבים של העין שגורם לחוסר ראייה משנה בכורות לח ב' "חורור והמים הקבועין". פירש **רש"י** בד"ה חורור שמדובר בטיפות לבנות על העין "חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין"³³. ד"ה הקבועים - אתרוייהו קאי אחורור ואמים. פירש **רבינו גרשום** נותן שתי פירושים לחורור, דומה לרש"י משהו לבן וקרום. וז"ל "חורור. אם יש בשחור לבן ואית דאמרי קרום". כמובן, חוסר ראייה בא מבעיה באישון העין ולא בלובן. פירוש **הראב"ד** לספרא אמור פרשתא ג הלכה ו גם מציע שתי פירושים, קצת שונים מרבינו גרשום. וז"ל "פירוש חורור כמין חברבורות לבנות בשחור שלו שאינן יוצאות ואין הלבן שלו חלק כשאר בני אדם אלא שיש בתוך השאור שלו טיפין טיפין לבנות. ואין זה תכלול האמור ... פירוש אחר חורור שנתלבנו עיניו וכהה מאורו לגמרי וזה עיקר דהכי קא מפרש לה בפרק אלו מומין (מד). 'אמר רבא הילכך כח משום כיהותא מאיש ער'". רב **עובדיה מברטנורא** מפרש חורור כמו רש"י. וז"ל "חורוד - כמין טיפין לבנות בעין. תרגום לבן, חירור. הקבועים - אתרוייהו קאי, אחורוד והמים". **ברמב"ם** בפירוש המשניות מסביר שהגורם לחוסר ראייה הוא בעיה בעצבים בעין והוא גם מסביר את הצורך שיהיה מצב קבוע. וז"ל "חורור, הוא שתעדד הראייה מחמת רפיון העצבים, וידוע זה כשיארע פתאום. ואמרו הקבועים, מוסב על המים ועל החורור, לפי שאפשר שישתפר הרפיון ויסורו המים וימעטו ולא ישאר הסמאון". נמצא במשנה תורה שהרמב"ם קורא לחורור 'סנורים'. פירוש דומה נמצא ב**תרגום יונתן** על בראשית בראשית יט:יא. כתוב בפסוק "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים". ומתורגם "וית גובריא דבתרע ביתא מחו בחודדוריא".

מים קבוע שגורם לחוסר ראייה מוחלט מים קבוע מובא במשנה בדף לח ב'. **רבינו גרשום** מסביר את המצב של דליפת מים תמידי. וז"ל "והמים הקבועים. שענינו דולפין תדיר הרי זה מום". רב **עובדיה מברטנורא** מסביר שהמים מפריע לראיה "והמים - היורדים אל העין ומונעים הראות". פירוש המשניות להרמב"ם "ומים, הם המים הנוזלים בעין הידוע אצל בני אדם"³⁴.

הוסבר במשנה וראשונים שחורור ומים נחשבים כמדם קבוע רק במידה שהם קבועים. המשך **המשנה** בבכורות לח ב' מביא צורת אבחנה בין בעיה זמנית, שאינו פוסל, ובעיה קבועה, שפוסל. וז"ל המשנה "איזהו חורור הקבוע - כל ששהה שמונים יום, ר' חנניא בן אנטיגנוס אמר: בודקין אותו ג' פעמים בתוך שמונים יום. ואלו הן מים הקבועין - אכל לח ויבש של גשמים, לח ויבש של שלחים, או אכל היבש ואח"כ הלח - אינו מום עד שיאכל הלח ואחר כך היבש".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה מפרש שלושת המומים לענין כושר ראייה. עיור מובא בלי הסבר, מים יורדים מוסבר שאינו רואה בכלל, לפחות בעין אחד ואת חורור מוסבר שלא רואה באופן ברור. לא מובא פירוט להבחין מצב קבוע. וז"ל "העיור בין באחד מעיניו בין משתייהן. מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחת מהן אף על פי שאין נראה בהן שינוי כלל מחמת שירדו מים קבועים כנגד ראותיו, מי שאינו רואה בעיניו או באחת מהן ראייה ברורה מחמת שהיה בה סנורים קבועים". הנושאי כלים מסבירים את הצורך בקביעות ליחשב כמדם. וז"ל **מהר"י קורקוס** על אתר "בתורת כהנים עורת בין בשתי עיניו בין באחת מהן. והובאה בבכורות מד א' גבי (מומי) אדם. ובמשנה לח ב' חורור והמים הקבועים. ועוד יתבאר מתי יקראו קבועים. ומחמת סנורים שכתב רבינו הוא חורור הנזכר במשנה וכתב רבינו שם שיארע זה כשיארע פתאום". **והרדב"ז** "מי שאינו רואה בשתי עיניו וכו' היינו מים הקבועים דתנן במתניתין (לח ב'). מי שאינו רואה וכו' מחמת סנורים כו' היינו חורור דתנן במתניתין. והא דהפיך ותני להו לאשמועינן דהקבועים דקתני במתניתין אתרוייהו קאי. וכן כתב רש"י דאתרוייהו קאי. וזהו שכתב שהיה בה סנורים קבועים".

³³ ב"ח אות ד מוסיף "תרגום לבן חירור" - כלומר המום נקרא חירור משום שבארמית לבן הוא חירור.

³⁴ בגמרא של רב שטיינזלץ מובא שתי פירושים רפואיים למום של 'מים'. (1) קטרקט (cataract) (2) גיו של דלקת קבוע (chronic uveitis). מובא שמה שפירוש של דלקת יותר מסתדר עם הגיוא.

מי שיש לו חוורור זמני ומים זמני נחשב כבעל מום עובר שפוסלו לעבודה וכנראה עבודתו בדיעבד נפסלה משנה בכורות מא א' ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: חוורור, והמים שאין קבועין". **רמב"ם** הלכות איסורי המזבח פרק ב הלכה ז "ארבעה מומין עוברים יש באדם ובבהמה ואלו הן: גרב לח, חזזית שאינה מצרית, מים שירדין בעין ואינן קבועין, סנוירין שאינן קבועין".

סעיף ג כהן שקיים חסרון בכושר ראייתו, אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה דק. מובא שתי מצבים של דק א) נקודה לבנה שצפה על השחור (שבעין ב) נקודה שחורה שוקעת תוך השחורה שבעין.

כהן שקיים חסרון בכושר ראייתו פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה דק ויקרא כא: כ' או דק או תבלל בעינו ...'. **גמרא** בכורות מד א' בהמשך מימרא של רבא לומדים מ'דק' שמי שראיתו חסרה נחשב כבעל מום. וז"ל הגמרא "ואי כתב רחמנא איש - משום דלא קא חזי כלל, אבל מחסורייתא - לא, כתב רחמנא דק ... אמר רבא הלכך כל מחמת כהיותא אתיא מאיש, מחסורייתא מדק ...". פירש **רש"י** ד"ה מחסורייתא "שחסרה מראיתו אבל רואה מקצת". דק "טייל"א מחסרת המראה ואינו ניטל". לפי פשוטו של **רש"י** קיים חסרון משמעותי בכושר ראייה. לעומת זאת, לפי פירוש **רבינו גרשום** שחסר קצת מראיתו, וז"ל "אבל מחסורייתא. שנפחת קצת ממראות עיניו כתב רחמנא דק והיינו מחסורייתא".

משנה בכורות לח א' מביא מום דק עבור בהמה ואדם "הרי בעינו דק". **רש"י** ד"ה הרי בעינו דק "כלומר הרי שיש בעינו דק טיילא". בפירושו על ויקרא הוסף הפנייה לפסוק בישעיהו כדי להבין 'דק'. וז"ל בד"ה או דק "שיש לו בעינו דק שקורין טיילא [קרום], כמו (ישעיה מ כב) 'הנטה כדוק'". ועל ישעיהו מ: כב פירש **רש"י** "כיריעה טיילא בלע"ז". כלומר, לפי **רש"י** דק הוא קרום דק על שחור העין³⁵. **רמב"ם** בפירוש המשניות מפרש דק כרושם או נקודה "ודק, פירושו הרושם וכבר נתבאר שכל מה שיהיה בלבן לבדו אינו מום, והדק הזה אם היה נקודה לבנה בשחור שבעין"³⁶. בע"ה נראה בסעיף הבא לגבי הגדרת שחור שבעין ואם יש מומים בלבן של העין.

גמרא בכורות לח ב' מביא שנכלל בדק שתי מומים, דק לבן שצפה על שחור העין ודק שחור שמשוקע בשחור העין. וז"ל הגמרא "דק תבלול. תנו רבנן: דק משוקע - הרי זה מום, צף - אינו מום. והתניא איפכא? לא קשיא, הא בשחור הא בלבן; והא אין מומין בלבן! אלא, הא - בדוק לבן, הא - בדוק שחור, דאמר רבה בר בר חנה סח לי [ר'] יאשיה דמן אושא: דק שחור משוקע - הרי זה מום, צף - אינו מום, דק לבן משוקע - אינו מום, צף - הרי זה מום. וסימניך: ברקא". פירש **רש"י** ד"ה דק משוקע "דק המשקע את העין הרי זה מום". ד"ה הא בשחור הא בלבן "השתא קא סלקא דעתך דמוקים חדא בשחור של עין וחדא בלבן של עין". ד"ה וסימניך ברקא "מייל"א³⁷ דהוי לבן וצף והוי מום הכא נמי סימן זה יהא לך בדוק דלבן וצף הוי מום". **רמב"ם** בפירוש המשניות מביא שתי המצבים של דק. וז"ל "והדק הזה אם היה נקודה לבנה בשחור שבעין ותהיה משוקעת בעין עד שתיראה נמוכה הרי זה כשר ואינו מום, ואם היתה בולטת על פני העין הרי זה מום. ואם היתה נקודה שחורה צפה בשחור שבעין הרי גם זה נקרא דק, אלא שאינו מום, ואם שקע כל שהוא בשחור שבעין הרי זה מום".

ספרא אמור פרשתא ג הלכה יב מוסיף חלזון נחש כסוג של דוק. בע"ה נראה בסעיף הבא שיש מקורות שנותנים חלזון נחש כסוג של תבלול. וז"ל הספרא "דק זה הדוק חלזון נחש עיניו מנין תלמוד לומר או דק". מפרש **רבינו הלל** "היינו מום דאיתיה משוקע בשחור שבעין וקרי ליה דוק על שם דוקים שבעין".

³⁵ לועזי **רש"י** מפרש טייל"א כקרום. בגמרא של רב שטיינזלץ טייל"א מפורש ככתם בעין שמצמצם את הראיה. יתכן שהמום נקרא 'דק' משום שהוא דק (הפוך מעבה).

³⁶ יש מפרשים 'דק' כקאטרקט (cataract), ראוי לציון שקאטרקט על חלק העליונה של העין, הקרנית (cornea) נוטה לצבע לבן ואילו הקאטרקט שנמצא על חלק הפנימי, העדשה (lens) נוטה לצבע חום (עין ערך בויקיפדיה באנגלית), מצב מתאים לתיאור בגמרא עבור דק. חזו"א בכורות כה"ב מכשיר דק לבן משוקע ודק שחור צף גם במידה שנפגם כושר הראייה. הוא מסביר שדק יותר נחשב כגזירת הכתוב ולא נחשב ככל דבר רע. לא הבנתי את דברו לאור מימרא של רבא בבכורות מד. יש מפרשים 'דק' כסרטן בעין, דבר נפוץ בבהמות ופחות באדם.

³⁷ לועזי **רש"י** "כתם בעין"

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה' מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור וזהו דק האמור בתורה והוא שתהיה צפה על גבי השחור, אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מום, וכן אם היתה נקודה שחורה בתוך הלבן אפילו צפה אינו מום שאין מומים בלבן, היתה נקודה שחורה שוקעת בתוך השחור אף זה נקרא דק, אבל אם היתה צפה הואיל והיא שחורה בשחור אינו מום". **מהר"י קורקוס** על אתר מביא את פירוש המשניות, עם שינויים קלים לגרסת רב קאפח, כדי להסביר את הדין במשנה תורה. וז"ל "וכתב רבינו במשנה דק פירושו רושם וכבר נתבאר שכל מה שארע בלובן לבדו אינו מום ולפיכך אם היה הרושם הזה לבן בשחור העין והיתה גומא בעין שהיא נראית שפלה אינה מום, ואם היתה בולטת על שטח העין הרי זה מום, ואם היתה כמו גרגיר שחור בולט בשחור העין זה גם כן נקרא דק אבל אינו מום, ואם נעשית גומא כל שהוא בשחור העין הרי זה מום".

סעיף ד כהן שאין לו חסרון בכושר ראייה, אלא שנכנס מהלבן לשחור אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה תבלל. לפי רש"י שחור העין הוא האישון, ולפי הרמב"ם שחור העין הוא האישון והקשתית.

כהן שאין לו חסרון בכושר ראייה, אלא שנכנס מהלבן לשחור אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה תבלל ויקרא כא: כ' 'ואו תבלל'. רש"י על אתר מסביר את המום "או תבלל - דבר המבלבל את העין, כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה, שהוא עוגל המקיף את השחור, שקוראים פרוניל"א [אישון], והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור". **גמרא** בכורות מד א' בהמשך מימרא של רבא לומדים מ'תבלל' שגם מי שראיתו תקין אלא שיש כמין עירבוביא בין הלבן ושחור של העין יחשב כבעל מום. וז"ל הגמרא "ואי כתב רחמנא דק - משום דמחסרון, אבל מבבליתא - לא, כתב רחמנא תבלול ... אמר רבא: הלכך, כל מחמת ... מבבליתא - מתבלול". פירש **רש"י** ד"ה מבבליתא "לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור ואינו מקצר המראית כלל". **משנה** בכורות לח א' מביאו כמדם עבור בהמה ואדם "תבלול ...". **רש"י** ד"ה תבלול "מפרש מאי היא".

שנכנס מהלבן לשחור מום התבלול הוא כאשר הלבן נכנס לשחור כפי שמובא המשך **משנה** בכורות לח א' "איזהו תבלול - לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור, שחור נכנס בלבן - אינו מום". פירש **רש"י** ד"ה לבן הפוסק בסירה "סירה היינו שורה שבעין סביב לשחור שחור הוא שקורין פרונילא שמשם מראית העין באה ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מום". ד"ה שחור נכנס בלבן "אם חוט השחור יוצא מן השחור ופוסק בסירה ונכנס בלבן". ד"ה אינו מום "שאין מומין בלבן דלאו עין הוא אלא שומן העין". פירש **רבינו גרשום** "הפוסק בסירה ונכנס בשחור מן הלבן סירה הוא כמו חוט שסובב השחור. אבל אם השחור פוסק הסירה ונכנס בלבן אינו מום שאין מומין בלבן שהלבן אין קרוי עין אלא השחור". **ספרא** אמור ג:יג מביא מחלוקת בנידון, האם יתכן מומין בלבן העין או לא, וז"ל "תבלול לבן נכנס בשחור ושחור בלבן ר' יוסי אומר אין מומים בלבן, איזהו תבלול לבן פוסק בסירה ונכנס בשחור". **הגמרא** בכורות לח ב' מעמיק "איזהו תבלול לבן הפוסק את הסירה. מתני' מני? רבי יוסי היא, דתניא: לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן - הרי זה מום, דברי רבי מאיר, ר' יוסי אומר: לבן ונכנס בשחור - הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן - אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי - דכתיב "צא מחלב עינימו" (תהילים עג:ז), תרבא דעינא - איקרי, עינימו סתמא - לא איקרי. ורבי מאיר מאי טעמא? מה לשון תבלול - דבר המבלבל את העינים". פירש **רש"י** ד"ה מתניתין "דקתני אין מום בלבן רבי יוסי היא". ד"ה יצא מחלב עינימו "יצא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו ושומן העין בלבן הוא".

לפי רש"י שחור העין הוא האישון, ולפי הרמב"ם שחור העין הוא האישון והקשתית ראינו **ברש"י** על התורה שתבלול נחשב כמדם שנכנס הלבן לתוך האישון. וכן על המשנה והגמרא בבכורות לח **רש"י** מפרש שהסירה הוא סביב השחור, הקשתית והשחור הוא האישון. המום תבלול הוא כאשר הלבן עובר את הקשתית וחודר לאישון. וז"ל במשנה ד"ה לבן הפוסק בסירה "סירה היינו שורה שבעין סביב לשחור שחור הוא שקורין פרונילא שמשם מראית העין באה ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מום". ד"ה שחור נכנס בלבן "אם חוט השחור יוצא מן השחור ופוסק בסירה ונכנס בלבן". ובגמרא ד"ה דבר המבלבל "שפוסק

הסירה ומערב השחור והלבן כל היכי דעבר הוי מבלבל³⁸. **רמב"ם** בפירוש המשניות מסביר שהסירה הוא העיגול הדק שסביב הקשתית. לבן שנכנס לתוך הקשתית יחשב כיתבלול. וז"ל "ותבלול, התערובות, נגזר מן בלל, והוא שיתערב השחור בלבן, וגם לו שני דינים כמו שיש לדק שני דינים, והם, שאותו הנראה כאלו הלבן נמשך ממנו משהו לשחור שבעין הרי זה מום והוא אמרו לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור. ואם יצא מן השחור משהו לפי מראית העין ונמשך בלבן אינו מום, וזהו ענין אמרו בשחור ונכנס בלבן, כלומר נפסק בשחור ונכנס בלבן אינו מום. וסירה, היא מסגרת הלבן, כי שכבות העין סובבים את כל העין ומקיפים אותה, זולתי הלבן שהוא מקיף על השכבה הקרנית ודבק מכל צדדיו סביב שחור שבעין, כלומר סביב המקום הנראה מן העין מגוון בשחרות או בכחלות ואינו מקיף את כל כללות העין".

פסק **הרמב"ם** בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה' "מי שנמשך הלבן של עין ונכנס ממנו מעט בשחור עד שנמצא השחור מעורב בלבן והוא תבלול האמור בתורה, אבל אם יצא מן השחור לתוך הלבן אינו מום שאין מומין בלבן".

סעיף ה' כהן שיש לו חלזון שגם נקרא נחש או עינב פסול לעבודה ועבודה נפסלה. יש אומרים שמדובר על סוג של תבלול, ויש אומרים שמדובר על סוג של דק ולפי הרמב"ם חלזון – נחש הוא קצת תוספת בשר שנכנס לתוך השחור ועינב הוא בליטה של דקלת על הקרנית.

כהן שיש לו חלזון שגם נקרא נחש או עינב פסול לעבודה ועבודה נפסלה משנה בכורות לח א' "חלזון, נחש, (עצב) [ועינב]³⁹." פירש **רש"י** ד"ה חלזון "חולי היא שקורין לימורין". בפירוש המשניות **הרמב"ם** מסביר שחלזון ונחש הם אותו מום במצב שעודף בשר בעין מכסה חלק של שחור העין, ועניבה הוא במין בליטה שמיצור מדלקת בקרנית. וז"ל "וחלזון נחש, שני שמות נרדפין לענין אחד, והוא שיצא בעין בשר עודף וימשך עד שחפה חלק משחור שבעין, ושמו הידוע אצל הרופאים "אלצ'פרה". ועינב, הבליטה, והוא יציאת מקצת השכבה הענבית מחמת דלקת בקרנית". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש חלזון-נחש כמו פירוש הרמב"ם, ואת עינב כגרגיר. וז"ל ד"ה חלזון, נחש "היינו חלזון היינו נחש, וקורוהו נחש שעשוי מנומר כנחש. והוא בשר נוסף הנמשך וחופה קצת מן השחור שבעין, וקורין לו בערבי טפרא, כמו שקורין לצפורן טפרא, לפי שהוא חופה את העין כדרך שהצפורן חופה בשר האצבע". ד"ה ועינב "שיש בעינו כגרגיר של ענב".

גמרא בכורות לח ב' מסביר שחלזון ונחש הם אותו מום "חלזון נחש ועצב. איבעיא להו: חלזון הוא נחש, או דלמא חלזון או נחש? ... חלזון זה - מום קבוע לשחוט עליו, וזהו נחש שאמרו חכמים". פירוש **רבינו גרשום** ד"ה עינב "שיש בעינו כענבה שמנומר עינו כנחש".

י"א שמדובר על סוג של תבלול, וי"א שמדובר על סוג של דק תרגום אונקלוס "או גבין או דקא או חליז בעינוהי"⁴⁰. תרגום **יונתן בן עוזיאל** לויקרא כ: כא מתרגם תבלל כחלזון "או דחלזון בעינוי דמערב חיורא באוכמא". **רש"י** על אותו פסוק מביא את אונקלוס, וז"ל "ותרגום תבלול חיליז, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט. וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב (בכורות לח א'). וכן יש שמפרשים בתוספתא בכורות פרק ד הלכה ב' שחלזון נחש ועינב הם צורות שהלבן נכנס בשחור. וז"ל התוספתא "חלזון כמשמעו נחש כמשמעו אינב כמשמעו". לעומת זאת, נמצא ב**ספרא** אמור פרשתא ג הלכה יב שחלזון הוא סוג של 'דק'. וז"ל "דק זה הדוק חלזון נחש עינוי מנין תלמוד לומר או דק". **ראב"ד** על אתר מסביר שהוא תולדה של 'דק' כמו הברייתא בספרא, וז"ל "חלזון נחש ענב מפרש בבכורות לח א' חלזון זהו נחש והוא בדקה שבעין

³⁸ חז"א בכורות כה מסביר שגם לפי רש"י ש'דק' בקשתית גם נחשב כמום.

³⁹ קיימת גרסאות שונות 'עינב', 'עצב' או לא נמצא. הגירסא הכי נפוץ ונמצא במשניות המודפסות הוא 'עינב'.

⁴⁰ בתאג' כתוב חלין

ויש לה צורת חלזון. ולפעמים שהוא עגול כענבה של אשכול וקא מרבה לה מאז דק'. ואני תמה על המתרגם תבלול חלוז שאינו שוה למדרש חכמים" ⁴¹.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה' מי שבעינו כמו עינב אף ע"פ שהוא רואה, מי שיצא בשר יתר בעינו עד שחפה מעט מן השחור של עין". **ראב"ד** על אתר משיג שתיאורו של הרמב"ם של חלזון-נחש הוא מין של יבלת, ומציע שהמום הוא מצב של חוט אדום שנכנס לשחור העין ⁴². נראה בהמשך שלפי הראב"ד חלזון – נחש הוא סוג של 'דק'. וז"ל "אמר אברהם לא ידעתי אם עשה זה כנגד חלזון האמור במשנה בצד עיניו ואינו נראה כן שאם היה בו בשר יתר הוא יבלת בעינו האמור למטה במשנה וחלזון הוא שורה אדמימות העוברת בשחור". **כסף משנה** עונה להראב"ד שיבלת וחלזון המתואר ברמב"ם הם שתי דברים שונים. וז"ל "יש לומר שהדבר ברור שיבלת בעיניו השנוי שם היינו שיש בעיניו יבלת שקורין בירוג"ה ואינו ענין לטפרא". מהר"י **קורקוס** על אתר מביא אותו תשובה ומסכם "ומכל מקום סובר שיבלת לחוד ובשר יתר שהזכיר כאן לחוד". **רדב"ז** על אתר מסביר שהרמב"ם ידע מחכמת הרפואה שהיבלת אינו מתאים לבני אדם וחלזון הוא שונה ממנו. הוא גם מוסיף שפירושו של הראב"ד עבור חלזון – נחש מתאים לסוג של תבלול, שונה ממה שראינו בפירוש המיוחס להראב"ד על הספרא. וז"ל "ואני אומר של כרחין כנגד חלזון נחש הנזכר במשנה והזכיר אח' מדעתו מי שיצא בשר יתר בעינו כדי להשלים מנין השמונה, ואין דרכו [של הרמב"ם] לעשות כן. אלא ודאי על חלזון נחש הנזכר במשנה אמר זה. ולפי שרבינו היה בקי בחולי עיני בני אדם ידע שאין יבלת רגילה לצאת בעין בני אדם אלא כעין בשר יתר בעין ... ומה שכתב הראב"ד שהוא אדמומית העוברת בשחור, זה חולי מקרה הוא ומיד מתרפא ואם לא נתרפא הרי הוא בכלל תבלול דמה לי שחור ומה לי אדום. וכל המומין שהזכיר רבינו בחולי העין ראינו אותם במצרים בעין".

סעיף ו כהן **שעיניו נראים משונה או שניכר שכיוון הראייה שונה מכיוון העיניים פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד. דוגמאות של עיניים משונות הם: א) שתי עיניו למעלה ב) שתי עיניו למטה ג) עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה ד) רואה את החדר ואת העלייה כאחת, דהיינו פוזל. לפי גרסתנו בגמרא בנוסף יש מום של מדבר עם חבירו ואיש אחר אומר לי רואה.**

כהן **שעיניו נראים משונה או שניכר שכיוון הראייה שונה בכיוון העיניים פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד** **גמרא** בכורות מד א' בהמשך המימרא של רבא לומד מ'בעיני' (ויקרא כא:כ) שעניים שנראים משונים פסול כהן לעבודה. וז"ל "ואי כתב רחמנא תבלול - משום דמבלבלן, אבל משום משניותא - לא, כתב רחמנא בעינו. אמר רבא: הלכך, כל מחמת כהיותא - אתיא מאיש, מחסורייתא - מדק, מבלבלייתא - מתבלול, משניותא - מ'בעיני'". מסביר **רש"י** בד"ה משונייתא שהעניים נראים משונים או שמבטם משונה. וז"ל "שמשונות במעמדן כגון למעלה או למטה או רואה חדר ועלייה כאחת". **רבינו גרשום** כותב באופן כללי "אבל בשניותא. שמשונה מראה עיניו".

משנה בכורות מג ב' מביא מספר מומים הקשורים לעניים שאינם שוים לזרעו של אהרן, וביניהם שנחשבים מומים משום שהם משונה "שתי עיניו למעלה, ושתי עיניו למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, רואה את החדר ואת העלייה כאחד". פירוש **הרמב"ם** למשנה "ואמרו שתי עיניו למעלה, ולמטה, הוא שתהא הנחת העיניים בפניו למעלה מן המקום הראוי או למטה. או שהיו שתייהן במקום הראוי אלא שהוא רואה את החדר ואת העלייה כאחת, והוא הפוזל והוא אמרם שמדבר עם חברו ואחר אומר בי רואה, וזה הוא מצב הפוזל". פירש **רב עובדיה מברטנורא** "הכוחל שתי עיניו כאחת - שחוטמו שבין עיניו שקוע ואינו בולט כלל, עד שכשהוא בא להעביר מכחול בעיניו יכול למשוך המכחול בין עין לעין ואין החוטם מעכבו. שתי עיניו למעלה - בגובה המצח שלא כשאר בני אדם. ושתי עיניו למטה - מן המקום שנהוגים להיות. עינו אחת למעלה - מן המקום הנחוג. ועינו אחת למטה - מן המקום הנחוג. רואה את החדר ואת העלייה כאחת - שעניו

⁴¹ חזו"א בכורות כה:ז מסביר הרמב"ם שחלזון נחש ועינב הם סוג של שונייתא.

⁴² תיאור שמתאים לבעיה בכלי הדם בעין.

עומדות במקומן הראוי אבל עינו אחת רואה למעלה ועינו אחת למטה, חדר למטה ועליה למעלה. וכל מי שהוא מעוות הראות עושה כן, שמדבר עם חבירו ונראה כאילו מביט בפני אדם אחר". **גמרא** בכורות מד א' דורש "מנא הני מילי? דתנו רבנן: 'בעינו' (ויקרא כ: כא) - כל מה שבעינו, מכאן אמרו, שתי עינינו למטה, שתי עינינו למעלה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, ורואה את החדר ואת העלייה כאחת, או שמדבר עם חבירו ואחר אומר לי רואה". במשנה מופיע ארבע מומים של משונה ולפי גרסתנו ישנו בברייתא חמישה מומים שלומדים מ'בעינו'. **רש"י** ד"ה בעינו "תבלול בעינו דהוה ליה למכתב דק תבלול ואנא ידענא דלא שייכא אלא בעין". **בספרא** אמור פרשתא ג הלכה יד מופיע ארבע מומים של 'בעינו', כלומר חסר מדבר עם חבירו ואחר אומר לי רואה. וז"ל הספרא "בעינו להביא את שבעינו שתי עינינו למעלה ושתי עינינו למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה ורואה את החדר ואת העלייה כאחד". **ר"ש משאנץ** על הספרא מוסיף שלמעלה או למטה לא רק מתאר מצב שהעין למעלה או למטה אלא גם יכול להיות מצב ששחור העין נמצא למעלה או למטה בתוך העין. וז"ל "להביא את שבעינו - כל שינוי שבעינו". שתי עינינו למעלה וכו' - ... אי נמי שחרורות שלה אינה באמצע העין אלא למעלה או למטה". פירוש המיוחס ל**ראב"ד** על המשנה מסביר ש'רואה את החדר ואת העלייה כאחד' הוא משום ש'עינינו אחת למטה ועינו אחת למעלה' ולא נחשב כמזל. פירושו מעלה ספק אם לשיטתו שינוי במבטה של העיניים נחשב כמזל. וז"ל "כל שינוי שבעינו כגון שתי עינינו למעלה מן המקום הראוי או למטה מן הראוי להם, עינו אחת למטה ועינו אחת למעלה עד שהוא רואה את החדר ואת העלייה כאחד". **גמרא** בכורות מד א' לומד שלמעלה ולמטה מתאר את מיקום העיניים במצח. וז"ל הגמרא "שתי עינינו למעלה שתי עינינו למטה? מה שתי עינינו למעלה שתי עינינו למטה? אילמא שתי עינינו למעלה - דחזי למעלה, שתי עינינו למטה - דחזי למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה - דחזאי עינו אחת למטה ועינו אחת למעלה, היינו רואה את החדר ואת העלייה כאחת! אלא: שתי עינינו למעלה - דקיימן למעלה, שתי עינינו למטה - דקיימן למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה - דקיימי עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, וקיימי כסדרן נמי ורואה את החדר ואת העלייה כאחת". פירש **רש"י** ד"ה דחזיין למעלה "שעומדות במקומן בסדר אבל כל שעה רואות למעלה". ד"ה חדר למטה "עלייה למעלה". ד"ה דקיימן למעלה "בגובה המצח שלא כשאר בני אדם". ד"ה וקיימן כסדרן "כלומר והינן עומדות במקומן כסדר אבל רואה את החדר ואת העלייה שעינינו אחת רואה למעלה ועינו אחת רואה למטה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח מביא את שאינו שוה לזרעו של אהרן, כלומר הכהן פסול לעבודה אבל עבודתו כשרה בדיעבד. בהלכה זו כתוב המומים שאינו שוה לזרעו של אהרן בעיניים. מובא ארבעה מומים של משונה, כאשר שתיים הם במיקום העיניים "מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובות מפדחתו, מי שהיו שתי עיניו למטה ממקום הראוי להם". המום של אחד למעלה ואחד למטה מובא כמזל של זגדוס, אי התאמה בין זוג העיניים "מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה ...". מובא מום אחד של בעיה בכיוון הבטה של העיניים. המום הוא שרואה את החדר ואת העלייה והתופעה היא שמדבר עם אחד ונראה כאילו מסתכל באיש אחר, ומשום שאנשים אחרים מבחינים בזה זה נחשב כמזל בגלוי⁴³. וז"ל "מי שראיית עינו מעורבבת עד שרואה את החדר ואת העלייה כאחת, ויודע דבר זה בעת שידבר עם חבירו ונראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר". **מהר"י קורקוס** על אתר מסביר שב'אחת למעלה ואחת למטה' שיחשב כמזל גם רק אחד מהעיניים לא נמצא במקומו. וז"ל "ונראה דלאו דוקא שהאחת למעלה ממקומה וגם השנית למטה ממקומה אלא כל שאחת למעלה ממקומה אף על פי שאחת במקומה אי נמי אחת למטה ממקומה והאחרת במקומה הוי מום".

סעיף ו כהן שעניו עגולות או מוזרות שיוצאים כמו נמר פסול לעבודה ועבודתו כשרה.

כהן שעניו עגולות תוספתא בכורות פרק ה הלכה א "ועינו תרוטות ועינו מצודניות". **משנה** בכורות מג ב' "והצירן". **גמרא** בכורות מד א' מצטט התוספתא עבור מומים שאינם שווים לזרעו

⁴³ חזו"א בכורות כו:ח שיש מום רק כאשר ראיית כל עין הוא לכיוון אחרת, אבל משמע מהגמרא בריש דף מד א' שראיית שתי עיניים למעלה או שתיהם למטה לא נחשב כמזל.

⁴⁴ אפשר להציע שהיה לרמב"ם גירסא אחרת בגמרא או שהוא מסביר הגמרא להתאימו לספרא והמשנה.

של אהרן, ויפסל כהן לעבודה ואם נעבד עבודתו כשרה בדיעבד. וז"ל הגמרא "הצירן - עיניו תרוטות וצירניות". פירש רש"י ד"ה תרוטות "עגולות". ד"ה וצירניות "עגולות יותר מתרוטות". **תוספות** בד"ה עיניו תרוטות, מציע שיש צורך לרשום עגולות ועגולות יותר כדי שנידע ששניהם אינם שווים לזרעו של אהרן. וז"ל "פירוש בקונטרס עגולות כמו כי תרוטה בסנהדרין (דף קז) גבי לבנה וצירניות פירש בקונטרס עגולות יותר מתרוטות ותימה כיון דתנא קילתא כל שכן חמירתא ... ושמא איצטריך למיתני כולחו לאשמועינן דלא מיפסלי משום מומא אלא משום דאין שוה בזרעו של אהרן". **רבינו גרשום** מפרש תרוטות כמו רש"י, אבל את צירניות מפרש כמקום שמונח בו העין בגולגולות בצורה עגולה, ויש מסבירים פירושו שמדובר על צורת העפעפיים. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מתאר שיש לעין צורה עגולה ולא סגלגל. וז"ל "מי שהיו שתי עיניו עגולות ואינם נמשכות באורך מעט משאר העינים". **כסף משנה** מביא את הגמרא כמקור "בכורות מד א' עיניו טרוטות ופירש רש"י עגולות"⁴⁵. **מהר"י קורקוס** מביא את התוספתא כמקור "כבר נתבאר מהיכן כתב כן רבנו והוא תוספתא". **הרדב"ז** מביא שמדובר בסוג של צירן שהובא במשנה "היינו טרוטות דאמרין בגמרא, והוא הצירן הנזכר במשנה"⁴⁶.

מוזרות שיוצאים כמו נמר תוספתא בכורות פרק ה הלכה ב "הזיור ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". מום שפסול באדם וכשר לבהמה נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה ואם נעבד העבודה בדיעבד כשרה. התוספתא מובא **בגמרא** בכורות מד א' "תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זיור - דמזור עיניה". פירש **רבינו גרשום** ד"ה זיור דמזור עיניה "מנומרין עיניו". **ערוך** ערך זיור מתרגם מבוסס "זיור דמזור עיניה, פירוש מנומרין עיניו". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מרחיב קצת בהסבר של מנומר. וז"ל "מי שעניו מוזרות והן יוצאות כעני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס כעס הרבה". כלומר, שהעינים רגילים לבלוט קצת כמו בשעת הכעס. **כסף משנה** מסביר שמקורו מהגמרא "ומה שכתב מי שעניו מוזרות וכו'. נראה דהיינו מה ששנו שם תנא הזיור ומפרש דהיינו דמזור עיניה". **מהר"י קורקוס** "מי שעניו מוזרות – גם שם בגמרא דמזור עיניה. ופירש הערוך מנומרים עיניו. ורבנו פירש עיניו יוצאות כעני הנמר. ורש"י פירש שאינם יכולים לנוח אלא משוטטות על כרחו לשון אחר דעמיץ ופתח תמיד". **רדב"ז** "היינו הזייר הנזכר בתוספתא, דמזור עיניה".

סעיף ז מי שעניו גדולות כמו עגל או קטנות כמו אווז פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שעניו גדולות כמו עגל או קטנות כמו אווז משנה בכורות מד א' "עיניו גדולות כשל עגל או קטנות כשל אווז". **רמב"ם** פירוש המשניות מביא כלל שגודל האיברים צריך להיות מתאים לגודל הגוף, וז"ל "הנלמד מכל זה שצריך שיהו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה". גודל העינים גם מובא **בתוספתא** פרק ה הלכה ב "ועיניו גדולות או קטנות גדולות כשל עגל קטנות כשל אווז".

רמב"ם הלכות ביאת מקדש פרק ח הלכה ו מביא קטן וגדול ברשימת המומים בעין שאינם שווים לזרעו של אהרן. וז"ל "מי שעניו גדולות הרבה כשל עגל, מי שעניו קטנות כשל אווז". **כסף משנה** מפנה למקום אחר שמצב עין אחד גדול והשני קטן יחשב כמום גם בבהמה, ואפשר להבין שבכהן עבודתו יהיה פסול בדיעבד. וז"ל "בכורות מד א' במשנה ובפרק שני מהלכות מזבח אבאר דכל שכן עינו אחת גדולה והשניה קטנה דהוי מום". **רמב"ם** הלכות איסורי מזבח פרק ב הלכה ב במום של עין אחד גדול והשני קטן "ויש מומין אחרים מיוחדין בבהמה ואינן ראויין להיות באדם וכ"ג הם ואלו הן: ... עינה אחת גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז". **כסף משנה** על אתר מסביר שאם יש מקרה של כהן עם אחד גדול ואחד קטן, בוודאי יפסל. וז"ל "ואמרין בריש בכורות דדוקא עינה אחת גדולה והשניה קטנה הוי מום בבהמה אבל אם היו שתי עיניה גדולות או שתייהן קטנות בבהמה כשר ובאדם פסול וזהו שדקדק רבינו לכתוב כאן במומי בהמה עינה אחת גדולה והשניה קטנה ובפרק ח' מהלכות ביאת מקדש גבי מומי אדם כתב מי שעניו גדולות או

⁴⁵ יש השואלים נגד הכסף משנה שמביא טרוטות כמקור לעינים עגולות, משום שבכסף משנה הטרטות כבר הובא גם כמקור למום בריסי העינים, כפי שראינו בסימן הקודם.

⁴⁶ חז"א בכורות כו:ח מפרש שהעפעפיים נפתחים בעגול.

שעיניו קטנות כלומר אפילו שתיהן גדולות או שתיהן קטנות דכשר בבהמה פסול באדם וכל שכן אם עינו אחת גדולה והשניה קטנה דאף בבהמה פסול".

סעיף ח מי שעיניו או עפעפיו דומעות תמיד פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שעיניו או עפעפיו דומעות תמיד פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מג ב' "והצירן". פירוש המשניות להרמב"ם שמדובר על נזילה תמידי מהעין או עפעפיים, וז"ל "וצירן, שעיניו דומעות או עפעפיו נוזלות תמיד, והוא אמרם בפירוש שם זה דמעות זולפות". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** באופן דומה "צירן - שעיניו זולגות, דולפות ויורדות תמיד דמעה". **גמרא** בכורות מד א' "הצירן - עיניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות". ראינו בסעיף הקודם שרש"י מפרש תרוטות וצירניות כעיניים עגולות. מנגד, דומעות, דולפות וטורדות כמדרגות שונות של זליגת מים מהעיניים. וז"ל בד"ה דומעות "מעט". ד"ה דולפות "יותר מדומעות". ד"ה טורדות "יותר מדולפות כמו (משלי כז) ידלף טורד". **רבינו גרשום** מפרש דולפות כמו רש"י "דולפות. יותר מדומעות" ומפרש טורדות "שדולפות בלא הפסק" ומציע עוד פירוש שלא קשור לדמיוע. לפי פירושו משמע שדולף לא מוריד דמעות באופן תמידי. כמו שראינו בסעיף הקודם, **תוספות** בכורות מד א' ד"ה מסביר שמביאים מדרגות שונות של דמעות כדי ללמד שכולם נחשבים כאינו שווה לזרעו של אהרן⁴⁷.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מביא שתי מומים בענין הורדת דמעות, כמו בפירוש המשניות. וז"ל "מי שדמעיו זולפות תמיד, מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו מכנגד החוטם או מזנב עינו מצד צדעיו". פירש **כסף משנה** "מי שדמעיו זולפות תמיד מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו וכו'. שם במשנה הצירן ובגמרא הצירן עיניו טרוטות צירניות דומעות דולפות וטורדות וכתב רבינו בפירוש המשנה צירן מי שעיניו דומעות או שנוזלים קצות עיניו תמיד והוא מה שאמרו בפירוש השם הזה דומעות זולפות". מהר"י **קורקוס** מביא תוספתא כמקור, וראוי לציין שגרסתו בתוספתא שונה ממה שיש לנו. וז"ל "ז' מי שדמעיו - גם שם בתוספתא 'דומעות'. ח' מי שלחלוחית - גם בתוספתא 'זולפות'. והכל בכלל 'צירן' שנאמר במשנה וכן הוא בגמרא וכן פירש רבנו במשנה". **רדב"ז** גם מפרש באופן לשוני "מי שדמעיו זולפות תמיד - היינו דומעות דאמרינן בגמרא (בכורות מד א'). מי שלחלוחית עינו וכו' - היינו דולפות וטורדות דאמרינן בגמרא (שם). וכל הני בכלל צירן הנזכר במשנה. ונראה שהוא מלשון ציר שהוא עגול כמו *הדלת תישוב על צירה* (משלי כו) והוא מלשון ציר של דגים והוא הדולף מין העין תדיר. וזהו זולפות וטורדות תדיר דמעה כמו ידלף טורד' (משלי כז)".

סעיף ט מי שלא סובל את אור השמש, שנקרא סכי שמש, פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שלא סובל את אור השמש, שנקרא סכי שמש בין המומים שאינם שוים לזרעו של אהרן שמופיע **במשנה** בכורות מג ב' "סכי שמש". **גמרא** בכורות מד א' מפרש את הלשון "סכי שמש. תני רב יוסף: סני שמש". מובן שמדובר על מום של רגישות לאור, אבל לא מדובר על דרישה שיכול להביט בשמש עצמו, דבר שכולה עלמא לא יכולים לעשות ונחשב כמסוכן. מפרש **רש"י** שאינו יכול לראות המקום שהשמש יזרח. וז"ל ד"ה סכי שמש תני רב יוסף סני שמש "ששונא את השמש ואינו יכול לראות מקום שחמה זורחת שם". **רבינו גרשום** מפרש באופן שונה "סכי שמש תני רב יוסף היינו סני שמש שאינו יכול להסתכל בשמשו". **תוספות** ד"ה סכי שמש מסביר את שיטת רש"י באופן לשוני "וסכי הוא לשון חסוכי שמש שנמנע ממנו אור השמש"⁴⁸. פירש **רב עובדיה מברטנורא** "סכי שמש - כשרוצה להביט אל השמש מעמץ עיניו וסוגר עפעפיו".

⁴⁷ ראינו בסעיף ב' מום בשם 'מים קבועים' שמואב במשנה בכורות לח ב' והוא פוסל אדם ובהמה. תפארת ישראל מסביר שהמומים מובאים עוד פעם לגבי אדם משום שעבור בהמה ישנו רפואה ועבור אדם אין רפואה. ויש שמסבירים ש'מים קבועים' הוא מים שמביא למצב של עיוורון והמומים של סעיף הנוכחי אין בהם ענין של עיוורון.

⁴⁸ יעב"ץ על תוספות מסביר את 'סכי' כהסתכלות בלשון סגי נהור. תפארת ישראל אות כג מסביר 'סכי' כלשון סכך, שבמקום זריחת השמש סוגר את עיניו.

רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שהרגישות לאור נובע באישון שלא נקטן בחסיפה לאור וכדי להתמודד עם האור העפעפיים יהיה כמעט סגורים. וז"ל "וסכי שמש, כבר אמרו שענינו שונאי שמש, כלומר "באגצי אלשמס", והכוונה שכאשר רוצה לראות את השמש או דברים המאירים מיצר את עפעפיו ומצמצם את עיניו, ודבר זה יארע למי שנתרחבו אישוניו". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו גם מסביר סכי שמש בלי הענין הרפואי. וז"ל "מי שמקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שרואה אור או בשעה שהוא רוצה לדקדק בראיה". מהר"י **קורקוס** "מי שמקבץ – זהו סכי שמש שזכר במשנה ופירשו בו שונאי שמש שאין יכולים להסתכל בשמש או בכל דבר בהיר"⁴⁹.

סעיף י מי ששתי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי ששתי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מג ב' "והזגדן". ובגמרא בכורות מד א' "זגדיין - מחוי רב הונא: חד מדידן וחד מדידהו, ואיקפד רב יהודה. מיתיבי: שכבנא - שגבינו שוכבים, זגדוס - אחד שחור ואחד לבן! תנא כל זוגא דלא שוי להדדי - זגדוס קרי ליה". פירש **רש"י** ד"ה חד מדידהו וחד מדידן "שיש לו עין אחת דומה לעין אלו היושבין נגדי ועין אחת שלי רב יהודה היה יושב כנגדו והיו עיניו משונות". פירש **רבינו גרשום** "זגדים מחוי רב הונא חדא מדידן וחדא מדידהו. היינו שעינו אחת בריאה דומה לשלנו והאחרת דומה לאותן שעניהם משונות". ראינו בסימנים הקודמים את ענין הזגדן או זגדוס, של אי התאמה בין איברים זוגיים. המשנה והגמרא הביאו את מוס הזגדן לגבי העיניים והרחיבו לכלל האיברים הזוגיים. פירוש **רב עובדיה מברטנורא** "זגדוס - זוג שנים. דוס בלשון רומי שנים. כלומר, הזוג של עינים או של גביני העין שדרכם להיות שוין חלוק לשני עינים. כגון עינו אחת שחורה ואחת כעין התכלת. באחת מגבות עיניו שער מרובה ובאחת מעט. וכן בכל שאר זוגות של אברים כל זוגא דלא שוו להדדי, זגדוס קרי ליה".

פירש המשניות להרמב"ם "וידוע שיש בגוף אברים דומים כגון העינים והאזנים והגבות וזולתם ואם היה שוני בין אחד מהם לחברו באיזה אופן שיהא אותו השוני כגון שהיה אחד הגבות שער מרובה מאד והשני מועט מאד, או שער אחד הגבות שחור והשני לבן, או עין כחולה והשניה שחורה, או עין גדולה והשניה קטנה, או שער אחד הריסים לבן והשני שחור, וכן יתר האברים הזוגיים, ושאר השונים, הרי אותו האדם בעל מוס, והוא הנקרא סוגדס, ויש קוראים זגדס, ענינו בעל השוני בשני דברים אשר דרכם שלא יהא ביניהם שוני". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מתאר שמדובר על אי התאמה במיקום או בגודל או בצבע. משמע שמדובר על מיקום או גודל שלא היה פוסל אילו שתי העיניים היו זהים. וז"ל "מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת קטנה ואחת גדולה הואיל ויש בין שתיהן שינוי מכל מקום פסול". מהר"י **קורקוס** "מי שענינו וכו' זהו זוגדס כאשר נתבאר ונכלל בו עינו אחת למעלה ואחת למטה כי זוגדוס כולל כל שינוי שיפול בזוגות".

בסיכום מומי העין נביא את הרמב"ם במלואו עבור המומים שאינו שווה לזרעו של אהרן בהל' ביאת המקדש ח: "אחד עשר בעינים ואלו הן: מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובות מפדחתו, מי שהיו שתי עיניו למטה ממקום הראוי להם, מי שהיו שתי עיניו עגולות ואינם נמשכות באורך מעט משאר העינים, מי שענינו מוזרות והן יוצאות כעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס כעס הרבה, מי שענינו גדולות הרבה כשל עגל, מי שענינו קטנות כשל אווז, מי שדמעיו זולפות תמיד, מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו מכנגד החוטם או מזנב עינו מצד צדעיו, מי שמקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שרואה אור או בשעה שהוא רוצה לדקדק בראיה, מי שראיית עינו מעורבבת עד שרואה את החדר ואת העלייה כאחת, ויודע דבר זה בעת שידבר עם חבירו ונראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר, מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת קטנה ואחת גדולה הואיל ויש בין שתיהן שינוי מ"מ פסול". **רדב"ז** על אתר מסביר את סדרו של הרמב"ם. וז"ל "ועדיין צריך טעם לסדרו של רבנו. וזהו, תחילה שנה מי שנשתנו מקום עיניו. וסמך לו שלא נשתנה מקומם אבל נשתנית צורתם. ואחר כך שלא נשתנית לא צורתם ולא מקומם ולא מראיהם אלא שהם גדולים או קטנים. ואחר

⁴⁹ משמע לפי הרמב"ם שכהן שקבל טיפות להתרחב אישון העין פסול לעבודה עד שיעבור ההתרחבות.

כך שנה שנשתנה מחמת מקרה. ואחר כך שנה שענינו שלמים אלא שראייתו חלושה. ואחר כך מי שראייתו חזקה אלא שהיא מעורבבת. ואחר כך מוס השינוי שהוא בכל האיברים שהם זוגות.

סעיף יא מי שיש יבלת באישון העין פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. מי שיש יבלת עם שיער בלבן העין גם נפסלה לעבודה ויש אומרים שזה מצב שלא נמצא בבני אדם.

מי שיש יבלת באישון העין פסול לעבודה ועבודתו נפסלה **ויקרא** כב:כב "... או יִבֶּלֶת ... לא תִּקְרִיבוּ אֵלָהָ לַיהוָה וְאִשָּׁה לֹא תִתֶּנּוּ מִקֶּהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה". **אונקלוס** מתרגם בפשטות "או יבלת". **רבי יונתן בן עוזיאל** מתרגם שיבלת הכתוב בתורה הוא תבלול ממומי העין, וז"ל "או דעיני לקיין דמערב חיורא באוכמא". וכן מפרש **האבן עזרא** "יבלת כמו תבלול (ויקרא כא:כ). וכללו של דבר, אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה". **רש"י** מתרגם ללע"ז "ורוא'ה".

ספרא אמור פרשתא ז הלכה יג מוסיף שיבלת גם פוסל באדם "יבלת, זה בעל יבלת ... כאן לא נאמר דק ותבלול ולהלן לא נאמר יבלת, מנין ליתן את האמור בבהמה באדם ואת האמור באדם בבהמה תלמוד לומר גרב גרב גרב לגזירה שוה ילפת ילפת לגזירה שוה". מפרש **רבינו הלל** שמדובר על מוס שבעין. וז"ל "היינו דאית ליה יבלת בשחור העין והעלה שיער והכי מפרש להו בפרק דעל אלו מומין בהלכתא דר' חנינא בן אנטיגנוס".

משנה בכורות מ' ב' מביא מוס יבלת שבעינים "רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: את שיבלת בעיניו". פירש **רש"י** ד"ה יבלת – "ורוא'ין", דהיינו יבלת. **משנה** בכורות מא' א' מביא יבלת כאחד המומים שלא שוחטים עבורו בהמה בכורה, "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: ... ובעל יבלת". **גמרא** בכורות מ' ב' מביא שקליא וטריא כדי לחלק בין יבלת שנחשב כמוס גמור ויבלת שנחשב כמוס חלקי לגבי שחיטת בכור. כמו שראינו בסימן כו, עיקר הגמרא דנה ביבלת בעין. בנוסף, יוצא מהסוגיא תובנות עבור כהן שיש לו יבלת במקום אחר בגוף. וז"ל הגמרא "למימרא דיבלת הוי מומא? ורמינא; ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: בעל גרב ובעל יבלת! ותסברא? הא כתיבא יבלת באורייתא! אלא לא קשיא, הא - בגופו, הא - בעינו; מכדי, קרא סתמא מה לי בגופו ומה לי בעינו? אלא לא קשיא, הא - דאית בה עצם, הא - דלית בה עצם; דקרא - דאית בה עצם, מתניתין - דלית בה עצם, בעינו - הוי מומא, בגופא - לא הוי מומא. ולית לה עצם בגופא פסולה הרי תלתול בעלמא הוא! דתנן, ר"א אומר: בעלי התילולין פסולין באדם וכשירין בבהמה! אלא, אידי ואידי בעינו, ולא קשיא, הא - בשחור, הא - בלבן והא אין מומין בלבן? אלא, אידי ואידי בלבן, ואמר ר"ל: לא קשיא, הא - דאית בה שער, הא - דלית בה שער". פירש **רש"י** ד"ה לא במקדש "דנפסל מן המזבח". ד"ה ולא במדינה "דאינו מוס גמור לישחט עליו בחוץ". ד"ה גרב "חזית". ד"ה ותסברא "דלא מוס הוא". ד"ה והא כתיב יבלת באורייתא "גבי מומין גמורין (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ או יבלת". ד"ה בגופו "לא מוס גמור הוא". ד"ה והא קרא סתמא – כתיב". ד"ה אלא "בגופו נמי הוי מוס ולא קשיא קרא דמשמע דאפילו בגופו הוי מוס אמתני' דמשמע דאינו מוס גמור אלא בעין אבל בגופו מוס הוא ליפסל ולא לישחט קרא דאית ביה עצם ומתני' הכא דבעין הוי מוס ואידך מתני' דבגופו לא הוי מוס בדלית בה עצם". ד"ה ולית ביה עצם בגופו פסולה הוי "בתמיה". ד"ה תלתול "חתוכות בשר התלויים בו כגון בני אדם שיש להם אצל אזניהם רצועות קטנות של בשר וממעי אמן הם". ד"ה פסולין באדם "אם כהן הוא פסול לעבודה דבעינן שוה בזרעו של אהרן". ד"ה אלא אידי ואידי בעין "אמתני' קאי ולא אקרא". ד"ה והא אין מומין בלבן "ואפילו במקדש כשר לשחוט". ד"ה אידי ואידי "הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרוייהו ליבלת במומין שבלבן אית ביה שער מגונה הוא ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה". ד"ה והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער "ומתני' דמוס גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית נמי עצם וקרא בדאית בה עצם דאי מתניתין דהכא בדאית בה עצם אמאי נקט בעינו". מפרש **רבינו גרשום** "שאין שוחטין עליהו - הבכור במקדש להקריבו דשמא מוס הוא. ולא במדינה - דשמא לא הוי מומא ואסור לשוחטו במדינה אלא על מוס גמור. ובעל יבלת - אלמא דלא הוי מוס גמור. לא קשיא הא - דקתני אין שוחטין על יבלת היינו כי הויא בגופו ומתניתין וקרא דחשיב ליה מוס כי הויא בעינו דקרא אית ביה עצם ביבלת שבגופו הוי מוס. ומתניתין דאין שוחטין דלית ביה עצם הא בעינו אף על גב דלית בה עצם הוי מומא. בגופו לא הוי מוס. כי לית בה עצם הא פסול הוי להקרבה. אמאי תלתול בעלמא. תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור. לבן - אין מומין בלבן אמאי אין שוחטין במקדש. הא דאית ביה שיער - ביבלת שהלבן הוי מומא והא קמ"ל אף על גב

דשאר מום לא פסול בלבן אי אית ביה שיער פסיל ואי ליכא שיער בו לא פסיל". **רב עובדיה מברטנורא** "יבלת - פורו"ש בלע"ז. ואפילו היא בלובן שבעין ויש בה שער, הרי זה מום". **רמב"ם** בפירוש המשניות על בכורות מ' ב' מפרש יבלת בלבן של העין "יבולת, 'ת'אלול'. וכל זמן שהיתה יבולת ואפילו בלובן שבעין ויש בה שער הרי זה מום לדברי הכל".

מנגד, **תוספות** טוען שיבלת שבעין שייך רק לאישון ולא בלבן. בכורות מ' ב' ד"ה והא אין מומין בלבן "וואף על גב דפלוגתא היא לעיל (דף לח ב') הא אוקימנא לעיל מתני' כמאן דאמר אין מומין בלבן". ד"ה אלא אידי ואידי בשחור גרסינן "ולא גרסינן בלבן".

הרמב"ם לא מביא יבלת כמום של העיניים אלא כמום השייך לכל הגוף. וז"ל בהלכות ביאת המקדש פרק ז' הלכה י' "ארבעה ראויין להיות בכל הגוף ואלו הן ... מי שיש בו יבלת שיש בה עצם וזה הוא יבלת האמורה בתורה". ראינו את השגת **הראב"ד** ה' ביאת המקדש פרק ז' הלכה ה', שחלק מהשגתו היא שהרמב"ם לא הביא את דין היבלת בעין. וז"ל "לא ידעתי אם עשה זה כנגד חלזון האמור במשנה בצד עינו ואינו נראה כן שאם היה בו בשר יתר הוא יבלת בעינו האמור למטה במשנה". מהר"י **קורקוס** על פרק ז' הלכה י' מאריך מאד בנושא, ומגיע למסקנה שכל יבלת באישון העין נחשב כמום גם עבור אדם, וזה מום החלזון. יבלת עם שיער בלבן העין נחשב כמום, אלא שהוא שכיח בבהמה ולא באדם, ואכן מובא במקום של מומי בהמה בהלכות איסורי מזבח פרק ב' הלכה ב'. וז"ל "לכך נראה שאפשר עוד לפרש לדעת רבנו [רמב"ם] דלבן נקט גבי איסורי מזבח בדוקא נקטיה משום דשחור בין יש בו שיער בין אין בו שיער הוי מום, והיינו מי שבעינו כמו עינב שנתבאר [הלכה ה'] דיבלת כמו עינב היא. אי נמי דהויא בכלל בשר יתר בעינו עד שחפה מעט מו השחור דהא נמי אם חופה מעט מן השחור דכוותיה היא. וכאשר כתב הראב"ד [הלכה ה'] דבשר יתר היינו יבלת. אלא שלדעת רבנו אינו זו של המשנה, דהא תרוייהו בלבן מוקמינן להו ומתניתין ביש בה שיער, והחלזון דהיינו דכשהיבלת שחור אפילו אין בה שיער ... נמצא לפי שיטה זו דלבן שכתב רבנו שם משום דבמומין דשייכי בבהמה ולא באדם מיירי התם".

סימן כז מומים באף

סעיף א תשעה מומים שייכים לאף. שלשה מומים פוסל כהן ועבודתו נפסלה וששה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד.

תשעה מומים שייכים לאף רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז' הלכה ו' מביא את רשימת מומים שבאף שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שלשה בחוטם". בפרק ח' הלכה ז' מובא ברמב"ם רשימת מומים בצורת האף שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ששה בחוטם". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה בחוטם".

סעיף ב מי שאפו ניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. אם ניקב בין נחיר לנחיר במקום שאינו גלוי איננו נחשב כמום.

מי שאפו ניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לט א' מביא את המומים שבאף שגם שייכים לבהמה "חוטמו שניקב ושנפגם ונסדק". **גמרא** מביא ברייתא לגבי נקב בין נחיר לנחיר, שבחוץ פוסל ובפנים כשר. וז"ל הגמרא "תנו רבנן: ניקבו חוטמין זה לתוך זה, מבחוץ - הרי זה מום, מבפנים - אינו מום". **רש"י** מפרש 'מבחוץ' כחיצוני לאף וכל נקב שנמצא בין שתי הנחירים יחשב כ'פנים' וכשר. וז"ל בד"ה מבחוץ "שהנקב נראה שנקבו מחיצות החיצונות של חוטם". ד"ה מבפנים "שניקבה מחיצה החולקת את החוטם". **רבינו גרשום** מפרש שנקב שנמצא למטה פוסל, למרות שהוא בפנים. וז"ל "בסוף החוטם הרי זה מום ששם נראה מבפנים בעומק החוטם אינו מום שאינו נראה". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** באופן דומה לרש"י "חוטמו שניקב וכו' - והוא שניקבו מחיצות החיצונות של חוטם, שהנקב נראה מבחוץ. אבל אינו נראה אלא מבפנים כגון שניקבה מחיצה החולקת את החוטם, אינו מום, שסתור הוא, ואנן ילפינן מכלל ופרט וכלל דמומין שבגלוי בעינן".

רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שלפחות עבור בהמה יכול להיות נקב גלוי בין הנחיריים שפוסל "וכן אם נקב הבשר המבדיל העושה את האף שני נחירים עד שנעשה הנקב מפולש בין שני הנחירים, אם היה בחלק הגלוי בפני הבהמה הרי זה מום, ואם היה תחת העור כלומר לצד הראש

אינו מוס". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ו מביא את המשנה בלי להביא ניקב זה בתוך זה. וז"ל "שלשה בחוטם, ואלו הן: מי שניקב חוטמו אפילו מצד אחד, מי שנסדק חוטמו, מי שנפגם חוטמו". **כסף משנה** מסביר שלפי הרמב"ם נקב בין הנחיריים לא שייך לאדם והדבר לא מובן לו. וז"ל "במשנה בכורות ל"ט ותניא שם בגמרא ניקבו חוטמין זה לתוך זה מבחוץ הרי זה מום מבפנים אינו מום והשמיטו רבינו מפני שהוא סובר שמום זה מהמיוחדים בבהמה ואינם ראויים להיות באדם כמו שכתב בפרק ב' מהלכות איסורי מזבח ואיני יודע למה אינם ראויים להיות באדם". מהר"י **קורקוס** "שלשה בחוטם וכו' בכורות לט א' במשנה חוטמו שנפגמה ושנקבה ושנסדקה ... ובגמרא נקבו חוטמיו זה לתוך זה מבחוץ הרי זה מום, מבפנים דהיינו באותה שורה של בשר החולקת את החוטם אינו מום". **רדב"ז** מפרש חוץ ופנים באופן קצת שונה "וכתב רש"י עלה דברייתא שהנקב נראה מבחוץ שניקבו מחיצות החיצוניות של חוטם, אבל מבפנים שניקב מחיצה החולקת את החוטם אינו מום שבמקום סתר הוא עד כאן. וכן נראה דעת הרב [הרמב"ם] ... ולפי גרסת הספרים שלנו יש לפרש שאם ניקבו זה לתוך זה מצד חיצון של המחיצה המבדלת בין שני החוטמין כיון שהוא בגלוי הוי מום ואם הנקב הוא לצד פנים כיון שהוא בסתר אינו מום וכל שכן אם נקבו החוטמין. וגם הם מודים בדין כיון שהנקב נראה ונגלה מבחוץ".

סעיף ג מי שעיקר אפו שקוע פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה, וזה מה שהתורה קורא 'חרם'. יש אומרים שנחשב כמום כאשר שקיעת האף מאפשר לכחול שתי עיניים כאחד, ויש אומרים שאפילו פחות שיקוע פסול.

מי שעיקר אפו שקוע פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה, וזה מה שהתורה קורא 'חרם' ויקרא כא: יח "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חֲרָם או שרוע". פירש רש"י על אתר ד"ה חרם "שחוטמו שקוע בין שתי העיניים, שכוחל שתי עיניו כאחת". מפרש הרמב"ן בד"ה חרם או שרוע שעיקר צורת האדם ניכר מהאף, כמו שלומדים מדין זהו המת להתיר עגונה. וז"ל "כל שחוטמו שקוע בין שתי העיניים שכוחל שתי עיניו כאחת, לשון רש"י. ובתורת כהנים (פרשה ג ז) ובגמרא דבכורות (מג ב') שנינו, חרום שחוטמו שקוע, חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין, תלמוד לומר או חרום, אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת, אמרו לו הפלגת, אף על פי שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת. ולשון "חרום", מלשון "כל חרם אשר יחרם" (ויקרא כז: כט), "והחרמתי את עריהם" (במדבר כא: ב), ענין חרבן, ויקרא חרום, כי החוטם הדרת פנים, כמו שאמרו (יבמות קכ א') אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם, ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה".

משנה בכורות מג ב' נותן סימן לפעולה אפשרית למי שיש לו חרום "החרום פסול. איזהו חרום הכוחל שתי עיניו כאחת". **רש"י** בד"ה הכוחל שתי עיניו כאחת, מפרש את הסימן, וז"ל "שאין לו כלל חוטם בין שתי עיניו וכשהוא כוחל עיניו במכחול יכול למשוך המכחול מעין לעין ואין החוטם מעכבו". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** "הכוחל שתי עיניו כאחת - שחוטמו שבין עיניו שקוע ואינו בולט כלל, עד שכשהוא בא להעביר מכחול בעיניו יכול למשוך המכחול בין עין לעין ואין החוטם מעכב".

י"א שנחשב כמום כאשר שקיעת האף מאפשר לכחול שתי עיניים כאחד, וי"א שאפילו פחות שיקוע פסול ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז-ח מפרש את מום 'חרום' כשקוע ומוסיף מחלוקת תנאים אם נדרש לכחול שתי עיניו כאחת כדי ליחשב כמום. וז"ל הספרא "חרום שחוטמו שקוע. (ח) אבא יוסי החרם אמר איזהו החרום הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגתה, אף על פי שאין יכול לכחול שתי עיניו כאחת". מפרש הר"ש **משאנץ** "חרום חוטמו שקוע – והוא גומא. במסכת עירובין מז ב' גבי תחומי שבת חפירה שהמים מתקבצים שם. וכן נדרים כ א' חרמו של ים, ומצודים וחרמים על שם שעושים חפירות על שפת הים והנהר מכניס שם דגים וכן לחיות ביער מכסים מלמעלה והחיה הולכת ונופלת בו ... הכוחל שתי עיניו כאחת – כשמניח כחול על עינו זב משם דרך הגומא על עינו אחרת. הפלגת – שזה אינו מצוי". פירושו לכוחל שתי עיניו קצת שונה ממה שנראה משאר הראשונים. **גמרא** בכורות מג ב' גם מביא הבריייתא שנמצא בספרא. וז"ל הגמרא "חרום" שחוטמו שקוע ... ר' יוסי אומר: אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת, אמרו לו: הפלגת [מד א'] אף על פי שאינו כוחל שתי עיניו כאחת". פירש **רש"י** ד"ה שקוע "למעלה בין עיניו". ד"ה הפלגתה "יותר מדאי אמרת אף על פי שאינו משוקע כל כך הוי חרום". פירש **רבינו**

גרשום "חוטמו שקוע. בין עיניו". "אמרו לו הפלגתה. כלומר חלקתה על דברי חכמים כלומר דרבנן סברי אף על גב שאינו שוקע כל כך שיכול לכוול שתי עיניו כאחת אלא פחות שוקע הוי מום. וקיימן כסידרייהו דחזי משתיהן במקום אחד".

ראינו **רש"י** על התורה מביא הסתם משנה נגד הסתם ברייתא בתורת כהנים ונגד החכמים בגמרא. לעומת זאת, **הרמב"ם** מביא את מום 'חרום' כשקוע כמו הברייתא בספרא וחכמים בגמרא, ואין דרישת כחילת שתי עיניו כאחת. וז"ל בפירוש המשניות "חרום, 'אלאפטס', אשר החלק העליון של אפו נמוך מאד". ופוסק באופן ברור כחכמים בגמרא בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שעיקר חוטמו שוקע, אף על פי שאינו כוחל שתי עיניו כאחת וזה חרום האמור בתורה". **כסף משנה** מסביר למה נפסק נגד סתם משנה "במשנה החרום פסול אי זהו חרום הכוחל שתי עיניו כאחת ובגמרא תנו רבנן חרום שחוטמו שקוע וכו' רבי יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אף על פי שאינו כוחל שתי עיניו כאחת, ופירש רש"י שקוע למעלה בין עיניו ומאחר שהוא סתם במתניתין כרבי יוסי ומחלוקת בברייתא הוה לן למיפסק כרבי יוסי וכסתם דמתניתין. ויש לתמוה על רבינו שלא פסק כן, ואפשר שפסק כן מפני ששנויה בלשון תימה הפלגת, משמע דלאו סברא היא ולכך הביאו בגמרא אותה ברייתא לגלות דלא קיימא לן כההיא סתם מתניתין". מהר"י **קורקוס** מסביר את פסיקתו של הרמב"ם נגד סתם משנה וז"ל "ובגמרא אמרו ת"ר חוטמו שוקע ... ר' יוסי אומר אין חרום אלא כוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגתה. ואף על פי דסתם מתניתין אמרה כל דכחול שתי עיניו כאחת, אפשר דהיינו לומר שזהו פירוש 'חרום' אבל מודים דאף אם אינו כוחל הוי מום, אי נמי דמתניתין אפשר דלא בדוקא נקט כן דהא לא קתני אין חרום כמו ר' יוסי. ואם לא כן קשה אמאי שבק רבנו סתמא דמתניתין ופסק כרבנן דברייתא, אם לא שנאמר דכיון דבגמרא הביאו אותה ברייתא היינו לגלויי דמתניתין יחידאה היא והויא דברי ר' יוסי ולכך לא סמך רבנו עליה. וגם כיון שאמרו לו בלשון הפלגתה משמע דקים להו דלא בעיה כולי האי". **רדב"ז** על אתר מדגיש שגם שקוע באמצע האף יחשב כמום. וז"ל "ותמוה לי אמאי לא שנו מי שחוטמו שוקע באמצעו לפי שראיתי קצת בני אדם כך הוא והוא מגונה מאד. ואפשר שהוא בכלל חוטמו שוקע בין שהוא שוקע למעלה בין העינים ובין שהוא שוקע באמצעיתו. ומפני שחרום האמור בתורה אמר ר' יוסי אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת ואמרו לו הפלגתה אף על פי שאין כוחל עיניו כאחת. לפיכך כתב הרב [רמב"ם] מי שעיקר חוטמו שוקע, אבל לאו למימרא שאם היה שוקע באמצעיתו שלא יהיה מום. אי נמי שהוא בכלל מי שחוטמו עקום דמה לי שיהיה לצד אחד או שיהיה עקום באמצעו. מכל מקום מסתברא לי שהוא מום".

סעיף ד מי שיש לו אף סולד, בולם או נוטף פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. פירוש סולד – לפי רש"י קצר, לפי הר"ש משאנץ ארוך ונקלף, לפי הרמב"ם שהאף עקום לצד אחד ויש אומרים נכפף ראש האף למעלה. פירוש בולם – לפי רש"י נחיריו סתומים, לפי הרמב"ם אמצע האף בולט ויש אומרים שהאף נפוח. פירוש נוטף – לפי רש"י האף ארוך, לפי הרמב"ם קצה האף נוטה למטה ויש אומרים שנוטף נוזלת באופן תמידי.

מי שיש לו אף סולד, בולם או נוטף פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז נלמד שלשה מומים מרבוץ הפסוק **או חרם** (ויקרא כא:יח). וז"ל הספרא "חוטמו בולם, חוטמו סולד, חוטמו נוטף מנין ת"ל או חרום". וכן נמצא בגמרא בכורות מג ב' "תנו רבנן: חרום - שחוטמו שקוע, חוטמו סולד, חוטמו בולם, חוטמו נוטף מנין? ת"ל: **או חרום**".

פירוש סולד – לפי רש"י קצר, לפי הר"ש משאנץ ארוך ונקלף, לפי הרמב"ם שהאף עקום לצד אחד וי"א נכפף ראש האף למעלה פירש רש"י ד"ה סולד "רטיי"ה שקצר באורכו". דבריו לא פשוטים, משום שנראה בסעיף הבא שיש משנה מפורשת שפוסל משום אף קצר. **ר"ש משאנץ** על הספרא מציע פירוש הפוכה מרש"י "סולד – דומה שהרתיחוהו ברותחין והוא ארוך ונקלף. וכן יד סולדת נכוות ואדומה [שבת מ]. לשון אחר סולד קצר". **רבינו גרשום** מפרש שסולד הוא ראש האף שנכפף למעלה. וז"ל "סולד. שנכוף ראש חוטמו למעלה". וכן מפרש **הערוך** בערך סלד "וכן פירוש חוטמו סולד בפרק מומין אלו בבכורות שנכוף ראש חוטמו למעלה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שחוטמו עקום לצד אחד". הנושא כלים מביאים 'סולד' כמקורו של

הרמב"ם. וז"ל מהר"י קורקוס "ופירוש סולד כתב רש"י קצר ... וסולד נראה שמפרש רבנו דהיינו עקום, ומשם הוציא דין חוטמו עקום". **רדב"ז** "מי שחוטמו עקום לצד אחד – הינו חוטמו סולד ... ומכל מקום פירושו של רבינו נראה יותר נכון". **כסף משנה** מביא את הסוגיא בדף מג ב' כמקור לשלשת המומים בסעיף הנוכחי "ומה שכתוב מי שאמצע חוטמו בולט למעלה מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה מי שחוטמו עקום לצד אחד. שם חוטמו בולם חוטמו סולד חוטמו נוטף".

פירוש בולם – לפי רש"י נחיריו סתומים, לפי הרמב"ם **אמצע האף בולט ויש אומרים שהאף נפוח** רש"י מפרש בולם שנחיריו סתומים, וז"ל בכורות מג ב' ד"ה בולם "נסתמו נקביו". וכן ברבנו **גרשום** "בולם. שסתומין נקבי חוטמיו". רש"י בכורות מ ב' בד"ה בולם, שהגמרא במומי הפה, כולל מום 'בלום' ומפרשו "קצר". ובד"ה ואם מחת העצם נותן פירוש אחרת, וז"ל "לשון אחר פיו בולם נפוח". תוספות שם ד"ה פיו בולם, מסביר שכוונת רש"י בפירוש קצר הוא סתום כמו פירושו במומי האף. וז"ל "פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' בלשון ראשון שפ"י ובלום קצר דבלום הוא לשון סתימה כמו חוטמו בולם דלקמן בפרק מומין אלו (דף מג:): דפירושו נקביו סתומין כדפ"י לקמן בקונטרס וכמו בולם עצמו בשעת מריבה בפ' כיסוי הדם (חולין דף פט.).

ר"ש משאנץ על הספרא קורא למום 'כלום' ומסבירו כמו שתי הלשונות של רש"י ביחד, נפוח וסתום. וז"ל "כלום – נפוח, ובנדרים [סו] שמא רגליה נאות מכולמות, נקבי חוטמו סתומות". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז קורא למום 'בולט', ולפי המהר"י קורקוס היה גרסתו של הרמב"ם בגמרא. וז"ל "מי שאמצע חוטמו בולט למעלה". **רדב"ז** מפרש הרמב"ם כנפוח ושואל נגד רש"י "מי שחוטמו בולט – היינו חוטמו בולם כאלו הוא נפוח. ורש"י פירש מי שנסתמו נקביו. ואני מסופק אם יכול לחיות ונקבי האף סתומים". מנגד, ראינו לפי ר"ש משאנץ שמשום שנפחת האף סותמו במידה מסויימת, ואם כן יתכן שמחלוקת בין הדעות היא מצומצמת.

פירוש נוטף – לפי רש"י האף ארוך, לפי הרמב"ם **קצה האף נוטה למטה ויש אומרים שנוטף נוזלת באופן תמידי** פירש רש"י ד"ה נוטף "ארוך ותלוי מלמטה משפתו". **רבינו הלל** על הספרא אמור פרשתא ג הלכה ז פוסל מי שתמיד יורד ממנו נוזלת. וז"ל "היינו שנוטף מי האף מחוטמו תדיר". **רמב"ם** ה' ביאת המקדש ח: מפרש נוטף מבחינת צורת האף, וז"ל "מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה". **רדב"ז** מסבירו כמדם 'נוטף', וז"ל "מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה – היינו חוטמו נוטף".

סעיף ה' מי שאפו קטן או גדול מדי לפי מידת גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. לפי רש"י בודקים את גודל האף מנגד אפו של איש אחר באותו גודל גוף ולפי הרמב"ם בודקים את אורך אפו מול אורך אצבעו הקטן.

מי שאפו קטן או גדול מדי לפי מידת גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה **משנה** בכורות מד א' לומד שאברי הגוף צריך להיות בגודל שמתאים ביחס למבנה גופו, ובאופן פרטי גם גודל האף. "גופו גדול מאבריו, או קטן מאבריו, חוטמו גדול מאבריו או קטן מאבריו". **גמרא** במקום מסביר איך מודדים לידע אם האף גדול או קטן מדי. וז"ל הגמרא "חוטמו גדול כו'. תנא: כאצבע קטנה". פירש **רש"י** שמודדים האף מול האף של איש אחר שגופו באותו גודל. אף יחשב כגדול או קטן אם סטיית גודלו יותר מרוחב של אצבע קטנה. וז"ל בד"ה כאצבע קטנה "אם חוטמו גדול לפי שאר אברין יותר מדאי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מום היכי משערין ליה מודדין חוטמו לחוטם בני אדם הארוכין בגופן כמוהו"⁵⁰. **רבינו גרשום** כותב במפורש שמדובר על גדול וקטן מדי, וז"ל "תנא עד כעובי אצבע קטנה. הא קטן או גדול הוי מום". לעומת זאת, לפי **הרמב"ם** אצבע קטנה היינו אורך הראוי לאף. מי שאפו קצר או ארוך מאורך אצבעו הקטנה יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. וז"ל בפירוש למשניות "הנלמד מכל זה שצריך שיהו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה. ושעור חוטמו הוא מה שאמרו באצבע הקטנה של ידו, לפי שחוטם כל אדם הבינוני אינו אלא כאורך הזרת, ואם היה ארוך יותר או קצר הרי זה מום". וכן כתוב בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שחוטמו גדול מאבריו, מי שחוטמו קטן מאבריו, וכיצד משערין אותו באצבע קטנה שעל ידו אם היה חוטמו גדול ממנה או קטן ממנה הרי זה מום".

⁵⁰ חזו"א שואל שלפי רש"י הגמרא בדף מג ב' כבר הביא מום של אף קצר, כפי שראינו בסעיף הקודם במום סולד. החזו"א משאירו בצריך עיון. יש עונים שסולד הוא מום בצורת האף ואף קצר הוא מום בגודל. ישנו גם תשובה ברדב"ז על הרמב"ם, ולא הבנתי.

סימן כה מומים בפה ושפתיים

סעיף א תשעה מומים שייכים לפה ושפתיים. ששה מומים פוסל כהן ועבודתו נפסלה ושלושה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד.

תשעה מומים שייכים לפה ושפתיים ומב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מביא את רשימת מומים שבפה שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ששה בפה". נראה שנכלל ביניהם גם מומים בשפתיים. בפרק ח הלכה ח מובא ברמב"ם רשימת מומים בשפתיים שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שלושה בשפתיים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה בפה".

סעיף ב מי ששפתו ניקב נפגם או נסדק פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. חלק ממומים אלו שייכים רק בחלק החיצון של השפתיים.

מי ששפתו ניקב נפגם או נסדק פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לט א' "שפמו שניקבה שנפגמה שנסדקה"⁵¹. ובגמרא מפורש שלא מדובר על כל חלק השפה "שפתו שניקבה ושנפגמה ושנסדקה: אמר רב פפא: תורא ברא דשיפתיה". פירש רש"י שרב פפא מוסיף שמומים אלו שייכים לחלק החיצוני של השפה ולא לחלק הפנימי. וז"ל ד"ה שפמו "שפה". ד"ה תורא ברא דשיפתיה "שורה חיצונה של שפה כלומר חודה של שפה ולא רחבה"⁵². וכן אומר רבינו גרשום בקיצור "תורא ברא דשיפתיה. עור החיצון". וכן נכתב ברב עובדיה מברטנורא על המשנה "שפתו - שורה חיצונה של שפה. כלומר חודה החיצון". רש"י בגיטין נו ב' ד"ה בניב השפתיים, מפרש את המום שהטיל בר קמצא כפי שנמצא באגדתא המפורסם כיום בשפה העליונה. לא נמצא סברא או מקור אחר שמום בשפתיים שייך רק בשפה העליונה.

ומב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מפרש תורא בורא בצורה אחרת. סדק הפוסל הוא כשנחלק שפה לשתיים. וז"ל "מי שניקב שפתו אפילו אחת מהן, מי שנפגמה שפתו, מי שנסדקה שפתו והוא שנסדק מזר שלה עד שתחלק לשני ראשים"⁵³. כסף משנה מביא כמקור את המשנה וגמרא בכורות לט א', וז"ל "בכורות לט א' במשנה שפמו שניקבה [שנפגמה] שנסדקה ובגמרא אמר רב פפא תורא ברא דשיפתיה". רדב"ז על אתר כותב במפורש שאינו נחשב כיום במידה ונסדק בחלק הפנימי. וז"ל "והוא שנסדק מזר שלה וכו' – זה כתב על מה שאמר רב פפא [לט א'] תורא ברא דשיפתיה. דאם נסדק מבפנים והזר החיצון קיים אינו מום שהרי לא נחלק לשני ראשים"⁵⁴.

סעיף ג מי שלחי התחתון עודף על לחי העליון או לחי העליון עודף על תחתון פסול לעבודה. אם העודף הוא על ידי העצם הלחי, יחשב כיום גמור ועבודתו נפסלה בדיעבד. אם השפה בלבד עודף בלי עודף של עצם הלחי, יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן ובדיעבד עבודתו כשרה. יש אומרים שכהן עם עצם עליונה עודף על התחתונה יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן.

מי שלחי התחתון עודף על לחי העליון או לחי העליון עודף על תחתון פסול לעבודה משנה בכורות מ א' מביא מספר מומים באדם ובהמה שבהתלה היה בהם ויכוח בבית דין שביבנה, כולל 'פיו שדומה לחזיר'. וז"ל המשנה "... מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים, ועוד ג' הוסיף, אמרו לו: לא שמענו אלא את אלו ... ופיו דומה כשל חזיר, ושניטל רוב המדבר בלשונו. בית דין של

⁵¹ גירסא במשניות המודפסות וברמב"ם "שפתו"

⁵² צאן קדשים מפרש את רש"י "לא מקום ששפתיים נושקות זו לזו אלא חודה החיצון". וכן משמע בליקוטי הלכות של החפץ חיים. חזו"א בכורות כה: מפרש שלפי רש"י מום נסדק ונפגם שייך רק לשפה החיצונית, וניקב שייך לרחבה, החלק הפנימי.

⁵³ הר המוריה מסביר ש'תורא' הוא תרגום של שפה.

⁵⁴ חזו"א בכורות כה: דן אם נדרש שיעור כמו באוזן, כלומר נקב ככרשינה ונפגם כחגירת הציפורן. גם שואל שנסדק השפה כפי תיאור הרמב"ם גם יכול ליחשב כניקב, ומגיע למסקנה ששפה שנסדק במידה שנחלק לשתיים יחשב כיום קבוע, ואם נסדק ולא נחלק לשתיים יחשב כיום עובר. לפי זה, סדק בשפה החיצונית פוסל כהן לעבודה גם אם השפה לא נחלק לשתיים.

אחריהן אמרו: הרי זה מוס". **רמב"ם** בפירוש המשניות מביא באופן מפורש שהלכה כמו בית דין האחרון, והמצבים שמובאים במשנה נחשבים כמומים. וז"ל "והלכה כבית דין שלאחריהם". וכן מובא **ברב עובדיה מברטנורא**. **גמרא** על אתר "ופיו דומה כשל חזיר. אמר רב פפא: לא תימא - דשפיד ופרוס, אלא כיון דפרוס - אף על גב דלא שפיד". כלומר, 'פריס' לבד נחשב כמום. נראה בהמשך בגמרא על משנה הבא הבין 'פיו שנראה כמו חזיר' שלחי העליון עודף על הלחי התחתון. **רש"י** מביא שתי פירושים לגבי פרוס ושפיד. וז"ל בד"ה לא תימא "דבעינן דומה לחזיר מכל וכל דשפיד ופריס שפיד פיו עגול פריס ששפה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות ומפי המורה איתמר לן איפכא דשפיד שלחיו העליונות הולכות ומתחדדות כשפוד". לפי פירוש הראשון 'פריס' זה כשלחי העליונה עודפת על התחתונה ויחשב כמום. לפי פירוש השני, לחי עליון שעודף נקרא 'שפיד', והגמרא לא אומרת ש'שפיד' לבד נחשב כמום ⁵⁵. **הרמב"ן** בהלכות בכורות פרק ו מפרש כמו פירוש השני של רש"י. וז"ל "פירוש שפיד חד ועשוי כשפוד. פריס ששפתו העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה". ולפי הבנתו של הבית יוסף יורה דעה סימן שט כן כתוב בעקבותיו **ברא"ש** פרק ו סימן ד. אפשר להבין את **רבינו גרשום** שפיו דומה לחזיר אינו קשור ללחי עליון שעודפת על התחתון. וז"ל "דשפיד - חד כשל חזיר. ופריס - ששפתו עקומה למעלה כחזיר". כדי להתאים פירושו להמשך הגמרא, צריך להגיד שרבינו גרשום מסכים ללחי עליון עודף על התחתון, אלא מבינו שמדובר על עקימות השפה למעלה.

משנה הבא בסוף בכורות מ' א' מביא מצב ההפוך בלי מחלוקת, כלומר, כשלחי התחתון עודף על העליון. וז"ל המשנה "ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון, ושאל ר"ג לחכמים, ואמרו: הרי זה מוס". ובגמרא "מאי תנא דקתני ומעשה? משום דתנן פיו דומה לחזיר, ופליגי רבנן עליה דרבי [אילה], וקאמרין: כי פליגי רבנן עליה דרבי [אילה] - בשפתו עליונה עודפת על התחתונה, אבל שהתחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מוס. [ע"ב] ומעשה נמי שלחי התחתון עודף על העליון, שאל רשב"ג לחכמים ואמרו: הרי זה מוס". וכן מובא **בתוספתא** בכורות ד: ד: "שפתו התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מוס רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היתה עליונה עודפת על התחתונה כשל חזיר הרי זה מוס". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** "מעשה שהלחי התחתון - משום דתנן לעיל דבפיו דומה לחזיר פליגי רבנן עליה דאילא, קמשמע לן השתא דלא פליגי רבנן עליה אלא בשפתו העליונה עודפת על התחתונה, אבל שפתו התחתונה עודפת על העליונה מודים רבנן דהוי מוס. ומעשה נמי שהלחי התחתון עודף על העליון ואמרו חכמים הרי זה מוס". כבר ראינו שלפי פשט הסוגיא וכמעט מפורש בתוספתא, שהמחלוקת שמובא בסוף העמוד בלחי עודף על עליון היא אותו מחלוקת שמובא במשנה הקודמת לגבי פיו דומה לחזיר. אפשר לפרש באופן שונה, שאין קשר בין שתי המחלוקות, ונותן פתח להגיד שפוסקים כאילא ובית דין האחרון בפיו של חזיר, ובאותו זמן כמו רבנן שעליון עודף על התחתון אינו נחשב כמום.

משנה בכורות מד א' "שפתו העליונה עודפת על התחתונה, התחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מוס". **גמרא** בכורות מ' ב' שואל שלכאורה יש סתירה בין לשתי המשניות, מוס באדם ובהמה במשנה בדף מ' ב', ומוס רק עבור כהנים במשנה בדף מד א'. תשובת הגמרא היא שעודף על ידי עצם נחשב כמום גמור באדם ובהמה, ועבודה יפסל בדיעבד. ועודף על ידי בשר בלי עצם נחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן ובהמה כשרה, ועבודתו כשר בדיעבד. חילוק הגמרא משמע בלשון המשניות, בדף מ כתוב על 'לחי' התחתון שעודף על העליון ובדף מד כתוב על 'שפתו' העליונה העודפת וכו'. וז"ל הגמרא "והא גבי אדם הוא דתנן שפתו העליונה עודפת על התחתונה, או שתחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מוס, גבי אדם הוא דכתיב *איש איש מזרע אהרן* (ויקרא כב: ד) - איש ששוה בזרעו של אהרן, אבל בבהמה לא! אמר רב פפא: לא קשיא, הא - דאית בה עצם, הא - דלית בה עצם". פירש **רש"י** ד"ה גבי אדם "כהן". ד"ה הא דאית בה עצם "אם עצם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מוס אפילו בבהמה אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מוס ולא בבהמה". פירש **רבינו גרשום** "אבל בבהמה לא הוי מומא. לא קשיא הא - דאית ביה עצם בשפתו התחתונה הוי מומא". וכן מובא **ברב עובדיה מברטנורא** על המשנה בדף מ' א' "והני מילי כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, אז הוי מוס אפילו בבהמה. אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת את העליונה, הוי מוס באדם אבל לא בבהמה".

הפיסקה של **הרמב"ם** מורכב. בהלכות המקדש פרק ז הלכה ז לגבי מומים השייכים לבהמה ואדם מביא רק שעצם לחי התחתון עודף על לחי העליון. וז"ל "מי שעצם לחי התחתון עודף על העליון כל שהוא". בפרק ח הלכה ח הרמב"ם מביא מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן, שהם שפתו העליונה עודף על התחתונה ושפתו התחתונה עודף על העליונה, לכאורה בלי העצם. וז"ל "שלשה בשפתים ואלו הן: מי ששפתו העליונה עודפת על התחתונה, מי ששפתו התחתונה עודפת על העליונה...". בהלכות איסורי מזבח פרק ב הלכה ב מביא כמום השייך לבהמה ולא לאדם כשפיו נראה כמו חזיר, כמו פירוש השני ברש"י. וז"ל "פיה דומה לשל חזיר פרוס אף על פי שאינו

⁵⁵ י"א שהמצב של לחי עודפת יותר חמור מפה עגול, אז למרות שלא מופיע בגמרא, כל שכן שלחי עליון עודפת יחשב כמום.

מחודד כשפוד". **הכסף משנה** בהל' ביאת המקדש ז: מסביר שהרמב"ם פוסק כמו אילא ובית דין האחרון ועצם לחי העליון העודף על התחתון אמור ליחשב כמום גמור באדם ובהמה. וז"ל "מי שעצם לחיו התחתון עודף על העליון – בכורות מ' א' במשנה מעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל רבן גמליאל לחכמים ואמרו הרי זה מום ובגמרא והא גבי אדם הוא דתנן וכו' איש ששוע בזרע אהרן אבל גבי בהמה לא ותירצו הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם פ"י כשהעודף הוא בלחי בעצמו בין באדם בין בבהמה הוא מום אבל כשאין עודף אלא השפה בלבד לא עצם הלחי באדם הוי מום ובבהמה אינו מום ... במשנה (דף מ') גבי מומין שמנה אילא ביבנה ואף על פי ששנינו שם שזה אחד מהמומים שאמרו לו חכמים לא שמענו את אלו הא מסיים התם במשנה שבית דין של אחריהם אמרו הרי זה מום וקיימא לן כוותיהו משום דבתראי נינהו ועוד שהסכימו לדברי אילא שהיה בקי מאד ועוד שהחכמים שלא הודו לו לא נחלקו עמו ממש אלא אמרו לא שמענו את אלו ואין לא שמענו ראייה". **רדב"ז** באותו מקום טוען שהרמב"ם פוסק נגד אילא ולחי עליונה עודפת על התחתונה אינו מום עבור בהמה. וז"ל "משום דתנן ופיו דומה לשל חזיר ופליגי רבנן עליה דרבי וקאמרי כי פליגי עליה דרבי בשפתו העליונה עודפת על התחתונה, אבל אם התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום ומעשה נמי וכו'. ומסתברא דעל כרחך לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא בבהמה אבל באדם מודים דהוי מום בין שיש בו עצם בין שאין בו עצם והרי הוא בכלל שפתו העליונה עודפת על התחתונה השנוי (מד א') גבי מומין המיוחדים באדם". דעתו של הרדב"ז לא מובנת, משום בהל' איסורי מזבח ב:ב מפרש שהרמב"ם פוסק כאילא ובית דין האחרון. חייבים להסבירו שלדעתו 'פיו דומה לחזיר' אינו קשור ללחי עליונה עודף על התחתונה⁵⁶.

סעיף ד מי שפיו נבלם פסול לעבודה לעבודתו נפסלה בדיעבד. יש מפרשים נבלם

כסתום ויש מפרשים כנפוח. רק אם נבלם מחמת העצם או עצמו יחשב כמום.

מי שפיו נבלם פסול לעבודה לעבודתו נפסלה בדיעבד תוספתא בכורות פרק ד הלכה ד מביא מום של פה בלום שבגיני שוחטים בכור, "פיו בלום ... מחמת עצמו ישחט מחמת הרוח לא ישחט". נמצא חילוק בין בלום שבא מחמת עצמו שנחשב כמום, ושבא מחמת הרוח שאינו מום. גמרא בכורות מ' ב' מביא את התוספתא עם לשון קצת שונה. וז"ל הגמרא "תנו רבנן: פיו בלום ורגליו מבולמות, מחמת הרוח - אינו מום, מחמת העצם - הרי זה מום". רש"י מציע מספר פירושים, שפיו קצר וצר שהלחיים לא נפתחות באותו מידה שהשפתיים נפתחות, וגם מציע פירוש של בלום הוא נפוח. בנוסף, מובא שתי לשונות לגבי המצב שאינו מום, מחמת הרוח או מחמת הריוח. וז"ל בד"ה בלום "קצר". ד"ה ואם מחמת העצם "שהשפתיים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפותחן דכי אכיל או פעי מרחיב השפתיים ונראה העצם כנוד הרי זה מום ... והמורה גריס מחמת הרוח ופירושה כדפרישנא אבל לתקן הלשון אין יכולת ואיכא דגרסי מחמת הריוח כדפרישנא. לשון אחר פיו בלום נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת דיצא אינו מום דהדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר הרי זה מום ובתוספתא דבכורות (פ"ד) מצאנו מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו הרי זה מום". רש"י חולין קז ב' ד"ה בלם, מפרש בלום שהפה סגור ורק אפשר לפתחו מעט. וז"ל "כמו (בכורות דף מ:) פיו בלום גבי מומין של בכור שפיו סגור שאין יכול לפותחו אלא מעט". רבינו גרשום על אתר בבכורות מפרש בלום שהפה דחוק הרבה מחמת מבנה העצמות. וז"ל "פיו בלום - דחוק הרבה. אם מחמת הריוח - כלומר אם הוא בלום מחמת שאינו מרויחו אינו מום. אם בלום מחמת העצם - שהעצם דחוק הרבה ומחמת כן אינו יכול לפתחו הוי מום". תוספות ד"ה פיו בלום, מסביר שפירוש הראשון של רש"י (קצר) שפיו בלום הוא נסתם. וז"ל "פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' בלשון ראשון שפירש ובלום קצר דבלום הוא לשון סתימה כמו חוטמו בלום דלקמן דף מג ב' דפירושו נקביו סתומין כדפי' לקמן בקונטרס וכמו בולם עצמו בשעת מריבה חולין פט א"י⁵⁷. וכן נמצא ברא"ש בכורות פרק ו סימן ה. יוצא לפי הפירוש שפיו קצר וצר, נחשב כמום אם הפה נפתח כרגיל אבל הלחיים כמעט סתומות. אבל, אם אין ריוח

⁵⁶ לקוטי הלכות למרן החפץ חיים עין משפט אות ק שלפי הרמב"ם שפה עליונה עודף על התחתון יחשב כמום בבהמה גם בלי עצם, והטור מצריך עצם ליחשב כמום בבהמה. חז"א בכורות כה:טז מבין שלפי הרמב"ם שכל הבעיה של עליון העודף על תחתון היא לא משום שינוי אלא משום שנראה כמו חזיר. ומשום זה, באדם עליון עודף על התחתון תמיד יחשב כאינו שוה לזרעו של אהרן, גם כשקיים עצם. ובבהמה יחשב כמום רק כשיש עצם.

⁵⁷ בשיטה מקובצת כתב יד, צאן קדשים וחק נתן מוסיפים ללשון תוספות "ונראה כלשון ראשון ...", כלומר שתוספות מסכים שבלום הוא סתום.

בלחיים ובשפתיים אז אינו מום ולחלופין. לפי הפירוש שפיו נפוח, לא יחשב כמום אם נעשה ככה משום הרוח.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מפרש את המום כפיו נבלם, ואם נעשה ככה משום מבנה גופו יחשב כמום ואם נעשה על ידי הרוח אינו מום. וז"ל "מי שפיו נבלם מחמת גופו וברייתו, אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מום". מפרש **כסף משנה** "בכורות מ' ב' תנו רבנן פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם הרי זה מום ופירש"י בלום נפוח וכו' ובתוספתא אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו הרי זה מום פ"י מחמת עצמו מחמת גופו וברייתו כלומר שהיה כך מעצמו מתחלת ברייתו". מהר"י **קורקוס** מבסס הרמב"ם על התוספתא ומסביר דעתו דומה לפירושו ראשון של רש"י ותוספות, סתום. וז"ל "כתב רש"י שבתוספתא דבכורות שנינו אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו הרי זה מום ע"כ. ונראה שעל גרסא זו של התוספתא סמך רבנו כי פירוש מחמת עצמו בסבת גופו וברייתו שכך היה מעצמו מתחלת ברייתו בלי סבה מקרית אבל אם נבלם מחמת רוח שנפח בו ובלם פיו אי נמי שנכנס בו רוח ומחמת כל נבלם אינו מום. ופירוש בלום לדעת רבנו אפשר שסובר דהיינו קצר שאינו יכול לפתחו כפירוש ראשון של רש"י, וכן כתב בתוספות שכן הוא פירוש בלום בכל מקום סתום". **רדב"ז** גם מבסס את הרמב"ם על התוספתא, אבל טוען שהוא חולק על רש"י בענין מחמת עצם. וז"ל "מי שפיו בלום וכו' – כך שנינו בתוספתא מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו הרי זה מום. והיינו נמי הא דתניא הכא (בכורות מ' ב') מחמת העצם הרי זה מום, כלומר מחמת עצם ברייתו. ודלא כפירוש רש"י שכתב מחמת העצם שעבה ביותר. ומשמע לפי פירושו שאם נבלם מחמת בשר דלא הוי מום וקשה דאם כן ליפלוג וליתני בדידיה, אם מחמת הבשר אין זה מום וכל שכן מחמת הרוח. אלא ודאי בין מחמת עצם בין מחמת בשר אם הוא מעצם ברייתו הוי מום, מחמת הרוח לא הוי מום".

סעיף ה' מי שניטל ממנו רובו של חלק המדבר של לשונו פסול לעבודה ועובדתו בדיעבד נפסלה.

מי שניטל ממנו רובו של חלק המדבר של לשונו פסול לעבודה ועובדתו בדיעבד נפסלה משנה בכורות מ' א' מובא ניטל רוב החלק המדבר מלשונו כאחד משלושת המומים לפי שיטת אילא, שבית דין אחריהם הסכים לו. "מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים, ועוד ג' הוסיף, אמרו לו: לא שמענו אלא את אלו. ... ושניטל רוב המדבר בלשונו. ב"ד של אחריהן אמרו: הרי זה מום". פירש **רש"י** ד"ה רוב המדבר "היינו קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו". וכן מפרש **ר' עובדיה מברטנורא**. **גמרא** בכורות מ' א' מביא שחלוקת אם נחשב כמום אם ניטל רוב הלשון או כדי ליחשב כמום צריך שחסר רוב החלק המדבר, כמו שמופיע במשנה. וז"ל הגמרא "ושניטל רוב המדבר שבלשונו. מתני' מני? רבי יהודה היא, דתניא ואת שניטל רוב הלשון, רבי יהודה אומר: רוב המדבר של לשונו". אותו מחלוקת מובא בגמרא קידושים כה א' "והתניא: על לשונו! ועוד תניא: ושניטל רוב הלשון, רבי אומר: רוב המדבר שבלשונו". ופירש **רש"י** ד"ה שניטל רוב הלשון "לענין מומי בכור שנו בבכורות". ד"ה רוב המדבר "ממקום פרישת דיבוקו ולמעלה קרי מדבר אף על גב דדיבור בבהמה לא שייכא קרי ליה מדבר הואיל והוא המדבר בלשון האדם".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז כותב את לשון המשנה "מי שניטל רוב המדבר של לשונו". מהר"י **קורקוס** מפרש הרמב"ם דומה לרש"י, וז"ל "מי שנטל וכו' – בכורות מ' א' במשנה. ופירוש מדבר שבלשונו היינו מה שאינו דבוק למלקוחיו. ואם ניטל הרוב מאותו המדבר הוא מום. ותפס רבנו סתם משנה וכבית דין אחריהם שאמרו כן". **רדב"ז** מחמיר משום שמפרש את חלק המדבר כסוף הלשון. וז"ל ויש לפרש לפי שעיקר הדיבור תלוי בסוף הלשון ואם נטל רוב המדבר, רצה לומר רוב אותו שהדיבור תלוי בו דהיינו רוב סוף הלשון. ואפשר שלזה נתכוון רש"י דבזמן דקצת הלשון אינו דבוק במלקוחיים אין לו כח להוציא כל דיבור והיינו שנטל רוב המדבר שבלשונו".

סעיף ו' מי שפיו רפוי ורירי יורד מפיו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שפיו רפוי ורירי יורד מפיו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה גמרא בכורות מג' ב' מביא מום בשם זבלגן שהוא נזילת מים מאחד האיברים ונחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן ולפי רבי יהודה פסול משום מראית העין. וז"ל הגמרא "א"ר יוחנן: הקרחנין והננסין והזבלגנין – פסולין,

לפי שאינן שוה בזרעו של אהרן ... זבלגנין איצטריך ליה לאשמועין, ומהו דתימא משום מראית העין. והא כל היכא דאיכא משום מראית העין איתנא קתני ... מהו דתימא: תני חדא – והוא הדין לכולהו; והא כל היכא דאיכא מיהדר ומיתנא, קא הדר ותני: ... אלא לאפוקי מהא דתניא, דתניא: הקרחנין והננסין והזבלגנין – כשרים, ולא אמרו פסול אלא משום מראית העין. מאן האי תנא? ר' יהודה היא, דתניא, ר' יהודה אומר: הכהנים – לרבות הקרחנין. קיים שתי דעות עיקריות לגבי זהות האיבר שנוזל. **רש"י** מפרש שמדובר על זליגת מים מהעיניים, וז"ל בד"ה זבלגנין "שעיניהם זבות וזולגות מים". וכן מפרש **רבינו גרשום** בלשון ראשון. בנוסף, מובא פירוש שמדובר על ריר, כמובן ריר הפה. וז"ל "והזבלגנין. איכא דאמרי שיש לפלוג בעינו. וא"ד שיוצא ריר". **ערוך** ערך זבלגן מציע אותם שתי פירושים. וז"ל "ובבכורות ריש גמרא דפרק מומין אלו אמר רבי יוחנן ... והזבלגנין פסולין פירוש מי שיש לו לפלוג בעינו איכא דאמרי שיוצא ריר". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ח פוסל משוסך שאינו שווה בזרעו של אהרן מי שיוצא מפי ריר ומוסיף שפיו רפה. וז"ל "מי שפיו רפוי וריר יורד מפיו". מפרש **הכסף משנה** שמקור הרמב"ם הוא הזבלגן לפי פירוש השני של הערוך. וז"ל "מי שפיו רפוי וריר יורד מפיו. בכורות דף מג ב' אמר רבי יוחנן וכו' הזבלגנין פסולין ופירוש רבינו כפירוש שני דערוך". וכן מובא במהר"י **קורקוס** "ודין מי שפיו רפוי נראה שכתב כן מזבלגנין שהזכירו בבכורות מג ב'. וכתב בערוך פירוש מי שיש לו לפלוג בעינו ויש אומרים מי שריר יורד. ורבנו תפס כפירוש שני דאילו פירוש ראשון כבר נכלל לרבנו בזולפות כאשר נתבאר"⁵⁸.

סעיף ז מי שנפל ממנו שיניו פסול לעבודה מדרבנן משום מראית העין ואם עבד אינו לוקה ועבודתו בדיעבד כשר.

מי שנפל ממנו שיניו פסול לעבודה מדרבנן משום מראית העין ואם עבד אינו לוקה ועבודתו בדיעבד כשר משנה בכורות מד א' "ושנשרו שיניו – פסול מפני מראית העין". **שיטה מקובצת** בכורות מד א' אות ח' משנה את גירסת המשנה וכן נמצא בספרי משניות "ושנטלו שיניו". **תוספות** בכורות לו א' ד"ה מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינן חוזרין, לומד שאיבוד של שן אחד אינו מספיק לפסול כהן. וז"ל " ואפילו גבי אדם לא מיפסל בשן אחד". וכן משמע מלשון המשנה שכתוב בלשון רבים "ושנשרו שיניו". אינו מבורר כמה שיניים חסרים כן פוסל. **גמרא** בהתחלת פרק מומין אלו בכורות מג ב' מסביר שדבר שפוסל משום מראית עין אינו מבטל מצוה מן התורה, ועבור דבר שאינו שווה בזרעו של אהרן מבטל עשה מדאורייתא ולפי הרמב"ם לוקה. וז"ל הגמרא "מאי איכא בין מומא לשאינו שווה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא – מחיל עבודה, דכתיב מום בו ולא יחלל, שאינו שווה בזרעו של אהרן – לא מחיל עבודה. מאי איכא בין שאינו שווה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה". **רש"י** מפרש ש'מראית העין' נפסל משום שהם מאוסים. וז"ל בד"ה משום מראית העין "כגון הנך דקחשיב במתני' משום מראית העין שמאוסין לראות כגון שנשרו ריסי עיניו ושנטלו שיניו". עשה "מי שאינו שווה בזרעו של אהרן עובר בעשה אם עבד דהכי משמע השוה בזרע אהרן הוי כהן ויעבוד שאינו שווה לא יעבוד ולאו הבא מכלל עשה עשה". אפשר להגיד שלפי **רש"י** כהן נפסלת כאשר הוא נראה מאוס ודוחה, ולפי זה אפשר להגיד כמה שיניים חסרים פוסל והאם שיניים תותבות או שתילים מכשירו. התחלת והמשך **תוספות** בכורות לו א' באותו ד"ה תוספות מסביר למה נפילת שיניים אינו נחשב כדבר שאינו שווה בזרעו של אהרן, אלא נחשב כ'מראית העין' שנראה כמו דבר שאינו שווה בזרעו של אהרן, פירוש דומה למושג של מראית עין בשאר מקומות⁵⁹. לא ברור אם תוספות יחלק על **רש"י**

⁵⁸ ראוי לציין, לא ברור שלא יחשב כבעל מום מי שיוצא ממנו ריר הפה לפי **רש"י**. כלומר, האם **רש"י** והרמב"ם חולקים לגבי מה נחשב כמום או רק מחלקים לגבי פירוש הגמרא.

⁵⁹ הובא פירושו ל תוספות לפי מהר"ט אלגזי על הלכות בכורות נב:ג. וז"ל "ולענ"ד דמה שכתוב התוספות משום מראית העין דאינו שווה בזרעו של אהרן, לאו למימר דהא דנשרו שיניו חשוב כדבר דאינו שווה בזרעו של אהרן, דהא במתניתין דנשרו שיניו [מד א'] קתני מפני מראית העין, ואמרינן לקמן [מג ב'] מאי איכא בין שאינו שווה בזרעו של אהרן למראית העין, אלא כוונת התוספות להגדיל קושיא, לומר דמלבד דנפלו שיניו לא הוי מום כלל מן התורה, יתר על כן הא דאסרו מדרבנן מפני מראית העין לאו משום דנראה כמום ויבוא להתיר במום גמור, דפשיטא דליכא למגזר משום מום גמור, אלא משום דנראה שאסור מפני שאינו שווה בזרעו של אהרן, ומפני שלא יבוא להתיר בדבר שאינו שווה בזרעו של אהרן אסרו זה דנפלו שיניו, באופן דכל כך קל הוא הא דנפלו שיניו דאפילו משום גזירת מום גמור ליכא למגזר ...

בענין מאפייני הפסול. וז"ל "ואם תאמר ומאי טעמא לא הוי הכא מומא כשנפלה שינו כיון דחשיב מום שבגלוי ואינו חוזר דלקמן בפרק מומין אלו (דף מד.) לא פסלינן ניטלו שינוי גבי אדם אלא משום מראית העין דאינו שוה בזרעו של אהרן מכלל דבבהמה כשר ... ויש לומר דשאני גבי עבד דגלי קרא אבל הכא שכך דרך שהשינים נופלות מחמת זקנה לא הוי כעין פסח ועור ומיהו צריך טעם אחר דה"נ עיניו מחמת זקנה וא"ת מאי שנא דהכהו על אזנו וחרשו חשיב מום התם ועבד יוצא לחירות דהוי מום שבגלוי ואינו חוזר ולקמן בפרק אלו מומין (דף מה:) תנן חרש שוטה (וקטן) פסולין באדם וכשרין בבהמה באדם לא מיפסלי אלא משום דאינו שוה בזרעו של אהרן כדמפרש לקמן בין חרש בידי אדם לחרש בידי שמים וי"ל דגבי עבד גלי רחמנא דבדבר קל חשיב מום לצאת בו לחירות שמשחרר בשינו". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יז "ואלו פסלו מפני מראית העין ... ומי שניטלו שיניו".

לפי הבנתו של תוספות שמדובר ב'מראית עין' רגיל ברור שמדובר על פסול דרבנן, כמו כל מראית עין. לפי הבנתו של רש"י, ש'מראית עין' פירושו מאוס, יותר מסתברא שמדובר בפסול דרבנן. וכן כתוב במפרשי הספרא נדבה פרק ו הלכה א על שיטת רבי יהודה שקרחת פסול משום מראית עין (עיין סימן כג סעיף ה), שפסול משום 'מראית עין' היינו מדרבנן. וז"ל הר"ש **משאנך** "בכורות מג ב' מפרש דר' יודא מכשיר קרחיים דאורייתא ולא אמרו פסולים אלא משום מראית עין". וכן נמתא **בראב"ד** על אתר "בכורות מג ב' ומפרש התם כשר מן התורה אלא שאמרו פסול מפני מראית העין".

סימן כט מומים בבטן ובגב

סעיף א יש שלושה מומים בבטן, מי שדדיו שוכבים כמו אשה, מי שטיבורו יוצא, ומי שכריסו נפוחה. כולם אינם שווים לזרעו של אהרן ופוסל כהן לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה.

יש שלושה מומים בבטן מי שדדיו שוכבים כמו אשה משנה בכורות מד ב' "דדין שוכבין כשל אשה, כריסו צבה, טיבורו יוצא". **רש"י** מפרש שבעית הדדין היא גדלם. וז"ל בד"ה דדין שוכבין "גדולים". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש שמחמת גודלם הם שוכבים כמו אצל אשה. וז"ל "דדיו שוכבים - גדולים עד שנראים שוכבים כדדי אשה".

מי שכריסו נפוחה ראינו במשנה מום 'כריסו צבה', ולא מפורש צבה. **רמב"ם** בפירוש המשניות "כריסו צבה, בטנו גדולה עד שתהא בטנו בולטת לחוץ". **במדבר** ה:כא מתואר מה קורה לאשה שזינתה אחרי ששותה מי המארים "והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נפלת ואת בטנך צבה". **אונקלוס** מתרגם 'בטנך צבה' כ"מעכי נפחין". **רש"י** על התורה מביא את התרגום, וז"ל "צבה - כתרגומו נפוחה". כלומר, צבה היא נפוחה. מתוך סוגיית הגמרא בכורות מד ב' מביא שתי מצבים שעלולים להביא לכריסה צבה, עצירת השתנה ובליעת עלוקה. וז"ל הגמרא "ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין, ונמצא כריסו צבה ... ותיפוק לי משום עלקא בשותת". פירש **רש"י** ד"ה ותיפוק לי משום עלקא - דקתני לעיל שבקש להשתין ולא השתין ונמצא כריסו צבה ממאי דמשום המתנה הוה ליה דלמא עלקא שתה שקורין שנשוא"ה לפיכך צבה כריסו". ד"ה בשותת "שאינו יכול להטיל מים יפה לאחר כן אלא שותת טיפין טיפין דודאי מחמת עיכוב שתן הוה ליה". **רבינו גרשום** כותב במפורש שמדובר בנפיחת הבטן, וז"ל "ונמצא כריסו צבה - נפוח". ובהמשך פירושו "ותיפוק ליה משום עלקה - כלומר דהאי דכריסו צבה לאו מחמת שתן הוא אלא משום דשתה עלקה. בשותת - מים דאי שתה עלקה לא הוה שותת". ברור שמדובר על נפיחת הבטן על ידי גורם חיצוני ולא על כהן שמן. הגמרא מתארת מצבים שמנפח הכריס, ואם כהן שמן היה נחשב כצבה, אז הגמרא היה אומרת. אדרבה, משמע מתוך הש"ס שכהן שמן כשר. זאת ועוד, לא מתקבל על הדעת שקללת 'בטנך צבה' מתכוון להשמנה. מה שלא ברור הוא איזה גורמים נוספים לכריסו צבה קיימים מעבר למה שמופיע בגמרא.

מי שטיבורו יוצא רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שמדובר במשהו שלא נדיר, אלא נמצא אצל מיעוט אנשים, ובכל זאת נחשב כמום. "ורוב בני אדם מקום הטבור שלהם כעין שקע על פני בטן, ויש בני אדם שהטבור שלהם בולט על פני הבטן כעין תבלול, וזהו הנקרא טבורו יוצא והוא מום".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ט "שלשה בבטן ואלו הן: מי שכריסו צבה, מי שטיבורו יוצא ואינו שוקע כשאר בני אדם, מי שדדיו שוכבין על בטנו כדדי אשה". **רדב"ז** מסביר למה סדר הרמב"ם שונה מסדר המשנה. וז"ל "במשנה בכורות מד ב' דדין שוכבים כשל אשה כרסו צבה טבורו יוצא. והא דלא תני להו כסדרא דמתניתין משום דכתב שלשה בבטן וכרסו צבה וטבורו יוצא הם בבטן ממש, אבל דדין שוכבין אין זה מוס בבטן ממש אלא שהדין שוכבין על הבטן ומשום הכי כתב להו בסוף".

סעיף ב' יש שלושה מומים בגב, שדרה עקומה, חוליה של השדרה שאינו במקומו וגיבן. כולם אינם שווים לזרעו של אהרן ופוסל כהן לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה. לדעת תוספות יתכן שחוליה של השדרה שאינה במקומה נחשב כמום גמור ומי שיש לו עבודתו נפסלת בדיעבד.

יש שלושה מומים בגב, שדרה עקומה ספרא אמור פרשתא ג הלכה יב רבי חנינא בן אנטיגנוס חולק על החכמים וסובר שמי שיש לו שתי גבים או שדראות יחשב כמום 'גבן' שכתוב בתורה (ויקרא כא: כ). וז"ל הספרא "גבן שיש לו שני גבינים, אין לו גבינים או אין לו אלא גבין אחד, זהו גבן האמור בתורה, רבי דוסא אומר כל שגביניו שוכבים, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כל שיש לו שתי גבים ושתי שדראות". אותו מחלוקת מובא **במשנה** בכורות מג ב' "אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד - זהו גבן האמור בתורה. רבי דוסא אומר: שגבינין שוכבין, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: שיש לו שני גבין ושתי שדראות". **הגמרא** על אתר סובר שאי אפשר לחיות עם שתי גבינים או שתי שדראות, ומגיע למסקנה שמדובר על שדרה עקומה. וז"ל הגמרא "רבי דוסא אומר כו'. למימרא דחיי? והא איתמר המפלת בריה שיש לה שני גבין ושתי שדראות, ואמר רב, באשה - אינו וולד, בבהמה - אסור באכילה! כבר רמא ניהליה רב שימי בר חייא לרב, וא"ל: שימי את! אלא בששדרתו עקומה". פירש **רש"י** ד"ה למימרא דחיי "מי שיש לו ב' גבין ושתי שדראות דפסיל ר' חנינא בן אנטיגנוס". ד"ה אסור באכילה "כנבילה דנפל הוא וכמת דמי ולא מהניא ליה שחיטה". ד"ה שימי את "חכם גדול כמותך אינו יודע לתרץ מתני' דמשמע חיי לאו בשני גבין ממש קאמר אלא ששדרתו עקומה ומיחזי כגבין ושדראות הרבה וכי קאמינא אנא בשני גבין ממש". מפרש **רבינו גרשום** "באשה אינו ולד - דלא חיי. בששדרתו עקומה דמיתחזיא כשתי שדרות - והיינו דקאמר ר' חנינא כל שיש בו ב' גבין וב' שדרות הוי מום אבל ב' שדרות ממש לא". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש שגם לפי החכמים שדרה עקומה נחשבת כמום, אלא חולקים על פרשנות הפסוק. וז"ל "מי שיש לו שני גבים ושתי שדראות - לא שיש לו שני גבים ממש, דההוא לא חיי. אלא כגון ששדרתו עקומה ומיחזי כגבין ושדראות הרבה. וכולי עלמא מודו דכל הני מומי דחשיבי הני תנאי הוי מום, ומשמעות דורשים לבד איכא בינייהו, דכל חד סבר שהמום שהוא מונה הוא גבן האמור בתורה". וכן נמצא יותר מתומצת בפירוש של **הרמב"ם** על המשנה "וענין שני גבין, שיהא גבו כעין שני דפין כאלו הן שני גבין ובכל גב מהן חוט שדרה. ואין ר' דוסא ותנא קמא ור' חנינא בן אנטיגנוס חלוקין אם אלו מומין או שאינן מומין, אלא הכל מודים שהן מומין, ומחלוקתם היא אי זה משלש מומין אלו הוא גבן האמור בתורה".

חוליה של השדרה שאינו במקומו וגיבן משנה בכורות מג א' בריש פרקא מביא מום בשם 'חטרות' "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם. ויתר עליהן ... ובעלי חטרות - רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין". מתרגם **רש"י** ד"ה חטרות - "חלדרוב"ש", ומובא בלוע"ז **רש"י** חלדרוב"ש - גיבן⁶⁰. פירש המשניות להרמב"ם "וחטרות, שם הדבשת"⁶¹. **בגמרא** בכורות מג ב' מסביר שלפי החכמים גיבן נחשב כמום בין עם עצם וגם בלי עצם, ולפי רבי יהודה גיבן בלי עצם, לא יחשב כמום. וכן נמצא בגמרא "ובעלי חטרות ר' יהודה כו'. דאית ביה עצם כולי עלמא לא פליגי - דפסלא, כי פליגי דלית ביה עצם. מר סבר: הא אינו שוה בזרעו של אהרן, ומר סבר: קרקורא דבישראל בעלמא הוא". המשך פירושו של הרמב"ם על המשנה "איך שתהיה חריגת החליות לפניו או לאחור או לאחד משני הצדדין, איזה מהם שיהיה, וכן אפילו לא חרגו החוליות אלא נהוותה נפיחות קשה בגב עד שנעשה כעין חטורת הרי זה פסול לדעת חכמים. וכן הלכה". וכן מובא ברב **עובדיה מברטנורא** "ובעלי החטורת ר' יהודה מכשיר - כשיש עצם בחטורת כולי

Hunchback⁶⁰

hump⁶¹

עלמא לא פליגי דהוה מוס. כי פליגי, בשאין בה עצם. ר' יהודה סבר חתיכת בשר בעלמא היא, ורבנן סברי, אמר קרא (ויקרא כא) **כל איש אשר בו מום מזרע אהרן**, הוה בזרעו של אהרן יעבוד, ושאינו שוה בזרעו של אהרן לא יעבוד. והלכה כחכמים.

תוספות בכורות מג א' ד"ה הא איכא יבלת, מביא שגבן שייך גם בבהמה, ולא אמור ליחשב רק כאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "וגבן לא כתיב בבהמה ואף על גב דשייך בבהמה למאן דמפרש לקמן ששדרתו עקומה ולא מוקי לה בגביני עיניו"⁶².

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה י מביא שלשה מומים של הגב כאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "שלשה בגב ואלו הן: מי ששדרתו עקומה, מי שיצאתה חוליא משדרתו בין שבלטה לחוץ או נכנסה לפנים או נטתה לצדדין וזהו בעל חטורת, מי שתפח בשר בגבו ונעשה כחטורת אף על פי שלא זזה חוליא ממקומה הרי זה מום". **כסף משנה** על אתר מפרש את הרמב"ם לפי הסוגיא, וז"ל "שלשה בגב ואלו הן מי ששדרתו עקומה. בכורות במשנה (דף מ"ג): מי שיש לו שני גבין ושתי שדראות ובגמרא למימרא דחיי והא איתמר המפלת בריה שיש לה שני גבין וכו' בששדרתו עקומה ופירש"י ומיחזי כגבין שדרות הרבה. ומה שכתוב מי שיצאה חוליה משדרתו וכו'. שם במשנה (דף מ"ג) בעלי חטורת רבי יהודה מכשיר וחכמים פוסלין וידוע דהלכה כחכמים ודברי רבינו בפירוש המשנה כמו שהם כאן. ובגמרא דאית בה עצם כולי עלמא לא פליגי דפסלא כי פליגי דלית בה עצם ורבינו נראה שמפרש דאית בה עצם היינו לומר שיש פגע בעצם כלומר שיצאה חוליא משדרתו וכו'". מהר"י **קורקוס מסביר** ששתי מומים נשענים על חטורת, אחד עם עצם ואחד בלי, וחטורת בלי עצם היא מורסא על הגב. וז"ל "שלשה בגב – בכורות מג א' במשנה ובעל חטורת, ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלים. ופירש בגמרא דאית ביה עצם כוליה עלמא לא פליגי דפסלא כי פליגי דלית בה עצם, מר סבר הא אינו שוה בזרעו של אהרן ומר סבר קרקורא דבשרא בעלמא הוא. פירוש חתיכת בשר בעלמא. ובמשנה כתב רבנו חטורת שם ידוע באי זה ענין שיהיה השמטת החוליות בין לאחריו בין לצדדיו וכן אף על פי שלא נשמטו החוליות אלא שנולדה מורסא על גבו כדמות חטורת וכו'. נמצא שהשנים נכללו בחטורת האמור במשנה ... ומכל מקום שנים הם חדא דכוליה עלמא וחדא בפלוגתא ולפיכך מנאם לשנים. ושדרתו עקומה נתבאר בכורות מג ב' על משנת שיש לו שני גבין ושתי שדראות, אמרו בגמרא תרגמה בשדרתו עקומה. פירוש כי אז נראה כמי שיש לו גבין הרבה ושדראות הרבה".

סימן ל מומים ביד

סעיף א יש שבעה מומים ביד. מום אחד שייך לאדם ובהמה הוא שבירת עצם היד, וכן עם מום זה פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסול. יש אומרים שנחשב כמום רק עם ניכר השבר עצמו ויש אומרים שנחשב כמום גם אם ניכר על חוסר יכולת היד לתפקד.

יש שבעה מומים ביד רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יז "ושבעה בידים".

מום אחד שייך לאדם ובהמה הוא שבירת עצם היד ויקרא כא: יט "או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד". מפרש **הספורנו** על אתר שמדובר על מומים שבאים מחוץ לגוף "והם מומים קורים מסבות מחוץ לגוף". **משנה** בכורות מ א' מביא מום שבר יד, אפילו שאינו ניכר, שהחכמים מסכימים לאילא. "נשבר עצם ידו ועצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר. מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים". **גמרא** מפרש שמשמעות של שבר שאינו ניכר הוא שניכר שהאיבר לא מתפקד באופן רגיל. וז"ל הגמרא "אינו ניכר מי קא הוי מומא? אמר רב פפא: אינו ניכר - מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". מפרש **רש"י** ד"ה מחמת עצמו "שאין השבר נראה אבל ניכר הוא מחמת שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכתו". **רבינו גרשום** מסביר שנחשב כמום גלוי משום שאינו מתפקד. וז"ל "אינו ניכר לחוץ מי הוי מומא מומין שבגלוי בעינן. אבל ניכר מחמת מלאכה

⁶² חז"ל בכורות כו ס"ק ה' שתוספות כתב מה שכתב לשיטת רבי חנינא, ולפי החכמים מומי הגבן נחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן. לפי חפץ חיים בליקוטי הלכות שאכן לפי תוספות גיבן יחשב כמום גמור ועבודתו פסולה בדיעבד.

- שכשהולך נראה והליכה קרי מלאכה". בע"ה נראה שתיפקוד הרגל הוא הליכה, אבל לא ברור בראשונים אם ניכר מחמת מלאכה שייך ביד או הגדרתו.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט מביא שבר יד כמום השייך לאדם ובהמה אם הוא ניכר. וז"ל "מי שנשבר עצם ידו והוא שיהיה ניכר". **כסף משנה** מפרש שניכר מחמת מלאכה בשבר יד יחשב כמום לפי רש"י ולפי הרמב"ם לא יחשב כמום. וז"ל "מי שנשבר עצם ידו וכו'". משנה שם נשבר עצם ידו או עצם רגלו אף ע"פ שאינו ניכר ובגמרא אינו ניכר מי קא הוי מומא אמר רב פפא אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכה ופירש"י מחמת עצמו שאין השבר נראה אבל ניכר הוא מחמת שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכתו עכ"ל. ונראה דביד נמי אף על פי שאין השבר נראה אם כשעושה מלאכה ניכר הוי מום ולא נקט רש"י רגל אלא משום שאין עושין בו מלאכה והוצרך לפרש דהילוכו זו היא מלאכתו ומדברי רבינו נראה דאע"פ שאינו ניכר דקתני לא קאי אלא לעצם רגלו אבל עצם ידו בעינן שיהא ניכר". גם המהר"י **קורקוס** מעלה אפשרות שלפי הרמב"ם יד שבורה שניכר על ידי מלאכה אינו נחשב כמום. וז"ל "ותירצו אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכתו. פירוש ... וכן בידו בשעה שהוא עושה בה מלאכה. ואפשר דאף על פי שאינו ניכר ארגל קאי דאילו יד ניכר מחמת עצמו הוא דמחמת מלאכתו אינו נראה". **הרדב"ז** כותב שהרמב"ם מסכים עם רש"י שניכר מחמת מלאכה נחשב כמום גם בשבירת יד. וז"ל "ולחכי נקרא מחמת מלאכה לכלול גם שבר היד שאם ניכר בשעה שעושה מלאכה בידו הוי מום ... אבל מלאכת הידים לא הוצרך לפרש כי ניכר הוא. זה למדתי מדברי רש"י".

סעיף ב יש ששה מומים ביד שאינם שווים בזרעו של אהרן ופוסל כהן לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. ביניהם, מי שיש לו אצבע יתרה או חסר אצבע. אם חתך אצבע יתרה שאין בו עצם כשר.

יש ששה מומים ביד שאינם שווים בזרעו משנה בכורות מה א' מובא שאצבע יתרה פוסל כהן, ואם אין בו עצם אפשר להכשירו ע"י חתיכת העצם. אם יש בו עצם, נחשב כאיבר והסרתו יהפך הכהן למחוסר איבר. אצבע יתרה על כל יד ורגל, לפי החכמים פסול ולפי רבי יהודה כשר. וז"ל המשנה "היתה בה יתרת וחתכה, אם יש בה עצם פסול, ואם לאו - כשר. יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע, ר' יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין". **בתוספתא** בכורות פרק ה הלכה ה מובא דעת החכמים במשנה בשם רבי יוסי, "יתרת אם יש בה עצם פסול אם לאו כשר יתיר כגון שהוא אמר אצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש ר' יהודה מכשיר ור' יוסי פוסל". **גמרא** על אתר מסביר שאצבע שיש בו עצם שחתכו עדיין פסול היא במצב שהאצבע יתרה באותו שורה של שאר האצבעות. וז"ל הגמרא "היתה בו יתרת וחתכה, אם יש בה עצם - פסול, ואם לאו - כשר. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: והוא שנספרת על גב היד". פירש רש"י ד"ה יתירה "אצבע יתירה". ד"ה אם יש בה עצם פסול "הואיל וחתכה שהרי הוא מחוסר אבר שנמצא בו ואם לאו כשר דלא חשיב אלא תלתול בעלמא". ד"ה ו' ו' כ"ד "מפרש לגבי קרא בגמרא אמאי נקט להו ומתני' לישנא דקרא נקט". ד"ה ובנספרת על גב היד "שנספרת עם שאר האצבעות שעומדת בשורתן בהיא קתני מתני' דחשיב אברי" ⁶³. **וברבינו גרשום** "ובנספרת על גב היד שעומ' בשורת האצבעות". פירוש המשניות **להרמב"ם** "ואמר כי אפילו היה שש ושש בידיו ושש ושש ברגליו אשר אין אחד מאבריו שונה מתאומו הרי הוא מום לדעת חכמים. וכן אם היה באחד מארבעת האברים שש בלבד והשאר חמש חמש אינו מום לדעת ר' יהודה". **ורב עובדיה מברטנורא** על המשנה "היתה בו יתירה - אצבע יתירה. אם יש בה עצם פסול - דהואיל וחתכה הרי הוא מחוסר אבר שנמצא בו. שש ושש עשרים וארבע - כלומר אפילו היו אצבעות ידיו ואצבעות רגליו שוין, שבכל יד ובכל רגל יש שש ושש, אפילו הכי חכמים פוסלים. וכל שכן אם היה בידו אחת חמש ובידו אחת שש, דהוי מום טפי. והלכה כחכמים".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יא מביא את דין המשנה בלי הדרישה של 'נפרסת' כדי לפסול כהן שחתך אצבע שיש בו עצם. הרב הוסיף מי שחסר אצבע, מה שלא נמצא בגמרא. וז"ל "ששה בידים ואלו הן: מי שיש בידו אצבע יתירה באצבעות ידיו אפילו היו שש ושש, ואם חתך את היתירה כשר, ואם היה בה עצם אפילו חתכה פסול, מי שחסר אצבע מידו". **כסף משנה** על אתר מבסס הרמב"ם על המשנה לגבי יתרה וחסרה נחשב כדין פשוט. בנוסף, מוסבר שהרמב"ם חולק

⁶³ התו"ט מעלה אפשרות שלפי רש"י אצבע יתרה שלא נחתך כשרה.

על רש"י בהבנת 'נפרסת', שאפילו בנפרסת נפסלה⁶⁴. וז"ל "ששה בידים ואלו הן מי שיש בידו אצבע יתירה וכו'. בכורות מה א' במשנה יתר בידיו וברגליו. ומ"ש אפילו היה שש ושש שם במשנה שש ושש כ"ד ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלין וידוע דהלכה כחכמים. ומ"ש ואם חתך את היתרת כשר ואם היה בה עצם אפי' חתכה פסול. משנה שם. ודע דבגמרא גרסינן אמר ר' יוחנן ובנספרת על גב היד ופירש"י שנספרת עם שאר האצבעות שעומדת בשורתן בההיא קתני מתניתין דחשיב אבר ולפי זה יש לתמוה למה השמיטו רבינו לכן נראה שרבינו מפרש דהכי קאמר אפילו נספרת על גב היד הוי מום ולפיכך כתב סתם לפסול. ומ"ש מי שחסר אצבעו מידו פשוט הוא". **רדב"ז** "מי שיש בידו אצבע וכו' פלוגתא דר' יהודה וחכמים (מה א') וקיימא לאן כחכמים. מי שחסר אצבע מידו – אין לך מום גדול מזה"⁶⁵.

סעיף ג מי שאצבעותיו מורכבות זו על זו או מחוברות זה לזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. לפי רש"י נפסל רק אם כל אצבעות ביד מחוברות ולפי הרמב"ם נפסל אם שתי אצבעות מחוברות אחד לשני. בעל מום יוכל ליכשר על ידי חתיכת החיבורים.

מי שאצבעותיו מורכבות או מחוברות זה לזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה ספרא אמור פרשתא ג הלכה יא לומד מריבוי בפסוק שגם חיבור האצבעות פסול. וז"ל הספרא "שבר יד אין לי אלא שנשברה ידו אצבעותיו מורכבות זו על זו או קלוטות עד הפרק כשר, למטה מן הפרק פסול, חתכה כשר מנין תלמוד לומר או שבר יד". **רבינו הלל** מפרש הספרא "קלוטות למעלה מן הפרק כשר. כלומר אי הוו דבוקות האצבעות למעלה מן הפרק ומן הפרק ולחוץ לא הוו דבוקות אלא אי אית להו חיתוכא בין אצבע לאצבע אע"ג דהוו דבוקות למעלה עד הפרק כיון דליתנהו דבוקות מן הפרק ולחוץ הוי כשר אבל כי הוו דבוקות נמי למטה מן הפרק הוי פסול וה"ת הכי קלוטות למטה מן הפרק כשר למעלה מן הפרק וחתכה כשר והכין דוקא כדנתי התם והכי נמי מיבעי למיתנא הכא קלוטות למטה מן הפרק כשר למעלה מן הפרק פסול דלמעלה מן הפרק לא מיקרי אלא בקצה האצבעות. חתכה כשר מנין תלמוד לומר או שבר – ופריך התם חתכה הא אמרת כשר והיכי מהדר אפסולה דקאמר חתכה כשר מנין ת"ל **או שבר** (ויקרא כא: יט) דמשמע או לרבות אפילו דחתכה פסול ומתרץ אלא לא חתכה מנין כלומר חתכה כשר לא חתכה מנין דפסול ת"ל או שבר".

משנה בכורות מה א' "אצבעותיו מורכבות זו על זו או קלוטות, למעלה עד הפרק – כשר, למטה מן הפרק וחתכה – כשר". **בגמרא** מובא הלימוד שנמצא בספרא "אצבעותיו מורכבות זו על גב זו או קלוטות. ת"ר: שבר יד – אין לי אלא שבר יד, אצבעות מורכבות או קלוטות למעלה מן הפרק וחתכן, והאמרת כשר! אלא: ולא חתכן, מנין – ת"ל או שבר יד". פשט 'מורכבות זו על זו' הוא כאשר הידים עומדים בכיוון אופקי האצבעות לא עומדים בשורה אופקי אלא נמצא אצבע מעל אצבע אחר בכיוון זקפי. פשט של 'קלוטות' הוא מחוברות. פירש **רש"י** שאם נפרד אצבעותיו מהקצה על הפרק השני אינו מום. וז"ל בד"ה עד הפרק "פרק האמצעי". ד"ה למטה מן הפרק "דהיינו לצד הצפורן שמחוברין כולן וחתכה שיהו מסולקים כשר". אפשר לדייק מלשונו ש יחשב כמדם רק כשמחובר כל אצבעות היד. **רבינו גרשום** "קלוטות עד הפרק. אם דבוקות הן האצבעות מפיסת יד ועד הפרק האמצעי של אצבעות כשר ואם דבוקה למטה מן הפרק וחתך הדבק כשר. למעלה מן הפרק דאמר בגמרא היינו למטה מן הפרק דאמרינן במתני'. או דמרבי כולהי הני מאו". **רמב"ם** בפירוש המשניות פוסל אם שתי אצבעות מחוברות אחד לשני. וז"ל "קלוטות עד הפרק, דבוקות עד שנעשו שתי האצבעות כאצבע אחת". פירש **רב עובדיה מברטנורא** "קלוטות – מדבוקות זו בזו. עד הפרק – האמצעי של אצבעות. למטה מן הפרק – דהיינו לצד הצפורן שמחוברים כולן. וחתכה – שיהיו מחולקים, כשר".

⁶⁴ יש אחרונים, כולל החזו"א טוענים שלפי הרמב"ם אכן נדרש אצבעות 'נפרסת' כדי לפסול חתיכת אצבע עם עצם, כמו פשט הגמרא.

⁶⁵ יש אחרונים שסוברים שלפי החכמים (ר' יוסי) אצבע יתרה אמור להיות מום גמור ופסול גם בדיעבד. קיים מחלוקת בין האחרונים אם הסרת של חלק של אבר יחשב כמדם.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יא מצריך רק שתי אצבעות מחוברות, והכשרה נעשה ע"י הפרדתם עד הפרק הכי קרובה לכף היד. וז"ל "מי ששתי אצבעות ידיו קלוטות עד למטה מן הפרק ואם חתכן והפרישן עד הפרק כשר, באי זה פרק אמרו בפרק ראשון הסמוך לכף היד, מי שאצבעותיו מורכבות זו על גבי זו". **מהר"י קורקוס** "בגמרא אמרו אצבעותיו מורכבות או קלוטות דהיינו מחוברות ולא חתכן מייטורא דאז שבר יד' דאו ריבויא הוא אבל אם חתכן מן הצפורן עד הפרק הסמוך לכף כשר. ולא עד פרק הכף עצמו, פירוש שמחבר האצבע עם הכף, שאם כך היינו כל האצבע אי נמי עד פרק הכף. אלא ודאי כדכתבינא". **רדב"ז** "קלוטות עד וכו' משנה בכורות מה א' ותניא בברייתא קלוטות למעלה מן הפרק וחתכן מנין, חתכן והא אמר כשר, אלא ולא חתכן מנין ת"ל או "שבר יד'. ולא פליגי אתנא דמתניתין אלא למעלה דברייתא היינו למטה דמתניתין, וכן כתב רש"י ז"ל, ומר קרי למטה צד אצבעות ומר קרי למעלה כשגביה ידיו. ולפיכך כתב הרב ז"ל אם היו קלוטות עד למטה מן פרק דהיינו לצד סוף האצבעות ואם הפרישן עד הפרק כשר"י⁶⁶.

סעיף ד מי שיוצא בליטה, שנקרא פיקה, מהאגודל שלו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שיוצא בליטה, שנקרא פיקה, מהאגודל שלו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מה א' מביא מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן ביד וברגל, וביניהם "פיקה יוצא מגודלו". פירש רש"י ד"ה פיקה יוצאה מגודלו "חתיכת בשר עגול כפיקה יוצאה מגודלו". **רבינו גרשום** נותן פיקה כסעיף של אצבע יתרה, וז"ל "פיקה יוצאת מגודלו. כעין אצבע יתירה". **רמב"ם** בפירוש המשניות מסבירו כבליטה או אגודל שנתעקם כשמניחים אותו. וז"ל "פיקה יוצאה מגודלו, שיבלוט משהוא מבוהן היד או הרגל, וכן גם אם נתעקם הבהן מהנחתו". משום שלא הובא במשנה תורה בסעיף של מומי האב, לא ברור אם העיקום שייך רק לרגל או גם ליד. **רב עובדיה מברטנורא** מפרש כמו רש"י "ובעל הפיקין הוא שפיקה יוצא מגודלו, חתיכת בשר עגולה כפיקה יוצאה מגודל של יד". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יא מביא מום של פיקה בלי להסבירו "מי שפיקה יוצאת מגודלו". **כסף משנה** מביא את פירוש רש"י "מי שפיקה יוצאת מגודלו. משנה שם ופירש"י פיקה חתיכת בשר עגולה כפיקה יוצאת מגודלו". **מהר"י קורקוס** מביא את פירוש רש"י והרמב"ם על המשנה.

סעיף ה שמאלי, שנקרא איטר יד ימין, פסול לעבודה. יש אומרים שעבודתו בדיעבד כשרה ויש אומרים שעבודתו בדיעבד פסולה. מי ששולט בשתי ידיו כשר לעבודה.

שמאלי, שנקרא איטר יד ימין, פסול לעבודה מי שמשמש בעיקר ביד שמאל בתנ"ך נקרא איטר יד ימין. **שופטים** ג:טו מתואר אהוד בן גרא "ויקם ה' להם מושיע את אהוד בן גרא בן הימיני איש אטר יד ימינו". כפי שנראה במקורות הבאים חז"ל והראשונים קיצרו התיאור ל"איטר". בזמננו, מי ששולט ביד שמאל נקרא "שמאלי". **משנה** בכורות מה א' מביא מחלוקת לגבי מי שמשמש בשתי ידיו, "השולט בשתי ידיו - רבי פוסל, וחכמים מכשירין". **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה ה מביא שלכל הדעות שמאלי פסול לעבודה, "איטר בין בידיו בין ברגליו פסול השולט בשתי ידיו כאחת רבי פוסל וחכמים מכשירין". התוספתא מובא **בגמרא** בכורות מה ב' "השולט בשתי ידיו. תנו רבנן: איטר בין ביד בין ברגל - פסול, השולט בשתי ידיו - רבי פוסל וחכמים מכשירין. מר סבר: כחישותא אתחלא בימין, ומר סבר: בריותא אתחלא בשמאלי". **רש"י** ד"ה איטר ברגל, מסביר שלגבי היד שמאלי נחשב כחסר יד ימין ועבודה חייבת לעשות ביד ימין. וז"ל "כך איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין זבחים כד ב"י". פירש **רבינו גרשום** "מר סבר. ר' דפוסל כחישותא אתחלא ליה בימין שהרי אין כוחה יתר משמאל והוי מום". **רב עובדיה מברטנורא** על המשנה מביא את מחלוקת רבי וחכמים, ופסוק כחכמים, "השולט בשתי ידיו רבי פוסל - דסבר

⁶⁶ קיים דיון באחרונים אם רש"י והרמב"ם חולקים לגבי כמה צריך לחתוך אצבעות מחוברות כדי להכשירו.

כחישותא אתילידא ביה בימין. וחכמים מכשירין - סברי בריאותא היא דאתילידא ליה בשמאל. והלכה כחכמים".

רמב"ן בשתי מקומות מביא מחלוקת הראשונים לגבי הגדרת פסול שמאלי. יש שמסבירים אותו כמזל שאינו שווה בזרעו של אהרן. ולפי הבנתו של רש"י, וככה מסכים הרמב"ן, ששמאלי פסול משום שאין לו יד ימין, ועבודה חייבת לעשות ביד ימין⁶⁷. יתכן שלפי רש"י והרמב"ן עבודת כהן שמאלי בדיעבד נפסל, הרי עבודתו נחשב כאילו לא נעשה ביד ימין. רמב"ן חולין צב ב' ד"ה הא דבעי "ומן הטעם הזה נחלקו רבים מחכמי הצרפתים לענין חליצה דגמירין רגל רגל ממצורע מה להלן ימין אף כאן ימין (יבמות קד א'), ואם יבם אטר יש אומרים חולץ בשמאלו שהוא ימין דבתר ידיה אזלין כתפלין, ויש אומרים תפלין שאני משום דכתיב בהו ידכה יד כהה אבל בעלמא ספיקא הוי ..., ואעפ"כ יש לחוש מדאמרין במסכת בכורות (מ"ה א') בענין מומי כהן אטר בין ביד בין ברגל פסול, ופרש"י ז"ל משום דבעינן ימין וזה אין לו ימין, והתם טעמא משום דגמר ממצורע והכא נמי לענין חליצה רגל רגל ממצורע גמירין כדאמרין בזבחים (כ"ד ב') יד יד לקמיצה רגל רגל לחליצה וזה אין לו ימין, ויש דוחים דאטר משום מום הוא נפסל כדאמרין בשולט בשתי ידיו דפליגי התם מר סבר בריותא הוא וכשר ומר סבר חלישותא הוא אבל באטר דכולי עלמא חלישותא הוא ופסול משום מום, וזו אינה תורה דאם כן ליתנייה במתניתין גבי אלו מומין כדקתני שולט בשתי ידיו, אלא שמע מינה דלאו משום מום נפסל אלא מפני שאין לו ימין הילכך גבי חליצה נמי לא חליץ, כך שמעתי וצריך עיון"⁶⁸. רמב"ן יבמות קד א' ד"ה מה להלן בימין אף כאן בימין "צריך לעיין אטר במה חולץ אי בשמאלו שהיא ימין כל אדם, או בימינו שהיא שמאל כל אדם, או אינו חולץ כלל, מצינו לענין תפלין שהן בשמאל שהאטר מניח בשמאלו שהיא ימין כל אדם ... וגבי כהן תנן בבכורות (מ"ה א') השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין ותנו רבנן אטר בין ביד בין ברגל פסול, ויש מפרשים דהתם לאו משום דבעינן עבודה בימין והאי לית ליה ימין, אלא משום דכחישותא אתחילא ליה בימין, ואף על גב דשולט בשתי ידיו כשר התם משום דבריותא אתחילא ליה בשמאל, אבל אטר כחישותא היא ודאי, ורש"י ז"ל פי' שם משום דבעינן עבודה בימין מדאמרין דזבחים (כ"ד ב') יד יד לקמיצה רגל רגל לחליצה אוזן אוזן לרציעה וזה שהוא אטר אין לו ימין, ומסתייע האי פירושו מדתנן במתניתין דאלו מומין שולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין ולא תנן אטר פסול לדברי הכל אלמא אינו פוסל משום מום דלאו כחישותא ולא בריותא אית להו טפי משאר אינשי אלא משום שאין לו ימין הוא פסול". וכן נמצא ב**רשב"א** חולין צב ב' ד"ה אית ליה "מדתניא במסכת בכורות (מה ב') בענין מומי כהן אטר בין ביד בין ברגל פסול, ופרש"י ז"ל משום דבעינן ימין וזה אין לו ימין והתם טעמא משום דגמר ממצורע וה"נ לענין חליצה רגל רגל ממצורע גמירין כדאמרין בזבחים (כד ב') יד יד לקמיצה רגל רגל לחליצה וזה אין לו ימין, וי"א דכהן אטר שהוא פסול לאו משום דבעינן עבודה בימין והאי לית ליה ימין אלא משום מום וכדתנן התם בבכורות השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין מר סבר בריותא הוא וכשר ומר סבר חלישותא הוא אבל אטר דכ"ע הוא ופסול משום מום, וכתב הרמב"ן ז"ל וזו אינה תורה דאם כן במתניתין דבכורות דפליגי בה רבי ורבנן בשולט בשתי ידיו ליתני אטר פסול לדברי הכל אלא שמע מינה דלאו משום מום נפסל דהא לית ליה כחישותא ובריותא טפי משאר אינשי אלא ודאי משמע דמפני שאין לו ימין". וכן כתוב ב**ר"ן** בחולין ל' א' מדפי הרי"ף ד"ה ומקשו "אלא דאיכא ספיקא אחריתי במילתא מדתנא בבכורות בסוף פרק מומין אלו [דף מה ב'] תנו רבנן אטר בין ביד בין ברגל פסול ופרש"י ז"ל ... וזה אין לו ימין וכי תימא א"כ תינח אטר ביד ... וכן דעת הרמב"ן ז"ל אבל אחרים אומרים דאטר משום מום הוא נפסל כדאמרין בשולט בשתי ידיו דפליגי תנאי התם דמר סבר בריאותא הוא וכשר ומ"ס חלישותא הוא ופסול אבל אטר לכ"ע חלישותא הוא ופסול משום מום ולא מפני שאין לו ימין".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יא מביא את דין של כהן שמאלי, ולפי מיקומו ולשונו של הרמב"ם נחשב שאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "מי שהוא אטר יד ימינו, ואם היה שולט בשתי ידיו כשר".

⁶⁷ חז"א בכורות כו"ג טוען ששיטת רש"י עצמו שאטר נחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן.

⁶⁸ ניתן לשאול נגד נימוקו של הרמב"ן, אטר אכן לא נמצא במשנה בבכורות אבל כן נמצא בתוספתא בכורות שמביא מספר מומים שאינם נמצאים במשנה.

נכון לעכשיו, הגדרה ופסיקה מי נחשב כשמאלי בעיקר מתעסק בענין הנחת תפילין וראינו שיש גם משמעות עבור חליצה. למרות שקיים הגיון מסויים ששמאלי עבור תפילין יחשב כשמאלי עבור כהונה, הדבר לא הכרחי ויצטרך פסיקה של מורי הוראה מובהקים ⁶⁹. לגבי הלכות חליצה עיין טור ושולחן ערוך אבן העזר ס' קסט סעיף כה מובא מספר דעות ⁷⁰.

סימן לא מומים בשוק ורגל

סעיף א יש עשרים מומים בשוק ורגל. לפי הרמב"ם חמישה מומים פוסל כהן ועבודתו נפסלה וחמישה עשר מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד.

עשרים מומים שייכים לשוק ורגל רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט מביא את רשימת מומים בידים ורגליים שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ששה בידים וברגלים". ברשימת הרמב"ם רק מום אחד שייך לידים, דהיינו יד שבור, נמצא שישנו חמשה מומים גמורים ששייכים לשוק ורגל. בפרק ח הלכה יג מובא ברמב"ם רשימת מומים בשוקיים ורגליים שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "חמישה עשר בשוקים וברגלים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ועשרים ברגלים".

סעיף ב מי שאינו הולך ככל אדם, דהיינו חגיר, משום שנשמט ירכו באופן קבוע או זמני או מי שרגל אחד ארוך מהשני, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד.

מי שאינו הולך ככל אדם, דהיינו חגיר ⁷¹, משום שנשמט ירכו באופן קבוע או זמני או מי שרגל אחד ארוך מהשני, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד ויקרא כא: יז-יח "דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו. כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע". נראה שמום פסח ושרוע שייכים לרגליים. **אונקלוס** תרגם "ארי כל גבר דביה מומא לא יקרב גבר עויר או חגיר או חרים או שריע". בתרגום **יונתן בן עוזיאל** שרוע מוסבר כהשמטת הירך, וז"ל "ארום כל גבר דביה מומא לא יקרב ... או דחגיר ... או דמישתמיט יריכיה". פירש **רש"י** ד"ה שרוע "שאחד מאיבריו גדול מחברו, עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שוקו אחת ארוכה מחברתה". וכן נמצא בתורה מומי בהמה השייכים לשוק. **ויקרא** כב: כג "ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה". פירש **רש"י** ד"ה שרוע "אבר גדול מחבירו". התרגומים מביאים פירושים אחרים. 'קלוט' הוא מום ששייך בבהמה ולא באדם.

ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז דורש את 'פסח'. וז"ל הספרא "פסח בין חגר בשתי רגליו בין חגיר ברגלו אחת רגלו חלולה ועקומה ודומה למגל מנין תלמוד לומר פסח". הלכה ט בדרשה עבור שרוע "שרוע שנשמטה ירכו, פיקח יוצא מגודלו, עקיבו יוצא לאחוריו, פרסתו רחבה כשל אווז מנין תלמוד לומר או איש". וכן נדרש בפרשת אמור פרק ז הלכה ו "שרוע שנשמטה ירכו". **ר"ש משאנץ** מפרש את המלה שרוע "כמו סרוח לשון יתיר, כמו *סרת העודף* שנשתרבה ידו וארוכה מחברתה". וכן מוסבר **בראב"ד** "שרוע שנשתרבה ירכו, פירוש שרוע כמו סרוח והוא משורש *סרת העודף* לשון יתיר, רצה לומר שירכו אחת ארוכה מחברתה". מפרש **רבינו הלל** "דהיינו דשף מדוכתיה דהיינו דשף אסיתא מבוכנא דירך ומושך ברגלו ואינו יכול לילך כדרך כל אדם" ⁷².

⁶⁹ דוגמא להתייחסות של מורה הוראה מובהק - מסופר שהיה מגיע לרב מרדכי אליהו זי"ע כהן שמאלי לגבי שאלה על איזה יד להניח תפילין, הרב היה בודק אם יש איזה פעולה שנעשה ביד ימינו של אותו בחור, וכמעט תמיד הרב היה מורה לבחור להניח תפילין על יד שמאל (כמו ימיני) כדי כשיגיע עת רצון יוכל לעבוד במקדש. עוד דוגמא - רב וואזנר בשבט הלוי ח"ד ס' ו' לגבי הנחת תפילין מגדיר כשולט בשתי ידיו מי שיש כח רגיל ביד ימין אבל יש יותר כח ביד שמאל.

⁷⁰ חזו"א בכורות כו"ג שלפי הטור אבה"ע קסט איטר חולץ בימין שלו, דהיינו שמאל. לפי זה עבודת שמאלי שנעשה ביד שמאל (ימין שלו) יהיה כשר בדיעבד. ראוי לציין, ששיטת הטור לא מובא להלכה בשולחן ערוך.

⁷¹ *Lame בלע"ז*

⁷² יש שמפרשים שרוע לפי הפסוק בישעיהו כח: כ "כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס".

משנה מ א' מביא מומים בשוק שמתירים בהם בכור בהמה. חלק מאותם מומים שייכים באדם ופוסלים כהן. כתוב במשנה "והשחול והכסול. איזהו שחול - שנשמטה ירכו, וכסול - שאחת מיריכיים גבוהות". **גמרא** על אתר "והשחול והכסול וכו': ת"ר: איזהו כסול ואיזהו שחול? שחול - שנשמטה ירכו, כסול - שרגלו אחד בתוך הכסל, ורגלו אחד ע"ג הכסל. תנא: השרוע והקלוט (ויקרא כב: כג), שרוע - שנשתרבב לו ירכו... **רש"י** מפרש שהסוגיא מתארת שלשה מומים, דהיינו א) 'שרוע' הכתוב בתורה ששוק אחד ארוך מהשני, ב) 'כסול' הכתוב במשנה וברייתא שהאיברים באותו גודל אלא באופן קבוע ירך אחד נמצא במקום יותר גבוה מהשני, 'שחול' הכתוב במשנה וברייתא שהאיברים באותו גודל אלא שנשמטה ירך או ירכיים ממקומם. בנוסף, קיים המום של 'פסח' שמפורש בתורה ולא נמצא בסוגיא. וז"ל רש"י ד"ה שנשמטה ירכו "כגון דלא איעכל ניביה דאי איעכל ניביה טריפה נמי הוי כדאמרין באלו טריפות (חולין נד ב') האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה והני מיליה דאיעכול ניביה". ד"ה גבוה מחברתה "מקום בוקא דאטמא של ירך זו עלה למעלה על הגב יותר מחברתה". ד"ה כסל "פלניק" ⁷³. ד"ה בתוך הכסל "כך דרך הבהמה שהירך מחוברת באליה סמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים דהיינו על גב האליה". ד"ה שנשתרבב ירכו "שאחת מיריכותיו גדולה מחברתה". מפרש **רבינו גרשום** "שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו. שנשתרבב ירכו - שארוכה מחברתה". **רב עובדיה מברטנורא** "שחול - שנשמטה ירכו. תרגום משיתיהו, שחלתיה: כסול - דרך הבהמה שהירך מחוברת לאליה סמוך לכסלים, ולא למעלה מן הכסלים, וזו הירך על גבי הכסל". אחד הברייתות גם מובא ב**גמרא** ביצה לה ב' "דתנן: השחול והכסול. שחול - שנשמטה ירכו, כסול - שאחד מירכותיו גבוהה מחברתה". פירש **רש"י** שם ד"ה הכסול והשחול "מומין בבכור משום שרוע שאחד מאבריו גדול מחבריו". ד"ה שנשמטה ירכו "אלמא: לשון השפלה הוא". ד"ה שאחד מירכותיו גבוהה "מקום חבורה בכסלים, והוא בוקא דאטמא...". **טור** יורה דעה סימן שט מפרש את סוגיא שיש שלשה מומים של שרוע, כמו שיטת רש"י "או שנשמט הירך ממקום חבורו ואפי' לא איעכול ניביה או שאחד מירכותיו קבוע במקום הכסל והשנייה למעלה ממנה או שירך אחד גדול מחבריו".

תוספות בכורות מ א' ד"ה שנשמטה ירכו, שואל נגד רש"י שהבעיות האלו נחשבים כטרפה, ומגיע למסקנה שנחשב כמום ולא טרפה במידה שנולד עם אותו בעיה. וז"ל "פי' בקונטרס אישלווישי"ר בלע"ז וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טריפה נמי הוי כדאמר חולין נה ב' 'האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה והני מילי דאיעכול ניביה' וקשיא לפירושו דאיכא מאן דטריף התם אפילו לא איעכול ולא איפסוק, אלא יש לפרש דנשמטה כן מתחלת ברייתה וכן נשתרבב בסמוך". לגבי מומי אדם שפוסלים לעבודה, מה שנחשב גם כמום וגם כטרפה פוסל. אפשר להגיד שלמרות שרש"י ותוספות לומדים את הסוגיא בצורה שונה, אין נפקא מיניה עבור פסילת כהנים.

פירוש המשניות להרמב"ם מסביר 'כסול' 'וכסול נגזר מן כסלים, אמרו כסול שרגלו אחת בתוך הכסל'. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט מביא את המומים של א) 'פסח' שכתוב בתורה, ב) 'שרוע' הכתוב בתורה, והוא נקרא במשנה וברייתא בשם 'שחול', ג) שירך אחד גדול מהירך השני, והוא נקרא 'כסול' במשנה וברייתא ⁷⁴. וז"ל הרמב"ם "ששה בידים וברגלים ואלו הן: הפסח, ומי שנשמטה ירכו הוא שרוע האמור בתורה, מי שאחת מירכותיו גבוהה מחברתה". **כסף משנה** מביא הסוגיא בבכורות מ א' כמקור לפירושו של שרוע ואת ירך אחד גבוה מהשני. וז"ל "ששה בידים וברגלים ואלו הם הפסח מבואר בתורה. ומ"ש ומי שנשמטה ירכו וכו'. גם זה שם (בכורות מ א') בעל חמש רגלים או שאין לו אלא ג' וכו' השחול והכסול אי זהו שחול שנשמטה ירכו וכסול שאחת מירכותיו גבוהה". כמו שהוסבר במחלוקת רש"י ותוספות, כנראה שאין נפקא מיניה בין רש"י והרמב"ם לענין מומים שפוסלים כהן לעבודה ⁷⁵.

⁷³ הלע"ז מפורש "כסלים, השרירים הפנימיים של היריכיים סמוך לכליות".

⁷⁴ חזו"א בכורות כה:כ.

⁷⁵ הדרת קודש על הרמב"ם מסביר שלפי הבנת הרמב"ם 'פסח' הוא מי שרגל אחד יותר ארוך מהשני, 'שרוע' שנשמט ירכו ממקומו. ולפי רש"י 'פסח' הוא ששימט ירכו ממקומו ו'שרוע' הוא מי שאחד מאבריו גדול מהשני.

סעיף ג מי שנשבר לו עצם הרגל פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסול. שבירה נחשבת כמום אם ניכר על חוסר יכולת לתפקד בזמן הליכה.

מי שנשבר לו עצם הרגל פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסול ויקרא כא: יט "ואו איש אשר יהיה
זו שבר רגל או שבר יד". משנה בכורות מ א' "נשבר עצם ידו ועצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר.
מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים". ובגמרא על אתר "אינו ניכר מי קא הוי מומא?
אמר רב פפא: אינו ניכר - מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". רש"י בד"ה מחמת עצמו,
מסביר שניכר ע"י מלאכה שייך לשבר רגל, דהיינו צולע. וז"ל "שאין השבר נראה אבל ניכר הוא
מחמת שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכתו". ובאופן דומה נמצא ברבינו גרשום "אינו ניכר לחוץ
מי הוי מומא מומין שבגלוי בעינן. אבל ניכר מחמת מלאכה - שכשהולך נראה והליכה קרי
מלאכה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט "מי שנשבר עצם רגלו והוא שיהיה ניכר, אף ע"פ
שאינו ניכר כשעומד אם ניכר כשיהלך ה"ז מום".

סעיף ד מי שכף רגליו מבולמות פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד. יש מפרשים מבולמות כקצרות ויש מפרשים כנפוחות. רק אם נבלם מחמת העצם או עצמו יחשב כמום.

מי שכף רגליו נבלם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד המום של רגליים מבולמות דומה באופן
מסויים לפה בלום ומובא באותם מקורות שראינו בסימן כח סעיף ד. **תוספתא** בכורות פרק ד
הלכה ד מביא מום של רגליים מוהלמות שבגינו שוחטים בכור, "פיו בלום ורגליו מוהלמות מחמת
עצמו ישחט מחמת הרוח לא ישחט". נמצא חילוק בין בלום שבא מחמת עצמו שנחשב כמום,
ושבא מחמת הרוח שאינו מום. **גמרא** בכורות מ ב' מביא את התוספתא עם לשון קצת שונה. וז"ל
הגמרא "תנו רבנן: פיו בלום ורגליו מבולמות, מחמת הרוח - אינו מום, מחמת העצם - הרי זה
מום". רש"י בד"ה מבולמות, מפרש שהרגליים קצרות, עם בשר רחב למטה. וז"ל "קצרות ברוחב
אנקפלי"ז בלע"ז⁷⁶. ובד"ה ואם מחמת העצם "וכן ברגלים שרגליו קצרות מחמת הרוח של מדה
אחת העצם והבשר של כפות הרגלים שלא היו רחבין כל כך אינו מום ואם מחמת העצם שהעצם
קצר והבשר מרחיב מלמטה ויוצא לחוץ הרי זה מום". לכאורה, בניגוד לפה בלום, רש"י לא מציע
פירוש של נפוח. **רבינו גרשום** על אתר בבכורות מפרש בלום דחוק הרבה מחמת מבנה העצמות.
לא ברור איך לתרגם פירושו לגבי מום באדם. וז"ל "ורגליו מבולמות - חדות ודחוקות הרבה
הטלפיים. אם מחמת הריוח - כלומר אם הוא בלום מחמת שאינו מרויחו אינו מום. אם בלום
מחמת העצם - שהעצם דחוק הרבה ...".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט "מי שרגליו מבולמות מחמת עצמן וברייתן, אבל אם
היו מבולמות מחמת הרוח אינו מום". **כסף משנה** על הלכה ז מפרש שנחשב כמום במידה שנולד
במומו. וז"ל "ובתוספתא אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו הרי זה מום פ"י מחמת
עצמו מחמת גופו וברייתו כלומר שהיה כך מעצמו מתחלת ברייתו". מרן רב יוסף קראו **בבית
יוסף** לורה דעה סימן שט מפרש רגליים מבולמות כנפוחות. מהר"י **קורקוס** מסביר שחייבים
לפרש רגליים מבולמות דוקא כנפוחות. וז"ל "מי שרגליו וכו'. אם פירש מבולמות קצרות לא
יתיישב כאן אם מחמת עצמו ואם מחמת הרוח כאשר נתבאר (הלכה ז) אלא בדחוק גדול. לכן
נראה שפירש רבנו דמבולמות היינו נפוחות וכן גבי פיו דמסתמא תרוייהו בחדא גוונא מתפרשין".
רדב"ז על אתר מסביר שמבולמות פוסל ברגל אחד או אפילו אם שתיים שוות במבולותם. בנוסף,
כל שכן שידיים מבולמות נחשב כמום. וז"ל "מי שרגליו מבולמות כו'. וקמבעי לי ידיו מבולמות
מחמת עצמן מאי? ומדלא תנינן לה בשום מקום וגם רבינו לא הזכירה משמע דלא הוי מום. ולא
ידעתי לזה טעם דאדרבה בידים הוי טפי מום מרגלים שהוא נגלה ונראה יותר. ולפיכך, אני אומר
דתני רגלים לרבותא דאפילו רגלים מבולמות הוי מום וכל שכן ידיו. ורבנו טפס לשון הבריייתא
כדרכו בכל מקום ... אלא העתיק לשון הבריייתא ותנא רבותא קא משמע לן אף על פי ששתי רגליו
שוות הוי מום כל שכן היכא דחד בלום וחד אינו בלום דאיכא תרתי. כן נראה לי ידיים מבולמות
הוי מום או אחת מהן וכן ברגלים".

⁷⁶ מתורגם לצר מדי או קצר מדי

סעיף ה יש חמישה מומים באצבעות הרגל שישנו גם באצבעות היד ואינם שווים בזרעו של אהרן ופוסל כהן לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. ביניהם, (א) מי שיש לו אצבע יתרה (ב) או חסר אצבע ברגל ואם חתך אצבע יתרה שאין בו עצם כשר. (ג) מי שאצבעות רגליו מורכבות זו על זו (ד) או מחוברות זה לזה, לפי רש"י נפסל רק אם כל אצבעות ביד מחוברות ולפי הרמב"ם נפסל אם שתי אצבעות מחוברות אחד לשני, ואפשר להיכשר על ידי חתיכת החיבורים. (ה) מי שיוצא בליטה, שנקרא פיקה.

יש חמישה מומים באצבעות הרגל שישנו גם באצבעות היד ואינם שווים בזרעו של אהרן ופוסל כהן לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. סוגיא העיקרית עבור מומים אלו של אצבעות היד והרגל נמצא במשנה בכורות מה א' ובגמרא על אתר. מקורות של אצבע יתרה או חסרה, עיין סימן ל סעיף ב. מקורות של אצבעות מורכבות או מחוברות, עיין סימן ל סעיף ג. מקורות עבור פיקה, עיין סימן ל סעיף ד.

מומים אלו באצבעות הרגל מובאים **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "מי שפיקה יוצאה מגודלו, מי שיש ברגלו אצבע יתירה אפילו שש ושש ואם חתכה כשר והוא שלא יהיה בה עצם, מי שחסר אחת מאצבעות רגליו, מי שאצבעותיו מורכבות זו על גבי זו, מי שהיו אצבעות רגליו קלוטות עד למטה מן הפרק, ואם היו עד הפרק או שחתכן והפרישן כשר" ⁷⁷.

סעיף ו מי שהולך בצורה משונה משום עצמות רגל שהם עקומות פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. המום כולל מי שמקיש ארכבותיו או קרסוליו בזמן הליכה או מי שעצם הקליבוסת עקומה.

מי שהולך בצורה משונה משום עצמות רגל עקומות פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה כשרה **ספרא** אמור פרשתא ג הלכה י "שבר רגל" (ויקרא כא:יט) אין לי אלא שנשברה רגלו הקשן והעיקלן והקולבן מנין תלמוד לומר **איש** "מפרש ר"ש משאנץ" הניקשן – ארכבותיו נוקשות. ... והקולבן – יש לו עקומות בקליבוסת ⁷⁸, והוא עצם רחב שבירך המחובר לקולית, והרחב שבו נקרא כף הירך". מפרש **הראב"ד** "הקשן והעיקלן והקולבן – הקשן הוא מלשון וארכובתיה דא לדא נקשן ... והקולבן כמו כן, או שבר או עקמיות בקליבוסת שלו והוא עצם לקולית הירך ודומה לאילן שקד וחלב שבו הוא נקרא כף הירך והסימן הכדור שבו הוא בראש הכרכשא". מפרש **רבינו הלל** "הקישן – היינו שארכבותיו וקרסוליו בולטין כלפי פנים ומקישן זה לזה כשהוא מהלך ... קולבן – היינו דרגליו דקין יותר מדאי". לפי **הקדושת אהרן** קולבן זה מי שהולך על צדדי רגליו. **משנה** בכורות מד ב' [למטה] "מקיש בקרסוליו ובארכבותיו". **גמרא** בכורות מה א' מביא את הברייתא שנמצא בספרא "שבר רגל" (ויקרא כא:יט) - אין לי אלא שבר רגל, מנין לרבות הקישן והעיקלן והקילבן תלמוד לומר **או שבר רגל**". מפרש **רש"י** על המשנה ד"ה המקיש בקרסוליים "שארכבותיו עוקמות לחוץ וקרסוליו לפנים ונוקשין זה לזה כשהוא מהלך ובארכבותיו היינו איפכא שרגליו עוקמות לחוץ ומרחיק זה מזה עד שארכבותיו מלמעלה העקומות כלפי פנים נוקשות זו לזו". ועל הגמרא מפרש הברייתא בצורה שונה מהר"ש, ועיקל והקילבן שייכים לפיקה ולא להקשת חלקים של הגוף. וז"ל ד"ה הקישן "היינו המקיש בקרסוליו". ד"ה והעיקל והקילבן "היינו פיקה יוצאה מגודלו". מפרש **רבינו גרשום** ד"ה המקיש בקרסוליו ובארכבותיו "שכשהוא הולך קרסוליו או ארכבותיו נוקשות זו בזו והיינו הקישן דאמרינן בגמרא". ד"ה כל שהוא מקיף פרסותיו "שפרסות רגליו רחבות ועגולות שכשהוא מקרב רגליו זו אצל זו אין יכולות ארכבותיו להקיש זו בזו". ד"ה והקילבן "לא איתפרש לן [יש מפרשים קילבן שזורק רגלו לאחוריו כשהוא הולך]". פירוש המשניות **להרמב"ם** "מקיש בקרסוליו, הוא שקרסוליו נדפקות זו בזו בעת ההלך,

⁷⁷ חז"א בכורות כו: כותב בניגוד לרמב"ם שמום של אצבעות קלוטות, כלומר מחוברות, שייך לידיים ולא

לרגליים.

⁷⁸ femur

והוא 'אלזנד'. וכן אם היה מקיש בארכותיו". וכן מפרש **רב עובדיה מברטנורא** "המקיש בקרסוליו - שארכותיו עקומות לחוץ וקרסוליו לפניו ונוקשים זה בזה כשהוא מהלך. ומקיש בארכותיו הוי איפכא, שרגליו עקומים כלפי חוץ ומרוחקים זו מזו עד שארכותיו למעלה העקומות כלפי פנים נוקשות זו בזו".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "המקיש בקרסוליו בעת שמהלך, מי שמקיש בארכותיו בעת שמהלך". **רדב"ז** מפרש שקילבן שכף הרגל עקומה "מי שרגליו עקומה כו' זהו הקילבן הנזכר בברייתא והוא מלה ערבית שכל דבר הפוך קורין לו מקלוב". מפרש מהר"י **קורקוס** מביא מקור מהמשנה יג' המקיש וכו' יד' מי שמקיש וכו' כן הם במשנה המקיש בקרסוליו וארכותיו". בנוסף, מוסבר ששינוי בצורת הליכה נחשב כמום רק אם יש שנוי במבנה הגוף, "ובודאי כי הדעת נותן שאין נקרא מום מפני שינוי הליכתו רק בשביל שנוי בנין בנין כדברי רש"י, וסבת שנוי הליכתו ודאי שמפני עיקום הוא ...".

סעיף ז מי שבזמן שרגליו נצמדות ביחד ארכותיו נפרדות פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה. יש אומרים שגורם המום הוא עצם עקום ויש אומרים שהוא משום פסי רגל רחבים מדי.

מי שבזמן שרגליו ביחד ארכותיו נפרדות פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה ספרא אמור פרשתא ג הלכה י "שבר רגל' (ויקרא כא: יט) אין לי אלא שנשברה רגלו ... והעיקלן ... מנין תלמוד לומר איש". מפרש ר"ש **משאנץ** "והעיקלן - מקיף וסומך פרסותיו בשביל שארכותיו מעוקלות ועקומות כלפי חוץ ופרסותיו מתקרבות זו וזו". מפרש הרמב"ם "והעיקלן כמשמעו מעוקל ושניהם שוקיהם עקומות אלא שהקשן שוקיו עקומות חוץ והכי איתא במשנה בכורות פרק מומין אלו". מפרש **רבינו הלל** "העיקלן - כדנני בפרק דמומין אלו איזהו העקל כל שהוא מקיף פרסותיו דהיינו כלפי חוץ ואין ארכותיו נוקשות".

משנה בכורות מה א' "העיקל. איזהו העיקל - כל שהוא מקיף פרסותיו ואין ארכותיו נוקשות זו לזו". עיקל גם נמצא בברייתא שמובא בגמרא. פירש רש"י ד"ה בעל הפיקין והעיקל "כדמפרש וקמפרש עיקל ברישא כל שהוא מקיף פרסותיו כשיושב ומחבר פרסות רגליו זו לזו ואין ארכותיו נוקשות זו לזו שעוקמות כלפי חוץ". לפי **רבינו גרשום** המום לא בהכרח בא משום עצם עמוקה אלא משום שפסי הרגל רחבים מדי, וז"ל "כל שהוא מקיף פרסותיו. שפרסות רגליו רחבות ועגולות שכשהוא מקרב רגליו זו אצל זו אין יכולות ארכותיו להקיש זו בזו". פירוש המשניות להרמב"ם "כל שהוא מקיף פרסותיו. שפרסות רגליו רחבות ועגולות שכשהוא מקרב רגליו זו אצל זו אין יכולות ארכותיו להקיש זו בזו". **רב עובדיה מברטנורא** כותב שהמום נבחן בזמן ישיבה "כל שהוא מקיף פרסותיו - כשיושב ומקרב פרסות רגליו זו לזו". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "מי ששוקיו עקומות עד שמחבר רגל לרגל ואין ארכותיו נוגעות זו בזו". מפרש מהר"י **קורקוס** ששוקיו עקומות הוא עיקל וז"ל "א' מי ששוקיו - והוא עיקל שהזכרתי במשנה.

סעיף ח מי שיש קרסול גדול מאד שנקרא בעל הפיקין ושונפר פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה. יש אומרים שהנפירות הוא בעצם ויש אומרים בבשר.

מי שיש קרסול גדול מאד שנקרא בעל הפיקין ושונפר פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מה א' "ובעל הפיקים". ובגמרא על אתר "תנא: בעל הפיקין והשונפר; א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: בעל הפיקין - שיש לו כסתות הרבה, שונפר - שאין לו כסתות כל עיקר". נוסח ה**תוספתא** בכורות פרק ה הלכה ב "בעל הפיקין ושיפגד". פירש רש"י על המשנה ש'פיקה' היא הסבר של 'בעל הפיקין', וז"ל בד"ה בעל הפיקין והעיקל "כדמפרש וקמפרש עיקל ברישא כל שהוא מקיף פרסותיו כשיושב ומחבר פרסות רגליו זו לזו ואין ארכותיו נוקשות זו לזו שעוקמות כלפי חוץ". על הגמרא רש"י גורס בעל פיקין, כלומר אותו מום שנמצא במשנה ומפרשו שקרסוליו גדולים. וז"ל בד"ה בעל הפיקין והשונפר "גרסינן". ד"ה כסתות הרבה "שאיסתמרא שלו שקורין קביל"א⁷⁹ גדולה מאד". **רבינו גרשום** מפרש שיש לו הרבה קרסולין "הפיקין והשונפר. כסתות הרבה כעין קרסוליו הרבה". **ערוך** ערך כסת מסביר שמדובר על עודף או העדר בשר מעל פיסת

הרגל. וז"ל "בפרק מומין אלו בגמרא בעל הפיקן תנא בעל הפיקן והשופנר" אמר רבי יוחנן בעל הפיקן יש לו כסתות שופנר שאין לו כסתות כל עיקר פירוש מי שעקבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה זהו בעל הפיקן ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר, עיקר פירוש הפיקן מן 'וצא השדה' תרגום פוק לחקלא ועיקר השופנר מן שפיר". **תוספות** ד"ה בעל הפיקן שיש לו כסתות הרבה, מביא את פירושו של רש"י ושל הערוך ונוטה לפירושו של הערוך משום שמשמע שמום בעל הפיקן קשור לעודף בשר ולא לשונה במבנה העצמות. וז"ל "פירוש בקונטרס שאיסתוורא שלו שקורין קביל"א גדולה ובערוך פירש שפרסתו גבוהה ויש בשר הרבה לצד ראש הרגל ובעקב ואמצעית שלו כמין כיפה ולשון כסתות משמע כפירושו דאירי בבשר ולא בעצם כי ההיא דבראשית רבה דקאמר על האדם המכוסה בית הריעי שלו בעגבותא לו כסתות מה שאין כן לבהמה". **רב עובדיה מברטנורא** כותב שיפיקה יוצא מגודלו אשר ראינו בסעיף הקודם הוא פירוש של המום 'בעל הפיקן' ולא מום נפרד. וז"ל "בעל הפיקן והעיקל - וקא פריש עיקל ברישא".

רמב"ם בפירוש המשניות "ובעל פיקן, הוא שתהא פיקה של אחת מרגליו בולטת ויוצאת שלא כרגיל". הרמב"ם מסביר את מיקום הפיקה בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "מי שפיקתו יוצאת והפיקה היא העצם העגול שלמעלה מן העקב מצד פנים והוא דומה לפיקה שטוות בה הנשים". לפי הבנת הרמב"ם בהשגתו על הרמב"ם בעל הקיפין והשופנר הוא מי שיש לו ישבן גדול או קטן מדי. וז"ל "בשוקים וברגלים עד שלמעלה מן העקב. אמר אברהם המשנה אמרה פיקה יוצא מגודלו והוא פירש למעלה הפיקן והוא מסבב אותה לענין אחר ובלע"ז קורין אותו גלוטא ובעל הפיקן פירש בגמרא שיש לו כסתות הרבה והם עגבות והשופנר שאין לו כל עיקר והוא אינו מונה אותו ודומה שכל דבר שיש לו עוגל גדול קורא אותו פיקה כמו שאמרו עד פיקה של גרירת עד שיעגילו ראש כפיקה של ערב ופיקה משרש פקעיות". הנושאי כלים לא מקבלים את השגת הרמב"ם. **כסף משנה** על אתר מסביר את הרמב"ם שאכן מדובר על מומים שונים, ובעל הפיקן שייך לעצם העגול מעל העקב. וז"ל "וכתב הרמב"ם המשנה אמרה פיקה יוצא מגודלו וכו'. ונראה שמה שכתוב רבינו מי שפיקתו יוצאת והפיקה היא העיגול שלמעלה מן העקב וכו' הוא מהא דאמרין בפרק מומין אלו תנא השופנר ואמר רבי יוחנן דהיינו שאין לו כסתות כל עיקר ומפרש דהיינו שאין לו אותה פיקה שקורין בלע"ז טודיליי"ן". וכן מהר"י **קורקוס** מגן על הרמב"ם מהרמב"ם, ומסביר שקיפין ושופנר הם מומים אחרים שלאורה הרמב"ם מפרש כמו הערוך. וז"ל "ופירוש זה [רמב"ם] קשה ליישבו דאם כן היינו עקבו יוצא מאחוריו השנוי גם במשנה [מה א']. לכך פירוש כאן דפיקים היינו הבליטות העגולות שלמעלה מן העקב לצד פנים. ואפשר שיש טעות סופרים במשנה. וכל בליטה עגולה נקראת פיקה על שם שדומה ללפיקה שטוות בה הנשים. ובמשנה כך היא שנויה בעלי הפיקים והעיקל ... פיקה יוצאת מגודלו ... ואם איתא דפיקה יוצאה מגודלו הוא פירוש הבעל הפיקים כדברי הרמב"ם היה לא לומר איזהו בעל הפיקים כל שפיקה וכו'. ... מוכח שאין זה פירוש למה שנשנה אלא לסדר מנין המומין הוא חוזר ולא פירש אלא עיקל לבד דאילו בעל פיקים אין צריך לבארו. ומה שאמרו בגמרא תנא בעל קיפין והשופנר בעל הקיפין שיש לו כסתות הרבה והשופנר כל שאין לו כסתות כל עיקר, אפשר היה לפרש לדעת רבנו שאינו פירוש לבעל הפיקים השנוי במשנה, דפיקים לחוד וקיפין לחוד דבמשנה גרסינן פיקים מלשון פיקה ובגמרא גם בתוספתא גרסינן בכל הספרים קיפין, דאפשר שפירושו כדברי בעל הערוך [כסת] שפירש דהיינו מי שעקבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ וביניהם עמוק הרבה והוא מה שכתוב רבנו 'מי שרגלו חלולה'. ואפשר שהוא מלשון כיפה שהרגל עשוי ככיפה כי ק' וכו' מתחלפין... והוא קרוב לדברי בעל הערוך". **רדב"ז** "הבין הרמב"ם בדברי רבינו דמי שפיקתו יוצאה היינו בעל הפיקן הנזכר במשנה והשיג עליו כי המשנה לא אמרה אלא פיקה יוצאה מגודלו ותו העל הפיקן פירוש בגמרא בעל כסתות וכו'. ואני קשה ליה טובא אם זה דעת רבינו ... אלא הנכון בדברי רבינו שבעל הפיקן לחוד ופיקה יוצאה מגודלו לחוד. והוא אינו מפרש כסתות דא"ר יוחנן עגבות כפירושו של הרמב"ם אלא כפירושו של בעל הערוך ... והוא מה שכתב למטה 'מי שרגלו חלולה'... ופיקן וקיפין הכל אחד הוא. וכן גירסא בספרים שלנו תנא בעל הקיפין ושופנרין. וכן מי שפיקתו יוצאה ועגול אשר למעלה מן העקב הרי הוא בכלל מי שפיקתו יוצאה מגודלו. דמה לי גודלו ומה לי מם העגל לצד פנים. ודע שגם רש"י אינו מפרש כסתות כפירוש הרמב"ם".

סעיף ט מי שעקיבו בולט יותר מדי מאחרי הרגל פסול לעבוד ועבודתו בדיעבד כשרה.

מי שעקיבו בולט יותר מדי מאחרי הרגל פסול לעבוד ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מה א' "עקיבו יוצא לאחוריו". ספרא אמור פרשתא ג הלכה ט "עקיבו יוצא לאחוריו ... מנין תלמוד לומר 'או איש'". תוספתא בכורות פרק ה הלכה ב "שוקו נתן באמצע רגלו". גמרא על אתר "פיקה יוצא מגודלו ועקיבו יוצא לאחוריו. א"ר אלעזר: שוקו יוצא באמצע רגלו". פירש רש"י ד"ה עקיבו יוצא לאחוריו "כדמפרש בגמרא ששוקו עומד באמצע רגלו שחצי הרגל עומד בפנים וחצי לאחור". פירש רבינו גרשום "עקיבו יוצא לאחוריו. שבולט הרבה לאחוריו כדמפרש בגמרא כגון שנראה שוקו יוצא באמצע רגלו". פירש רב עובדיה מברטנורא ד"ה עקבו יוצא מאחוריו "כגון ששוקו עומד באמצע רגלו, שחצי הרגל לפנים וחצי רגל לאחור". רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ח הלכה יג "מי שעקבו יוצא לאחוריו עד שנמצא השוק כאילו הוא באמצע רגלו עומד".

סעיף י מי שפס רגליו רחב כמו אווז, גם אם אצבעותיו נפרדות, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה. יש אומרים שגם צריך להיות דק כמו אווז, ויש אומרים שלא צריך.

מי שפס רגליו רחב כמו אווז, גם אם אצבעותיו נפרדות, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מה א' "פרסותיו רחבות כשל אווז". ספרא אמור פרשתא ג הלכה ט "פרסתו רחבה כשל אווז מנין תלמוד לומר 'או איש'". גמרא על אתר "פרסותיו רחבות כשל אווז. אמר רב פפא: לא תימא דטריפה ולא סדיקא, אלא כיון דטריפה אף על גב דסדיקא". פירש רש"י ד"ה רחבות כשל אווז "שקלושות הן כשל אווז ואין ארכן יותר על רחבן". ד"ה טריפה "קלושטנב"א⁸⁰". פירש רבינו גרשום ד"ה לא תימא דטריפה "שדקה הרבה ולא סדיקא בין האצבעות אלא שעגולה כשל אווז אלא כיון דטריפה אף על גב דסדיקא פסול". כלומר, שפס הרגל דק ורוחבו כמו אורכו – כמו רגל האווז. אבל, בשונה מרגל אווז, גם נחשב כמזם אם האצבעות נפרדות. לעומת זאת נמצא בערוך ערך טרף שמסביר שהגמרא לומד שמספיק להיות רחב כמו אווז ליפסל. וז"ל הערוך "בבכורות פרק מומין אלו פרסותיו רחבות כמו של אווז, אמר רב לא תימא דטריפא ולא סדיקא אלא כיון דטריפא אף על גב דסדיקא פירוש רחבה ומשווה"⁸¹. וכן נמצא ברב עובדיה מברטנורא ד"ה רחבות כשל אווז "שקלושות הן כשל אווז ואין ארכן יותר על רחבן". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "מי שפרסותיו רחבות כשל אווז אף על פי שאין קלוטות כשל אווז". כסף משנה "מי שפרסותיו רחבות כשל אווז אף על פי שאינה קלוטה כשל אווז. משנה בכורות מה א' פרסותיו רחבות כשל אווז ובגמרא אמר רב פפא לא תימא דטריפא ולא סדיקא אלא כיון דטריפא אף על גב דסדיקא ופירש"י טריפא קלושה והערוך פי' טריפא רחבה ומשווה".

סעיף יא מי שרוחב רגלו שווה, כלומר שפס הרגל הוא בצורה מלבנית, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה.

מי שרוחב רגלו שווה, כלומר שפס הרגל הוא בצורה מלבנית, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה תוספתא בכורות פרק ה הלכה ב "רגלו מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה כעל הפיקון ושופנר". גמרא בכורות מה א' "תנא: בעל הקיפין והשופנר; א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: בעל הפיקין - שיש לו כסתות הרבה, שופנר - שאין לו כסתות כל עיקר". בסעיף ח' מתואר מספר פירושים לשופנר, יש ראשונים שמציעים עוד פירוש. נראה שפירושם מבוסס על הערוך ערך כסת "בפרק מומין אלו בגמרא בעל הפיקין תנא בעל הפיקון והשופנר" אמר רבי יוחנן בעל הפיקון יש לו כסתות שופנר שאין לו כסתות כל עיקר פירוש מי שעקיבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה זהו בעל הפיקון ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שווה מלמטה זהו שופנר, עיקר פירוש הפיקון מן 'יוצא השדה' תרגום פוק לחקלא ועיקר השופנר מן שפיר". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "מי שרגלו כולה שווה שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקיבו וכאילו היא חתיכה שווה". כסף משנה מתייחס הרמב"ם לתוספתא, ומעלה שיש

⁸⁰ דק, רזה

⁸¹ יש אחרונים שמסבירים שרש"י גם מפרש כמו הערוך.

עוד מוס שנמצא בתוספתא ואינו כתוב בגמרא או רמב"ם. וז"ל "ומה שכתוב מי שרגלו כולה שוה וכו'. בתוספתא דבכורות פרק ה רגלו מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה ועוד שם אצבעותיו גדומות". לעומת זאת מהר"י קורקוס מביא 'שופנר' כמקורו של הרמב"ם, כמו שפירש הערוך. וז"ל "ושופנר כתב בערוך שהוא מי שרגלו שוה מלמטה ואין לו בליטות כלל והוא מלשון שפיר. ואפשר לדעת רבנו שהוא מה שכתב מי שרגלו כולו שוה והוא קרוב לדברי בעל הערוך. וגם יצדק לשון שפיר לדברי רבנו שהוא דבר בלתי מתוקן רק כחתיכת בשר בעלמא... ושופנר היינו שאין לו בליטות כלל אלא שוה רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקבו אין לו בליטות ברוחב אצבעותיו גם לא למטה, אלא רגלו שוה כחתיכת בשר כאשר כתבתי שהוא קרוב לפירוש בעל הערוך. ואפשר שגם הוא בכלל כאשר כתבתי. ואם לא נאמר כן יקשה מה שכתב רבנו מי שרגלו כלה שוה, מנין לו?". **רדב"ז** "והשופנר דתנא בתוספתא ופירש ר' יוחנן שאין לו כסתות כל עיקר היינו מה שכתב מי שרגלו כלה שוה כו' שחסר הבשר מכאן ומכאן ואין לו חלליות באמצע הרגל וכאלו הוא חתיכה אחת."

סעיף יב מי שקשת כף הרגל גבוה מדי, שנקרא עקומה או חלולה, ומי שחסר קשת כף הרגל, כלומר רגל שטוחה שנקרא שופנר, פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שקשת כף הרגל גבוה מדי, שנקרא עקומה או חלולה, ומי שחסר קשת כף הרגל, כלומר רגל שטוחה שנקרא שופנר, פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז דורש ממוס 'פסח' גם המומים חלולה ועקומה, "פסח" (ויקרא כא: יח) בין חגר בשתי רגליו בין חגר ברגלו אחת רגלו חלולה ועקומה ודומה למגל מנין תלמוד לומר 'פסח'". **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה ב אותם מומים מובאים בצורה יותר רחבה, "פרסתו חלולה עקומה דומה למגל". **גמרא** בכורות מה א' "שבר רגל" - אין לי אלא שבר רגל, מנין לרבות הקישן והעיקל והקילבן ת"ל 'או שבר רגל'. תנא: בעל הקיפין והשופנר; א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: בעל הפיקין - שיש לו כסתות הרבה, שופנר - שאין לו כסתות כל עיקר". מפרש **הערוך** ערך כסת "בפרק מומין אלו בגמרא בעל הפיקין תנא בעל הפיקין והשופנר אמר רבי יוחנן בעל הפיקין יש לו כסתות שופנר שאין לו כסתות כל עיקר פירוש מי שעקיבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה זהו בעל הפיקין ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר, עיקר פירוש הפיקין מן 'וצא השדה' תרגום פוק לחקלא ועיקר השופנר מן שפיר". ראינו בסעיף ח' הבנת **תוספות** בערוך שמדובר על כמין כיפה מריבוי בשר על גב פס הרגל. וז"ל בד"ה בעל הפיקין שיש לו כסתות הרבה "פי בקונטרס שאיסתוורא שלו שקורין קביל"א גדולה ובערוך פירש שפרסתו גבוהה ויש בשר הרבה לצד ראש הרגל ובעקב ואמצעית שלו כמין כיפה ולשון כסתות משמע כפירושו דאיירי בבשר ולא בעצם כי ההיא דבראשית רבה דקאמר על האדם המכוסה בית הריעי שלו בעגבותא לו כסתות מה שאין כן לבהמה". **סמ"ג** לא תעשה סימן שח מבין את הערוך בצורה קצת שונה, שמדובר על מי שינוי במבנה הגוף, דהיינו שעומד על עקבו ואצבעות רגליו ואמצע קשת כף הרגל עומד באויר. וז"ל "בעל הקיפין (בכורות מה א') ומפרש בערוך שהוא שרגלו חלולה והוא שיהיה אמצעה גבוה מעל הארץ ונמצא כשעומד עומד על עקבו ועל אצבעות רגליו". אם מבינים את הערוך לגבי מבנה קשת כף הרגל, אז מוס הקיפין הוא קשת כף הרגל גבוה⁸² ושופנר הוא רגל שטוחה⁸³.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג "יא - מי שרגלו עקומה דומה למגל שנמצא פס רגלו שיש בו האצבעות עם עקבו כאילו הם שני ראשי הקשת, יב - מי שרגלו חלולה והוא שיהיה אמצעה גבוה מעל הארץ ונמצא כשעומד עומד על עקיבו ועל אצבעות רגליו". **כסף משנה** מביא מקור של רגלו כמגל את התופסתא ומקור של חלולין את הערוך לפי הבנתם של תוספות והסמ"ג. וז"ל "ומה שכתוב מי שרגלו עקומה דומה למגל וכו'. בתוספתא דבכורות פ"ה פרסתו חלולה עקומה דומה למגל. ומה שכתוב מי שרגלו חלולה וכו' כתבו התוספות וסמ"ג שכן פירש הערוך על מה ששנו בברייתא פרק מומין אלו תנא בעל הפיקין אמר רבי יוחנן בעל הפיקין שיש לו כסתות הרבה". מהר"י קורקוס מביא כמקור לשתי המומים את התוספתא. וז"ל "יא - מי שרגליו וכו', יב - מי שרגלו וכו' כן היא בתוספתא פרק ה פרסתו חלולה עקומה דומה למגל". **רדב"ז** מביא את הקילבן כמקור למגל. וז"ל "מי שרגלו עקומה כו'. זהו הקילבן הנזכר בברייתא והיא מלה ערבית

English: high arch. Latin: pes cavus⁸²

English: flat foot. Latin: pes planus⁸³

שכל דבר הפוך קורין לו מקלוב". בסעיף יא הובא הסברתם של מהר"י קורקוס והרדב"ז עבור מום שכתוב ברמב"ם 'מי שרגלו כולה שוה שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקיבו וכאילו היא חתיכה שוה'. בסיום דבריהם משתמע שמבינים שהבנתו של הרמב"ם של 'שופנר' כולל מי שיש רגל שטוחה⁸⁴.

סעיף יג איטר רגל ימין, פסול לעבודה. לפי רש"י, איטר רגל ימין הוא מי שמתחיל ללכת עם רגלו השמאלי, ויש אומרים שניכר בזמן מלאכה או כאשר עומד על רגל אחד אם נחשב איטר רגל שמאל. יש אומרים שעבודתו בדיעבד כשרה ויש אומרים שעבודתו בדיעבד פסולה. מי ששולט בשתי רגליו כשר לעבודה.

איטר רגל ימין, פסול לעבודה. יש אומרים שעבודתו בדיעבד כשרה ויש אומרים שעבודתו בדיעבד פסולה. מי ששולט בשתי רגליו כשר לעבודה תוספתא בכורות פרק ה הלכה ה מביא שלכל הדעות שמאלי פסול לעבודה, "איטר בין בידיו בין ברגליו פסול השולט בשתי ידיו כאחת רבי פוסל וחכמים מכשירין". התוספתא מובא בגמרא בכורות מה ב' "השולט בשתי ידיו. תנו רבנן: איטר בין ביד בין ברגל - פסול, השולט בשתי ידיו - רבי פוסל וחכמים מכשירין. מר סבר: כחישותא אתחלא בימין, ומר סבר: בריותא אתחלא בשמאל". רש"י ד"ה איטר ברגל, מסביר שאיטר רגל ימין נחשב כאינו עומד, ועבודה חייב להיעשות בעמידה. לפי פשוטו של רש"י הגדרת איטר רגל ימין הוא מי שמתחיל ללכת ברגלו השמאל. וז"ל "שכשמהלך עוקר רגל השמאל תחלה מה שאין דרך בני אדם כך איטר ביד פסול דכתי' וטבל אצבעו כל מקום שנא' אצבע וכהן אינו אלא ימין (זבחים דף כד) ואיטר ברגל נמי 'לעמוד ולשרת' כתיב כדרך שאר עמידה דעיקרו בימין". בסמך ל סעיף ה הובא הדיון לגבי חליצה במי שאיטר יד או רגל ימין. הלכתו של איטר רגל ימין בחליצה מובא בטור ושלחן ערוך אבן העזר סימן שסט סעיף כה. חלק של הדיון הוא לגבי האם איטר ימין נחשב כמום שאינו שווה בזרעו של אהרן או כפסול בעבודה. אם נחשב כמום שאינו שווה בזרעו של אהרן אז עבודתו בדיעבד כשרה. אם נחשב פסול בעצם עבודתו, כמו שהרמב"ן מבין ברש"י, אז בדיעבד עבודתו פסולה.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יג מביא את דין של כהן איטר רגל ימין, ולפי מיקומו ולשונו של הרמב"ם נחשב שאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "מי שהוא אטר ברגל ימין". מהר"י קורקוס מביא ששולט בשתי רגליו כשר לעבודה, כמו השולט בשתי ידיו. וז"ל "ושולט בשתי רגליו ודאי כשולט בשתי ידיו אף על פי שלא ביארו רבנו, ממילא ומדיוקא משתמע ופשוט הוא". רדב"ז גם מכשיר בשולט בשתי רגליו. בנוסף, הוא מביא הסבר שונה מרש"י, דהיינו שאיטר רגל ימין ניכר כשעושה מלאכה ברגליו⁸⁵ וניכר כאשר עומד על רגל אחת. וז"ל "מי שהוא איטר ברגל ימין - אם עושה מלאכה ברגליו ניכר הוא וכן בשעה שעומד על רגלו אחת אם עומד על הימין או על השמאל. ורש"י כתב כשמהלך עוקר רגלו השמאלית תחילה מה שאין כן דרך בני אדם, עד כאן. והיא שנויה בברייתא (בכורות מה ב') תנו רבנן איטר בין ביד בין ברגל פסול, השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין. והוא הדין דפליגי בשולט בשתי רגליו וחד מינייהו נקט. והלכה כחכמים שמכשירין"⁸⁶.

⁸⁴ גם מרכבת המשנה על אתר מבין את הרמב"ם ששופנר היינו רגל שטוחה שהובא בסעיף הקודם מי שרגלו כולה שוה שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקיבו וכאילו היא חתיכה שוה. יש אחרונים שואלים שהרמב"ם מביא שתי מומים של כף קשת רגל גבוה, ולא ברור ההבדל ביניהם. חזו"א בכורות כו"א מסביר ברמב"ם שחלולה היא עצם עקומה וחלולה היא יתרת בשר.

⁸⁵ במציאות של ימינו, אפשר להבחין בעדיפות שימוש ברגל שמאל כאשר משחק בכדורגל.

⁸⁶ האחרונים מביאים את הסברו של רש"י ולא זה של הרדב"ז, ויתכן שלא היה ידוע להם. נודע ביהודה תנינא אבה"ע ס' קנה מסביר שאם לרוב מתחיל ללכת עם רגלו הימני ומדי פעל ברגל שמאל, לא יחשב כמום. משום שתחילת הליכה ברגל שמאל לא נחשב כדבר חריג, רב זלמן עמרין מפראג מסביר רש"י בצורה שונה. משהו יחשב כאיטר רגל ימין אם הולך בצורה שעושה צעד ברגל שמאל ואחר כך חצי צעד ברגל ימין עד ששתי הרגלים שווים, וכן הלאה. שו"ת רבי עקיבא איגר חלק ב סימן מג ושו"ת חת"ס אבה"ע חלק ב ס' צא אומרים שהסברו של רב עמרינג נראה נכון ומשתמש בו כחזי לאיצטורפי במצבים בעייתיים של חליצת איטר רגל ימין לפי הגדרתו של רש"י. צריך לציין, שלגבי חובה דאורייתא, חליצה, הברית מחדל הוא אכן לפסוק כפי פשוטו של רש"י עבור הגדרת איטר רגל ימין.

לסיכום מומי השוק ורגל, מומים באדם ובהמה כפי שמופיע **ברמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ט "ששה בידים וברגלים ואלו הן: הפסח, ומי שנשמטה יריכו הוא שרוע האמור בתורה, מי שאחת מירכותיו גבוהה מחברתה, מי שנשבר עצם ידו והוא שיהיה ניכר, מי שנשבר עצם רגלו והוא שיהיה ניכר, אף ע"פ שאינו ניכר כשעומד אם ניכר כשיהלך ה"ז מום, מי שרגליו מבולמות מחמת עצמן וברייתן, אבל אם היו מבולמות מחמת הרוח אינו מום". מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן כפי שמופיע בפרק ח הלכה יג "ט"ו בשוקים וברגלים ואלו הן: מי ששוקיו עקומות עד שמחבר רגל לרגל ואין ארכובותיו נוגעות זו בזו, מי שפיקתו יוצאת והפיקה היא העצם העגול שלמעלה מן העקב מצד פנים והוא דומה לפיקה שטוות בה הנשים, מי שעקבו יוצא לאחוריו עד שנמצא השוק כאילו הוא באמצע רגלו עומד, מי שפרסותיו רחבות כשל אווז אף על פי שאינן קלוטות כשל אווז, מי שפיקה יוצאה מגודלו, מי שיש ברגלו אצבע יתירה אפילו שש ושש ואם חתכה כשר והוא שלא יהיה בה עצם, מי שחסר אחת מאצבעות רגליו, מי שאצבעותיו מורכבות זו על גבי זו, מי שהיו אצבעות רגליו קלוטות עד למטה מן הפרק, ואם היו עד הפרק או שחתכן והפרישן כשר, מי שרגלו כולה שוה שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקביו וכאילו היא חתיכה שוה, מי שרגלו עקומה דומה למגל שנמצא פס רגלו שיש בו האצבעות עם עקבו כאילו הם שני ראשי הקשת, מי שרגלו חלולה והוא שיהיה אמצעה גבוה מעל הארץ ונמצא כשעומד עומד על עקבו ועל אצבעות רגליו, המקיש בקרסוליו בעת שמהלך, מי שמקיש בארכובותיו בעת שמהלך, מי שהוא אטר ברגל ימינו".

סימן לב מומים באיברי הזרע

סעיף א הרמב"ם מונה ששה עשר מומים באיברי הזרע, שתיים עשרה מומים פוסל כהן ובהמה ועבודת הכהן נפסלה וארבעה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד משום שאינו שווה בזרעו של אהרן.

הרמב"ם מונה ששה עשר מומים באיברי הזרע רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ח מביא את רשימת מומים באיברי הזרע שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מניין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שנים עשר באיברי הזרע". בפרק ח הלכה יב נרשם ברמב"ם רשימת מומים באיברי הזרע שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שנים עשר באיברי הזרע". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "וששה עשר באיברי הזרע". יתכן שקיים עוד מומים בכלי הזרע שנכללים במומים קיימים ואינם נרשמים לפי הרמב"ם.

סעיף ב מי שגיד שלו או ביצה אחד או שתי ביציו שלו נמערך, נכתת, ניתק או נכרת פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד.

מי שגיד שלו או ביצה אחד או שתי ביציו שלו נמערך, נכתת, ניתק או נכרת פסול לעבודה ועבודתו נפסלה בדיעבד ויקרא כב: כד "ומעוך וכתות ונתוק וקריות לא תקריבו ליקח וקחך לא תעשו". תרגום **אונקלוס** "ודמריס ודרסיס ודשליף ודגזיר לא תקרבון קדם יי ובארעכון לא תעבדון" ותירגם **יונתן בן עוזיאל** "ודמריס ודרסיס ודשליף ודגזיר לא תקרבון קדם יי ובארעכון לא תעבדון". פירש **רש"י** ד"ה ומעוך וכתות ונתוק וקריות "בביצים או בגיד". ד"ה מעוך "ביציו מעוכין ביד". ד"ה כתות "כתושים יותר ממעוך". ד"ה נתוק "תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן, אבל נתונים הם בתוך הכיס, והכיס לא נתלש". ד"ה וקריות "כרותין בכלי ועודן בכיס". ד"ה ומעוך תרגומו ודימריס, זה לשונו בארמית, לשון כתישה". ד"ה וכתות "תרגומו ודירסיס, כמו (עמוס ו: יא) הבית הגדול רסיסים, בקיעות דקות, וכן (שבת פ ב) קנה המרוסס".

ספרא אמור פרק ז הלכה ט מביא מחלוקת עבור איזה חלקים באיברי הזרע שייך מומים אלו "ומעוך וכתות ונתוק וקריות כלם בביצים דברי רבי יהודה, רבי אליעזר אומר כלן בגיד רבי יוסי אומר מעוך וכתות בביצים, נתוק וקריות בגיד". מפרש **הר"ש משאנץ** "כולם בביצים, בכורות לט ב' מפרש אימא אף בביצים הוי נמי מומין שבגלוי. מעוך וכתות משום דמיכווצין, נתוק וקריות משום דתליין. רבי אליעזר בן יעקב אומר כולן בגיד, קסבר מעוך וכתות לא הוה מומא דמעיקרא נמי זימנין דתליין. ר' יוסי אומר מעוך וכתות אף בביצים, דהוי מום דהא ליתנהו. נתוק וקריות בגיד

ולא בביצים דהא איתנהו, ולא הוי מום שבגלוי". אותו ברייתא נמצא בתוספתא יבמות פרק י הלכה ה' "מעוך וכתות נתוק וכרות כולם בביצים דברי ר' יהודה ר' ליעזר בן יעקב אומ' כולם בגיד ר' יוסה אומ' מעוך וכתות בביצים נתוק וכרות בגיד".

גמרא בכורות לט ב' מביא הברייתא של הספרא ותוספתא ומנתח במחלוקת על איזה מומים נמצאים בכלי זרע מסויימים. עיקר השאלה הוא סביב מה נחשב כמום שבגלוי. וז"ל הגמרא "לימא כתנאי: ומעוך וכתות ונתוק וכרות - כולן בביצים, דברי רבי יהודה. בביצים ולא בגיד? אימא: אף בביצים, דברי רבי יהודה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כולן בגיד, רבי יוסי אומר: מעוך וכתות - אף בביצים, נתוק וכרות - בגיד אין, בביצים לא. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: חסרון מבפנים - שמיה חסרון, ומר סבר: לא שמיה חסרון? ותסברא, רבי יוסי מאי קסבר? אי קסבר חסרון מבפנים - שמיה חסרון אפי' נתוק וכרות נמי! ואי קסבר לא שמיה חסרון - אפי' מעוך וכתות נמי לא! אלא, הכא במומים שבגלוי קמיפלגי, רבי יהודה סבר: מעוך וכתות הוי מומא - דמיכווצן, נתוק וכרות הוי מומא - דהא תליין. ר"א בן יעקב סבר: מעוך וכתות לא הוי מומא - דמעיקרא נמי זמנין דמיכווצן, נתוק וכרות לא הוי מומא - דמעיקרא נמי זימנין דתליין, ור' יוסי סבר: מעוך וכתות הוי מומא - דהא ליתנהו, נתוק וכרות לא הוי מומא - דהא איתנהו". פירש **רש"י** ד"ה בביצים ולא בגיד "בתמיה כלומר אי בגיד נינהו מי לא הוי מום הא ודאי טפי הוי מום דגיד בגלוי הוא יותר מן הביצים". ד"ה כתות "שכתתו באבנים עד שנימוח". ד"ה נתוק "ביד לגמרי אלא שעדיין תלויין בכיס". ד"ה כרות "בסכין ועדיין תלויין בכיס ומעורין קצת דכרות הוי בציר מנתוק כדאמרן בכורות לג': להביא נותק אחר כורת, טעמא דר' יוסי מפרש לקמן". ד"ה כולן בגיד "לא בביצים". ד"ה רבי יהודה סבר חסרון מבפנים "שמיה חסרון". ד"ה אלא הכא במומין שבגלוי פלגי "דכולי עלמא חסרון מבפנים שמיה חסרון מאן דפסיל בביצים לאו משום חסרון אלא משום מום". ד"ה דקתליין "תולות ונחבטות בכיס ונראין מבחוץ שאין אדוקות למעלה". ד"ה זימנין דכווצן "רטייר"ט⁸⁷ אפילו כשהן בריאות". ד"ה דהא ליתנהו "וחסרון הוי". מפרש **רבינו גרשום** "ונתוק וכרות - אף בביצים הוי מומא שבגלוי דהא תליין הביצים בכיס למטה יותר מבתחילה. ור' אליעזר בן יעקב סבר - הני בביצים לא הוי מום שבגלוי דהא מעיקרא כשהיא תמימה זימנין דכווצן הכיס שהביצים עולים למעלה בבטן וכוויץ הכיס וזימנין דנחתין ותליין והוי הכיס ארוך הלכך לא הוי בביצים מומין שבגלוי אלא בגיד. ור' יוסי סבר מעוך וכתות אף בביצים הוי מומים שבגלוי דהא ליתנהו שהרי נמוחו. ונתוק וכרות - בביצים לא הוי מומין שבגלוי דהא איתנהו לביצים ומעיקרא נמי זימנין דתליין אבל בגיד הוי מום שבגלוי. והיכי הוי כרות בביצים כגון שקרע הכיס מעט וכרת הביצים והדר תפרו לכיס ונשארו הביצים כרותים בכיס".

הברייתא גם מובא ב**קידושין** כה ב' בסוגית מומים שמשחררים בהם עבדים. וז"ל הגמרא "כתנאי: ומעוך וכתות ונתוק וכרות - כולן בביצים, דברי רבי יהודה; בביצים ולא בגיד? אלא כולן אף בביצים, דברי רבי יהודה; רבי אליעזר בן יעקב אומר: כולם בגיד; רבי יוסי אומר: מעוך וכתות - אף בביצים, נתוק וכרות - בגיד אין, בביצים לא". **רש"י** פירש שם ד"ה כתנאי "סירוס דביצים אי הוי מום גלוי". ד"ה בביצים ולא בגיד "בתמיה גיד ודאי גלוי הוא". ד"ה אף בביצים "ולא תימא מום טמון הוא דודאי מינכר". ד"ה בגיד ולא בביצים "דודאי מום טמון הוא ולא מום גלוי הוא". ד"ה מעוך וכתות אף בביצים "דמינכר טפי". ד"ה כרות "כרותין החוטין שהביצים תלויין בהן בכיסן ומעורין במקצת ואינן נתוקין לגמרי". ד"ה נתוק "ביד לגמרי ועדיין תלויין בכיס נתוק הוי טפי מכרות כדאמרין במנחות (דף נו:): להביא נותק אחר כורת שחייב אלמא נתוק הוי טפי מכרות". **ריטב"א** מביא שהלכה כרבי שמומין אלו שייכים גם בגיד וגם בביצים וז"ל "כתנאי. פי' אפלוגתא דבן עזאי ורבי קאי, והלכתא כרבי מחבירו"⁸⁸.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ח פוסק כמו רבי יהודה שארבעת המומים שייכים גם בביצים וגם בגיד. הרמב"ם מוסיף שגם תקלה בביצה אחד נחשב כמום. וז"ל "שנים עשר באיברי הזרע ואלו הן: מי שנמעך הגיד שלו, או נכתת, או ניתק, או נכרת, מי שנמעכו הביצים שלו או אחת מהן, או נכתתו או אחת מהן, או נתקו או אחת מהן, או נכרתו או אחת מהן". מפרש **כסף משנה** את פסק הרמב"ם כרבי יהודה, שאיננו כדעת יחיד, וז"ל "מקרא מפורש **זמעוך וכתות ונתוק וכרות** ואיפלגו בכורות לט ב' אי הוי דוקא בגיד או אי הוי בביצים דרבי יהודה אמר כולוהו אף

⁸⁷ מכווץ

⁸⁸ סברת הריטב"א קשה, משום שעל פניו רבי חולק על שתי תנאים והכלל הוא 'הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו'. בהמשך, הובא הסברת הכסף משנה שאין שתי דעות החולקים על רבי.

בביצים ורבי אליעזר בן יעקב סבר כולו בגיד דוקא ורבי יוסי סבר מעוך וכתות אף בביצים נתוק וכתות בגיד דוקא ופסק רבינו דלא כראב"י משום דרבי יהודה ורבי יוסי פליגי עליה ובפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי פסק כר' יהודה משום דמסתבר טעמיה דמעוך וכתות ונתוק בחדא מחתא מחתניהו הכא לית לן לפלוגי ביניהו". לעומת זאת **הכסף משנה** מפרש בהלכות עבדים פרק ה הלכה ד שהרמב"ם פוסק נגד רבי לענין שיחרור עבדים (הסוגיא בקידושין כה ב') משום שרבי חולק על הרוב, וז"ל "אבל רבינו סובר דכיון דיחידאי נינהו לית הלכתא כוותייהו". מתוך אריכות של מהר"י קורקוס - פירוש המומים "ופירוש מעוך שנתמעך וכתות שכתתו באבן עד שנמוח, נתוק היינו שנתק ביד לגמרי ועדיין תלויים בכיס, וכתות בסכין ועדיין תלויים בכיס ומעורין קצת דכרות בציר מנתוק". בהמשך מובא הסתירה בפסק הרמב"ם שפוסק כמו רבי הלכות ביאת מקדש ופוסק לא כמו רבי בהלכות עבדים, ולכאורה הפסק בהלכות עבדים יותר נכון. מהר"י קורקוס מביא מספר הצעות להסביר פסקת הרמב"ם וביניהם "ולפי זה שכתבתי גלוי דמצרכין גבי עבד אינו כגלוי דמצרכין גבי אדם ובכור דגבי אדם ובכור אין צריל שיהא גלוי לגמרי כמו לגבי עבד, אלא גלוי היינו לאפוקי כשהוא בחלל הגוף. וכן כתוב רבנו הל' ביאת מקדש ו: ז' אין פוסל אלא מומין שבגלוי אבל מומין שבחלל הגוף וכו' ... ואדם להקריב וכן בהמה ליפסל ובכור לישחט כי הדדי נינהו".

מומים אלו גם מפורטים ומפורשים בסוגית פצוע דקא וכתות שפכה. אכן, **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה א מביא סריס, פצוע דקה וכתות שפכה כבעלי מומים, "סריס אדם וסריס חמה פצוע דכה וכתות שפכה". בפסולי חיתון, לא נדרש שיהיה דבר שבגלוי כמו אצל מומים. מנגד, פצוע דקא וכתות שפכה נחשבים רק אם נעשה בידי אדם ולא אם נעשה בידי שמים, הבדל שלכאורה לא קיים במומים. עיין טור ושלחן ערוך אבן העזר סימן ה סעיפים ב – ח⁸⁹.

סעיף ג מי שאין לו ביצים או שיש לו ביצה אחד פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה. לפי הרמב"ם גם נפסלה מי ששתי ביציו נמצאים בכיס, כלומר אשך, אחד, ולפי רש"י באדם שתי ביצים בכיס אחד נחשב כמצב התקין.

מי שאין לו ביצים או שיש לו ביצה אחד פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה משנה בכורות מ א' מביא מום של חסרון במספר הביצים "אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת. ר' ישמעאל אומר: אם יש לו שני כיסין - יש לו ב' ביצים, אין לו שני כיסין - אין לו אלא ביצה אחת. ר"ע אומר: מושיבו על עכוזו וממעך, אם יש ביצה - סופו לצאת. מעשה שמיעך ולא יצא, נשחטה ונמצאת דבוקה בכסלים, והתיר ר"ע ואסר רבי יוחנן בן נורי". **הגמרא** על אתר מסביר שגם שתי ביצים בכיס אחד יחשב כמום. וז"ל הגמרא "השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת - הוי מומא, אין לו כלל מיבעיא? חסורי מיחסרה והכי קתני: אין לו שתי ביצים בשתי כיסין אלא בכיס אחד, איני שתי כיסין וביצה אחת - הרי זה מום, ר' ישמעאל אומר: יש לו ב' כיסין - בידוע שיש לו ב' ביצים, אין לו אלא כיס אחד - כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי, ואתא ר"ע למימר: בידוע לא אמרינן, אלא מושיבו על עכוזו וממעך, אם יש ביצה סופו לצאת". הביצים מעוטפים באשך, שנקרא כיס. בבהמה נראה שיש שתי כיסין, לגבי אדם קיים מחלוקת אם יש רק כיס אחד או שאפשר לדבר על שתי כיסין. לפי רש"י רק לבהמה יש שתי כיסין, ובאדם שתי ביצים בכיס אחד נחשב תקין, וממילא מחלוקת בין ר' עקיבא ור' ישמעאל לא שייך למומי כהנים. וז"ל ד"ה אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת - הוי מום. ד"ה שני כיסין "לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משוקע ונראית בו שורה העמוקה". ד"ה וממעך "וממשמש בכיס ובכסלים ואם יש סופה לצאת ואם אינה יוצאה הוי מום". ד"ה והתיר רבי עקיבא "דהוי מום הואיל ואינה במקומה". ד"ה חסורי מיחסרה כו' "ור' ישמעאל אסיפא הוא דפליג דקאמר ת"ק אין לו אלא ביצה אחת בשני כיסין הוי מום ואתי רבי ישמעאל למימר בידוע שיש לו שתי ביצים אבל ארישא מודינא לך דכי אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת וכמעוך דמיד". כנראה **רבינו גרשום** מפרש כמו רש"י, וז"ל "רבי עקיבא אומר - אף על גב דיש לו ב' כיסין בידוע שיש לו ב' ביצים והאחת טמונה בבטן אלא כך בודקו מושיבו לבכור על עכוזו ועל זנבו ועל עגבותיו וממעך בכיס ואם יש שם ביצה אחרת סופה לצאת. והתיר ר' עקיבא - דכיון

⁸⁹ לפי חלקת מחוקק אבה"ע סימן ה ס"ק א טוען שכהן פצוע דקה וכתות שפכה לא קיים בכלל בקדושתו, בים היתר אינו כבעל מום רגיל שחולק בקדשים. דעתו באותו ס"ק קשה מכמה צדדים.

דנתמעך ולא יצא הוי מוס ומותר לאוכלו. ר' יוחנן בן נורי אסר הואיל ונמצאת. אין לו אלא כיס אחד אף על גב דיש לו ב' ביצים כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר' עקיבא וכו'".

רמב"ם בפירוש המשניות מביא את הלכה כמו ר' עקיבא, וז"ל "ענין משנה זו כד, אין לו ביצים בשני כיסים אלא שתי ביצים בכיס אחד או שני כיסין וביצה אחת הרי זה בעל מוס. וחורגוזה העצה, והוא סוף חוליות השדרה, ויש מי שקורא עכוזו, ויש מי שקורא אכוזו. והביא מעשה זה להשמיעך שכל זמן שמיעך ולא יצאת ואף על פי שאנו מוצאים אותה בתוך הגוף הרי זה בעל מוס ומותר לאוכלו. וכן הלכה". וכן מובא **ברב עובדיה מברטנורא** "אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת - מתניתין חסורי מחסרה והכי קתני, אין לו שתי ביצים בשתי כיסין אלא בכיס אחד, אי נמי שני כיסין וביצה אחת, הרי זה מוס. ר' ישמעאל אומר אם יש לו שני כיסים - אסיפא פליג, דקאמר תנא קמא אם אין לו אלא ביצה אחת ושני כיסין הוי מוס, לא היא, דכל שיש לו שני כיסין בידוע שיש לו שתי ביצים. אבל ארישא מודה דכי אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי. רבי עקיבא אומר - בידוע לא אמרינן, אלא מושיבו על עכוזו גרסינן. ודוגמתו בפרק כיצד מעברין [דף נד]. עכוזו תנן או אכוזו תנן. על עכוזו, על עגבתו אחת מושיבין את הבכור שאין לו אלא ביצה אחת בשני כיסין. וממעך - וממשמש בכיס ובכסלים. אם יש שם ביצה אחת סופה לצאת - ואם אינה יוצאה הוה מוס. והתיר רבי עקיבא - דהוי מוס, הואיל ולא מצאה במקומה כשמייעך ומשמש. וכן הלכה".

בין רשימת מומי כהנים שמובאים ב**ויקרא** פרק כא נמצא "**אִלּוּ קְרוֹת אֶשֶׁךְ**" (פסוק כ). **משנה** בכורות מד ב' מביא שלוש דעות עבור הסבר 'מרוח אשך'. לפי דעת התנא קמא, מרוח אשך היא חסרון של ביצה אחד או שבכלל אין לו ביצים, "אין לו ביצים, או אין לו אלא ביצה אחת, הרי זה מרוח אשך האמור בתורה". לכאורה דעה זאת הוא גם נמצא בתרדום ירושלמי על התורה "או דחסר כוליא" ⁹⁰. הגמרא לא מכניס לחילוקים בין כיס אחד ושתי כיסים, וראינו שלפי רש"י בבן אדם רק יש כיס אחד. יוצא שבניגוד למומי בהמה בדף מ, כוונת המשנה בדף מד ב' היא לפי מה שכתוב רק לגבי חסרון של ביצים ⁹¹. פירוש **הרמב"ם** למשניות מסביר שמדובר על אותו מוס שמובא במשנה בדף מ', אלא הובא גם בדף מד ב' בגין המחלוקת לגבי פירושו של 'מרוח אשך'. לפי זה, למרות שהובא במשנה בפרק ז' של בכורות, חסרון במספר הביצים יחשב כמוס גמור לאדם ובהמה, ובדיעבד יפסל עבודת כהן עם מוס זה. וז"ל "ומה שאמר כאן אין לו ביצים אין לו אלא אלא ביצה אחת, אין הכוונה שאלה מן המומין המיוחדין באדם, לפי שכבר הזכיר מומין אלו בבהמה, ולא הזכירם אלא להשמיעך שהמום הזה הוא הנקרא בתורה מרוח אשך. ונחלקו תנאים אלו איזה מאלה המומין אשר קראו ה' מרוח אשך". **תוספות** בכורות מג א' בד"ה הא דאיכא יבלת, מניח שלדת התנא קמא לומדים פסול חסרון במספר ביצים באדם וגם בבהמה מ'מרוח אשך'. דעות החולקות במשנה עבור פירושו של 'מרוח אשך' יובאו בסעיפים הבאים. ראוי לציין שהברייתא **בספרא** אמור פרשתא ג הלכה טו וגם הברייתא **בתוספתא** בכורות פרק ה הלכה א מביאות את דעות החולקות, ולא את דעת התנא קמא שמדובר בחסר ביצה או ביצים.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ח מביא מוס של ביצה אחד כשיש לו שתי כיסים ושתי ביצים בכיס אחד. נראה בהמשך הסימן שהרמב"ם לא פוסק כמו התנא קמא במשנה בדף מד ב' לגבי פירושו של 'מרוח אשך'. וז"ל "מי שאין לו אלא ביצה אחת אף על פי שיש לו שני כיסין, מי ששתי ביציו בכיס אחד". מהר"י **קורקוס** מוכיח שלפי הרמב"ם גם אצל בני אדם יש שתי כיסים, ומי שיש לו שתי ביצים אבל הם בכיס אחד נחשב כבעל מוס. וז"ל "מי שאין לו וכו' - בכורות במשנה מ' א' ופירשוהו בגמרא כדברי רבנו. ורבי עקיבא אמר שם שבדקים אותו על ידי מיעוד ... וצריך לדעת כי גם האדם יש לו שני כיסין ואף על פי שנראין כיס אחד יש דופן מפסיק באמצע וניכר הוא למסתכל בכיס. והרי חמישים מומין אלו באדם ובבהמה הם כאשר הזכיר (הרמב"ם) בתחילת הפרק ועל כרחך צריך לאמר כאשר כתבת". **הרדב"ז** כתב על זה שהרמב"ם לא הביא מי שאין לו ביצים. וז"ל "ומנה הרב י"ב באברי הזרע ולא מנה מי שאין לו ביצים כלל או שאין לו אלא ביצה אחת בכיס אחד. דביצה א' בכיס א' היינו מי שאין לו אלא ביצה אחת בשני כסין. דמה לי בכיס אחד ומה לי בשני כסין. ומי שאין לו ביצים כלל תיפוק ליה משום דאין לו שנים ומכל שכן דבעל ביצה אחת שכן מונה מי שנמעכו הביצים שלו או אחת מהן".

⁹⁰ כנראה שכיוון לביצים ולא כליה, או שישנו טעות סופרים.

⁹¹ תפארת ישראל על המשנה טוען שגם במומי אדם שייך הדיון לגבי הבדל בין כיס אחד ושתי כיסים, וזה כוונת המשנה בדף מד ב'.

סעיף ד מי שאשכיו או ביציו נמרחו או אשכיו נפוחה פסול לעבודה, ולפי הרמב"ם זה מרוח אשך. לפי הרמב"ם עבודתו בדיעבד כשרה, ויש אומרים שעבודתו בדיעבד פסולה.

מי שאשכיו או ביציו נמרחו או אשכיו נפוחה פסול לעבודה, ולפי הרמב"ם זה מרוח אשך ויקרא כא: כ **"אֵל מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ"** (פסוק כ). תרגום אונקלוס בענין של נמחה אשכיו, וז"ל **"או מריס פחתין"**. לעומת זאת תרגם **יונתן בן עוזיאל** לענין של נפיחה, וז"ל **"או דפחדיו נפיחין וקליטין"**. **רש"י** מסביר לפי אונקלוס **"מרוח אשך"** - לפי התרגום מריס פחדין, שפחדיו מרוססים, שביצים שלו כתותין. פחדין כמו (איוב מ: יז) גידי פחדיו ישורגו". פירש **רשב"ם** בלשון קצת שונה **"מרוח אשך"** - מעוך ביצים".

ספרא אמור פרשתא ג הלכה טו מביא שלשה דעות עבור פירושו של **'מרוח אשך'**, אחד מהם לא שייך לאיברי הזרע. וז"ל הספרא **"מרוח אשך"**, רבי ישמעאל אומר כל שנמרחו אשכיו, ר' עקיבא אומר כל שרוח באשכיו, חנניה בן אנטיגנוס אומר כל שמראיו חשוכים". פירש **רבינו הלל** שיש אומרים שנמרחו אשכיו הוא בביצים ויש אומרים באשך. וז"ל **"שנמרחו אשכיו"**. שנסרר עור שעל הבצים ואית דמפרשי שנתמעכו הבצים. שהרוח באשכיו. שהן נפוחים".

משנה בכורות מד ב' מביא את שלושת הדעות שנמצאות בספרא וגם הדעה שהובא בסעיף הקודם. **"אין לו ביצים, או אין לו אלא ביצה אחת, הרי זה מרוח אשך האמור בתורה; רבי ישמעאל אומר: כל שנימוחו אשכיו, ר"ע אומר: כל שרוח באשכיו, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: כל שמראיו חשוכין"**. ובגמרא על אתר **"קשיא ליה לרבי ישמעאל: הא חסר אשך מיבעי ליה! תני: שנמרחו אשכיו. קשיא ליה לרבי עקיבא: האי ממרוח אשך מיבעי ליה! תני: שהרוח באשכיו. קשיא ליה לרבי חנינא בן אנטיגנוס: האי רוח אשך מיבעי ליה!"**. וכן לכאורה מובא **בתוספתא** **"איזה הוא מרוח אשך זה הקולוטוס שנכנסה רוח באשכיו דברי ר' עקיבא ר' ישמעאל אומר זה השחוף"**⁹². פירש **רש"י** שמדובר על מומים בביצים, וז"ל בד"ה שנמרחו אשכיו **"שנימוחו ביציו"**. ד"ה שהרוח באשכיו **"שביציו נפוחים"**. ד"ה קשיא ליה לר' ישמעאל **"כלומר להכי פליג רבי ישמעאל את"ק משום דקשיא ליה א"כ דבשאין לו ביצים מישתעי קרא חסר אשך מיבעי ליה"**. ד"ה תני שנמרחו אשכיו **"להכי תני ר"י שנמרחו אשכיו"**. ד"ה ממרוח אשך מיבעי ליה **"דהא מ"ם דמרוח משמשת היא"**. וכן מפרש **רבינו גרשום** **"נמרחו אשכיו - נימוחו ביציו. שרוח באשכיו - שנפוחין ביציו. קשיא ליה לר' ישמעאל - אם כדברי ת"ק חסר אשך מיבעי ליה אלא תני שנמרחו. וכן קשיא ליה לרבי עקיבא מאי דאמר ר' ישמעאל וכל חד וחד בעי לתרוצי טעמיה"**. וכן מפורש ברב **עובדיה מברטנורא** **"שנמרחו אשכיו - שנימוחו ביציו. שרוח באשכיו - ועל ידי כן ביציו נפוחים"**. הובא בסעיף הקודם שהרמב"ם מסביר בפירוש המשניות שלכל הדעות כל המומים פוסלים, אלא חולקים מה פירושו של **'מרוח אשך'**.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יב מביא מומים אלו כאינו שווה בזרעו של אהרן, ולכאורה עבודת כהן עם מום זה בדיעבד כשר. ראינו במקומות אחרים, שיש דעות אחרות שמום שהובא בתורה יפסל עבודה, גם אם המום שייך רק לאדם. בנוסף, ברמב"ם מומים אלו נמצאים באשכים ולא בביצים. וז"ל **"מי שנמרחו אשכיו והם הכיס של ביצים, מי שרוח באשכיו והוא מרוח אשך האמור בתורה"**. הכסף משנה מפרש שנימוחו ביציו נחשב כמום רק אם נעשה בשתי ביצים⁹³, וז"ל **"מי שנמרחו אשכיו וכו' בכורות מד ב' במשנה אין לו ביצים אין לו אלא ביצה אחת זהו מרוח אשך האמור בתורה ר' ישמעאל אומר כל שנמרחו אשכיו ר"ע אומר כל שרוח באשכיו רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כל שמראיו חשוכים ופירש"י שנמרחו אשכיו שנימוחו ביציו ופירש רבינו בפירוש המשנה שכל אלו התנאים מודין שכל אלו הם מומין לא נחלקו אלא בפירוש מרוח אשך האמור בתורה ויש לתמוה על רבינו שכתב ארבעה באיברי הזרע ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשה ומצאתי בסמ"ג ג' מי שנימוחו מבושי והוא הכיס של ביצים שנימוחו הביצים שלו בתוכו ד' מי שהרוח במבושיו ונפחו והוא מרוח אשך עכ"ל ונראה שכך צריך להגיה בספרי רבינו וכן מצאתי בספר מוגה. ועדיין יש לתמוה למה לא כתב שאף על פי שלא נימוחה אלא ביצה אחד**

⁹² ידוע שבשלחן ערוך אבן העזר סימן קעח סעיף ב השחוף מוסבר כמי שאינו יכול להתקשות, לכאורה הכוונה של התוספתא הוא כמו שמובא במשנה וגמרא, דהיינו נמרח. וכן כתוב בפירושי התוספתא, כמו מנחת ביכורים מפרש את התוספתא **"שנימוחו"**.

⁹³ יש אחרונים שחולקים על הכסף משנה, שביצה אחד גם פוסלת.

הוא בעל מום כדמשמע ממה ששינו אין לו אלא ביצה אחת. ולכן נראה לי שרבינו מפרש אין לו אלא ביצה אחת היינו שנברא מתחלת ברייתו חסר ביצה אחת אבל בנימוחו אשכיו לא מפסיל עד שימוחו שתייהן וכדמשמע מלישנא דרבי ישמעאל שנמרחו אשכיו לשון רבים ולדעת רבי ישמעאל הא דכתב קרא מרוח אשך לשון יחיד פירושו שאין לו שום אשך ואין לתמוה למה השמיטו רבינו אין לו אלא ביצה אחת שכבר כתבו בפרק שקודם זה אצל מומין הפוסלים באדם ובהמה". פירש מהר"י קורקוס "ופירוש נמרחו אשכיו שנמוחו הביצים ורוח באשכיו ושהביצים נפוחות מחמת רוח שנכנס בהם. והוא גם בספרא ובתוספוטא דבכורות". **קריית ספר** של המב"ט מסביר שב'מרוח אשך' נשאר מהביצים ופוסל רק באדם, בניגוד ל'מעוך' שלא נשאר מהביצה גוש שלם ופוסל באדם ובהמה. וז"ל "ארבעה באיברי הזרע כיס ארוך גיד ארוך נמוחו מבושיו או רוח במבושיו והיינו מרוח אשך האמורה בתורה שהרוח באשכיו כיס ארוך וגיד ארוך דאינו שוה בזרעו של אהרן ונימוחו ביציו לאו היינו מעוך דלעיל אלא דהם נמוחים ונמסים ומה שנשאר מהם הוא שלם ואינו מעוך ונראה דפסול משום דאינו שוה לזרעו של אהרן".

סעיף ה מי שאשכיו או ביציו גדול עד שמגיע לארכבותיו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שאשכיו או ביציו גדול עד שמגיע לארכבותיו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מד ב' "המאושבן, ובעל גבר". **רש"י** מפרש את המומים, בד"ה מאושבן "ביציו גדולים". ד"ה בעל גבר "גידו גדול". **גמרא** בכורות מד ב' דנה באורך הדרושה לפסלו "המאושבן ובעל גבר. תנא: משובן - בביצים, ובעל גבר - בגיד. תנא: משובן - זה הקיין, הגרבתן - זה בעל קיק, קיין - בביצים, גרבתא - בגיד. ועד כמה? מחוי רב יהודה עד רכובה. תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: עד רכובה - פסול, למעלה מן רכובה - כשר; איכא דאמרי: עד רכובה - כשר, למטה מן הרכובה - פסול". מפרש **רש"י** ד"ה הקיין "היינו משובן". ד"ה הגרבתן "היינו מין בעל גבר". ד"ה בביצים "שביציו גדולים". ד"ה בגיד "שגידו גדול". ועד כמה "יגדל הגיד שיהא פסול". מפרש **רבינו גרשום** "המשוכן ובעל גרב - משוכן בביצים שביציו גדולים ביותר. בעל גרב [גבר] בגיד שארוך ביותר. מחוי - רב יהודה שארוך הגיד עד הארכובה". מפרש **הרמב"ם** על המשנה כיס ביצים ארוך פוסל אם ארוכה משום אויר או לחות וביצה ארוה באה בגין מחלה ידועה. וז"ל "ומשועבן, הוא אשר כיס הביצים שלו ארוך מאד עד שמגיע לארכובתו, ואין הבדל בין שהיה מלא רוח או לחה עד שנעשו נפוחים, או שהיה הכיס ארוך ומדולדל ואין בו רוח ולא נפחות הכל מום. ובעל גבר, על משקל ארץ, ויש מי שקורא גבר על משקל גבל, והוא אשר זכרותו ארוך עד כדי שמגיע לארכובתו, וזו מחלה ממחלות הזכרות וכבר הזכירוהו הרופאים וראוהו". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש את המשנה "המאושכן - שכיס של ביצים שלו ארוך עד שמגיע לארכובה. בין שהוא נפוח מחמת רוח או מחמת ליחה. ובעל גבר - בעל אבר. שנתארך הגיד שלו ונעשה גדול עד שמגיע לארכבותיו".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יב "מי שכיס הביצים גדול וארוך עד שמגיע לארכבותיו, מי שהגיד שלו ארוך עד שמגיע לארכבותיו". **כסף משנה** מסביר את סיבת הרמב"ם שפוסל כאשר אורך הגיד או אשך מגיע עד ארכבותיו. וז"ל "בכורות במשנה מד ב' המאושכן ובעל גבר תנא מאושכן בביצים ובעל גבר בגיד וכו' ועד כמה מחוי רב יהודה עד רכובה תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר עד רכובה פסול למעלה מרכובה כשר איכא דאמרי עד רכובה כשר למטה מרכובה פסול ויש לתמוה על רבינו שפסק כלישנא קמא ואפשר שהוא ז"ל מפרש דאיכא דאמרי לא קאי אדר"א בן יעקב אלא אדר' יהודה ויש הוכחה לדבר מדנקט לישנא דאיכא דאמרי ואי אדראב"י פליג לא הוי ליה למימר 'אלא ויש אומרים' והשתא אתי שפיר שפסק כראב"י שמשנתו קב ונקי. ועוד יש לומר שפסק כלישנא קמא משום דבשל תורה הלך אחר המחמיר". **רדב"ז** מסביר שגם ביצה אחד ארוכה פוסל. וז"ל "מי שכיס וכו' ונראה לי דהוא הדין אם אחת מהביצים גדולה וארוכה עד רכובה שהוא מום דמאי שנא אחת משתים. דעל כרחך לא פליגי רבנן עליה דר' יהודה (בכורות מ ב') אלא באחת גדולה כשתים, אבל אם מגעת עד עד ארכבותיו פשיטא דהוי מום. וזהו שכתב הרב מי שכיס הביצים וכו' דכיון שהכיס מגיע עד ארכבותיו הוי מום".

סעיף ו' טומטום ואנדרוגינוס פסולים לעבודה ועבודתם בדיעבד פסולה.

טומטום ואנדרוגינוס פסולים לעבודה ועבודתם בדיעבד פסולה משנה בכורות מא' מביא מחלוקת לגבי בהמה בכורה שהוא טומטום ואנדרוגנוס, אם נחשב כבעל מום או שאינו נחשב בכלל כבכור. "וטומטום ואנדרוגינוס, לא במקדש ולא במדינה, רבי ישמעאל אומר: אין לך מום גדול מזה, וחכמים אומרים: אינו בכור, אלא נגזז ונעבד". **גמרא** בכורות מא' מביא לימוד עבור שתי הדעות במשנה. "תא שמע: זכר" (ויקרא א: ג) - ולא נקבה, כשהוא אומר למטה זכר, שאין תלמוד לומר, מה ת"ל - להוציא טומטום ואנדרוגינוס. מני? אילימא ת"ק - ספיקא הוא, ואתי קרא למעוטי ספיקא? אלא רבנן בתראי - מחד קרא נפקי דהא גבי בכור חד זכר הוא דכתיב, קא מעטי כולחו מינייהו! אלא פשיטא ר' ישמעאל; ואי אמרת בשלמא רבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה - היינו דאיצטריך קרא למעוטי, אלא אי אמרת מספקא ליה - אצטריך קרא למעוטי ספיקא? לעולם רבנן בתראי, וגבי בכור תרתי קראי כתיב הזכר והזכרים". פירש רש"י ד"ה אין לך מום גדול מזה "ואנדרוגינוס קאי דמקום נקבות הוי כמום והוי כבכור בעל מום ונשחט במדינה ואסור בגיזה ועבודה". ד"ה וחכמים אומרים אינו בכור "דבריה בפני עצמה הוא ונגזז ונעבד". ד"ה בתורת כהנים זכר ולא נקבה "זכר כתיב גבי עולת בקר זכר תמים יקריבנו ומשמע ולא נקבה". ד"ה כשהוא אומר זכר למטה "בעולת צאן". פירש רבינו גרשום ר' ישמעאל אומר אין מום גדול מזה. כטומטום ואנדרוגינוס ונשחט במדינה וחכ"א אינו בכור אלא נגזז ונעבד דטומטום ואנדרוגינוס לא קדשי בבכורה". בהמשך הסוגיא יש דיון לגבי טומטום ואנדרוגינוס אם נפסל משום ספק נקבה או נפסל כודאי. **רב עובדיה מברטנורא** מפרש המשנה "וטומטום ואנדרוגינוס - דספק זכר הם וקדשי, ספק נקבה ולא קדשי. אין לך מום גדול מזה - אנדרוגינוס קאי. [דמקום] נקבות הוי כמום, והוי כבכור בעל מום, ונשחט במדינה ואסור בגיזה ועבודה. וחכמים אומרים אינו בכור - דבריה בפ"ע הוא. ונגזז ונעבד. והלכה כחכמים".

רמב"ם בפירוש המשניות כותב "ואין הלכה כר' ישמעאל", כלומר שבהמה אנדרוגנוס וטומטום לא נחשב בעל מום, אלא לא קדש כבכור. עבור המקביל באדם, אמור ליחשב שאינו נקדש בקדושת כהונה ולאו דוקא כבעל מום. לעומת זאת, בהלכות ביאת מקדש פרק ז הלכה ח הרמב"ם מביא טומטום ואנדרוגינוס כבעל מום. וז"ל "הטומטום, האנדרוגינוס". **רדב"ז** סובר שהרמב"ם פוסק כמו החכמים שאינו זכר, אלא שזה לא סותר שגם נחשב כמום, כמו ר' ישמעאל. וז"ל "וטומטום וכו' הכי אמר ר' שמעון (ר' ישמעאל) במתניתין (מא א') אין לך מום גדול מזה. וכן כתב בהלכות איסורי מזבח (פרק ג הלכה ג) 'הטומטום והאנדרוגינוס אף ע"פ שאין לך מום גדול מהן הרי הן פסולין למזבח מדרך אחרת לפי שהן ספק זכר ספק נקבה הרי הן כמין אחר' עד כאן. ומהאי טעמא אמרו חכמים שאינו בכור אלא נגזז ונעבד דבריה בפני עצמה הוא ואינה בכלל זכר ומינה נמי דאינה בכלל זכרי כהונה"⁹⁴.

סימן לב מומים השייכים לכל הגוף והעור

סעיף א הרמב"ם מונה שמונה מומים השייכים לכל הגוף, ארבע מומים פוסל כהן ובהמה ועבודת הכהן נפסלה וארבעה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד משום שאינו שווה בזרעו של אהרן. וכן הרמב"ם מונה שמונה מומים השייכים לעור, כולם פוסלים משום שאינם שווים בזרעו של אהרן ואם עבד, בדיעבד עבודתו כשרה.

הרמב"ם מונה שמונה מומים השייכים לכל הגוף רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה י מביא את רשימת מומים שיכולים להיות בכל הגוף שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ארבעה ראויין להיות בכל הגוף". בפרק ח הלכה יד נרשם ברמב"ם רשימת מומים שיכולים להיות בכל הגוף שאינם שווים לזרעו של אהרן.

⁹⁴ משום שיש דיונים אם נחשב כספק זכר ספק נקבה או כב"ה בפני עצמה, עולה מספר שאלות אם נחלק בקדשים כמו שאר בעלי מום והאם מקבל מלקות. ע' מנחת חינוך מצוה ערה שלפי הרמב"ם נחשב כספק שעבודתו נפסל ממה נפשך, אבל אינו לוקה.

המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ארבעה בכל הגוף". בהלכה זו הרמב"ם מסכם "ושמונה בכל הגוף".

וכן הרמב"ם מונה שמונה מומים השייכים לעור, כולם פוסלים משום שאינם שווים בזרעו של אהרן ואם עבד, בדיעבד עבודתו כשרה רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו "שמונה בעור הבשר" ומביא את רשימת מומים השייכים לעור הבשר שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. שוב הרמב"ם מסכם בהלכה זו "ושמונה בעור הבשר".

סעיף ב מי שיש בו מחלות עור מסוג שחין שנקרא בתורה גרב וילפת, דהיינו אבעבועות בגודל של דינר או חזזיות בגודל של עדשה, פסולה לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה, גם אם קיים אפשרות לרפואה.

מי שיש בו מחלות עור מסוג שחין שנקרא בתורה גרב וילפת, דהיינו אבעבועות בגודל של דינר או חזזיות בגודל של עדשה, פסולה לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה, גם אם קיים אפשרות לרפואה ויקרא כב: כב "או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה" ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה". תרגם אונקלוס ילפת כחזזן, וז"ל "או גרב או חזזן לא תקרבון אלין קדם ה' וקורבנא לא תתנו מנהון על מדבחא קדם ה'". גם רבי יונתן בן עוזיאל מתרגם ילפת כחזזן ומתרגם גרב כחרס יבש, וז"ל "או דמלי חרסין יבשין או חזזיתא מצריתא לא תקרבון אלין קדם ה' וקורבנא לא תקרבון מנהון על מדבחא קדם ה'". מפרש רש"י בד"ה גרב, שגרב וילפת דומים. וז"ל "מין חזזית וכן ילפת. ולשון ילפת, כמו (שופטים טז: כט) זילפת שמשון, שאחזה בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה". בתוכחת ערבות מואב נמצא מספר קללות שקשורות למחלת עור שאין להם רפואה, שחין מצרים, גרב וחרס. דברים כח: כז "יפכה ה' בשחין מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא". תרגום אונקלוס "ימחין ה' בשחין דמצראי... ובגרבה ובחרס יביש דלא תכול לאתסאה". רש"י מפרש הפסוק על בסיס הסוגיא שיובא בהמשך. ד"ה בשחין מצרים "רע היה מאד, לח מבחוץ ויבש מבפנים, כדאיתא בבכורות (מא א')". ד"ה גרב "שחין לח". ד"ה חרס "שחין יבש כחרס". שחין של מכת מצרים מתואר בשמות ט: ט "והיה לאבק על כל ארץ מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פרח אבעבועות בכל ארץ מצרים". פירש רש"י ד"ה לשחין פרח אבעבועות "כתרגומו לשחין סגי אבעבועין, שעל ידו צומחין בהן בועות". ד"ה שחין "לשון חמימות. והרבה יש בלשון משנה (יומא נג ב') שנה שחונה".

ספרא אמור פרשתא ז הלכה יא "גרב זה החרס, ילפת זה חזזית מצרית... מנין ליתן את האמור בבהמה באדם ואת האמור באדם בבהמה תלמוד לומר גרב גרב לגזירה שוה ילפת ילפת לגזירה שוה". מפרש רבינו הלל לפי הגמרא בבכורות "גרב זה החרס – דהיינו דביש בין מבחוץ בין מבפנים כחרש כדפרשין ליה התם בהלכתא דואלו אין שוחטין עליהן. חזזית מצרית – היינו שחין אבעבועות ולהכי קרי ליה מצרית על שם שחין אבעבועות שהיה במצרים". ר"ש משאנץ מפרש הבדל בין גרב, שהוא גדול ויותר מאוס, וחזזית, שיחסי קטן. הרב מוסיף ששחין לח יותר מאוס, למרות שמשמע להפך בגמרא שיובא בהמשך. וז"ל "והגרב הוא נמאס מחזזית אף על גב שהוא יבש כי הוא גדול ורחב כדינרי זהב ודומה לצרעת וחזזית היא דקה כעדשים ואף על פי שהוא לחא מבחוץ אינה נמאסת כגרס [כגרב]".

משנה בכורות מא א' מתאר מומים שלא שוחטין עבורם בכור בהמה משום שיש למומים האלו רפואה, ונחשבים כמום עבור. ראינו שכהן עם מום עובר גם נפסל לעבודה, אז כהן עם אחד המומים של המשנה נפסלה לעבודה. וז"ל המשנה "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה... ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית". מפרש רש"י בד"ה גרב וחזזית שמדובר ב"מיני שחין". רמב"ם בפירוש המשניות "ואמרו בעל גרב, רוצה לומר גרב לח, אבל היבש הרי הוא מום, ועל הגרב היבש אמר ה' בתורה או גרב... וכן חזזית המצרית והיא הקשה שאין לה רפואה היא מום, והיא ילפת האמורה בתורה, וכל שזולתה הוא מום עובר". רב עובדיה מברטנורא מכניס הדבלי גישה בין שחין לח ושחין יבש. וז"ל "גרב – מין שחין לח מבחוץ ומבפנים. וגרב האמור בתורה דהוי מום, הוא שחין יבש. יבלת – בלובן העין, ואין בה שער. ולעיל דחשיב לה במומין ששוחטין עליו, מיירי דיש בה שער. ובעל חזזית – תרי גווני חזזית הוו. חזזית המצרית היא ילפת הכתובה בתורה שהוא לח מבחוץ ויבש מבפנים, והוי מומא דלא הדר בריא, דאמר מר למה נקרא שמה ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה. וחזזית השנויה כאן היא מין שחין שיש לה רפואה".

גמרא על אתר מנסה לחלק בין שלשה מיני שחין, "וגרב לא? והכתיב: 'גרב' באורייתא (ויקרא כב:כב)! וחזוית לא? והכתיב 'לפת' באורייתא, ותניא: גרב - זה החרס, ילפת - זו חזוית המצרית, ואמר ריש לקיש: למה נקרא שמה ילפת - שמלפפת והולכת עד יום המיתה! בשלמא חזוית אחזוית לא קשיא, כאן - בחזוית המצרית, כאן - בחזוית דעלמא, אלא גרב אגרב קשיא! גרב אגרב נמי לא קשיא, הא - בלח, הא - ביבש; לח - איתסי, יבש - לא מיתסי. ולח מיתסי? והכתיב: 'ככה ה' בשחין מצרים וגו' (דברים כח:כו), ומדכתיב 'בחרס' - הרי גרב לח אמור, וקאמר 'אשר לא תוכל להרפא'! אלא: תלתא הוו, דקרא - יבש בין מבפנים בין מבחוץ, דמתני' - לח מבחוץ ומבפנים, דמצרים - יבש מבפנים ולח מבחוץ, דכתיב ויהי שחין אבעבועות פורח באדם". פירש רש"י ד"ה וגרב לא "הוי מום גמור". ד"ה והכתיב גרב באורייתא "ויקרא כב:כב) גבי עורת או שבור דכתיב או גרב או ילפת". ד"ה ותו חזוית לא "מום גמור הוא והכתיב באורייתא". ד"ה זה חרס "שחין שקשה כחרס". ד"ה חזוית המצרית "שחין שהובא על המצרים". ד"ה מלפפת "דבוקה בו כדמתרגמינן (שמות לו) ויחבר ולפיף". ד"ה אלא תלתא גרב הוו דקרא "גבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש בפנים ומבחוץ". ד"ה דמצרים "דהיינו האי בקללות ובגרב ובחרס יבש בפנים ולח מבחוץ וכיון דיבש מבפנים לא ד"ה מיתסי ואי הוי בבכור הוי נמי מום גמור". ד"ה דמתני' "לח מבפנים ולח בחוץ". ד"ה פורח "היינו האי שנראה למעלה דדבר הבולט הוי פורח". ד"ה וכתוב אבעבועות "דהיינו לשון נובע דמשמע מבחוץ היה לח". מפרש **רבינו גרשום** "שמלפפתו - שאוחזתו. חזוית בעלמא אין שוחטין - דקרא דלא מיתסי היינו יבש בין מבפנים ובין מבחוץ. ודמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים והאי נמי לא מיתסי. ודמתני' לח בין מבפנים בין מבחוץ ומיתסי". **תוספות** מפרש ד"ה גרב זה החרס "תימה אמאי לא קאמר מההיא גרב דבקללות של משנה תורה דכתיב בגרב ובחרס וההיא גרב לאו היינו חרס ומום קבוע הוא דכתיב ביה אשר לא תוכל להרפא וי"ל דמשמע דנקט הכא זו אף זו דגרב שהוא חרס יבש מבחוץ ומבפנים והוי מום ואפילו ילפת נמי שהוא לח מבחוץ ויבש מבפנים כדקאמרין בסמוך הוי מום וגבי קללות נקיט זו אף זו שילקה בגרב ואפילו בחרס דקשה טפ"ל". ובד"ה אלא תלתא הוו כו' "דקרא דגבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש מבפנים ומבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים וכיון דיבש מבפנים לא מתסי ואם נתרפאו ממנו המצריים שמא מעשה נס היה ויש לתמוה הא שחין מצרים דנכתב ברישיה דקרא דקללות מאן ניהו דגרב וחרס שאין להם רפואה בההוא קרא כתיבי".

יוצא שיש כמה סוגים של מחלת עור. שתי מומים קבועים משום שבזמן חז"ל לא היה להם מרפא: א) גרב יבש מבפנים ומבחוץ. בויקרא כב:כב נקרא 'גרב' ובדברים כח:כו 'חרס' ב) גרב יבש מבפנים ולח מבחוץ - וזה מכת שחין במצרים. בויקרא כב:כב נקרא 'ילפת' ובדברים כח:כו 'גרב' ובלשון חז"ל נקרא 'חזוית מצרים'. וגם יש שתי סוגים של מום עובר, משום שיש בהם מרפא. א) גרב לח מבפנים ומבחוץ (משנה בכורות מא א'). ב) חזוית סתם.

לפי פשט **רמב"ם** קיים אותו חלוקה במומים של מחלת עור. הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה י "מי שיש בו גרב יבש כל שהוא וזהו הגרב האמור בתורה ... מי שיש בו חזוית מצרית כל שהיא והיא חזוית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה". **כסף משנה** "ארבעה ראויים להיות בכל הגוף וכו'. בכורות מא במשנה ואלו שאין שוחטין עליהם לא במקדש ולא במדינה וכו' בעל גרב ובעל יבלת ובעל חזוית ובגמרא וגרב לא ופירש"י וגרב לא הוי מום גמור והכתיב גרב באורייתא גבי עורת או שבור וכו' וחזוית לא הוי מום והא כתיב ילפת באורייתא גבי מומין ותניא גרב זה החרס ילפת זו חזוית המצרית וכו' בשלמא חזוית אחזוית לא קשיא כאן בחזוית מצרית כאן בחזוית דעלמא אלא גרב אגרב קשיא גרב אגרב נמי ל"ק הא בלח הא ביבש לח מיתסי יבש לא מיתסי ולא מיתסי והכתיב יככה ה' בשחין מצרים ובגרב ובחרס ומדכתיב ובחרס הרי גרב לח אמור וקאמר אשר לא תוכל להרפא אלא תלתא גרב הוי דקרא גבי מומין יבש בין מבפנים בין מבחוץ. דמתני' לח מבחוץ ומבפנים. דמצרים לח מבפנים ויבש מבחוץ. הרי דחזוית המצרית וגרב יבש מבפנים ומבחוץ וכן לח מבפנים ויבש מבחוץ הוו מומין קבועים ולח מבפנים ומבחוץ הוי מום שאינו קבוע ואם כן צריך לומר דגרב יבש שכתב כאן רבינו היינו אפילו לח מבפנים ויבש מבחוץ. ומ"ש וזהו הגרב האמור בתורה אף על גב דבגמרא אמרו דקרא יבש מבפנים ומבחוץ דמצרית לח מבפנים ויבש מבחוץ לאו למימרא דמצרית לאו היינו דקרא דגבי מומין דלא אתא אלא לפרושי מאי ניהו דמצרית ומכל מקום כיון דמום קבוע הוא דכתיב אשר לא תוכל להרפא בכלל גרב דקרא דגבי מומין הוא. ומה שכתוב מי שיש בו יבלת שיש בה עצם וזהו יבלת. שם בגמרא (דף מ'.). ומה שכתב מי שיש בו חזוית מצרית. שם (דף מ"א) במשנה ובגמרא". מהר"י **קורקוס** מאריך ומפרש את הרמב"ם בצורה אחרת. וז"ל "בכורות מא א' במשנה ואלו שאין שוחטין וכו' בעל גרב ובעל יבלת ובעל חזוית. והקשו בגמרא וגרב לא והא גרב כתיב באורייתא וחזוית לא והכתיב ילפת

ותניא גרב זה החרס ילפת זו חזזית המצרית ואמר ריש לקיש למה נקרא שמה ילפת שמלפפתו והולכת עד יום המיתה בשלמא חזזית אחזזית לא קשיא כאן בחזזית המצרית כאן בחזזית דעלמא, אלא גרב אגרב קשיא ותירצו הא בלח הא ביבש, לח איתסי יבש לא איתסי והקשו ולח מיתסי והכתיב ובגרב ובחרס ומדכתיב חרס היינו יבש על כרחך גרב היינו לח וכתוב אשר לא תוכל להרפא ומסיק דג' מיני שחין הוו דקרא, כלומר דגבי מומין, יבש מפנים ומבחוץ, דמתניתין לח מבפנים ומבחוץ, דמצרים לח מבפנים ויבש מבחוץ דכתיב שחין פורח. ורש"י נראה שגורס לח בחוץ ויבש מבפנים... ובודאי מה שכתב רבנו יבש צריך לפרשו שאפילו אינו יבש אלא מבפנים במשמע כיון דלא מיתסי ולכך סתם רבנו דבריו והוצרכו בגמרא לומר ששלשה מיני שחין אחד הוא השנוי בברייתא שאמרו גרב זו חרס וזהו ובחרס הנזכר לגבי קללות. ועל כרחך ביבש מבחוץ ומבפנים הוא דגרב דכתיב בהדיה ביבש מבפנים לבד הוא ותרווייהו אינם מתרפאים דכתיב אשר לא תוכל להרפא. ועל כרחך לא זהו השנוי במשנה שאינו מוס דכיון שאינו מתרפא למה לא יהיה מוס. אלא שמתניתין לח מבחוץ ומבפנים מוכיח על כרחך דיבש מבפנים לבד הוי מומא".

סעיף ג מי שיש בבשרו יבלת שיש בו עצם פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה. מי שמקום בבשרו מלא יבלות שאין בו עצם, כמין חתיכות בשר שמדולדלות, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה.

מי שיש בבשרו יבלת שיש בו עצם פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה ויקרא כב: כב "... אלו יבִלְתָּ ... לא תקריבו אֵלָה לָהּ וְאִשָּׁה לֹא תִתֶּנּוּ מִקֶּחַ עַל הַמִּזְבֵּחַ לָהּ". **אונקלוס** מתרגם בפשטות "או יבלת". **רבי יונתן בן עוזיאל** מתרגם שיבלת הכתוב בתורה הוא תבלול ממומי העין, וז"ל "או דעינו לקיין דמערב חיורא באוכמא". וכן מפרש **האבן עזרא** "יבלת כמו תבלול (ויקרא כא: כ). וכללו של דבר, אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה". **רש"י** מתרגם ללע"ז "ורואיה"⁹⁵.

ספרא אמור פרשתא זו הלכה יג מוסיף שיבלת גם פוסל באדם "יבלת, זה בעל יבלת ... כאן לא נאמר דק ותבלול ולהלן לא נאמר יבלת, מניין ליתן את האמור בבהמה באדם ואת האמור באדם בבהמה תלמוד לומר גרב גרב לגזירה שוה ילפת ילפת לגזירה שוה". מפרש **רבינו הלל** שמדובר על מום שבעין. וז"ל "היינו דאית ליה יבלת בשחור העין והעלה שיער והכי מפרש להו בפרק דעל אלו מומין בהלכתא דר' חנינא בן אנטיגנוס".

משנה בכורות מ' ב' מביא מום יבלת שבעינים "רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: את שיבלת בעיניו". פירש **רש"י** ד"ה יבלת – "ורואיין", דהיינו יבלת. **משנה** בכורות מא' א' מביא יבלת כאחד המומים שלא שוחטים עבורו בהמה בכורה, "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: ... ובעל יבלת". **גמרא** בכורות מ' ב' מביא שקליא וטריא כדי לחלק בין יבלת שנחשב כמום גמור ויבלת שנחשב כמום חלקי לגבי שחיטת בכור. כמו שראינו בסימן כו, עיקר הגמרא דנה ביבלת בעין. בנוסף, יוצא מהסוגיא תובנות עבור כהן שיש לו יבלת במקום אחר בגוף. וז"ל הגמרא "למימרא דיבלת הוי מומא? ורמינהו; ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: בעל גרב ובעל יבלת! ותסברא? הא כתיבא יבלת באורייתא! אלא לא קשיא, הא - בגופו, הא - בעינו; מכדי, קרא סתמא מה לי בגופו ומה לי בעינו? אלא לא קשיא, הא - דאית בה עצם, הא - דלית בה עצם; דקרא - דאית בה עצם, מתניתין - דלית בה עצם, בעינו - הוי מומא, בגופא - לא הוי מומא. ולית לה עצם בגופא פסולה הרי תלתול בעלמא הוא! דתנן, ר"א אומר: בעלי התילולין פסולין באדם וכשירין בבהמה! אלא, אידי ואידי בעינו, ולא קשיא, הא - בשחור, הא - בלבן והא אין מומין בלבן? אלא, אידי ואידי בלבן, ואמר ר"ל: לא קשיא, הא - דאית בה שער, הא - דלית בה שער". פירש **רש"י** ד"ה לא במקדש "דנפסל מן המזבח". ד"ה ולא במדינה "דאינו מום גמור לישחט עליו בחוץ". ד"ה גרב "חזזית". ד"ה ותסברא "דלא מום הוא". ד"ה והא כתיב יבלת באורייתא "גבי מומין גמורין (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ או יבלת". ד"ה בגופו "לא מום גמור הוא". ד"ה והא קרא סתמא – כתיב". ד"ה אלא "בגופו נמי הוי מום ולא קשיא קרא דמשמע דאפילו בגופו הוי מום אמתיני דמשמע דאינו מום גמור אלא בעין אבל בגופו מום הוא ליפסל ולא לישחט קרא דאית ביה עצם ומתניי הכא דבעין הוי מום ואידך מתניי דבגופו לא הוי מום בדלית בה עצם".

⁹⁵ בגמרא שטיינזלץ מציע כפירוש ליבלת "דרמואיד".

ד"ה ולית ביה עצם בגופו פסולה הוי "בתמיה". ד"ה תלתול "חתיכות בשר התלויים בו כגון בני אדם שיש להם אצל אזניהם רצועות קטנות של בשר וממעי אמן הם". ד"ה פסולין באדם "אם כהן הוא פסול לעבודה דבעינן שוה בזרעו של אהרן". ד"ה אלא אידי ואידי בעין "אמתני" קאי ולא אקרא". ד"ה והא אין מומין בלבן "ואפילו במקדש כשר לשחוט". ד"ה אידי ואידי "הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרוייהו ליבלת במומין שבלבן אית ביה שער מגונה הוא ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה". ד"ה והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער "ומתני' דמוס גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית נמי עצם וקרא בדאית בה עצם דאי מתניתין דהכא בדאית בה עצם אמאי נקט בעינו". מפרש **רבינו גרשום** "שאין שוחטין עליהו - הבכור במקדש להקריבו דשמא מוס הוא. ולא במדינה - דשמא לא הוי מומא ואסור לשוחטו במדינה אלא על מוס גמור. ובעל יבלת - אלמא דלא הוי מוס גמור. לא קשיא הא - דקתני אין שוחטין על יבלת היינו כי הויא בגופו ומתניתין וקרא דחשיב ליה מוס כי הויא בעינו דקרא אית ביה עצם ביבלת שבגופו הוי מוס. ומתניתין דאין שוחטין דלית ביה עצם הא בעינו אף על גב דלית בה עצם הוי מומא. בגופו לא הוי מוס. כי לית בה עצם הא פסול הוי להקריבה. אמאי תלתול בעלמא. תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור. לבן - אין מומין בלבן אמאי אין שוחטין במקדש. הא דאית ביה שיער - ביבלת שהלבן הוי מומא והא קמ"ל אף על גב דשאר מוס לא פסול בלבן אי אית ביה שיער פסיל ואי ליכא שיער בו לא פסיל". **רב עובדיה מברטנורא** "יבלת - פורו"ש בלע"ז. ואפילו היא בלובן שבעין ויש בה שער, הרי זה מוס". **רמב"ם** בפירוש המשניות על בכורות מ' ב' מפרש יבלת בלבן של העין "יבלת, ית'אלול. וכל זמן שהיתה יבלת ואפילו בלובן שבעין ויש בה שער הרי זה מוס לדברי הכל".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז' הלכה י' מביא יבלת בכל הגוף שפוסל בהמה ואדם רק במידה שיש בה עצם. וז"ל "מי שיש בו יבלת שיש בה עצם וזה הוא יבלת האמורה בתורה". מהר"י **קורקוס** "נמצא העולה מסוגיא זו לדעת רש"י דבאית בה עצם פוסל בכל הגוף. וזה כבר כתב רבנו (רמב"ם) כאן. ובשארין בה עצם בגוף כשר והויא כתלתולים ופוסל באדם ... ונמצא פסקן של דברים לדעת רבנו דביש בה עצם פסול בכל מקום. והיא הכתובה בכתוב דסתמא כתיב. אין בה עצם הרי היא כתלתולים ...".

לסיכום, בבכורות מ' ב' קיים סוגיא לא קצרה דנה בענין של מוס היבלת בעיקר לענין התרת בכור בהמה ע"י יבלת בעין. יוצא מהסוגיא שיבלת שיש בו עצם שנמצא בכל מקום בגוף נחשב כמוס עבור בהמה ואדם, וזה כוונת הפסוק **או יבלת** (ויקרא כב:כב).

מי שמקום בבשרו מלא יבלות שאין בו עצם, כמין חתיכות בשר שמדולדלות, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה בנוסף, מובא בסוגיא בכורות מ' ב' יבלת שאין בו עצם ונקרא 'תילולין' שאינו שווה בזרעו של אהרן. מקור ה'תילולין' נמצא **במשנה** בכורות מה ב' "רבי אלעזר אומר: אף בעלי הדלדולין - פסולין באדם וכשרין בבהמה". **שיטה מקובצת** אות ח מתקן את הגירסא "והתלתולין פוסלין". גם קיים גירסאות שונות אם בעל המימרא הוא רבי אלעזר או רבי אלעזר בן יעקב.⁹⁶ **רש"י** מביא את הגירסא המתקנת בד"ה התלתולין, ומפרש "כמין חתיכות בשר יוצאות ותולות להם". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש כמו רש"י "דלדולין - כמין חתיכות בשר יוצאות תלויות בהן. והלכה כר"א בן יעקב". **רמב"ם** פירוש המשניות מסביר את המוס ופוסק כמו רבי אלעזר שאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "ובעלי הדלדולין הוא שיהו תלוין בהם עורות ויתרפו עורותיהם כעין כיסים. והלכה כר' אלעזר". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו מביא הדלדולין כמום שאינו שווה בזרעו של אהרן. וז"ל "בעלי הדלדולין והוא שידלדל העור והבשר או הלחלוחית שיש בעור שנדלדל באי זה מקום שיהיה מכל הגוף הרי זה מוס".

גמרא ברכות נח ב' מביא ברכת 'משנה הבריות' שאומרים על איש שנראה משונה, כולל בעל המדולדל. "מיתבי, ראה ... ואת הדריניקוס אומר ברוך משנה את הבריות". **רש"י** מביא פירוש שמדובר על מי שגופו מלא יבלות, לכאורה תיאור דומה למה שנקרא במשנה בכורות מה ב' 'בעל הדלדולין'. וז"ל בד"ה הדריניקוס "רודא"ש⁹⁷. לשון אחר: פיו עקום". וכן, מהלשון 'בעל הדלדולין' משמע שיש כיסוי של יבלות, ולא רק יבלת אחד. משמע מלשון **הרמב"ם** שלא נדרש יבלות בכל הגוף, אלא גם כיסוי מקומי מתוך הגוף גם יחשב משונה ואינו שווה בזרעו של אהרן.

⁹⁶ עיין ב"ח אות ב

⁹⁷ לע"ז רש"י מתרגם "מיובל, שעורו מכוסה יבלות".

סעיף ד מי שנפגם או שנחתך לו עצם גלוי פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה. צלעות אינם נחשבות לעצמות גלויות.

מי שנפגם או שנחתך לו עצם גלוי פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד נפסלה ויקרא כב: כב "ואו שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה'". תרגם אונקלוס "או פסיק". רש"י על התורה מפרש 'חרוץ' בעקבות הספרא אמור פרשתא ז: יב שסדק בריס או שפה, וז"ל בד"ה חרוץ "ריס של עין שנסדק או שנפגם, וכן שפתו שנסדקה או נפגמה". אבן עזרא מציע פירוש של גזור, וז"ל "שבור - ביד וחרוץ - ברגל. וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת (מלכים א כ: מ) כמו גזור".

משנה בכורות מ ב' "רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: ... ושנפגם עצם ידו ורגלו". פירש רש"י ד"ה ושנפגם עצם ידו "דניכר המום ולעיל איירי בנשבר". הבנה הפשוטה בדברו הם שיש פגם ניכר בעצם שאיננו שבר. וכן נמצא ברב עובדיה מברטנורא "ושנפגם עצם ידו - שניכר המום. ולעיל איירי בנשבר". גמרא מא א' לומדת שיש מום של חרוץ דוקא במקום העצם. וז"ל "אמר אבבי: אמר קרא 'או חרוץ' 'או שבור', חרוץ דומיא דשבור, מה שבור - במקום עצם, אף חרוץ - במקום עצם. רבא אמר: בלא שבור נמי לא מצית אמרת חרוץ במקום בשר הוי מומא, דאי סלקא דעתך הוי מומא, כיון דאמר גרב - זהו חרס, מיחרץ חריץ, דכתיב, ומראהו עמוק מן העור - כמראה חמה העמוקה מן הצל, וליכתב רחמנא חרוץ ולא בעי גרב, ואמינא: חרוץ דלא מאיס - הוי מומא, גרב דמאיס לא כל שכן? כתב רחמנא גרב - למימר דחרוץ במקום בשר - לא הוי מומא". פירש רש"י ד"ה וישחט עליה "דהא כתיב חרוץ באורייתא דכתיב (ויקרא כב: כב) עורת או שבור או חרוץ". ד"ה כיון דאמר מר גרב זה החרס "ודאי מיחרץ חריץ נגע הוא". וכן נמצא ברבנו גרשום "וחרוץ במקום בשר לא הוי מומא אלא במקום עצם".

ספרא אמור פרשתא ז הלכה יא לומדת ששבירת צלע איננו נחשב כמום בגלוי ואינו פוסל, וז"ל הברייתא "או יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד, או שבר רגל, מה אילו מיוחדים שמומן בגלוי ואין חוזרים יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". וכן נמצא בתוספתא בכורות פרק ד הלכה ד "איזהו פסול כל שהכסלים יוצאין נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר עור ופסח' מה עור ופסח המיוחדין מום שבגלוי ואין חוזר".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה יא "כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חריץ הרי זה מום והוא בכלל חרוץ האמורה בתורה, ואין הצלעות בכלל עצמות שבגלוי". מפרש כסף משנה שדין הרמב"ם מבוסס על המשנה שהובא לעיל "במשנה בכורות מ ב' שנפגם עצם ידו או עצם רגלו ופירשו נפגם שניכר המום". בהמשך מסביר הכסף משנה שלומדים מהספרא והתוספתא שבעיה בצלעות לא נחשבות כמום בגלוי. וז"ל "ומה שכתוב ואין הצלעות בכלל עצמות שבגלוי. בתוספתא פרק ד נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר עור ופסח מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי ואינו חוזר, ומשמע לרבינו דמדסמכיה למום מבפנים מההוא טעמא הוא דלא הוי מום והכי דריש לה בתורת כהנים בהדיא יכול שאני מרבה שבר צלע תלמוד לומר שבר יד או שבר רגל מה אלו מיוחדים שמומן בגלוי ואין חוזרין יצא שבר צלע שמומו בגלוי". מפרש מהר"י קורקוס מביא את הגמרא בדף מא א' כמקור לפירושו של הרמב"ם של 'חרוץ'. וז"ל "כל עצם - גם שם בגמרא מא א' 'שבור או חרוץ' מה שבור בעצם אין בבשר אף חרוץ בעצם אין, בבשר לא. ובתוספתא פרק ד הלכה ד נשתברו רוב צלעותיו אינו מום שנאמר פסח או עור וגוי' מה אלו מומין שבגלוי אף כל וכו' וכבר נתבאר שחרוץ מלשון חתך הוא". רדב"ז "כל עצם כו' - במשנה בכורות מ ב' וכתב רש"י לעיל איירי בשנשבר העצם, משמע דהכא איירי בשלא נשבר העצם אלא שנפגם ונחרץ בו חריץ. ואמרינן בגמרא מא א' אמר אבבי אמר קרא 'או חרוץ או שבור', חרוץ דומיא דשבור מה שבור במקום העצם אף חרוץ במקום העצם, ואמרינן התם דאין חרוץ בבשר. ומה יד ורגל דאמרינן במתניתין עצמות שבגלוי אף חרוץ בגלוי ולפיכך אין הצלעות בכלל כאשר כתב רבנו (הרמב"ם)".

סעיף ה' מי שגודל הגפים לא מתאים לגודל גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. יש אומרים שהכהן נפסלה אם גודל איברי הגפים לא מתאימים זה לזה. הכהן נפסלה בין אם איבריו גדולים מדי או קטנים מדי ביחס לגודל גופו.

מי שגודל הגפים לא מתאים לגודל גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מד' א' "גופו גדול מאבריו, או קטן מאבריו". לפי פירוש רש"י גודל הגפים לא מתאימה לגודל הגוף. וז"ל בד"ה מאבריו "כגון ידיו ורגליו ושוקיו". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש באופן דומה לרש"י "גופו גדול מאבריו - שיעור גופו גדול מן הראוי לפי שיעור שאר אבריו כגון ידיו ורגליו ושוקיו". **רמב"ם** בפירוש המשניות מסביר את כלל המום, ומוסיף שגודל איברי הגפים צריכים להיות מתאימים זה לזה. וז"ל "הנלמד מכל זה שצריך שיהיו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יד כותב בצורה דומה לרש"י, שפוסל אם גודל הגפים לא מתאים לגודל הגוף. וז"ל "מי שגופו גדול מאבריו, מי שגופו קטן מאבריו". מהר"י **קורקוס** על אתר מביא גירסא קצת שונה של פירוש המשניות להרמב"ם. וז"ל "במשנה מד' א' מי שגופו גדול קטן מאבריו. וכתב שם רבנו י' העולה בדינו מזה שצריך שיהיו איברי גופו משוערים בשיעור הראוי לשיעור גופו וקצתם אל קצתם".

סעיף ו' ענק וננס שנחשבים כמשונים ודחיים פסולים לעבודה ובדיעבד עבודתם כשרה. לפי רש"י ענק הוא גבוה ביותר וגם צנום, ולפי הרמב"ם לא נדרש שהענק גם יהיה צנום.

ענק וננס פסולים לעבודה ובדיעבד עבודתם כשרה ספרא אמור פרק ג הלכה ב' ד' "מנין הכושי והחיגר והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים, תלמוד לומר 'איש איש' (ויקרא כב: יח) ריבה. (ג) והלא דין הוא ומה אם בהמה שפסל בה אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן הכשיר בו הכושי והגיחור והלבקן והקיפח הננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים. (ד) אדם שהכשיר בו אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן אינו דין שנכשיר בו את הכושי והגיחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה ובעלי נגעים טהורים ת"ל 'איש איש' ריבה". **משנה** בכורות מה ב' "והקפח, והננס". **ובגמרא** מוסבר שקפח הוא מן ענק "קפח. תני רב זביד: גבוה. איני, והתני ר' אבהו: מנין שהקב"ה משתבח בבעלי קומה - שנאמר 'אנכי השמדת את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו'! אמר רב פפא: באריכא שמיטה סניא". פירש **רש"י** בד"ה באריכא שמיטה סניא, שמדובר על ענק צנום שאינו מסוגל לעמוד באופן זקוף. וז"ל "דארוך הוא ודק שאינו עבה לפי אורכו ולפי שדק הוא אינו יכול לסבול קומתו ונכפף ונראה כמו שחליותיו שמוטות". וכן מפרש **רבינו גרשום** "באריכא שמוטא סניא. ארוך ודק ופרצופו בולט הרבה לחוץ וסנוי הוא לראות הוי מום". וכן מפורש **בערוך** ערך שמש "בסוף גמרא דפרק מומין אלו בבכורות באריכא שמיטא סניא פירוש ארוך ודק השנואי לראות". פירש **רמב"ם** על המשנה שכיפח הוא מי שגבוה במידה שנחשב משונה. וז"ל "וכיפח, הוא הארוך מאד עד שמתעבים בני אדם ארכו. וננס, הוא הקצר". ובאופן דומה נמצא **ברב עובדיה מברטנורא** "והקפח - ארוך ודק, שאינו עב לפי ארכו. והוא מכוער ומגונה".

גמרא ברכות נח ב' מביא מומים שמברכים עליו 'משנה הבריות', וכלל בתוכו הקפח והננס, "מיתבי, ראה ... ואת הקפח ואת הננס אומר ברוך משנה את הבריות". מפרש **רש"י** ד"ה קפח, מביא שתי פירושים כאשר השני דומה למשנתנו בבכורות מה ב'. וז"ל "בטן גדול, מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת, לשון אחר: קפח - ארוך הרבה, ופרצופו שמוט ובלוט דמכוער הוי".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה יד "הארוך ביותר, הננס והוא הקצר ביותר עד שיהיו מופלגין משאר העם". מפרש **הכסף משנה** "משנה מה ב' הקפח והננס ובגמרא קפח תני רב זביד גבוה איני והתני ר' אבהו מנין שהקב"ה משתבח בבעלי קומה וכו' אמר רב פפא באריכא שמיטא סניא ופירש"י דארוך הוא דק שאינו עבה לפי ארכו". מהר"י **קורקוס** "וארוך וקצר גם שמש במשנה מה ב' הקיפח והננס ופירושו בגמרא קיפח גבוה והקשו והלא נוי הוא מי שהוא בעל קומה ותרצו הארוך ביותר עד שהוא שנוי ומאוס מרוב גבהו ופירוש ננס ידוע שהוא הקצר ביותר". **רדב"ז** מצדד שהרמב"ם יותר נכון מבחינת לשוני ורש"י יותר נכון מבחינת הסוגיא. וז"ל "ופירוש הרב (רמב"ם) ניחא טפי בלשון שהרי הוא הפך הננס, וכי היכי דבננס לא שניא בין דק או עב גם כן לענין הארוך ולא שני לן ... ואף על פי שפירוש הרב (רמב"ם) נוח בלשון, פירוש רש"י ניחא טפי בעיני".

סעיף ז מי שצבע עור שלו משונה כמו שחור מאד, לבן מאד או אדום מאד, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה.

מי שצבע עור שלו שחור מאד, לבן או אדום, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מה ב' מביא דברים שאינם שווים בזרעו של אהרן משום שצבע העור משונה "הכושי, הגיחור, והלבקן". הגמרא על אתר מפרש "כושי - אוכמא, גיחור - חיוורא, לבקן - סומקא. איני, והא ההוא דאמר להו: מאן בעי לוקיאני ואישתכח חיוורא! אלא: כושי אוכמא, גיחור - סומקא, כדאמרי אינשי סומקא גיחור, לבקן - חיוורא, כההוא דאמר להו מאן בעי לוקיאני ואישתכח חיוורי". פירוש הרגליה של המילים בש"ס הם אוכמא = שחור, חיוורא = לבן וסומקא = אדום. פירש רש"י ד"ה סומקא "רו"ש בלעז"⁹⁸. לרבינו גרשום יש גירסא קצת שונה ומפרשו שהוא אדום ביותר, וז"ל "סומקא גיחור. אדום ביותר". רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שהמשנה נותן תיאור האדם שיש צבע כזה, והגמרא מעביר את שם הצבע עצמו. וז"ל "וכושי, שחור. וגיחור, אדום. ולוקן, הלבן שהוא לבן מאד, כי כמו שהשחור מוס כך האדום כגון הארגמן או הלבן כחלב מוס, וכך באר התלמוד. ואל תחשוב כי השמות הללו הם שמות הצבעים, אלא הם שמות אישי האדם דוקא אשר מראיהם כגונים הללו". רב עובדיה מברטנורא "הכושי - שחור. הגיחור - אדום כארגמן. הלבקן - לבן ביותר". ובערוך ערך גחור שסומקא זה אדום ביותר "ובבכורות משנה בפרק מומין אלו הכושי והגיחור והלוקן, פירוש בגמרא גיחור סומקא כדאמרי אנשי סומקא גיחור פירוש אדום ביותר".

גמרא ברכות נח ב' מביא הברכה שאומרים שרואים משיהו עם עור משונה מאד "מיתבי: ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות". רש"י מפרש שהצבע עמוק מאד, ד"ה כושי "שחור הרבה". ד"ה גיחור "אדום הרבה, רו"ש [אדמוני] בלעז". ד"ה לוקן "לבן יותר מדאי". מפרש המאירי בלשון קצת שונה, וז"ל "הרואה את הכושי והוא השחור ביותר ואת הלוקן והוא הלבן ביותר ואת הגיחור והוא אדמימות הצהוב"⁹⁹. מסביר אפשר להעלות שהגדרת מומים בכלל הגוף שאינם שווים בזרעו של אהרן הם אותם מצבים שברכים עליהם 'משנה הבריות'. זאת אומרת, הברכה והמום קיים במצב של משהו משונה ויוצא שישנו אותו הגדרה עבור הברכה והמום. ראוי לציין, יהיה שינוי במצב של ספק, משום שספק ברכות להקל ומום הוא ספק איסור דאורייתא. עבור הלכות הברכה עיין טור שלחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף ה.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו מביא גוונים קצת שונה ממה שכתב בפירוש המשניות. וז"ל "שמונה בעור הבשר ואלו הן: הכושי, הלבן ביותר כמו גבינה, האדום כשני ...". כסף משנה על אתר מביא את הערוך, וז"ל "משנה בכורות מה ב' הכושי והגיחור והלבקן וכו' ובגמרא גיחור וכו' סומקא גיחור לבקן חיוורא ופי' הערוך סומקא גיחור אדום ביותר".

סעיף ח מי שיש בו נגע טמא פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה. מי שיש בו נגע טהור פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה.

מי שיש בו נגע טמא פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה משנה זבחים טו ב' "כל הזבחים שקבלו דמן ... טמא ... פסלי". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ד הלכה א "טמא שעבד במקדש חילל עבודתו וחייב מיתה בידי שמים על עבודתו". ברור שכהן שיש בו נגע טמא יחשב ככל טמא אחר ועבודתו נפסלת. פרטי הענינים של טמא שעובד וגם פרטי נגעים בע"ה ימצא במקומות המתאימים.

מי שיש בו נגע טהור פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מה ב' "ובעלי נגעים טהורים - פסולין באדם וכשרים בבהמה". פירש רש"י ד"ה ובעלי נגעים טהורים "כגון ספחת דאי נגעים טמאים לא איצטריך למימר דאפילו אכניסה דעזרה הוי חייב כרת". וכן כתוב ברב

⁹⁸ פירוש הלע"ז של רש"י - אודם.

⁹⁹ צהוב בשמן חז"ל כולל מספר גוונים, לא ברור כוונת המאירי.

עובדיה מברטנורא "ובעלי נגעים טהורים - כגון בוחק וכולו הפך לבן. דאי מנגעים טמאים לא צריך למימר, דאפילו אכניסת עזרה חייב כרת".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו מביא שתי דוגמאות לנגעים טהורים שפוסל כהן ולא בהמה. וז"ל "בעלי נגעים טהורים שנשתנה העור מחמת עצמו כמו הבוחק, שנשתנה העור מחמת דבר אחר כגון צרבת המכוה וזה בכלל נגעים טהורין". מפרש מהר"י **קורקוס** "ובעלי נגעים טהורים כתב רש"י גגון ספחת דאי נגעים טמאים אפילו אכניסה חייב משום טומאה. ולרבנו (רמב"ם) אפילו טמאים כגון שנתרפאו ואין שם נגע כלל ומשום שינוי העור ואורחא דמילתא נקט. ודע דמה שכתב רבנו גבי צרבת שהיא בכלל נגעים טהורים לא לענין החשבון כתב כן שהרי לא תמצא שמונה בעור אלא אם כן תמנה אותה לבדה אלא לענין השם כתב כן, וגם להודיע כי מדין נגעים טהורים כתב כן, אבל לחשבון חלקם לשנים". **רדב"ז** מביא מומי נשים כמקור לצרבת טהורה שפוסל כהן. מומי נשים קשור להלכות קידושין וכתובות ונמצא במסכת כתובות ואבן העזר סימנים לט וקיו. וז"ל "ואם תאמר בשלמא נגעים טהורים כגון הבוחק ניחא אבל מחמת דבר אחר כגון צרבת מנא ליה. ויש לאמר דלמדה הרב מהא דאמרין פרק המדיר (כתובות עה א') אמר רב חסדא האי מילתא מגברא רבה שמיע לי ומנו ר' שילא נשכה כלב ונעשה צלקת הרי זה מום, ותנן כל המומין שפוסלים בכהנים פוסלים בנשים. ומינה שהפוסלים בנשים פוסלים בכהנים שהרי לא הוסיפו עליהם אלא ריח הפה וזיעה דבאשה אי אפשר להעבירה ושומא העומדת לה תחת כפה של ראשה אבל שאר המומין שוים בנשים ובכהנים".

סעיף ט מי שיש לו שומא בגודל של איסר או קטן שיש בו שיער פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. שומא, לפי דעת רש"י היינו יבלת ויש אומרים כמין נגע צרעת. לפי התוספתא וירושלמי שומא שייך בכל הגוף ולפי לשון הרמב"ם שומא שייך רק לפנים.

מי שיש לו שומא בגודל של איסר או קטן שיש בו שיער פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה תוספתא בכורות פרק ה הלכה א מביא את סוגי מומים שנקראים 'שומא'. וז"ל התוספתא "היתה בו שומא אם יש בה שיער פסול אין בה שיער כשר גדולה פסול קטנה כשר וכמה היא גדולה רבן שמעון בן גמליאל אומר עד כאיסור האיטלקי".

משנה כתובות עב ב' מסביר שיש מקביל בין מומי כהנים ומומי נשים "כל המומין הפוסלין בכהנים - פוסלין בנשים". פירוש משניות להרמב"ם מביא שמונה מומים שהם שייכים לנשים ולא כתובים אצל מומי כהנים במסכת בכורות. וז"ל "ומומי כהנים מפורשים כולם בפרק שביעי דמסכת בכורות, ומומי הנשים יתירים על אותן המומין שנבארם שם שמנה מומין, והם, ריח רע, והוא שנוסף מאיזה מקומות בגופה ריח רע. והשני שהיתה מזיעה הרבה. והשלישי שהיתה לה בפניה שומא כאיסור האיטלקי, או שהיתה לה בפניה שומא קטנה פחותה מכאיסר אבל יש בה שער צומח. והרביעי שהיה בפיח ריח רע. והחמישי שהיה קולה עבה שונה מקולות הנשים. והששי שהיו דבין האחד לשני טפח. והשמיני כגון שנשכה בעל חי ונעשה מקומו חבורה ונתרפא ונשאר המקום מקומט ומשונה בצורתו כעין צרבת מכות האש". וכן מובא ברב **עובדיה מברטנורא** "כל המומין הפוסלין בכהנים - בבכורות קא מני להו. והוסיפו עליהן בנשים, זיעה. וריח הפה או ריח רע במקום אחר בגופה. ושומא שיש בה שער, בין קטנה בין גדולה כשהיא כנגד פניה, וכגון שהיא תחת כפה שבראשה דזימנין מתחזיא וזימנין דלא מתחזיא, שאם היא במקום המגולה תמיד הרי ראה ונתפייס, ואם השומא אין בה שער אינה מום עד שתהא גדולה כאיסר".

גמרא כתובות עה א' מסביר שמומין אלו שייך גם בכהנים. עבור שומא, אם הוא גדול פסול בכהן ובנשים ואם הוא קטן הוא פוסל כהן רק אם יש בו שיער. וז"ל הגמרא "כל מומין שפוסלין וכו'. תנא, הוסיפו עליהן: זיעה, ושומא, וריח הפה. והני בכהני לא פסלי? והתנן: הזקן, והחולה, והמזוהם, ותנן: מומין אלו, בין קבועין בין עוברין - פסולין באדם! ... האי שומא היכי דמיא? אי דאית בה שער, הכא והכא פסלה! אי דלא אית בה שער, אי שומא גדולה היא, הכא והכא פסלה! אי שומא קטנה היא, הכא והכא לא פסלה! דתניא: שומא שיש בה שער - הרי זה מום, אין בה שער, גדולה - הרי זה מום, קטנה - אין זה מום, ואיזוהי גדולה? פירש רשב"ג, עד כאיסר האיטלקי! אמר רבי יוסי ברי חנינא: בעומדת על פדחתה. פדחתה, ראה וניפייס הוא! א"ר פפא: בעומדת לה תחת כפה של ראשה, וזימנין דמתחזיא וזימנין דלא מתחזיא". **רש"י** מפרש 'שומא'

כיבלת בד"ה שומא "וורוא"ה" ¹⁰⁰. שאר פירושו לסוגיא, ד"ה הוסיפו עליהם "בנשים שאין בכהנים". ד"ה בעומדת על פדחתה "ולעולם בשאין בה שער ובקטנה". ד"ה פדחתה "מצחה". כנראה, לפי רש"י מדובר על מוס היבלת שהובא בסעיף ג. דבריו קשים משום שראינו שיבלת בשאר הגוף פוסל רק אם יש בו עצם, ואם יש בו שיער פוסל רק בעין וכאן מדובר על כל הפנים. **ויקרא** יג:ב מביא גווי נגע צרעת **"אֵדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפְחַת אוֹ בִּהְקֵת"**. תרגום **ירושלמי** מביא 'שאת' כ'שומא', 'שומא או קלפא או בהקיי' ¹⁰¹.

ירושלמי כתובות פרק ז הלכה ז מביא את התוספתא שהובא מבכורות לפי גירסא התוספתא שלנו, כלומר 'שומא' שייך לפנים ולשאר הגוף. וז"ל הירושלמי "שכל המומין הפוסלין בכהנין פוסלין בנשים הוסיפו עליהן באשה ריח הפה ריח הזיעה שומא שאין בה שיער רבי אמי בר עוקבה בשם רבי יוסי בר חנינה בעור הפנים שנו והא תנינן במה דברים אמורים במומין שבסתר אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון וזה מן המומין שבגלוי הוא תיפתר היא דמטמרא לה תחת קלסתיה דראשה תני שומא שיש לה שיער בין בגדולה בין בקטנה בין בגוף בין בפנים הרי זה מום שאין בה שיער בפנים מום בגוף אינו מום במה דברים אמורים בקטנה אבל בגדולה בין בגוף בין בפנים הרי זה מום עד כמה גדולה רבן שמעון בן גמליאל אומר עד כאיסר האטלקי".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טו מביא את שומא הגדול ואת שומא הקטן עם שיער כמומים נפרדים מיבלת. וז"ל "מי שהיתה בעור פניו שומא שיש בה שיער אף על פי שאינה כאיסר אלא כל שהוא, מי שהיתה בעור פניו שומא כאיסר או יותר". הרמב"ם משווה ביו שומא בכהן ושומא בנשים בהלכות אישות פרק ז הלכה ז "ושומא שעל הפדחת אפילו היתה קטנה ביותר ואפילו קרובה משער ראשה ואף על פי שאין בה שיער, וזו היא השומא שיתירה אשה על הכהנים. אבל אם היתה שומא שיש בה שיער בשאר הפנים או שומא גדולה כאיסר אף על פי שאין בה שיער הרי זה מום בין בכהנים בין בנשים". **כסף משנה** בהל' אישות שואל נגד הרמב"ם שמשמע לפי הסוגיא ששומא נחשב כמום גם אם נמצא במקומות אחרים בגוף. וז"ל "ויש לתמוה דהא משמע מסוגיא דגמרא פרק המדיר (כתובות ע"ה) דשומא גדולה או שיש בה שיער הויה טענת מום באשה אף על פי שאינה בפנים". וכן בעל הכסף משנה שואל נגד הרמב"ם גם בבית יוסף באבן העזר סימן לט. מהר"י **קורקוס** מסביר על בסיס התוספתא שגם לדעת הרמב"ם ששומא פוסל כהן בכל הגוף ולא דוקא בפנים. וז"ל "שומא – נתבאר בברייתא כתובות עה א' שומא שיש בה שיער הרי זה מום אין בה שיער גדולה הרי זה מום קטנה אינו מום וכמה היא גדולה כאיסר האיטלקי ע"כ. ומכאן אתה למד דבעור פניו שכתב רבנו לוא דוקא אלא אורחא דמילתא. כי לא מצינו חילוק גבי כהנים הין אם המום במקום מגולה או במקום נסתר. וגם שמונה בכל הגוף כתב רבינו והיה לו לכתוב לפי זה ששה בגוף שנים בפנים כמו שחלק שאר המומין. גם בתוספתא פרק ה' (הלכה א) הובאה ברייתא זו ולא הוזכר בה עור פניו אלא היתה בו שומא וכו'". **רדב"ז** שואל למה 'שומא' לא מובא בגמרא בכורות. אפשר להגיד ש'שומא' אכן נמצא בתוספתא, ואכן ישנו מספר מומים שמובאים בתוספתא ולא בגמרא.

סימן לג מומים השייכים לכח וריח הגוף

סעיף א הרמב"ם מונה שבעה מומים השייכים לכח או ריח הגוף, שלשה מומים פוסל כהן ובהמה ועבודת הכהן נפסלה וארבעה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד משום שאינו שווה בזרעו של אהרן.

הרמב"ם מונה שבעה מומים השייכים לכח או ריח הגוף רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכות יב-יג מביא את רשימת מומים שקשורים לכח או זיהום הגוף ושייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ועוד יש שם שלשה מומין אחרים ואלו הן: הזקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד, החולה כשהוא רועד מפני חוליו וכשלון כחו ... המזוהם ...". בפרק ח הלכה טז נרשם ברמב"ם רשימת מומים שקשורים לכוחות הגוף ואינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. וז"ל "ועוד יש שם באדם ארבעה מומין אחרים ואלו הן: החרש, השוטה,

¹⁰⁰ לעזי רש"י – יבלת.

¹⁰¹ תוספות יו"ט כתובות ז:ז מסביר שלא מדובר על נגע צרעת ממש, אלא משהו דומה.

והנכפה אפילו לימים רבים, מי שרוח רעה מבעתתו תמיד או בעתים ידועים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ושבעה בכח הגוף וריחו".

סעיף ב כהן שרועד וחסר כח מחמת זקנה או חולי פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה. אם יכול לעבוד על ידי הדחק, משמע שעבודתו בדיעבד כשרה.

כהן שרועד מחמת זקנה או חולי פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה משנה בכורות מא א' מביא דברים שפולסים בכור בהמה מהקרבה, למרות שאין היתר שחיטה, ופוסל כהנים לעבודה. "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: ... זקן וחולה ומזוהם". **גמרא** על אתר "והזקן והחולה והמזוהם. מנהני מילי? דתנו רבנן: 'מן הצאן ומן הכשבים או מן העזים' (ויקרא א: 1) - פרט לזקן ולחולה ולמזוהם. וצריכי, דאי כתב רחמנא למעוטי זקן - דלא הדר בריא, אבל חולה דהדר בריא - אימא לא; ואי כתב למעוטי חולה - דלאו אורחיה, אבל זקן דהיינו אורחיה - אימא לא; ואי כתב רחמנא תרי - למעוטי הני דכחשי, אבל מזוהם דלא כחש - אימא לא; ואי נמי למעוטי מזוהם - משום דמאיס, אבל הני דלא מאיסי - אימא לא, צריכי". מפרש רש"י שעיקר הלימוד הוא עבור בהמה זקן וחולה. וז"ל בד"ה מנא הני מילי "דאין שוחטין אותו במקדש". ד"ה מן הצאן מן הכשבים "קרא כתיב בויקרא ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים וגו' דדרשינן מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולהו". **רבינו גרשום** מביא גירסא שמדובר על זקן מאד, וז"ל "פרט לזקן הרבה. אפילו בלא מום דפסולה להקרבה". **גמרא** תמורה כח ב' מביא מחלוקת תנאים לגבי לימוד הפסול, "ותנא דבי ר' ישמעאל 'מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן' (ויקרא א: 1) מאי דריש בהו? מיבעי ליה: פרט לחולה זקן ומזוהם. ות"ק, דאפקינהו להני קראי לרובע ונרבע, חולה זקן ומזוהם מנא ליה? נפקא ליה 'מן הצאן מן הכשבים ומן העזים' - ולתנא דבי ר' ישמעאל - אורחיה דקרא לאישתעווי הכי".

משנה חולין כד א' "כשר בכהנים פסול בלויים, כשר בלויים פסול בכהנים". **גמרא** על אתר לומד שכהן זקן לא נפסל מעצם גילו המתקדם, אלא אם נרתת. וז"ל הגמרא "תנו רבנן: כהנים - במומין פסולים, בשנים כשרים, לויים - במומין כשרים, בשנים פסולים; נמצא כשר בכהנים פסול בלויים, כשר בלויים פסול בכהנים ... יכול יהו הכהנים פסולין בשנים? והלא דין הוא, ומה לויים שאין מומין פוסלין בהם שנים פוסלין בהם, כהנים שהמומין פוסלין בהם אינו דין שיהו שנים פוסלין בהם ת"ל: 'אשר ללויים' (במדבר ח: כד), ולא אשר לכהנים ... תנו רבנן: כהן משיביא שתי שערות עד שיזקין כשר לעבודה, ומומין פוסלין בו ... [עמוד ב] עד שיזקין. עד כמה? אמר רבי אלעא אמר ר' חנינא: עד שירתת". פירש רש"י ד"ה שירתת "ידיו ורגליו רותתין מאין כח".

גמרא בבא קמא קי א' דן בכהן זקן וחולה שמקריב, ומביא מצב של כהן שיכול לעבוד על ידי הדחק, שלכאורה עבודתו כשרה לפחות בדיעבד. וז"ל הגמרא "האי זקן או חולה היכי דמי? אי דמצי עביד עבודה, עבודתה ועורה נמי תיהוי ידידה! ואי דלא מצי עביד עבודה, שליח היכי משוי? אמר רב פפא: שיכול לעשות על ידי הדחק, עבודה - דכי עביד ליה ע"י הדחק עבודה היא ומשוי שליח, אכילה - דכי אכיל על ידי הדחק אכילה גסה היא, ואכילה גסה לאו כלום הוא, משום הכי עבודתה ועורה לאנשי משמר". פירש רש"י ד"ה ואם היה זקן "וראוי לעבודה כדמפרש לקמן ואין ראוי לאכילה". ד"ה נותנה "להקריב". ד"ה לכל כהן שירצה "דהואיל דהוא חזי לעבודה מצי לשוייה שליח". ד"ה ועבודתה ועורה לאנשי משמר "דכיון דלא חזי לאכילה לא משוי שליח לאכילה". **תוספות** ד"ה דכי עביד על ידי הדחק עבודה היא "דלא מצינו בכהנים פסול בשנים אלא

דנתנו חכמים שיעור עד שירתת בחולין כד" ¹⁰².

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה יב מביא פסול זקן וחולה כמום ששייך לבהמה ובאדם, ובכך יפסל עבודת כהן גם בדיעבד. וז"ל הרמב"ם "ועוד יש שם שלשה מומין אחרים ואלו הן: הזקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד, החולה כשהוא רועד מפני חוליו וכשלון כחו". מפרש **כסף משנה** "בכורות מא א' במשנה זקן וחולה ומזוהם ובסוף פרק קמא דחולין (כד) ת"ר משיביא שתי שערות עד שיזקין כשר לעבודה וכו' עד שיזקין עד כמה א"ר אלעזר א"ר חנינא עד שירתת ופירש"י ידיו ורגליו רותתין מאין כח". מהר"י **קורקס** "בכורות מא דרשו מן הצאן

¹⁰² יד דוד ב"ק קי מסביר שאם עבודה ע"י הדחק כשר, משמע שפסול זקן וחולה הוא מדרבנן. חדרת קודש על אתר ברמב"ם סובר שמשמע מהרמב"ם שזקן וחולה פסולים עבודה, שהפסול מדאורייתא.

בכבשים או בעזים להוציא זקן וחולה ומזוהם. וחולין כד א' נתבאר שכהן אינו כשר עד שיזקין ופירשו שם דהיינו עד שירתת". **רדב"ז** מביא שהמקביל בין בהמה וכהן במומים אלו אינו השוואה מוחלט. וז"ל "ויש לומר דלא השוה שלשה אלו אלא לענין שאין מקריבין אותם וכן כהן אינו קרב אל המזבח אבל אין שוחטין עליהם את הבכור". ראוי לציין, עבור בהמה זקנה ישנו מחלוקת ראשונים אם זה לפי הכחו או לפי גילו.

סעיף ג כהן קטן מגיל שלוש עשרה ויום אחד או שלא הביא שתי שערות פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה ואינו מחלק בקדשים. כהן שהביא שתי שערות לא נותנים לו לעבוד עד גיל עשרים ובדיעבד עבודתו כשרה, ויש אומרים שעבודתו נפסלת מדרבנן.

כהן קטן מגיל שלוש עשרה ויום אחד או שלא הביא שתי שערות פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד פסולה ספרא אמור פרשתא ג הלכה א מתייחס לכהן קטן שהוא פסול לעבודה, גם אם אין לו מום. כהן שהוא גדול כשר לעבודה, אבל לא נתנו לו לעבוד עד לגיל עשרים. וז"ל הספרא "וידבר ה' אל משה לאמר איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יגש להקריב לחם א-להיו" (ויקרא כא: יז) אמר רבי אלעזר ברבי יוסי הא תינוק פסול אף על פי שהוא תמים מאימתי עבודתו כשירה משיביא שתי שערות אבל אין אחיו הכהנים מקריבים אותו לעבודתו עד שיהיה בן עשרים שנה". מפרש **רבינו הלל** "הא תינוק פסול וכו'". כלומר מדכתיב איש אשר יהיה בו מום דהיינו גדול דאי אית ביה מום פסול לעבודה הא תינוק פסול אף על פי שהוא תמים". **ר"ש משאנץ** על אתר מביא הגמרא בחולין שלפיו מי שמכשיר כהן רק מגיל עשרים זה רבי, ודן אם עבודת כהן מתחת לגיל עשרים פסול בדיעבד. וז"ל "וחולין בפרק א [כד] מביא ברייתא זו והתם מדקדק בה אי רבי היא דאמר התם עד שיהא בן עשרים. והיינו נמי דלא הניחוהו הכהנים דרבי נמי לא פסיל ליה אלא לכתחלה. ולרבנן אפילו לכתחילה כשר. או רבנן היא דרבנן הוא דלא מכשרו אלא בדיעבד. אבל לכתחילה לא, והיינו דלא הניחוהו כו', אבל רבי אפילו דיעבד פסול". בכל מקרה, אם פוסקים כמו רבנן עבודת פחות מבן עשרים כשרה.

גמרא חולין כד ב' מרחיב את הסוגיא שנמצא בספרא. "תנו רבנן: נתמלא זקנו, ראוי ליעשות שליח ציבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו. מאימתי כשר לעבודה? משיביא שתי שערות; רבי אומר, אומר אני: עד שיהא בן עשרים. א"ר חסדא: מאי טעמא דרבי? דכתיב: **ויעמידו את הלויים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה'** (עזרא ג: ח). ואידך? לנצח שאני. והא האי קרא בלויים כתיב! כדרי' יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לויים ת"ר: **איש מזרעך לדורותם'** (ויקרא כא: יז) - מכאן אמר רבי אלעזר: קטן פסול לעבודה ואפי' תם, מאימתי כשר לעבודה? משיביא שתי שערות, אבל אחיו הכהנים אין מניחין אותו לעבוד עד שיהא בן כ'. איכא דאמרי: הא רבי היא, ואפי' פסול דרבנן לית ליה ואיכא דאמרי: רבי אית ליה פסול מדרבנן, והא רבנן היא, ולכתחלה הוא דלא, אבל דיעבד - עבודתו כשרה". פירש **רש"י** ד"ה איש ולא קטן "דהכי משמע איש הוא דבעי מומא לאיפסולי ואשר יהיה בו מום לא יגש הא קטן אפילו תם לא יגש". ד"ה אבל אין אחיו הכהנים "הוא דאין מניחין אותו אבל רבנן לא פסלוהו". ד"ה איכא דאמרי הא רבי היא "דאמר לעיל אומר אני עד שיהיה בן כ' ואשמועינן הכא דרבי גופיה לא פסיל ליה בדיעבד ואפילו מדרבנן אלא שאין אחיו הכהנים מניחין אותו לכתחלה". ד"ה ואיכא דאמרי לרבי פסול מדרבנן "אפילו בדיעבד עד שיהא בן כ'". ד"ה והא "מתניתין דמכשיר ליה אלא שאין אחיו הכהנים מניחין אותו רבנן היא ואשמועינן דאפילו רבנן מודו דלכתחלה לא והא דמכשרו לעיל בדיעבד". מפרש **רבינו גרשום** "מניחין אותו לעבוד הא ר' הוא דחזינן דר' אמר אומר אני עד שיהא בן עשרים והכי סברין דלר' כשר משיביא ב' שערות והאי דאמר א' אני עד שיהא בן עשרים דאין אחיו הכהנים מניחין אותו. ואיכא דאמר ר' אית ליה דפסול מדרבנן דת"ק אומר פחות מבן עשרים והוא אומר עד שיהא בן עשרים והא דאמרין כשר משהביא ב' שערות רבנן היא דאמרי מאימתי כשר לעבודה משיביא ב' שערות. לכתחלה הוא דלא - כלומר לרבנן אף על פי שאומרים כשר משיביא ב' שערות אעפ"כ לכתחלה אין אחיו הכהנים מניחין אותו וכו'". **מאירי** מביא דעה שהלכה כמו רבי, ועבודת כהן מתחת לגיל עשרים נפסל בדיעבד ואם התחיל בעבודה מפסיקים אותו. וז"ל "אף על פי שביארנו על כהן שהוא כשר לעבודה משיביא שתי שערות אחיו הכהנים אין מניחים אותו לעבוד עד שיהא בן עשרים מפני שגנאי הוא

להם להיות קטן עובד עמהם ומ"מ אם התחיל אין נוטלין אותה מידו אלא גומר עבודתו ויורד שהרי אף פסול סופרים אין כאן וכסתם הבריתא ויש פוסקים כר' ופסול מדברי סופרים ואפי' התחיל נוטלין אותה מידו אלא שאם עבד עבודתו כשרה".

רמב"ם הלכות כלי המקדש והעובדים בו, מבוסס על הספרא, וז"ל "כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה, אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה". **כסף משנה** על אתר "בסוף פרק קמא דחולין (דף כ"ד:) תנו רבנן איש מזרעך לדורותם מכאן אמר רבי אלעזר קטן פסול לעבודה ואפילו תם מאימתי כשר לעבודה משיביא שתי שערות אבל אחיו הכהנים אין מניחין אותו לעבוד עד שיהיה בן עשרים".

ואינו מחלק בקדשים תוספתא זבחים פרק יא הלכה ד מביא שכהן בעל מום מקבל חלק בקדשים, אבל כהן קטן אינו מקבל חלק. גם בחלוקת קדשים רבי דורש שצריך להיות בן עשרים שנה. וז"ל התוספתא "האיש חולק אף על פי בעל מום אין הקטן חולק אף על פי תמים קטן מאימתי כשר לחלק בקדשי מקדש משיביא שתי שערות אבל אין מקריבין אותו לעבודה עד שנתמלא זקנו רבי אומר אומר אני עד שיהא בן עשרים שנה ומעלה **לנצח על מלאכת בית ה'**". וכן נמצא **בתוספתא** חגיגה פרק א הלכה ד "תינוק שהביא שתי שערות חייב בכל מצות האמורות בתורה ... נתמלא זקנו ראוי לעשות שליח צבור לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו אבל אין חולק בקדשי מקדש עד שיביא שתי שערות ר' אומר אומר אני עד שיהא בן עשרים שנה שנאמר **ויעמידו את הלויים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה'**" ¹⁰³.

סעיף ד כהן מזוהם, או משום זיעה וריח הגוף או משום ריח הפה, פסול לעבודתו ועבודתו בדיעבד נפסלה. לפי המאירי, זיהום נחשב כמום רק אם היא משונה ולא בא בגין סיבה רגילה. לפי רוב הראשונים, אם מסיר זהומו הוכשר לעבודה ולפי דעה בתוספות שיש לו רפואה אינו נחשב כמום גם אם לא הסירו בשעת עבודה.

כהן מזוהם, או משום זיעה וריח הגוף או משום ריח הפה, פסול לעבודתו ועבודתו בדיעבד נפסלה משנה בכורות מא א' "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: ... ומזוהם". **בגמרא** על אתר מובא שמזוהם נחשב כמאוס, "אבל מזוהם דלא כחיש - אימא לא; ואי נמי למעוטי מזוהם - משום דמאיס, אבל הני דלא מאיסי - אימא לא, צריכי". המפרשים מסבירים שמזוהם נחשב כמום משום הריח רע. כן נמצא **ברבינו גרשום** "והמזוהם. שזיעתו סרוחה". פירוש **רמב"ם** למשנה "ומזוהם, שריחו רע". וכן מפורש **ברב עובדיה מברטנורא** "ומזוהם - שיוצא ממנו ריח רע".

גמרא כתובות עה א' מביא את הבדלים בין מום זיהום של כהן וזה של אשה. כדי להרשות כהן לעבודה, אפשר להעביר מגופו או פיו את ריח הרע. וז"ל הגמרא "כל מומין שפוסלין וכו'. תנא, הוסיפו עליהן: זיעה, ושומא, וריח הפה. והני בכהני לא פסלי? והתנן: הזקן, והחולה, והמזוהם, ותנן: מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פסולין באדם! א"ר יוסי בר' חנינא, לא קשיא: כאן בזיעה עוברת, כאן בזיעה שאינה עוברת. רב אשי אמר: זיעה אמזוהם קא רמית? התם גבי כהנים אפשר לעברה בקיוהא דחמרא, ומריח הפה נמי - אפשר דנקט פילפלא בפומיה ועביד עבודה, אבל גבי אשה לא אפשר". פירש **רש"י** ד"ה זיעה "זועה תמיד". ד"ה הזקן והחולה והמזוהם "לגבי מומי בהמה תנן וקס"ד זיעה וריח הפה דאדם בכלל מזוהם". ד"ה זיעה אמזוהם קא רמית "לאו רומיא היא מזוהם גופו מסריח ובאדם נמי פוסל אבל זיעה דאדם אינה פוסלת בכהנים כדקתני הוסיפו עליהם". ד"ה דאפשר לעברה בקיוהא דחמרא "ביין קהא אייגרא בלע"ז עד שיעבוד עבודתו". ד"ה וריח הפה נמי כו' "אבל גבי אשה שהוא מדבר עמה כל שעה לא אפשר". **בשיטה מקובצת רש"י מהדורא קמא**, שאפר לכהן להסיר את סירחו בשעת עבודה. לפי זה, כהן שלא הסיר מעצמו את ריחו הרע יהיה פסול לעבודה. וז"ל **רש"י** במהדורא קמא כאן בזיעה עוברת זיעה שפוסקת והולכת לה תדיר לא פסלי בכהנים הואיל ופסקה מעליו בשעת עבודה אבל באשה

¹⁰³ דרך חכמה הל' כלי המקדש ה:עה פוסק שכהן אינו מחלק בקדשים עד גיל עשרים.

הואיל ורגילה בזיעה הוי מוס אף על פי שעוברת תדיר והא דקתני מומין אלו אפילו שעוברין פוסלין באדם בזיעה שאינה עוברת מעליו אף בשעת עבודה וקמ"ל דאף על גב דעתידה לעבור פוסלין בכהנים דזיעה שאינה עוברת קרי להו מומין עוברין ויודעין אנו על פי בקיאיין שעתידה לעבור". ובהמשך "זיעת אמזוהם קא רמית זיעה מוס בעלמא היא ואפשר לכהן בשעת עבודה דטביל במקום דחמרא ומעברא ואהכי לא פסלה בכהנים ובאשה מיהא הוי מוס דלא אפשר לה בהכי". גם מובא בשיטה מקובצת את הריב"ש שמסביר את הבדלים בין תירוצו של רב יוסי רברי חנינא ורב אשי. וז"ל "ובכהן איני מוס שהרי יכול לעבוד בעוד שאינו מזיע ... וההיא דבכירות [מא א'] בזיעה שאינה עוברת כלומר שהיא תמידית שאינה פוסקת ממנו ומשום הכי הוי מוס שהרי בעודו מזיע לא יוכל לעבוד ואף על גב דקתני בה בין עוברים בין קבועין היינו שהמוס הזה אינו קבוע אבל אפשר שירפה ממנו והוי מוס עובר אבל מכל מקום עתה אינה פוסקת ממנו. ורב אשי אתא למימר דאפילו בזיעה שאינה פוסקת לא הוי מוס באדם וכן ריח הפה דהא אית ליה תקנה דאפשר לעבורה בקיוהא דחמרא או פלפלא בפומיה". מאירי על אתר מביא שזיעה רק נחשב למוס אם בא בלי שום סיבה. לפי זה, זיעה שבא מפעילות גופנית אינו מוס. זיעה שבא בגין התרגשות, אינו ברור מהמאירי אם נחשב שבא מסיבה או בלי סיבה. מצד הסברה, זיעה שבא מתוך התרגשות לא נחשב כמשונה, ומשמע מתהילים נה: טז ומאמרי חז"ל, שכהן אמור להתרגש בשעת עבודה. זאת ועוד, בדרך כלל זיעה מחמת התרגשות בדרך כלל לא מביאה לסרחון וריח רע. ז"ל המאירי "והמזוהם בין קבועים רצה לאמר שאינם בתוחלת הרפואה בין עוברים רצה לאמר שישנם בתוחלת הרפואה ... ומכל מקום אף באשה לא נמנית זיעה בכלל המומין אלא זיעה שאינה עוברת רצה לאמר הבאה בלא שום סבה של עמל או טורח דרך או רוב מלבוש או חולי עד שאין לומר בה שתהא עוברת בעבור הסבה אבל זיעה עוברת רצה לאמר שאינה באה אלא מצד סבה אין זה מוס".

תוספות ד"ה כאן בזיעה עוברת, מציע שתי הסברים לסוגיא. בתשובתו השנייה, תוספות מציע שזיעה שיש לו רפואה אינו מאוס כל כך, וכהן כשר לעבודה גם אם לא העביר את זהומו בשעת עבודה. וז"ל "שיכול להעבירה על ידי רחיצת מים דאכתי לא ידע דאפשר לעבורי בקיוהא דחמרא דההיא לא פסלה בכהנים שהעבודה לפי שעה הוא אפשר שמרחיצה ועוברת ואין לפרש עוברת שעשויה להתרפאות דהכי נוקי מתני' בשאינה עוברת הא בין קבועין בין עוברין קתני. ועוד יש לומר דזיעה עוברת שעשויה להתרפאות ואפילו לא העבירה כשר לעבודה דלא מאיסה כולי האי ומזוהם הוי דווקא זיעה שאינה עוברת והא דקתני בין קבועין בין עוברין אכל מומין דקתני התם קאי והכי פירושו בין קבועין ששנויין באותה משנה בין עוברין ששנויין שם כגון חורור".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה יג פוסק שכהן מזוהם בשעת עבודה פסולה ועבודתו נפסלת ואפשר להכשירו אם מסירה בשעת עבודה. וז"ל "המזוהם וכהן שהוא מזוהם בזיעתו רוחץ ושוף כל גופו בבושם ועובד, היה ריח פיו רע נותן בפיו פלפל או זנגביל וכיוצא בהן ועובד, ואם עבד בזיהום זיעתו או בזיהום פיו הרי חילל עבודתו כשאר אלו הבעלי מומין כולם". **כסף משנה** מביא מקורות "המזוהם. כבר כתבתי בסמוך דבמתני' מיתני גבי מומי בהמה. ומה שכתב וכהן שהוא מזוהם בזיעתו רוחץ ושוף כל גופו בבושם ועובד היה ריח פיו רע נותן בפיו פלפל או זנגביל וכיוצא בהן ועובד כתובות עה. ומ"ש ואם עבד בזיהום זיעתו או בזיהום פיו הרי זה חילל עבודתו כן משמע מדחשיב להו מומין בפרק ב' מהל' איסורי מזבח מנה רבינו המומין המיוחדים בבהמה". **רדב"ז** מסביר שהמוס אינו הזיהום עצמו, אלא הריח רע. ומשום זה, הכהן כשר לעבודה אם מסיר הריח אפילו באופן זמני, למרות שבדרך כלל מוס עובר פוסל. וז"ל "טעם הדבר לפי שאין המזוהם מוס מצד עצמו אלא מצד הריח, ואם נסתלק הריח נסתלק המוס כמו החולה שנתרפא, ואף על פי שעתיד לחזור הרי באותו שעה כשר הוא והכי איתא בכתובות עה 'מזוהם אפשר לעבורי בקיוהא דחמרא ריח הפה אפשר לנקיט פלפלא בפומיה ועביד עבודה'".

סעיף ה חרש ושוטה פסולים לעבודה ויש מצבים שעבודתם בדיעבד כשרה.

חרש ושוטה פסולים לעבודה ויש מצבים שעבודתם בדיעבד כשרה ספרא אמור פרק ג הלכה ב "מנין ... והחרש והשוטה והשיכור ..., תלמוד לומר איש איש (ויקרא כב: יח) ריבה". **משנה** בכורות מה ב' מביא חרש ושוטה כמום שפוסל כהנים ולא בהמות. וז"ל "והחרש, והשוטה ... פסולין באדם וכשרים בבהמה. רשב"ג אומר: שוטה מן הבהמה אינה מן המובחר". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טז מביא את דין המשנה בין מומים שאינם שוים בזרעו של אהרן. וז"ל "ועוד יש שם באדם ארבעה מומין אחרים ואלו הן: החרש, השוטה ...".

בדרך כלל, חרש הוא מי שאינו שומע ואינו מדבר, כמו שמופיע **במשנה** תרומות פרק א משנה ב "חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרום תרומתו תרומה חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר". לא ברור איך עבודת חרש, שנחשב כאינו בר דעת, כשר בדיעבד¹⁰⁴. שוטה נחשב כאינו בר דעת בכל הש"ס, ובקדשים מתעסק פסול, כמו שמובא בגמרא חולין לא ב' "ואמרין: מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה? אמר רבא: רבי נתן היא! בשחיטה אפילו רבי יונתן בן יוסף, מדגלי רחמנא מתעסק בקדשים פסול, מכלל דחולין לא בעינן כוונה" ופירש רש"י ד"ה מדגלי רחמנא מתעסק בקדשים "שוחט קדשים שלא בכוונה דפסולין דכתיב לרצונכם תזבחו לדעתכם זבוחו". לפי מה שכתוב ברמב"ן מלחמות ראש השנה כח ב' אפשר להבין שמתעסק בשאר העבודות פוסלת, כלומר שמי שזרק את הדם צריך לדעת שהוא זורק את הדם. וז"ל "ואע"ג דמתן דמים לר"י בלעבור לא בעי כוונה דשוחט קדשים לשם חולין כשרין ועולין לבעלים לשם חובה ואפילו חטאת כדאיתא בפרק קמא דזבחים הוא הדין לזורק ואף על גב דמתעסק בקדשים פסול הכי נמי מתעסק במצות לכולא עלמא לא יצא דאפילו למאן דאמר מצות אינן צריכות כוונה כוונת תקיעה בעינן ובקדשים נמי בעינן כוונת שחיטה אבל כוונה דמצוה בקדשים לא בעי". ואכן, לא ברור איך עבודת השוטה כשרה בדיעבד¹⁰⁵. דיון על 'השיכור' של המשנה שיך לפסול שתוי יין.

סעיף ו' מי שיש לו חולי אפילפסיה, שנקרא נכפה, או שנשתגע משום מצב נפשית או משותק מחמת פחד, שנקרא רוח קצרה, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה. אותו כהן נפסל לעבודה גם אם לא חולה באופן תמידי וגם בזמנים שאינו חולה.

מי שיש לו חולי אפילפסיה, שנקרא נכפה, או שנשתגע משום מצב נפשית או משותק מחמת פחד, שנקרא רוח קצרה, פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשרה משנה בכורות מד ב' "נכפה אפילו אחת לימים, רוח קצרה באה עליו". וכן חלק מהמשנה נמצא ב**תוספתא** בכורות פרק ה הלכה א "נכפה אפילו לזמן מרובה". **גמרא** על אתר "רוח קצרת באה עליו. מאי נינהו? תנא: רוח בן נפלים באה עליו". פירש רש"י ד"ה נכפה "נופל מחמת חוליו". ד"ה אחת לימים "שאינו נופל אלא פעם אחת לימים שתבא לזמן קבוע". ד"ה רוח קצרה "רוח שד". ד"ה נפלים "רוח שטות על ידי שד זהו בן

¹⁰⁴ האחרונים דנים לא מעט בהן חרש שעבודתו אינה נפסלת, אם מדובר בחרש שאינו שומע ואינו מדבר או בחרש שאינו שומע אבל כן מדבר. נקודת מוצא של הדיון נמצא בנודע ביהודה קמא אבן העזר סימן נג שמסתפק בנידון, ונוטה שמשנה בכורות מה ב' פוסל כהן שאינו שומע אבל כן מדבר. וז"ל "ומסתפק רום מעלתו אם חרש זה דוקא אינו שומע ואינו מדבר כסתם חרש שדברו חכמים או אם זה אינו שומע לחוד מיחשב מום לפי שהברטנורא בפ"א מתרומות משנה ב' כתב דהך כללא דחרש שדברו כו' לאו כללא הוא ויש מקומות ששינו חרש סתם והכוונה על אינו שומע אף שמדבר. והנה באמת לא מצאתי בשום מקום בירור דבר זה חרש הפוסל בכהנים לאיזה חרש כיוונו ואמנם מלשון המשנה נלע"ד דחרש פירושו אף שאינו שומע לחוד שהרי לשון המשנה הכושי והגיוחור כו' החרש והשוטה והשכור ובעלי נגעים טהורים פסולים באדם וכשרים בבהמה ואי סלקא דעתך דחרש היינו אינו שומע ואינו מדבר א"כ איך שייך חרש בבהמה וכי דיבור יש בבהמה. ואם ירצה לדחוק דלא קאי אחרש כי אם אשאר מומין שהוזכרו שם הנה לשון התורה כהנים מנין לרבות הכושי והגיוחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשכור ובעלי נגעים טהורים ת"ל איש איש ריבה והלא דין הוא ומה בהמה שפסל אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן הכשיר הכושי כו' הננס והחרש והשוטה כו' אדם שהכשיר אותו וא"ב וטריפה כו' אינו דין שנכשיר הכושי כו' החרש כו' ת"ל איש איש ריבה כו' עכ"ל הרי שגם חרש רצה למילף להכשיר באדם מקל וחומר דבהמה ואי סלקא דעתך שחרש אינו שומע ואינו מדבר הלא לא שייך בבהמה ואיך נילף מינה אדם. ויש לדחות בדוחק ולומר דגם בבהמה שייך אינה מדברת דהיינו שאינה יכולה לנהום בקול". בין היתר, עיין רעק"א על משנה בכורות ז: וליקוטי הלכות של החפץ חיים על המשנה, מנחת חינוך רע"ה.

¹⁰⁵ השאלה נשאלת בשו"ת רעק"א תנינא ס' סג. באחרונים נמצא מספר תירוצים. שו"ת חלקת יואב אהע"ז יט מתוך שכהן שלפעמים שוטה, פסול לגמרי בזמן שטותו ופסול לתחילתה מדין אינו שוה בזרעו של אהרן בזמן שהוא פיקח ובריא. גר"ח על חולין ס' שעט מתוך שעבור עבודת שדורשים לשמה אכן שוטה פסול ופוסל, אבל עבור עבודה שאין בו דין לשמה שוטה פסול משום שאינו שוה בזרעו של אהרן. שו"ת אחיעזר ח"ב ד:ד מתוך שמתעסק פסול בקדשים רק בעבודת שחיטה. חז"א זבחים כ"א: שיש פסול מתעסק שפוסל בדיעבד ויש שאינו שוה בזרעו של אהרן שכשר בדיעבד, ויתכן מקרה קצה שרק אחד מהמצבים קיימים. שו"ת דובב מישרים ג:כא שעבודת שוטה נחשב כעבודת סתמית ולא כמתעסק, ועבודה סתם כשר בקדשים.

נפילים נויטו"ן¹⁰⁶ " יוצא שלפי פירש רש"י ישנו שתי מומים, נכפה ורוח שטות ע"י שד. לפי פירוש **רבינו גרשום**, הגמרא מתאר רוח שטות ורוח שגוען שבאה מחמת שד. וז"ל "רוח קצרות באה עליו - דתנן דהוי מום מאי ניהו נאלא רוח שטות. בן נפלים - רוח שידה שגוען". בנוסף, המשנה מביא 'הנכפה' לסך הכל שלשה מומים. על המשנה, רבינו גרשום מפרש שנכפה לזמנים קבועים נפסל גם בזמן שהוא בריא, גם כשידוע מראש לא יכפה באותו זמן. וז"ל "נכפה אפילו לימים - כלומר אפילו לזמן קבוע פסול לעבודה אפילו בשאר הימים בשאינו נכפה". פירוש המשניות להרמב"ם "ונכפה, שם הנופל, ונקרא כן מפני שהוא נופל שלא לרצונו בעת הכפיון. ורוח קצרית, מתוצאות המרה השחורה כמבולבלי החושים והמשועממים שכבר הביאתם התגברות המרה השחורה לידי שפסד פעולות הגוף וכוחותיו"¹⁰⁷. מפרש **רב עובדיה מברטנורא** "נכפה - נופל מחמת חולי. אפלו אחת לימים - שאינו נופל תדיר אלא פעם אחת לזמן מרובה. רוח קצרית - שרוחו קצרה מחמת [מרה] השחורה הגוברת עליו לפרקים ונשאר בלא הרגש". בערוך ערך בן הנפל מובא באופן דומה "בפרק מומין אלו בגמרא רוח קצרית תנא רוח בן הנפילים באה עליו, פירוש רוח שידה".

ידוע שנכפה הוא חולי האפילפסיה. רוח קצרה, ראינו את פירש רש"י שנכנס בו רוח שטות מחמת שד, כלומר מצב נפשית של שטות. רמב"ם במשנה תורה מפרש כמצב נפשית של פחד קיצוני. בפירוש המשנה הרמב"ם ורב עובדיה מברטנורא מתואר מצב של בלבול חושים, שאפשר להסבירו כדכאון. גם ראינו רבינו גרשום שמביא רוח שטות ורוח שגוען, כאשר השני בא כאילו מכח חיצוני. הביטוי 'קצר רוחו' דומה ל**שמות** ו:ט "ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה". מפרש שם רש"י על חולי גופני שבא בעקבות מצב נפשי ירוד "כל מי שהוא מיצר, רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו". הרמב"ן מסביר שמדובר על מצב נפשי שמשחק הבן אדם. וז"ל "וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה"¹⁰⁸.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה טז פוסק שנפסל גם בזמנים שאינו חולה. הרב מסביר קצר רוחו שמשותק בגין פחד, בדומה למה שהובא ברמב"ן על התורה. וז"ל "והנכפה אפילו לימים רבים, מי שרוח רעה מבעתו תמיד או בעתים ידועים". מסביר **הכסף משנה** למה רוח רעה פוסל, גם אם חולה רק לזמנים ידועים. וז"ל "והנכפה אפילו לימים רבים מי שרוח רעה מבעתו תמיד או בעתים ידועים. משנה בכורות (מד ב') נכפה אפילו אחת לימים רוח קצרית באה עליו ופירש רש"י רוח קצרית רוח שד וסובר רבינו דכי היכי דנכפה אפילו אחת לימים ה"ה לרוח קצרית דמאי שנא". לפי מהר"י **קורקוס** יש להבין הרמב"ם במשנה תורה כמו מה שנכתב בפירוש המשניות "בכורות במשנה (מד ב') נכפה אפילו אחת לימים רוח קצרה באה עליו. ופירש רבנו שם שרוח קצרה הוא מקרה מחמת המרה השחורה. ונראה שביא כונתו גם כאן". מפרש **הרדב"ז** מה מחדש הענין של רוח רעה תמיד ולעתים ידועים. וז"ל "הנכפה אפילו לימים רבים - בכורות במשנה נכפה אפילו אחת לימים. ואף על גב דאינו נכפה אלא לימים רבים וזמנו קבוע הרי זה מום ולא יעבוד אפילו בזמן שהוא בריא. וכן מי שרוח רעה מבעתו תמיד או בעתים ידועים - גם זה שם במשנה רוח קצרית באה עליו, ואם תשאל כיון דאמרין דלעתים ידועים הוי מום כל שכן מי שרוח רעה מבעתו תמיד, יש להשיב דאפילו בכחאי גוונא לא מחיל עבודה אי נמי כיון שהוא רגיל בו תמיד ודש בו הוה אמינא דלא הוי מום קא משמע לן".

¹⁰⁶ לע"ז רש"י מתרגמו "שדון".

¹⁰⁷ לפי נוסח ותרגום של רב קאפח. נוסח הנמצא בש"ס וילנא שונה.

¹⁰⁸ בגמרא של רב שטיינזלץ מובא שם רפואי עבור חולי שגוען שנראה כאילו בא מכח חיצוני - orbus daeimonius. גם מובא שם פירושים ש'רוח קצרה' כמחלה בגוף, דהיינו קוצר נשימה, או מחמת מצב מערכת הלב - ריאות או אסטמה. לא ראיתי ראשונים שתיארו 'קצר רוח' כמחלה גופני